

AA0004047940

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

REESE LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Received Mar. 27 1893

Accessions No. 50688. Class No.

PA
6105
V24
v.11

Valpy -
Dolby

Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA
6105
V24
v.11

This book is DUE on the last date stamped below

Form L-9-15m-8,'26

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

ANICII MANLII TORQUATI SEVERINI

BOETHII

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ

LIBRI QUINQUE

EX EDITIONE VULPIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITI.

75832

F

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1823.

APPROVED FOR THE
HONORABLE MEMBERS

50688

PA
6105
V24
11

CONSPECTUS

EORUM QUÆ HAC EDITIONE

CONTINENTUR.

	Pag.
PETRI CALLYI Epistola Serenissimo Delphino .	1
Petri Bertii Præfatio	4
Boëthii Vita, Jul. Martiano Rota scriptore .	31
Testimonia de Boëthio et ejus Scriptis .	39
Boëthii De Consolatione Philosophiæ Lib. I. .	57
_____ Lib. II. .	149
_____ Lib. III. .	224
_____ Lib. IV. .	309
_____ Lib. V. .	368
Pulmanni De Metris Boëthianis Libellus .	412
NOTÆ VARIORUM in Lib. I. De Consol. Philoso- phiæ	421
_____ Lib. II. .	454
_____ Lib. III. .	482
_____ Lib. IV. .	522
_____ Lib. V. .	548
NOTITIA LITERARIA de Boëthio .	559
Recensus Codicum Mss. Boëthii qui in Biblio- thecis Britannicis asservantur	575
INDEX	i

SERENISSIMO

DELPHINO

PETRUS CALLYUS.

QUICQUID LUDOVICUS MAGNUS, augustus parens Tuus, molitur, SERENISSIME DELPHINE, id omne magnum est: seu populos regit; seu hostes expugnat; seu utrisque concessa pace gratificatur. Sed indoles et institutio Tua regiorum operum opera sunt maxima. Tu quidem, velut nobile speculum, regales cum animi, tum corporis dotes ab ipso acceptas sic reddis, nihil ut in Te desideretur, quod imperatoriæ majestatis esse possit: Tuam vero institutionem, quam Rex ille sapientissimis suis consiliis exorsus est, selectissimisque viris corroboravit, magnificentissimo librorum apparatu ita perficit, ut ineffabili quadam necessitudine quantum filius parente, tantum parens filio Regum omnium præstantiam vincat. Ecce, continuato illius jussu, inter antiquos auctores emicat Severinus Boëthius, seque Tibi sistit, ut meliori quodam jure, sic majori spe fructuum uberrimorum.

Omnium certe ejusmodi auctorum meritissimo Boëthius Tibi se sistit. Illi enim advenæ Gallicorumque institutorum penitus ignari, præcone indigebant, qui prædicata eorum dignitate, aliquam in Aula iisdem compararet existit

mationem: hic pridem a Philippo Pulchro Galliarum Rege, literarum literatorumque amantissimo Principe, honorificentissime exceptus, prope domesticus est, aulicorumque morum tam gnarus, quam ab Aulicis notus. Illi profani, nulla, nisi quam forte a novis interpretibus acceperunt, pietate commendantur: hic sacer, Christiana Martyris splendidius, quam Romana Patricii micat purpura. Illi in uno duntaxat dicendi genere versati, aut solutam sine stricta, aut strictam sine soluta orationem habent: hic utriusque sermonis scientissimus, ut persuadet orator eloquens, sic poëta suavis delectat. Illi Musis mollioribus inspirati, suis sententiis si non lædunt, læsam ostendunt mentem, quam sanare nequeunt: hic, docente severiori Philosophia, perturbationes, errorum vitiorumque causas, ita detegit, ut ad mentis salutem multum conferre posse videatur.

Si vero Auctor ille faciles ad Te habuerit aditus, SERENISSIME DELPHINE, majorem doctrinæ virtutisque accessionem se sperabit facturum, non solum in Te, sed in omnibus etiam adolescentibus, ad quos, velut a capite ad membra, regię Tuæ institutionis forma derivatur.

Magnum quidem est, Te Geographiam, Chronologiam, Historiam tam profanam quam sacram, eximia Latinitate cumulatam perfectissime callere: sed longe majus, illius, quam insitam habes cum de Te, tum de Deo notitiæ philosophicum, quod Boëthius hic suggerit, accipere incrementum: illæ etenim priores disciplinæ huic posteriori, non secus ac mancipia dominæ famulantur. Hac informatione Princeps tanto altius populos supereminet, quanto sui conscius, Conditorisque intelligens, divitiis, honoribus, voluptatumque illecebris, quibus regale solium circumfundi solet, contentis, et humiliores de semetipso et sublimiores de divina majestate concipit sensus. Non omittendæ erant eæ, quæ animo Tuo vere regio impressæ sunt, artes ingenuæ: sed illa, quam Boëthius inspirat, humanæ divinæque naturæ notitia Tibi omnino necessaria videtur: suis etiam sceptris non carent miseris, quibus philosophicum illud Consulis Romani remedium utiliter potest adhiberi.

Quamvis autem augustum Tuum genus, et præstantissima Tua eruditio Te adeo exexissent, ut aureus hic liber magno Tibi deinceps usui esse non posset; grande tamen Tuum DELPHINI decus id a Te videtur postulare, illum ut librum Tibi legi cures; cum alias ob causas, tum maxime, ut Boëthius Gallicis Academiis, a quibus pari, qua olim a Romanis mœnibus, injustitia dudum exulavit, Tuo regali exemplo restituatur: turpe nimirum regno Christianissimo sacrum hunc doctorem Virgilio, Ciceroni, Aristoteli, ceterisque religionis Christianæ hostibus postponi, eoque magis, quod ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister nostras Christianorum scholas affluentibus doctrinarum omnium copiis ditaverit. Grammaticam, fugata barbarie, sanctos fabularum usus docuit: Rhetoricam lectissimis verbis verissimisque sententiis ornavit: Philosophiam obscuritate liberatam ita excoluit, ut quicumque huic parere voluerit, is omne ætatis tempus possit sine molestia transigere.

Patere ergo, SERENISSIME DELPHINE, virum pariter nobilem, doctum, et sanctum Regiam ingredi, ceteris auctoribus Tuis annumerari, et inter illas, quas in literis feliciter consumis, operas Tibi audiendum proponi: sanctitatem hic cum doctrina, utramque cum nobilitate sic animadvertes conjunctam, ut quicquid ibidem erit obvium, id augusta Tua haud indignum origine, et ad Tuam scientiam augendam et ad coronam æternam, cui reges omnes studere debent, consequendam conducere plurimum possit.

Cadomi, Kal. Novemb.

A. D. MDCLXXIX.

AD GENEROSÆ INDOLIS,
PRISCÆQUE NOBILITATIS JUVENEM,
D. RUTGERUM BOETZELERIUM
AB ASPEREN,
LIBERI BARONIS ASPERANI FILIUM,
P E T R I B E R T I I
PRÆFATIO.

LIBROS ANICHI MANLIJ TORQUATI SEVERINI BOETHII DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ, quos in tanta dignatione viri eruditi semper habuerunt, ut in illis legendis, enarrandis, recensendis, evulgandis, laudem non exiguam positam existimarent, (scripsere enim in eos ex antiquioribus Albertus Magnus, et Thomas Aquinas: Deus bone, qui viri, et quanti! post illos Rodolphus Agricola Frisius, et Joannes Murmellius Ruremundanus, ac nuper admodum Joannes Bernartius, et Theodorus Sitzmannus:) libros igitur Boëthii de Consolatione Philosophiæ nuper a me publicis lectionibus in Academia explicatos, tibi inscribo, Juvenis Nobilissime: exiguum mole munus, sed ingens pondere. Etsi enim brevitati ipse quondam studuerit Boëthius, brevitatemque operis contractiorem adhuc fecerit typographi

nostri solertia : tamen ubique adhuc effulget magnum illud et cœlo affine ingenium. Certe inter posterioris ævi scriptores Græcos pariter ac Latinos, nemo fuit in omni genere sapientiæ Boëthio nostro par. Philippum Pulchrum Francorum Regem constat tanti hos libros fecisse, ut quamvis ipse Latine intelligeret, tamen pro beneficio habuerit quod ipsi Joannes Magdunensis, poëta (ut tunc ferebant tempora) eruditus, eos Gallice a se redditos, inscripsisset : asservaturque ejus operis exemplar adhuc hodie Lutetiæ in Bibliotheca Augustinianorum. Merito autem auctorem istum tanti fecit magnus Rex. Nihil quippe in eo non est eximium. Religionem spectamus? Christianus est, et quidem, inter Christianos, fidei Orthodoxæ sectator atque assertor. Patriam? Romanus. Dignitatem? Patricius, Exconsul Ordinarius, Exmagister Officiorum. Familiam? Anicius, Manlius, Torquatus, Severinus, Boëthius. Studium et vitæ genus? Logicus acutissimus, Theologus gravissimus, Mathematicus solertissimus, Mechanicus artificiosissimus, Musicus suavissimus : adhæc Orator et Poëta optimus. Dictionis modum? Utroque in genere, fuso pariter et numeris astricto, egregius ; sed in hoc præcipue excellens. Argumentum scriptionis? Id vero est Consolatio in rebus adversis, quod ille argumentum tractavit in carcere Ticinensi, cum jussu Theodorici Ostrogothi, Regis Italiæ, captivus illic detineretur, ubi etiam postea resecto capite vitam finiit ; suntque huic tractationi multa alia capita annexa, de Summo Bono, de Malo, de Fato, Providentia, Concordia liberi arbitrii cum præscientia divina, aliaque. Usus? Solus hic auctor sufficere potest componendis controversiis omnibus quibus hoc tempore multorum ingenia agitantur.

Sed priusquam ipsum inspicias operis contextum, videntur mihi præmittenda quædam quæ huic nostræ tractationi lucem aliquam possunt affundere. Principio igitur illud occurrit ; plures olim fuisse Boëthios : nam et Stoicum quendam nominat Laërtius in Vita Zenonis ; et Epicureum Plutarchus loquentem facit in Symposiacis, et Cretensem

aliud citat Galenus Aristotelis studiosum, virum consularem: noster quoque iste in Commentario in Porphyrium, quendam nominat Boëthium Philosophum, citatum pridem ab Ammonio et Simplicio. Patrem quoque Boëthii nostri Boëthium appellatum fuisse suspicio est, sicut postea liquet. Sed nostrum istum ab aliis omnibus distinguunt adiecta nomina: vocatur enim Anicius, Manlius, Torquatus, Severinus: adduntur tituli ex honoribus in Republica gestis, Exconsul Ordinarius, Exmagister Officiorum, Vir Clarissimus, et Illustrissimus.

Sed unde tot unius hominis nomina? Fuit illius sæculi moribus receptum ut præstantes viri nomen suum ad alios transmitterent. Hæc res tot Antonios inter Cæsares dedit, tot Aurelios, Severos, Flavios, Valerianos, Valentinianos, Constantes, Constantios, et Constantinos: tot longa serie Othones, Henricos. Putaverunt enim grata in vulgus nomina commendationem personis afferre posse. Video etiam assumpta interdum nomina excellentium virorum ab iis qui extra familiam erant. Illius ergo temporis more factum est, ut noster iste Anicius, Manlius, Torquatus, Severinus, Boëthius vocaretur, abavi, proavi, patris nominibus conjunctis.

Primum ergo nomen referendum est ad Anicios, quorum genus antiquum et nobile non uno loco prædicat beatus Hieronymus. Emicuit autem inter eos præ ceteris Boëthii nostri atavus, Anicius Sextus Petronius Probus, cujus frequens est et honorata mentio apud Ammianum Marcellinum, Ausonium, Symmachum, inque Codice Theodosiano. Gessit enim consulatum cum Gratiano Imperatore, anno Christi cccclxxi. idemque, cum in Italia Prætorio Præfectus esset, provincias Insubriam, Æmiliam, atque Liguriam cum insignibus consularibus Ambrosio (ei qui postea Mediolanensis Ecclesiæ Episcopus factus est) administrandas dedit. Qui Hieronymum et Augustinum legunt, offendunt crebra Aniciorum familiæ elogia. Claudianus non dubitat illam ceteris omnibus Romæ viventibus nobilitate præferre:

Quemcumque requires,
 Hac de stirpe virum, certum est de Consule nasci.
 Per fascces numerantur avi, semperque renata
 Nobilitate virent, et prolem fata sequuntur,
 Continuum simili servantia lege tenorem.
 Nec quisquam procerum tentat, licet ære vetusto
 Floreat, et claro cingatur Roma Senatu,
 Se jactare parem.

Fuere autem Anicio Sexto Petronio Probo filii duo, Probinus et Probus: filia unica, Turriana Anicia Juliana, quæ nupta Quinto Claudio Hermogeniano Olybrio, mater fuit Demetriadis, Christianorum Rhetorum præconiis decantatissimæ virginis, utpote cujus in laudibus prædicandis certatim laborarint Pelagius Monachus, Hieronymus Presbyter, Augustinus Episcopus, et post illos Prosper quoque Aquitanicus: quemadmodum matrem Julianam viduam celebrarunt idem ille Pelagius, Hieronymus, Augustinus. Hieronymi ad Demetriadem verba de gente Anicia hæc sunt: 'Scilicet nunc mihi Proborum et Olybriorum clara repetenda sunt nomina, et illustris Anicii sanguinis genus, in quo aut nullus aut rarus erit qui non meruerit consulatum. Proferendus Olybrius, virginis nostræ pater, quem immatura morte subtractum Roma congemuit.' Uxor Anicio illi fuit Faltonia Proba, dicta quoque ipsa Anicia, Consul uxore, Consul filia, Consul mater, mulier erudita, cujus hodieque extat Cento Virgilianus. Honores illius quem dixi Anicii, indicant auctores a me citati; sed imprimis crebræ inscriptiones Romæ: unam tibi hoc tempore in medium proferemus, ex basi statuæ ipsi positæ a filiis Probino et Probo:

SEXTO. PETRONIO. PROBO. VIRO. CL. PROCONSVL. AFRICÆ. PRÆFECTO. PRÆTORIO. QVATER. ITALIÆ. ILLYRICI AFRICÆ. GALLIARVM. CONSVLI. ORDINARIO. PATRI CONSVLVVM

ANICIVS. PROBINVS. VIR. CL.

CONSVL. ORDINARIVS. ET. ANICIVS. PROBVS. VIR. CL.

QVÆSTOR. CANDIDATVS. FILII. MVNVS. SINGVLARI. RELIGIONE. DEBITVM. DEDICARVNT

Cui similis etiam alia inscriptio conspicitur, posita ab Her-mogeniano Olybrio, et uxore Anicia Juliana.

Præcipuum autem familiæ Aniciæ decus fuit, quod Christi fidem amplexa, multis aliis Romæ exemplum dedit descendi Gentilismi. Prudentius :

Fertur enim ante alios generosus Anicius urbis
Illustrasse caput. Sic se Roma inclyta jactat.
Quin et Olybriaci gentisque et nominis hæres,
Abjectis fastis, palmata insignis ab aula,
Martyris ante fores Bruti submittere fasces
Ambit, et Ausoniam Christo inclinare securim.

Spectatur Romæ adhuc Anicii Petronii et Faltoniæ Probæ sepulcrum, adeo magnificum, ut vix aliud splendidius credatur in ea urbe extare. Ejus inscriptionem unam carmine factam, quia id meretur, et quia ad Aniciæ gentis gloriam facit, apponam :

Sublimes quisquis tumuli miraberis arces,
Dicas, quantus erat qui Probus hic situs est !
Consulibus proavis soceroque exconsule major,
Quod geminas consul reddidit ipse domos.
Præfectus quartum toto dilectus in orbe,
Sed fama emensus quicquid in orbe hominum est.
Æternos, heu, Roma, tibi qui posceret annos,
Cur non vota tui vixit ad usque boni ?
Nunc cum sexdenos mensis suspenderet annos,
Dilectæ e gremio raptus in æthra Probæ.
Sed periisse Probum meritis pro talibus absit
Credas, Roma, tuum : vivit, et astra tenet.
Virtutis, fidei, pietatis, honoris amicus,
Parcus opum nulli, largus at ipse fuit.
Solamen tanti conjunx tamen optima luctus
Hoc Proba sortita est, jungat ut urna pares.

Felix, heu nimium felix! dum vita maneret,
 Digno juncta viro, digna simul tumulo.

Atqui hic quidem Anicius atavus fuit nostri Boëthii. Filii istius Anicii, ut ante diximus, fuere Probus et Probinus, quorum ille, Boëthii nostri abavus, tanta fuit per orbem universum virtutis fama, ut Persæ duo potentissimi et sapientissimi, teste Paullino in Vita beati Ambrosii, Romam venerint ipsius videndi ac salutandi gratia.

Hujus Probi filia nupta fuit Manlio Theodoro, quem codices quidam Mallium vocant: et quia gens Manlia Torquata fuit, eo factum est ut Boëthius noster dictus fuerit Anicius Manlius Torquatus. Fuit autem Manlius iste Boëthii nostri proavus: eumque Fasti Consulem signant cum Eutropio. Ejusdem Manlii memoria extat apud Augustinum, qui matrem suam Monicam alloquens, ‘His,’ inquit, ‘temporibus (ut omittam ceteros) vir et ingenio, et eloquentia, et ipsis insignis muneribus fortunæ, et, quod ante omnia est, mente præstantissimus, Theodorus, quem bene nosti, id agit ut et nunc, et apud posteros, nullus hominum de literis nostrorum temporum jure conqueratur.’ Ejusdem Manlii consulatum luculento carmine Panegyrico celebravit Claudianus, cujus in extrema parte, ubi vota sua exponit pro gente Manlia, quasi de Boëthio nostro vaticinatur. Sic enim canit:

Consul per populos, idemque gravissimus auctor
 Eloquii, duplici vita subnixus, in ævum
 Procedat, pariter libris fastisque legendus.
 Accipiat patris exemplum, tribuatque nepoti
 Filius, et coëptis ne desit fascibus hæres.
 Decurrat trabeata domus, tradatque secures
 Mutua posteritas, servatoque ordine fati
 Manlia continuo numeretur Consule proles.

Adhæsit autem Genti Manliæ Torquatorum nomen, ex eo quod Titus Manlius L. F. A. N. Imperiosus, Sulpicio Dictatore tribunum agens militum, Gallum provocantem sin-

gulari certamine prostravit, corporeque ejus ab omni alia vexatione intacto, unum torquem abstulit, eoque se induit, ut est apud Livium. Sic igitur Boëthius noster ab atavo nomen habet Anicii, ab avo Manlii Torquati.

Severini nomen unde tractum sit, video dubitari. Sunt qui ex gentis Manliæ severitate illud petitum existiment. Constatque, severam inprimis atque imperiosam hanc familiam fuisse. L. Manlius Titum filium suum, qui postea Torquatus dictus fuit, rus ab hominum conversatione relegavit: idem Dictator tanta severitate delectum habuit, ut Imperiosi nomen retulerit. Ipse T. Manlius Torquatus, filium suum, quod provocatus a Geminio Metio, ducce Tusculanorum, ad dimicandum se ignaro descenderat, abripi a lictore, et in modum hostiæ mactari jussit, satius judicans, patrem filio forti, quam patriam militaris disciplinæ exemplo carere: quo quidem facto Manlius usque adco invisum se atque exosum juventuti Romanæ effecit, ut ipsi de Latinis, Campanis, Sidicinis, Auruncis triumphum agenti nemo adolescens nobilis obviam processerit. Ad hanc severitatem respexit Virgilius, cum scripsit:

sævumque securi

Aspice Torquatum.

L. quoque Manlius Torquatus, is qui Consul cum Cnæo Octavio fuit, filium suum, accusatum a Macedonum legatis quod in prætura sua provinciam pecunia spoliasset, vetuit in conspectum suum prodire, negans eum videri tali ingenio fuisse quales ejus majores fuissent: quam quidem notam filius tam acerbe tulit, ut eadem nocte se laqueo interemerit. Ab hac igitur Manliæ gentis severitate credunt quidam Boëthium nostrum dictum fuisse Severinum: quibus tamen ego astipulari non possum: eo quod nusquam videam cognomen istud genti Manliæ tributum: nam Imperiosos quidem Manlios lego, Severos aut Severinos non lego. Et quia Severinorum familiam nobilem tunc temporis fuisse constat, quæ tamen non fuerit gentis Manliæ, malo ego ad Severinos illos nomen istud referre. Fuerunt autem hoc

nomine Consules plures Fastis notati, sub imperatoribus Leone et Zenone. Ac fieri potest, ut vel Manlii Theodori filia Severino alicui nupta fuerit, avo nostri Boëthii, vel filius Manlius adoptione transierit in familiam Severinorum, ex quo natus sit Boëthius, nostri Boëthii pater; is qui cum Præfecturam gereret Prætorii, a Valentiniano Imperatore una cum Ætio Patricio innocens in palatio interfectus est. Hic ille est cujus mentionem facit in Chronico suo Cassiodorus: 'Ætius,' inquit, 'Patricius in palatio manu Valentiniani Tertii Imperatoris extinctus est, Boëthius vero Præfectus Prætorio amicis ejus circumstantibus interemptus.' Hæc refert Cassiodorus ad consulatum Ætii et Studii: qui incidit in annum Christi cccclv. quo ipso anno Boëthius noster natus esse creditur. Eodem anno Fl. Anicius Petronius Maximus, qui Valentinianum, justo uxoris ab ipso vitiatæ dolore ardens, occidit, ejusque contra uxorem Eudoxiam stupravit, et imperium sibi vindicare conatus est, a Genserici militibus interemptus occubuit.

Referenda sunt igitur ad Boëthii majores, a quibus petita sunt, ista nomina: Anicii, ad Anicium Petronium Probum atavum; Manlii Torquati, ad Manlium Theodorum proavum; Severini, ad avum Severinum; Boëthii, ad patrem Boëthium. Duravit vero etiam post Boëthii et Theodorici obitum Aniciorum gens: Justinus enim et Justinianus Imperatores Anicii dicti sunt: fratrem quoque Justiniani, nomine Germanum, ait Jordanes, ducta Malhasuenta, Witigis Gothi vidua, Aniciorum gentem cum Amala stirpe conjunxisse.

Prænomen Boëthii nulli libri præferunt. Mihi dubium non est, prænomen ipsi fuisse Flavii, ita enim vocari video in Actis Ecclesiasticis, quæ sic habent: 'Fl. Boëthio V. C. Consule, die III. Iduum Martiarum, in Basilica Constantiana, residente venerabili viro, Papa Felice,' &c. Quæ verba ad primum Boëthii Consulatum referenda sunt.

Floruit autem Boëthius noster Theodorici Amali Regis Ostrogothi temporibus. Hic ille est Theodoricus Theodemiri filius, qui delatum sibi a Zenone Imperatore Italiæ

regnum, quod tunc quidem Odoacer Herulus occupaverat, cum ingentibus Ostrogothorum copiis invasit, ipsoque interfecto, regni Gothorum in Italia sedem Ravennæ fixit, atque inde toti Italiæ et Siliciæ jus dixit, rescripta sua quaquaversum mittens, quorum magnam partem M. Aurelius Cassiodorus libris suis Variarum inseruit.

Fuit autem tempestas illa gravis admodum Romanæ urbi: nam inter tot magnos et præstantes viros, quos adhuc habebat Respublica, optimus quisque dignitatem Imperii et majestatem summam alio translata tacite indignabatur. Imperatoris enim sedem aulamque habebat Constantino-
polis, quæ tunc nova Roma dicebatur. Italiam vero omnem occupatam primum a Vandalis, postea ab Herulis, tenebant tunc Gothi, qui regni sui sedem non Romæ, sed Ravennæ posuerant. Una in tanto dignitatis naufragio supererat tabula, Consulatus: sed et is quoque altera parte erat imminutus, cum a Constantini inde temporibus alter Consulum Constantinopoli, alter Romæ designaretur.

Natus est Boëthius anno Christi (ut ante dixi) cccclv. hoc est, quinquaginta annis post captam ab Athalarico Gotho Romam. Ex quo apparet, non multo ipsum posteriorem fuisse Hieronymo et Augustino, quorum ætas incidit in extremos annos Anicii Petronii Probi. Coævus fuit Cassiodori, Cæsarii Arelatensis, Fulgentii, Vigili, Prisciani, Victoris Africani, Sidonii Apollinaris, Sancti quoque Benedicti, a quo fertur in monte Cassino una cum Tertullo Placidi monachi patre, senatore Romano, mensæ monasticæ adhibitus.

Puerum Deus miris ingenii dotibus imbuerat: sed et aliis omnibus instruxerat rebus quæ ad vitam bene beateque degendam exoptari solent: opes enim dederat, valetudinem, formam, amicos.

Sed, orbatum patre, amicorum fides atque industria ad cruditionis et sapientiæ templa perduxit. Missus est enim infans statim Athenas, ubi jam restaurata literarum et Philosophiæ studia magno præstantissimorum ingeniorum confluxu atque ardore agitabantur. Ibi ille totos annos

xviii. cum aliorum Philosophorum, tum Aristotelis inprimis atque Euclidis et Ptolemæi, lectioni vacavit. Ac videtur quidem Eleaticæ primum, postea Academicæ, tandem vero Peripateticæ sectæ addictus fuisse. Huc illud refero quod initio hujus libri legitur: ubi Philosophia Poëticas Musas apud Boëthium in carcere conspiciens, fingitur ægre ferre illarum præsentiam, et dicere: ‘Hunc vos, Eleaticis atque Academicis studiis innutritum, ausæ fuistis adire?’ Quod de annis xviii. Athenis exactis dixi, confirmatur ipsius Boëthii testimonio, ex libro de Disciplina Scholarium. Exercuit autem in prima illa ætate studium Poëticæ; itaque ipse de se:

Carmina qui quondam studio florente peregi,
Flebilis, heu, mœstos cogor inire modos.

Sic ergo Boëthius pueritiam et juvenilem ætatem consumsit. Atque huc pertinent illa Fortunæ ad ipsum verba: ‘Cum te matris ex utero natura produxit, nudum rebus omnibus inopemque suscepi, meis opibus fovi, et, quod te nunc impatientem nostri facit, favore prono indulgentius educavi, et omnium quæ mei sunt juris affluentia et splendore circumdedi.’

Reversum Athenis in Urbem, statim egregia animi virtus, moresque ad humanitatem facti commendavere præcipuis in Republica viris, qui juvenem ad summa natum ambire, et affinitates suas ipsi ultro etiam offerre, non inhonestum sibi putavere. Duxit autem uxorem primam Elpidem Siculam, virginem nobilem, ex eaque duos filios Patricium et Hypatium suscepit. Fuit autem Elpis ista non probitatis tantum, sed etiam literarum laude celebris, inprimisque Poëticæ amans. Ejus creduntur esse Hymni duo qui in Ecclesia canuntur, ‘Aurea lucc,’ et ‘Felix per omnes.’

Elpidis istius quis pater fuerit, nescitur: primæ illum dignitatis virum fuisse, constat ex iis quæ libro secundo Philosophia Boëthium alloquens dicit: ‘Taceo,’ inquit, ‘quod, desolatum parente, summorum te virorum cura

suscepit, delectusque in affinitatem principum civitatis (quod pretiosissimum propinquitatis genus est) prius carus quam proximus fuisti. Quis non te felicissimum cum tanto splendore socerorum, cum conjugis pudore, tum masculæ quoque prolis opportunitate prædicavit ?

Ita ille juvenis admodum admotus est præcipuis in Republica honoribus, ac per eos tandem ad summum fastigium hoc est, Consulatum, pervenit. Huc spectant ista Philosophiæ verba : ‘Prætereo (libet enim præterire communia) sumtas in adolescentia, negatas senibus, dignitates.’ Incidit autem primus ille Boëthii Consulatus in annum Christi CCCCLXXXVII. quo anno, ut auctor est Cassiodorus in Chronico, Odoacer Herulus Phœba, Rugorum Rege, victo captoque potitus est. Ex quo apparet, Boëthium, ante occupatum a Theodorico regnum Italiæ, Consulem fuisse. Biennio enim post Consulatum Boëthii ingressus est Italiam Theodoricus, et postea imperante Anastasio, Consuleque Albino, Ravennam venit, et Odoacrem interemit.

Filii Boëthii Patricius et Hypatius annis XIII. post patrem Consules facti sunt. Fuit autem is annus a Christo nato quingentesimus, Regis Theodorici octavus. Scribit autem Cassiodorus in Chronico, eo anno Theodoricum Romam cunctorum votis expetitum advenisse, et senatum suum mira affabilitate tractasse, Romanæ urbi donasse annonas, atque admirandis mœnibus, deputata per annos singulos maxima pecuniæ quantitate, subvenisse. Hic ille est annus quo Boëthius noster, filiis suis curules insidentibus, Theodoricum Regem diserta admodum oratione in Curia laudavit: cui ille respondens, Senatum mira comitate appellavit, ac se dignitati et commodis ejus nunquam defuturum ostendit. Progressus tunc e Curia in Circum Theodoricus, ad locum qui ‘Palma aurea’ dicebatur, concionem habuit ad populum cum senatoribus in gradibus consistentem. Hic vero Boëthius, medius inter filios suos consistens, congiarium populo dedit. Profectus autem e Circo Theodoricus, triumphale epulum senatoribus dedit,

ac plebi Romanæ frumentum donavit. Quanta vero fuerit illius actus celebritas, ex eo cognosci potest, quod beatus Fulgentius, qui tunc temporis nova Trasimundi sævitia exanimatus, deserta Africa Romam venerat, pompam illam conspiciens, acclamationes audiens, ordinemque rerum admirabilem secum expendens, exclamavit: ‘Quam speciosa debet esse Jerusalem illa cœlestis, si sic fulget Roma terrestris! et si in hoc sæculo datur tanti honoris dignitas diligentibus vanitatem, qualis honor et gloria tribuetur sanctis contemplantibus veritatem!’ Sed splendorem illius actus eleganter descripsit ipse Boëthius hujus operis libro secundo, ubi Philosophiam sic loquentem introducit: ‘Si quis rerum mortalium fructus ullum beatitudinis pondus habet, poteritne illius memoria lucis quantalibet ingruentium malorum mole deleri, cum duos pariter Consules liberos tuos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate vidisti? cum, eisdem in Curia curules insidentibus, tu regiæ laudis orator, ingenii gloriam facundiæque meruisti? cum in Circo duorum medius Consulum circumfusæ multitudinis expectationem consularis triumphali largitione satiasti? Secundus Boëthii nostri consulatus incidit in annum Christi DX. Theodorici Regis XVIII. Hoc anno Boëthius Consul prædicamenta Aristotelis commentariis illustrare aggressus est. Testatur id ipse initio sui Commentarii. ‘Etsi,’ inquit, ‘nos curæ officii consularis impediunt quo minus in his studiis omne otium, plenamque operam consumamus, pertinere tamen videtur ad aliquam Reipublicæ curam, elucubratae rei doctrina cives instruere; nec male de civibus meis merear si, cum prisca hominum virtus urbium ceterarum in hanc unam Rempublicam imperium transtulerit, ego, id saltem quod reliquum est, Græcæ sapientiæ artibus mores nostræ civitatis iustruxero. Quare ne hoc quidem ipsum Consulis vacat officio; cum Romani moris semper fuerit, quod ubicumque gentium pulcherrimum esset atque laudabile, id magis ac magis imitatione honestare.’ Judicabat enim gravissimus vir, non posse a se tempus, quod a Republica vacuum habebat,

melius collocari quam si illud maximorum virorum, Catonis, M. Tullii, Senecæ, aliorumque exemplo, sapientiæ studiis, atque Aristotelis inprimis, Philosophorum maximi, lectioni, versioni, atque explicationi tribueret. Nam et ipse a prima ætate illis studiis fuerat delectatus, et intelligebat, nihil esse quo æque humana mens gaudeat, atque veri cognitio: et sperabat, Romanam juventutem sua opera ad priscam illam virtutem posse excitari. Habebat autem bibliothecam optimorum utriusque linguæ librorum copia instructissimam, cujus parietes ebore ac vitro comiti nitebant, neque in carcere postea quicquam tulit molestius quam quod ea carere debuerit: quocirca ipse cum Philosophia sua de hac re ita in catenis conqueritur: ‘Hæccine,’ inquit, ‘est bibliotheca illa quam certissimam tibi sedem nostris in laribus ipsa delegeras? in qua mecum sæpe residens de divinarum humanarumque rerum scientia discerebas?’

Hisce igitur præsiidiis instructus Boëthius omnem Philosophiam Latinis literis illustrare instituerat. Sic enim scribit: ‘Ego omne Aristotelis opus quodcumque in manus venerit, in Romanum stylum vertens, eorum omnium commenta Latina oratione perscribam: ut siquid ex Logicæ artis subtilitate, vel ex Moralis gravitate peritiæ, et ex Naturalis acumine veritatis, ab Aristotele perspicuum est, id omne ordinatum transferam, atque id quodam lumine Commentariorum illustrem.’

Hac ille contentione multa in universa Philosophia vel e Græcis vertit, vel ipse Latine scripsit.

IN LOGICIS ISTA:

Ad Isagogen Porphyrii libros II.

Secundæ editionis librum I.

In Categorias Aristotelis lib. II.

In librum *περὶ ἑρμηνείας* lib. I.

Editionis secundæ libros VI.

De Divisione librum I.

De Definitionibus librum I.

Ad Categoricalos Syllogismos introductionis librum 1.

In Topica Ciceronis libros VI.

De Differentiis Topicis libros IV.

De Syllogismo Categoricalo libros II.

De Syllogismo Hypothetico libros II.

IN RHETORICIS :

De Locis Rhetoricis lib. 1.

IN ARITHMETICIS :

Transtulit Nicomachum Arithmeticum. Cassiodorus de Arithmetica: 'Hanc apud Græcos Nicomachus diligenter exposuit: quem primum Madaurensis Apuleius, deinde magnificus vir Boëthius, Latino sermone translatum, Romanis contulit lectitandum.'

De Arithmetica lib. II.

IN MUSICA :

Transtulit Pythagoram Musicum.

Scriptis de Musica libros V.

IN GEOMETRIA :

Transtulit Euclidem. Cassiodorus loquens de Geometria: 'Cujus disciplinæ,' inquit, 'apud Græcos Euclides, Apollonius, Archimedes, nec non et alii scriptores probabiles extiterunt: ex quibus Euclidem translatum in Romanam linguam idem vir magnificus Boëthius dedit, qui si diligenti cura relegatur, hoc quod de divisionibus prædictis apertum est, manifesta intelligentia et clara veritate cognoscetur.'

Scriptis in Geometriam Euclidis libros tres.

De quadratura Circuli.

IN GEOGRAPHIA, ET ASTRONOMIA :

Transtulit Ptolemæum Alexandrinum.

IN METAPHYSICIS :

De Unitate et Uno lib. 1.

IN MECHANICIS:

Transtulit Archimedem Mechanicum.

Edidit præterea Platonem a se versum.

Epistolarum ad diversos librum 1.

Concordiam quoque Philosophiæ Aristotelicæ cum Platonis scribere aggressus est.

De Hebdomadibus lib. 1.

Crediderim etiam, Romæ vel ipsum extra ordinem quosdam nobiles juvenes docuisse, vel docentibus aliis præfuisse, et varia omnis sapientiæ exercitia domi suæ instituisse. Fuit enim tunc temporis ipsa etiam Roma literarum, et philosophiæ, et humaniorum disciplinarum artiumque celebritate clara: quemadmodum ex rescripto Theodorici Regis ad Symmachum, Boëthii socerum, apparet, in quo ille Romam eloquentiæ vocat fœcundam matrem, virtutumque omnium latissimum templum: vetatque, ne Valeriani liberi e Syracusana civitate studiorum causa Romam deducti, ipso inconsulto aut inscio ad patrem redeant.

Nota quoque exteris fuit Boëthii nostri eruditionis fama: nam cum Theodoricus Francorum Regi Chlodoveo, et Burgundionum Regi Gundibaldo affinitate junctus esset, quod illius quidem sororem Audasledam uxorem ipse duxisset, alteri vero ipse filiam elocasset, forte evenit ut Gundibaldus, qui Ravennæ socerum inviserat, Romam quoque excurreret, urbis fama et Boëthii nominis celebritate excitus; cui cum Boëthius inter alia mechanici operis organa ostendisset horologia duo, quorum alterum in sphaera mobili cursum Solis significabat, alterum aquis stillantibus indicabat horarum spatia, cujusmodi Græci clepsydras vocant, obstupefactus eorum conspectu homo barbarus, simul atque in suum regnum reversus est, missis legatis petiit a Theodorico ejusmodi ad se horologia transmitti. Theodoricus Boëthium, ut talia affini suo concinnaret, rogavit; concinnata vero misit. Extant ejus apud Cassiodorum Epistolæ duæ, harum rerum testes, quas operæ pretium est cognoscere, tum ad confirmandam fidem eorum quæ dixi, tum

quia eximiam continent Boëthii prædicationem. Audi ergo quid priore Epistola Theodoricus scribat: ‘ Burgundionum dominus a nobis magno opere postulavit, ut horologium quod aquis sub modulo fluentibus temperatur, et quod solis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum ei transmittere deberemus.... Merito siquidem respicere cupiunt quod legatorum suorum relationibus obstupescunt. Hoc te, multa eruditione saginatum, ita nosse didicimus, ut artes quas exercent vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaveris. Sic enim Atheniensium scholas longe positus introisti, sic palliatorum choris miscuisti togam, ut Græcorum dogmata doctrinam feceris esse Romanam. Didicisti enim, qua profunditate cum suis partibus Speculativa cogitetur; qua ratione Activa cum sua divisione discatur: deducens ad Romuleos senatores quicquid Cecropidæ mundo fecerant singulare. Translacionibus enim tuis Pythagoras Musicus, Ptolemæus Astronomus leguntur Italis: Nicomachus Arithmeticus, Geometricus Euclides audiuntur Ausoniis: Plato Theologus, Aristoteles Logicus Quirinali voce disceptant: Mechanicum etiam Archimedem Latialem Siculis reddidisti: et quas-cumque disciplinas vel artes fœcunda Græcia per singulos viros edidit, te uno auctore, patrio sermone Roma suscepit: quos tanta verborum luculentia reddidisti claros, tanta linguæ proprietate conspicuos, ut potuissent et illi opus tuum præferre, si utrumque didicissent. Tu artem prædictam, ex disciplinis nobilibus natam, per quadrifarias Mathesis januas introisti. Tu illam in Naturæ penetralibus considentem, auctorum libris invitantibus, cordis lumine cognovisti.....Hæc quia studiosius te legisse comperimus, prædicta nobis horologia quantocius transmittere maturabis; ut te notum in illa parte mundi facias ubi aliter pervenire non poteras. Agnoscant per te exteræ gentes, tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. Quoties non sunt credituri qui viderint! quoties hanc veritatem lusoria somnia putabunt! et quando fuerint a stu-

pore conversi, non audebunt se æquales nobis dicere, apud quos sciunt sapientes talia cogitasse.'

In Epistola Theodorici ad Gundibaldum Burgundionum Regem leguntur ista: 'Quapropter salutantes gratia consueta, per harum portitores, præsentiæ vestræ, horologia cum suis dispositoribus credidimus destinanda. Unum, in quo humana solertia videtur colligi quod totius cœli noscitur spatia pervagari; aliud, ubi solis meatus sine sole cognoscitur, et aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Habetote in vestra patria quod aliquando vidistis in civitate Romana. Dignum est ut bonis nostris vestra gratia perfruatur, quæ nobis etiam affinitate conjungitur.'

Sed et citharædum missurus Theodoricus ad Chlodoveum Francorum Regem, Boëthium nostrum consuluit, deditque ipsi curam deligendi alicujus idonei. Apparet id ex Epistola ipsius Theodorici ad Boëthium, in qua hæc leguntur: 'Cum Rex Francorum convivii nostri fama pellectus, a nobis citharædum magnis precibus expetisset, sola ratione complendum esse promisimus, quod te Eruditionis Musicæ peritum esse noveramus. Adjacet enim vobis doctum eligere, qui disciplinam ipsam in arduo collocatam potuistis attingere.'

Idem quoque ad Chlodoveum (quem Cassiodorus Luduin vocat) victoria Alemannica elatum scribens; eum, ut moderatione et clementia victos sibi devinciat, hortatur, ac tandem addit: 'Citharædum etiam arte sua doctum pariter destinavimus expetitum, qui ore manibusque consona voce cantando, gloriam vestræ potestatis oblectet: quem ideo fore credimus gratum, quia ad vos eum judicastis magno opere dirigendum.' Hæc igitur studia fuere Boëthii.

Quæ dum tractat, eripitur ipsi morte Elpis, fida curarum, et gaudiorum, et studiorum socia. Ejus Epitaphium (incertum, scriptumne a Boëthio, an ab alio aliquo) tale legitur:

Elpis dicta fui, Siculæ regionis alumna,
 Quam procul a patria conjugis egit amor.
 Quo sine mœsta dies, nox anxia, flebilis hora,
 * * * * *

Porticibus sacris jam nunc peregrina quiesco,
 Judicis æterni testificata thronum.

Defuncta Elpide, Boëthius secundam uxorem duxit Symmachi senatoris et consularis viri filiam, Rusticianam, ex qua duos filios paterni avitque ingenii speciem præferentes suscepit. Atque hos quidem consulares vocat, non quod Consules fuissent, sed quod viro consulari essent progeniti.

Secutus est postea Boëthii tertius ultimusque consulatus, quem ille cum Symmacho socero suo gessit, anno Christi DXXXII. ætatis suæ LXVII. Ad eum vero petendum, ut et alios quoque honores, non ambitio Boëthium, aut lucri spes, sed bonorum commune studium impulit. Ac videtur, Symmachum quidem Consulem dedisse Senatus Romæ Novæ, Boëthium vero Senatus Romæ Veteris. Huic Symmacho Boëthius libellum inscripsit a se compositum, 'de S. Trinitate adversus Nestorii et Eutychetis errores.' Fuit enim S. Theologiæ inprimis studiosus Boëthius; ac tunc quidem eo impensius, quod videret Orthodoxam de S. Trinitate sententiam vehementer ab Ostrogothis Arianis ipsorumque Rege Theodorico oppugnari. Scripsit ergo 'de Unitate Trinitatis: utrum Pater, Filius, et Spiritus Sanctus de divinitate substantialiter prædicentur.' Præterea, 'de Fide, ad Joannem Diaconum: et de duabus in Christo naturis.' Sed Boëthius editis istis operibus odium sibi Theodorici Regis conflavit, et in suspicionem apud ipsum venit capti de mutando Reipublicæ statu, et vindicanda in libertatem Italia, consilii. Nec defuere, qui hac occasione in ipsum aperte insurgerent, Consulisque auctoritatem aperte oppugnarent: quibus omnibus Boëthius, fretus recti animi conscientia, fortiter sese opposuit, neque est veritus, pro tuenda Republica et privatorum civium jure, inimicitias potentiorum suscipere.

Primum ergo Conigastum exactorem repressit, miserorum civium fortunas nefarie invadentem, neque id semel tantum fecit suo consulatu, sed sæpius. Postea Triguillam, regiae domus præfectum, ab incepta, jamque perpetrata injuria revocavit. Bona et innocuos cives, quos infinitis calumniis effrenis Gothorum avaritia divexabat, obiecta periculis nominis sui auctoritate protexit. Provincialium quoque fortunas privatis præfectorum rapinis et publicis vectigalibus pessumdari, apud Regem Theodoricum questus est. Cumque acerba fame fervente, gravis atque inexplicabilis indicta coëmtio profligatura Campaniam provinciam videretur, ipse communis commodi causa certamen adversus præfectum prætorii suscepit, et Rege ipso cognoscente pro Campanis acriter contendit, et ne coëmtio illa exigeretur, orationis suæ vi effecit. Paullinum, consularem virum, cujus opes Palatinæ hircines jam spe atque animo exsuxerant, faucibus accusatorum famelicis eripuit. Albinum quoque, et ipsum virum consularem, Cypriani delatoris accusatione pressum, defendit Veronæ, derivato etiam in se Cypriani odio: cumque Rex ipse majestatis crimen in Albinum delatum, ad universum Senatum transferre conaretur, faceretque pro uno reos plures, Boëthius noster ingenti cum securitatis suæ periculo Senatum omnem gravissima oratione defendit. Sed audiamus gesta a se in suo consulatu referentem Boëthium: ‘Susceptæ sunt mihi cum improbis graves inexorabilesque discordiæ: et, quod conscientiae libertas habet, pro tuendo jure sprete potentiorum semper offensio. Quoties ego Conigastum in imbecillis cujusque fortunas impetum facientem obvius excepi! Quoties Triguillam regiae præpositum domus ab incepta perpetrataque jam prorsus injuria dejeci! Quoties miseros, quos infinitis calumniis impunita Barbarorum semper avaritia vexabat, obiecta periculis auctoritate protexi! Nunquam me ab jure ad injuriam quisquam detraxit. Provincialium fortunas tum privatis rapinis, tum publicis vectigalibus pessumdari, non aliter quam qui patiebantur, indolui. Cum acerbæ famis tempore gravis

atque inexplicabilis indicta coëmtio profligatura inopia Campaniam provinciam videretur, certamen adversum præfectum prætorii communis commodi ratione suscepi, Rege cognoscente contendî, et ne coëmtio exigeretur, evici. Paullinum, consularem virum, cujus opes Palatini canes jam spe atque ambitione devorassent, ab ipsis hiantium faucibus traxi. Ne Albinum, consularem virum, præjudicatæ accusationis pœna corrigeret, odiis me Cypriani delatoris opposui. Satis ne magnas in me videor exacerbasse discordias?’

Hisce a Boëthio tempore sui consulatus gestis, cum Regis et aulicorum odia in ipsum flagrarent, sequente anno, qui in Fastis Maximum Consulem habet, accusatus est a Basilio, Opilione, et Gaudentio, hominibus flagitiose improbis, et (quia ipsi impium quoque Arii dogma ad exemplum sui Regis sequebantur) Orthodoxo nomini infensissimis. Ex his Basilius olim regio ministerio depulsus, in delationem Boëthii æris alieni necessitate, et spe regii favoris, descendit: Opilio vero et Gaudentius, qui ob multa flagitia exilio destinati, ædium sacrarum, ad quas confugerant, se præsidio tuebantur, (etsi Rex edixisset, nisi intra præstitutum diem Ravenna excederent, futurum ut extracti e templis, frontibus suis inusti Urbe pellerentur,) simulatque Boëthii accusationem professi sunt, (quod quidem eo die quo Rex id ipsis comminatus fuerat, accidit,) repente admissi, auditi, in gratiam Regis recepti, ac pristinae dignitati restituti sunt. Summa vero accusationis, vel delationis potius, hæc fuit: ‘Quod Boëthius salvum Senatum, ejusque auctoritatem esse voluisset. Quod delatori obstitisset, ne documenta afferret quibus Senatum reum læsæ majestatis probaret. Quod restitutionem Imperii Romani molitus fuisset;’ ad cujus capitis confirmationem ipsi literas quasdam tanquam a Boëthio scriptas proferebant, cum essent a se confictæ. Dicebant etiam, Boëthium ob ambitum dignitatis conscientiam suam sacrilegio polluisse. Theodoricus autem Ostrogothorum Rex, qui hactenus, etsi ab Ecclesiæ sententia dissideret in arti-

culo de Sancta Trinitate, æquum se atque humanum Orthodoxis præbuerat, ab hoc inde tempore cœpit ingenium a clementia ad crudelitatem, et ab humanitate consueta ad barbariem tyrannidemque transferre, sive blandientis fortunæ aura elatus, sive odio eorum quos intelligebat a sua sententia in religione alienos, sive quod ab illis, prætextu religionis propagandæ, et oppugnandæ hæreseos, mutationem Reipublicæ metuebat. Tantum enim falsis accusationibus et fictis criminibus tribuit fidei, ut Boëthium, quo vix alius, sicut antea intelleximus, ipsi fuerat dilectior, etiam insontem condemnarit, et publicatis ejus bonis omnibus, Ticinum (quod posteriores Papiam vocaverunt) relegarit, quingentis, ut ipse conqueritur, ab Urbe passuum millibus. Ipse ait, se bonis omnibus pulsum, dignitatibus exutum, existimatione fœdatum, ob beneficium supplicium retulisse: et ob studium propensius in Senatum, morti proscriptionique damnatum fuisse.

In hoc carceris pædore, remotus a bibliotheca, pressus catenis, non fuit otiosus, neque dolori succubuit, sed medicinam petiit ex studiis sapientiæ, quæ sola animi ægritudinem lenire potest, et in summis malis sola est viri boni hæreditas. Primum ergo scripsit, ad exemplum Socratis, 'Apologiæ, vel defensionis suæ librum, contra falsas malevolorum accusationes:' id enim ipse indicat his verbis: 'Cujus rei seriem atque veritatem, ne latere posteros queat, stylo etiam memoriæque mandavi.' Scripsit quoque in eodem carcere 'ad Symmachum librum de S. Trinitate,' quo sententiam B. Augustini breviter expressit. Scripsit leniendo dolori suo 'libros istos quinque de Consolatione Philosophiæ.' Neque vero opus ille totum, prout instituerat, absolvit: habeo enim certissima argumenta quibus possum evincere, propositum Boëthio fuisse, ex doctrina quoque Christiana ea superioribus addere quibus ad considerationem æternæ vitæ animus humanus attolli posset. Nam primum, non est verisimile, partem istam a Christiano homine, mortem ob oculos habente, fuisse præteritam; eumque qui de S. Trinitate in carcere scripsit, consolatio-

nem in adversis non petiisse ex disciplina Christi, et doctrina rerum credendarum ac sperandarum libris sacris explicata: deinde, ipse philosophica ista proponens, pollicetur quædam altiora. ‘Hæc,’ inquit, ‘nondum morbi tui remedia, sed adhuc contumacis adversus curationem doloris fomenta quædam sunt. Nam quæ in profundum sese penetrent, cum tempestivum fuerit, exponam.’ Videsne, Nobilissime Juvenis, Sapientiam ipsi promittere majora quædam, et efficaciora? Adhæc, libro quarto Boëthius, Philosophiam compellans, eam vocat ‘veri præviam luminis:’ non igitur in parte illa statuit subsistere, sed progredi ulterius ad majus lumen. Jam, quod paulo post dicitur: ‘Decursis omnibus quæ præmittere necessarium puto, viam tibi quæ te domum revehat ostendam. Pennas etiam tuæ menti, quibus se in altum tollere possit, affigam, ut, perturbatione depulsa, sospes in patriam, meo ductu, mea semita, meis etiam vehiculis revertaris.’ Nemo non videt, rerum tractandarum propositionem hisce verbis contineri. Promittit autem, se primum præmissurum quædam, postea se quædam subjuncturum. Quæ præmissurum se ait, habemus: alteram partem desideramus in qua erat ostensurus viam quæ hominem domum, id est in cælum, ducat; quæque pennas ipsius menti affixura erat, quibus se in altum posset tollere, atque ita sospes in patriam, hoc est cælum, reverti. Ex his apparet, libros istos nondum esse perfectos. Sed quid cesso valido et inconcussæ auctoritatis argumento idem probare? Initio libri quinti sic loquitur Boëthius de Philosophia: ‘Dixerat, orationisque cursum ad alia quædam tractanda et expedienda vertebat.’ Quænam? illa scilicet quæ ex Christianæ religionis mysteriis peti possunt; cum Boëthius sermonem injicit de Casu, de Libero arbitrio, et Concordia præscientiæ divinæ cum libertate arbitrii, quæ tractatio usque ad finem libri sese extendit. Sequitur igitur, nondum id quod docere instituerat, plene esse absolutum, sed desiderari partem illam quæ viam ad cælum monstrat, quæ ex sola Christi doctrina peti debet. Indicat hoc ipsum clarius postea Philosophia, cum ait: ‘Festino

debitum promissionis absolvere, viamque tibi qua in patriam eveharis, aperire. Hæc autem etsi perutilia cognitu, tamen a propositi nostri tramite paulisper aversa sunt; verendumque est ne deviis fatigatus, ad emetiendum rectum iter sufficere non possis.' Devia vocat disputationem de Casu, de Libertate arbitrii humani, et Concordia divinæ præscientiæ cum libertate arbitrii. Emensio autem recti itineris, et via quæ in patriam ducit, quam nos desideramus, erat futura pars illa propria Christianitatis in qua Philosophia ipsum per infamiam, accusationes, carceres, mortem, omniaque adversa duxisset ad vitam æternam, et beato Christi Servatoris, ac Prophetarum atque Apostolorum choro conjunxisset.

Neque vero quia Christi et Apostolorum non meminit in his libris Boëthius, propterea minus efficax Consolatio ejus videri debet, quandoquidem ea ipsa quæ dicuntur, vera, et scripturis divinis sunt congrua. Magis autem æstimanda est divina veritas ex ratione, quam ex verbis hoc aut illo modo prolatis. Ratio enim semper uniformis est, verba pro scribentis aut loquentis arbitrio mutari possunt. Joannes Sarisberiensis, vir, etiam cum de nugis scribit, gravissimus, 'Licet,' inquit, 'liber ille Verbum non exprimat incarnatum, tamen apud eos qui ratione nituntur, non mediocris auctoritatis est, cum ad reprimendum quemlibet exulceratæ mentis dolorem congrua cuique medicamenta conficiat.'

Cetera, quæ ad Boëthii nostri in carcere Ticinensi agentis statum conditionemque pertinent, possunt intelligi ex sermone Philosophiæ ad Boëthium: 'Viget,' inquit, 'incolumis, illud pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer, et, quod vitæ pretio non segnis emeris, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, suarum securus, tuis ingemiscit injuriis. Vivit uxor, ingenio modesta, pudicitia pudore præcellens, et, ut omnes ejus dotes breviter includam, patri similis. Vivit, inquam, tibi que tantum, vitæ hujus exosa, spiritum servat, et, (quo uno felicitatem minui tuam vel ipsa concesserim,) tui desiderio lacrymis ac dolore tabescit. Quid dicam liberos consulares, quorum jam, ut

in id ætatis pueris, vel paterni, vel aviti specimen elucet ingenii ?' Atque hæc quidem ita sese habent. Nunc ea videamus quæ ad ipsius obitum faciunt.

Præerat in Oriente rebus humanis Justinus Imperator, ipse etiam ex gente Anicia, vocatus enim fuit Fl. Anicius Justinus ; atque ita nomen ejus nummi referunt. Hunc necesse est cognatum fuisse nostro Boëthio. Proposuit autem Justinus edictum, ut Arianorum ecclesiæ ubique Catholicis cederent. Per id ægre tulit Theodoricus Italiæ Rex, quod et ipse Arianus esset, et toti sectæ faveret. Is ideo Joannem Episcopum Romanum Constantinopolim misit, qui ipsius verbis Imperatorem Justinum moneret ut ereptas Arianis in Græcia et Asia ecclesias restitueret, neque ullum ipsis negotium facesseret ; sin minus, se eadem omnia Catholicis in Italia illaturum quæ Arianis intelligeret in Asia omnique Græcia facta esse. Profectus ad Justinum Joannes Papa, non paruit Regis mandatis, sed, ex consilio et jussu Justini, quacumque iter fecit, ecclesias omnes sententiæ orthodoxæ consecravit. Itaque reversum Theodoricus Ravennam ad se evocavit, una cum Symmacho Boëthii socero : atque illic primum Joannem, tanquam reum majestatis, carceri inclusum, fame, siti, aliisque incommodis interemit : postea etiam Symmachum, ut conscium rerum adversus Arianos gestarum ; ac tandem quoque Boëthium : quem ille Ticini, resecta in carcere cervice, occidi jussit, anno Christi DXXVI. qui Theodorici Regis fuit XXXIV. Justini Imperatoris nonus, Boëthii vitæ LXXI. Joannis Papæ ultimus, et Felicis primus. Ostenditur hodieque Ticini turris lateritia, in qua Boëthius detentus in vinculis fuit. Corpus ejus cives in templo B. Petri condidere, sub cælo aureo, sacello B. Augustini, qua parte in adytum templi ascensus incipit, estque ejus monumento insculptum hoc Epitaphium :

Mæoniæ et Latîæ linguæ clarissimus, et qui

Consul eram, hic perii, missus in exilium.

Sed quem mors rapuit, probitas evexit ad auras ;

Et nunc fama viget maxima, vivet opus.

Nec superfuit diu Joanni, Symmacho, Boëthio, Theodoricus; ipso enim illo anno mortuus est.

Post obitum ejus Amalisuenta, Theodorici filia, Athalarici mater, vidua Eutharici, omnes Boëthii statuas prostratas Romæ erexit, et hæredibus patrimonium incolume reddidit. Theodobatus quoque Rex, quem Amalisuenta soror ad regnum promoverat, Maximum quendam ex gente Anicia ad primiceriatu provehens dignitatem, ascivit in regiæ stirpis conjugem, ut est apud Cassiodorum lib. v. Epist. XI.

Denique quadringentis septuaginta post annis, hoc est, anno Christi CMXCVI. Otho III. Augustus, ossa Boëthii, sepulcro in quo eum in diem usque abdita jacuerant, educta, elevari, et in tumba marmorea exaltari fecit. In cujus rei memoriam Gerbertus, is qui Rhemensi Archiepiscopatu abdicato Episcopus Ravennas, ac tandem Pontifex Maximus assumpto nomine Silvestri II. factus est, hoc carmen eo tempore condidit:

Roma potens, dum jura suo declarat in orbe,
 Tu pater et patriæ lumen, Severine Boëthi,
 Consulis officio rerum disponis habenas,
 Infundis lumen studiis, et cedere nescis
 Græcorum ingeniis: sed mens divina coërcet
 Imperium mundi. Gladio bacchante Gothorum
 Libertas Romana perit. Tu Consul et exul
 Insignes titulos præclara morte relinquis.
 Nunc decus Imperii, summas qui prægravat artes,
 Tertius Otho sua dignum te judicat aula,
 Æternumque tui statuit monumenta laboris,
 Et bene promeritum meritis exornat honestis.

Exposui breviter, Nobilissime Juvenis, ea quæ de vita Fl. Anicii Manlii Torquati Severini Boëthii dicere habui. Superest ut de hoc opere pauca subjiciam. Sunt quidem omnes Boëthii libri graves et eruditi, sed in his de Consolatione Philosophiæ, nescio quomodo noster auctor seipsum vicerit. Ac puto homines quo sunt morti viciniore, eo

plus experiri in se divinitatis; eoque communem vitæ ordinem egressos, majora dicere, facere, videre, cogitare, quam in omni vita acta fecerint; quæ res ingens momentum habet ad probandam immortalitatem animorum. Boëthius igitur in carcere animum suum a rebus aliis omnibus abductum revocavit ad considerationem beatitudinis; scripsitque Consolationem istam verbis sententiisque ita numerosam, ut nihil possit concipi elegantius. Accipe Julii Cæsaris Scaligeri iudicium, ex ipsius Hypercritico: ‘Boëthii Severini ingenium, eruditio, ars, sapientia facile provocat omnes auctores, sive illi Græci sint, sive Latini. Sæculi barbaria ejus Oratio soluta deterior invenitur: at quæ libuit ludere in poësi, divina sane sunt: nihil illis cultius, nihil gravius: neque densitas sententiarum, venerationem, neque acumen abstulit candorem. Equidem censeo, paucos cum illo comparari posse. Valla docet eum Latine loqui: at Vallam Boëthius bene sapere.’

Forma libri est Dialogistica, non *μονοπρόσωπος*: et in Dialogo ipso non interloquuntur nudæ personæ, sed intercedit sæpe ipse Boëthius, narrans multa, et filo orationis suæ consuens atque contexens ea quæ a se, quæque a Philosophia disseruntur. Dictio est varia, modo soluta, modo pedibus astricta; ipse Prosam vocat, et Metrum.

Libri sunt quinque. Primus habet querelam et lamentationem Boëthii, ex collatione status prioris cum præsentem.

II. Secundo libro applicat Philosophia leviora quædam fomenta, docetque, injuste Boëthium de fortuna queri.

III. Tertius liber certiora continet adversus animi ægritudinem remedia, et rejecta falsæ felicitatis specie, veram beatitudinem ostendit.

IV. Quartus docet, omnes malos infelices et imbecillos esse, bonos vero semper beatos et potentes, Deo cuncta regente. Hic agitur de Providentia et Fato; doceturque, nullam esse fortunam malam.

V. Quintus est de Casu, de Libertate arbitrii, et Concordia libertatis cum præscientia divina.

Quibus si sextus accessisset de vita æterna, in quo ostendisset, ad vitam illam contendentibus ferenda esse multa adversa, exemplo Christi, Prophetarum, Apostolorum, haberemus plenam et consummatam adversus omnia hujus vitæ mala Consolationem.

Habes, Nobilissime Juvenis, ea quæ ad aureolum hunc Boëthii libellum præmittenda duxi. Hæc autem sub tuo nomine publice conspici volui, ut extaret aliquod mei in te affectus, amicitiaque ab utroque avo, patreque insuper, et patruo, viris omni sæculorum memoria dignissimis, ad te usque cum vero cultu derivatæ, testimonium. Si jam hæc usui non sunt, proderunt forte olim. Non debet autem te offendere quod partes docendi Boëthius tribuat Philosophiæ; neque enim vel alienum est a Philosophiæ munere tractare res divinas; vel proprium ejus tractare tantum res profanas. Omnis veri consideratio pertinet ad Philosophum. Philosophatur Physicus de rebus naturalibus; Ethicus de moribus; Mathematicus de quantitibus; Metaphysicus de supernaturalibus; Theologus de rebus divinis. Nulla veri consideratio a Philosopho aliena, nulla non ejus propria est. Philosophatur Paulus, philosophantur Prophetæ: ipse etiam Dominus noster in divinis suis et salutaribus concionibus philosophatur.

Quæ cum ita sint, cogita, Philosophiam nostram, dum adversus animi ægritudinem remedia proponit, proprio suo fungi munere; et Boëthium nostrum æstima vel propter se, vel propter me, vel propter remedia adversus ancipites humanæ vitæ casus. Vale.

ANICII MANLII TORQUATI
SEVERINI BOETHII
VITA,
JUL. MARTIANO ROTA
SCRIPTORE.

ANICIUS SEVERINUS BOETHIUS, Romanus, et nobilitate majorum, et animi dotibus clarus, in ea tempora incidit quibus Italia a Barbaris oppressa tenebatur. Natus est enim non ita multis post annis quam ab Alarico Roma caperetur, floruitque Theodorici Regis tempestate. Theodoricus hic, a Zenone cum ingentibus copiis missus, ereptam Odoacri Italiam sibi vendicaverat; Ravennæque regni sede locata, cuncta pro libidine administrabat: quod videns Boëthius honestis disciplinis animum applicuit, id sibi tantum superesse intelligens quod homine libero dignum foret. Eruditus itaque Græcis et Latinis literis ab adolescentia cum esset, quædam primum ex Euclide transtulit, atque ita transtulit, ut et dimetiendi rationes, et alia quædam de suo adjungeret; ac quod nondum Aristotelis ætate reperi- tum fuerat, æquale circulo quadratum astruere docuerit. Arithmetica postea, Nicomachum, non ut interpres, secutus, sed suo usus judicio, Latinis verbis reddidit. Et inde Musicam, perplexam et involutam disciplinam, ex optimis quibusque collegit: qua in re et Aristoxeni copiam, et Pythagoræ judicium expressit. Extat Theodorici Regis

ad Boëthium Epistola, quæ et Ptolemæi Syntaxin, et Archimedis Mechanicen ab eo Latinitate donatam affirmat. Verum præludia hæc fuisse crediderim eorum quæ vir tantus mente agitabat. Philosophiam enim Latinis literis illustrare constituerat, non ut Varro Stoicam, nec ut Tullius Academicam, sed eam quæ ceteras obscuravit, ab Aristotele invectam, et a tot præstantibus ingenio viris, ætate tam longa celebratam. Id ipse his verbis significat: 'Ego omne,' &c. [Vid. Bertii Præf. sup. p. 16.] Igitur Porphyrium, quem Victorinus Apher compendio transtulerat, explanavit, et eundem a se mox interpretatum novis rursum expositionibus illustravit. Prædicamentis manum admoverat, cum ecce Consul Romæ creatur: hoc ipse suis verbis significat: 'Etsi nos curæ,' &c. [Vid. Bertii Præf. sup. p. 15.] Hæc ille. Ex quibus illud etiam falsum esse convincitur quod aliqui memoriæ prodiderunt, Boëthium omnia, non pleraque, relegatum scripsisse. Ad consulatum autem juvenis pervenit favore principum civitatis: puerum enim a patre relictum curandum susceperant, quod et antiqua Manlii Torquati familia prognatum scirent, et novam Anicii proavi indolem perspectam in ipso haberent. Primo ejus consulatu, Rex Hunnorum et Italiæ, Odoacer, Phœba Rugorum duce victo captoque potitus est, sicuti Cassiodorus tradit; qui bis solum, cum Symmacho semel, ipsum in Consulibus nominat. Non solum autem dignitatem hanc ipse adeptus est, sed duos etiam filios suos, quod nunquam antea contigerat, Consules eodem tempore vidit, Patricium et Hypatium. Anno illo Boëthius in curia Theodoricum tum primum Romam accersitum, S. P. Q. R. nomine, magna facundia laudavit, et in circo duorum Consulum medius triumphale convivium multitudini exhibuit. Collegam in ultimo consulatu Symmachum socerum habuit; cum quo magistratum ita gessit, ut commune bonum privatis amicitiiis præferret. Accidit ut Paullini consularis opes regii satellites appetere: hominem ingenue tutatus est. Albinum falso Cyprianus accusavit: innocentem consularem virum ostendit. Acerba fames Campaniam urgebat, et acerbiorẽ coëmtionem

Tyranni procuratores indixerant: eam exigi Consul non sustinuit. Triguillam quoque regiae domus præpositum multoties ab injuria dejecit, et Conigastum fortunas optimi cujusque insectantem compescuit. Hisce rebus factum est ut Regis indignationem incurreret, perditorumque delationibus in exilium pelleretur. Accusationis summa hæc fuit: Quod senatum læsæ majestatis accusaturum prohibuerit; quod ad Anastasium imperatorem literas miserit de recuperanda libertate. Delatores, perditis moribus homines tres extiterunt; Gaudentius et Opilio, tunc ob innumeras fraudes exilio damnati, Basilusque, pridem a procuratore domus regiae dejectus, obætatusque plurimum. Purgasset facile Severinus objecta crimina, si coram delatores arguendi facultas sibi a Theodorico data fuisset. Sed vel iratus oblatam sibi ultionis occasionem amittere, vel improbatus a se excitatam calumniam dissolvere noluit. Absens itaque vir, et innocens, et grandis natu Boëthius, malorum conspiratione relegatus est; nec a bonis in patria retentus, Ticinum secessit, urbem in Insubribus positam, et sibi a tyranno præscriptam. In quam simul atque venit, quo posteris etiam innocentiam suam cognitam faceret, pulcherrimum illud de Consolatione volumen, Ciceronem imitatus, conscripsit. Nam sicut ille, quo filiae desiderium levaret, de Animorum Immortalitate disceptans, Tulliam supervivere monstrat: ita Severinus de falso et vero Bono, deque Providentia disputat, et omnia voluntate divina mortalibus evenire declarat. Verum in eo opere Cicero carmen non attigit. Boëthius utramque orationem admiscet, atque ita admiscet, ut facile unicuique ostendat, ingenium sibi, quicquid tentasset, nunquam defuisse. Sed quid naturali Philosophia difficilius? quid Dialectica spinosius? at utramque disciplinam sic oratione sua pervagatus est, ut abditissima quæque cuivis prompta reddiderit. Neque vero selectum unum aliquod argumentum oratione consecratus est, sed Philosophiæ penetralia ingressus, ea Latinis hominibus primus reseravit quæ princeps Aristoteles de industria pluribus occultaverat. Qua in re optimos quosque consu-

luit : Theophrastum dico, Eudemum, Andronicum, Aspasium, Herminum, Alexandrum, Syrianum, Porphyrium, Themistium ; de quorum sententiis, tanquam honorarius arbiter, dijudicat. Attestatur hoc expositio in librum Aristotelis de Enuntiatione, tam prima duobus, quam secunda sex libris absoluta ; in quorum tertio cum de tribus contingentium modis se melius scripsisse dicat in libris Physicis, suspicandum reliquit, se Naturalem quoque Philosophiam enucleasse. Verum hactenus tam hi desiderantur commentarii, licet fuerint Tarvisium hinc nuper asportati, quam illi quos in Analyticen et Topicen emisit. Siquidem et hos ipse citat, et in Topica Ciceronis septem libros a se confectos profitetur, opus varium, difficile, eruditum, nec a quoquam antea quam a Victorino frustra tentatum. Platonis Dialogos ipse Latinos facturum se recepit, factos Cassiodorus asseverat. Mirarer quomodo tanta præstare potuerit, nisi divina illa in librum Aristotelis de Interpretatione commentaria biennio scirem ab eo confecta : quod tempus vix evolvendis tot expositoribus satis fuisse videtur, nedum eorum sententiis plerumque controversis, et dijudicandis, et eligendis, et accommodandis. Inter Peripateticos enim celebris est ferme nullus qui in hunc librum non scripserit : quod et magnopere quidem necessarius sit, et multa doctrina refertus, sed acumine sententiarum et verborum brevitate perobscurus. Commentabatur autem hæc quo tempore Theodoricus superatis Alpibus Clodoveium socerum Francorum Regem ingenti prælio profligavit. Ceterum Severinus non tantum in interpretando et exponendo Aristotele versatus est, sed pleraque etiam ipse veluti procreavit. Horum in numero sunt pulcherrimi illi quatuor de Differentiis Topicis libri, quibus Dialecticos locos a Rhetoricis dirimit ; et totidem alii de utroque Syllogismo, item de Divisione et Definitione singuli : nam qui ad Syllogismos Categoricos introductorius inscribitur, titulum subornatum habet, cum libri Aristotelis de Enuntiatione vel breviarium sit, ut ipse appellat, vel certe idem quod primus de Categoricis Syllogismis. Opus quoque de Scholastica disciplina, non

titulum modo, sed et elocutionem et inventionem mentitur: aliter enim Boëthius scripsisset si ea de re scribere voluisset. Sed ipsum mittamus, ac de Hebdomadibus aliquid potius in medium afferamus. Sunt autem Hebdomades opera septem partibus distributa; sicuti decem libris Decades, et novem Enneades. Hebdomadas Varro primus inscripsit, deinde hic ipse: ex quibus libellus de Substantiæ bono, et alius de Unitate et Uno sumtus est; reliqua aut edita non sunt, quod ea sibi, ut significare videtur, commentatus esset, aut ad nos usque non pervenerunt. Hebdomadas juvenis composuit, velut et de duabus naturis et una persona Christi. Hoc ut ita existimem, ejus verba faciunt: ‘Episcopus,’ inquit, ‘scriptor epistolæ tanquam valde necessarium cum præterire noluisset, e duabus naturis Christum consistere, et in duabus æqualiter, Catholicos credere, novitate dicti perculsus, meditabar omnes animo quæstiones.’ Decretum hoc fuerat Concilio Chalcedone celebrato, illucque Leo Romanus Episcopus venerat: cujus Epistola Romam missa, cum postea nitentibus acephalis condemnatum jam dogma revocare, pluribus convocatis Romæ legeretur, nec satis jam quid decerneret intelligeretur, ansam Boëthio dedit eum librum componendi contra Nestorium, qui duabus naturis personas totidem adjungebat, et Eutychetem, qui unicam naturam et personam tuebatur. Ergo si quis ab Imperatore Leone, qui rejectam sub Martino Nestorii et Eutychetis opinionem fovebat, ad Justinum usque supputet annos, paulo minus quinquaginta deprehendet; quibus de Boëthii Vita detractis, prima juventutis tempora relinquentur. Verum hæc ut libuerit quisque accipiat; illud certe non admittendum contenderim, Boëthium morte præventum Musicam non absolvisse. Nam quod objiciunt aliqui, titulos eorum quæ desunt adhuc superesse, id nos in contrariam sententiam potius trahit, absurdum esse existimantes, nondum conscriptis rebus velle nomen imponere. Quod si quid imperfectum Severinus reliquit, id ipse Theologiam fuisse censuerim: satis enim superque Philosophiam illustraverat. Itaque divina

restabant : et jam multum processerat, Augustinum secutus, ut ipse de Trinitate ad Symmachum scribens affirmat : ‘Vobis,’ inquit, ‘inspiciendum est, an ex beati Augustini scriptis semina rationum in nos venientia fructus aliquos intulerint.’ Ex quibus illud etiam conjicere possumus, cur nono demum anno Theodoricus Severinum et Symmachum necarit : an quia senex in opinionem Arii defecit, et inimicus adeo Catholicis evasit, ut eorum templa diruere in Italia voluerit, si Justinus Arianos in Asia non restitueret? Propugnatores autem sani dogmatis cum alias semper, tum præcipue eo tempore, Boëthius et Symmachus extiterunt. Quamobrem tyrannus coniectos in carcerem obtruncari jussit. Ticini incolæ semper a majoribus traditum constanter asseverant, Severinum, cum regius spiculator letale vulnus intulisset, utraque manu divulgum caput sustinuisse, interrogatumque a quonam se percussum existimaret, Ab impiis, respondisse; atque ita cum in vicinum templum venisset, et flexis genibus ante altare sacra percepisset, post paulum expirasse. Extinctus divinos honores a nostris consecutus est, quod pro Catholicis contra perfidiam Arii mortem sustinuerit. Sunt qui scribant, ipsum antea Ravennam accersitum, Prætorioque Regis præpositum, mox cum aliquot senatoribus occisum : quod Symmacho potius convenire videtur. Turris enim lateritio lapide fabrefacta etiamnum Ticini monstratur, Boëthii carcer; sepulcrumque ejus in æde beati Augustini visitur, qua parte in adytum templi ascensus incipit, hoc Epitaphio incisum :

Mœonia et Latia lingua clarissimus, et qui

Consul eram, hic perii, missus in exilium.

Et quia mors rapuit, probitas me vexit ad auras.

En nunc fama viget maxima, vivet opus.

[Vid. Præfat. Bertii supra p. 27.]

Circumfertur et aliud Elogium, quo sepulcrum ejus exornabatur antequam illic a Luitprando Longobardorum

Rege collocaretur. Ipsum, quia paucis multa continet ad ejus vitam facientia, subjunximus :

Ecce Boëthus adest in cœlo magnus, et omni
 Perspectus mundo, mirus habendus homo.
 Qui Theodorico Regi delatus iniquo,
 Ticini senium duxit in exilio.
 In qua se mœstum solans dedit urbe libellum ;
 Post ictus gladio, exiit e medio.

Hic finis viri clarissimi fuit, qui facundia, probitate, doctrina, plurimum excelluit : ultimus omnium qui ex antiquis Romanis aliquid literarum monumentis consecraverint ; primus omnium qui Aristotelicam disciplinam Latinis literis illustrare cœperint ; tantæ apud posteros auctoritatis, ut ab ejus sententiis nulla ferme sit provocatio. Hujus morte magnam rem amisimus, et frustra a multis postea tentatam, Platonis et Aristotelis concordiam, quam utriusque Philosophiæ peritissimus et pollicitus fuerat, et nisi vitam eripuissent improbi, præstare solus potuisset. Ultio tamen paulo post insecuta est divinitus. Nam cœnanti Theodorico cum piscis caput illatum esset, visus est sibi Rex in eo videre Symmachi faciem inferius labrum mordicus apprehendentem, torvisque oculis subinde minitantem : eo spectaculo consternatus tyrannus in morbum incidit, et, simulatque quod viderat id se vidisse confessus est, expiravit. Ictu sanguinis mortuum sui divulgavit : verum Amalisuenta rei conscia, cum in regno successisset, patris acta contra jus et fas decreta rescidit ; et Severini ac Symmachi bona in fiscum redacta, eorum liberis restituit, paucis annis antea quam Belisarius a Justiniano missus, Italia Gothos omnes expulit. Porro Boëthii multi fuerunt : primus Stoicus, de quo mentionem facit Diogenes in Zenonis Vita : secundus Epicureus, quem Plutarchus in Conviviis introducit : tertius Cretensis, Aristotelis studiosus, et vir consularis, a Galeno celebratus. Præter hos alii duo fuerunt et Philosophi ambo et Peripatetici ; unus hic ipse,

de quo satis jam dictum est, Patricius Romanus; alter Græcus et antiquior, quem et hic ipse in Porphyrio, et Ammonius atque Simplicius ut Aristotelis interpretem agnoscunt. Fuerunt itidem et duo Symmachi, magnæ in literis estimationis uterque: primus Gratiani et Valentiniani temporibus; secundus Zenonis et Anastasii. Illius Epistolæ circumferuntur, crebraque de eo in Macrobianis Saturnalibus mentio habetur. Hujus nihil quidem extat: sed, ut Boëthii testimonium præteream, Priscianus Cæsariensis de ponderibus scribens, sic eum laudat, ut omnes omnium disciplinarum apices consecutus videretur.

TESTIMONIA VARIORUM DE BOETHIO ET EJUS SCRIPTIS,

AB IPSA BOETHII ÆTATE AD NOSTRA USQUE TEMPORA,

NON INTERRUPTA SÆCULORUM SERIE,

CONTINUATA.

QUAMVIS non idem fuerit sæculorum, quæ a Boëthio ad nos usque fluxerunt, in literas amor, sæpiusque idcirco interrupta fuerit virorum literatorum memoria, singulari tamen Dei privilegio factum, ut sua sint quibuslibet his sæculis de meritis Boëthii testimonia. Præcipua seligemus.

QUINTUM SÆCULUM ;

Nimirum a nato notoque Boëthio ad annum Christi 500.

Priscianus Grammaticus, patria Cæsariensis, vir non solum in grammaticis et rhetoricis, verum etiam in philosophicis mathematicisque versatissimus, libro de ponderibus et mensuris, 'Boëthius,' inquit, 'probitatis et omnium scientiarum verticem attingit.'

SEXTUM SÆCULUM ;

Nimirum ab anno 500. ad an. 600.

I.

Ennodius, sive, ut quibusdam legitur, Evodius, Episcopus Ticinensis, vir cum stricta tum etiam soluta oratione

sua clarissimus libro septimo Epistolarum, Epistola decima tertia Boëthio, ‘Tu,’ inquit, ‘in me, emendatissime hominum, dignaris prædicare virtutes, quem in annis puerilibus, sine ætatis præjudicio, industria fecit antiquum: qui per diligentiam imples omne quod cogitur; cui inter vitæ exordia ludus est lectionis assiduitas, et deliciæ sudor alienus. In cujus manibus duplicato igne rutilat, qua Veteres face fulserunt: nam quod vix majoribus circa extremitatem vitæ contigit, hoc tibi abundat in lumine.’

Ejusdem Episcopi, libro octavo Epistolarum, Epistola prima eidem Boëthio Consuli facto, ‘Optimæ spei plenus,’ inquit, ‘cui fautum cupio, ad curam officii epistolaris aspiro. Decet enim vestris fascibus hac Præfatione delibari; et inter purpuras possessoris luce crescentes, qualicumque non abstinere colloquio. Numquid solius doctrinæ beneficiis amor agnoscitur, nec fas esse credendum est, prodire in medium desideria rusticantis? Simplicius innotescunt vota nullo peritiæ velata præstigio. Ergo nos hoc sumus ore, quod pectore. Non amara præcordiorum delenificis possumus mutare sermonibus. Pudens laudator est, cui in concinnatione blandimenti dicenda mens suggerit. Deo ergo omnipotenti gratias, qui in vobis, dum vetera familiæ vestræ bona custodit, nova multiplicat; et quod plus est apice dignitatis, dignos facit esse culminibus. Redditur quidem vestræ gloria ista origini, sed quod est clarius, merito impetrante personæ. Fucrit in morem Veteribus, curulum celsitudinem campi sudore mercari, et contentu lucis honorum luce fulgere; sed aliud genus virtutis quæritur, postquam præmium facta est Roma victorum. Noster candidatus post manifestam decertationem, debitum triumphum, dum nunquam viderit bella, sortitur. Judicio exigit laureas, et congregi non necessarium duxit armatis. Inter Ciceronis gladios et Demosthenis enituit, et utriusque propositi acumina, quasi natus in ipsa artium pace, collegit. Nemo dissonantiam Atticæ perfectionis metuat et Romanæ; nec præcipua gentium bona in societatem dubitet convenire. Unus es qui utrumque

complecteris, et quicquid viritim distributum poterat satis esse, avidus maximarum rerum possessor includis. Eloquentiam Veterum, dum imitaris, exsuperas. Dicendi formam doctissimis tribuis, dum requiris. Est apud me Epistolæ vestræ, quæ hujus rei fidem faciat, veneranda compositio. Utinam quæ a vobis diriguntur, tam essent crebra quam suavia ! Dicatis forsitan, Par fuit propinquum laudare, in commune augmentum laborantem : quia non est proprium, quod quasi singulariter videtur palmata conferre. Venit ad me equidem portio de curuli ; sed si mihi conceditis, plus erigor de genio et studiis sublimati. Interdum accesserunt ista de casibus, soli contigerunt illa virtuti. Prope inops ad scipionem adducitur suffragii Consularis, qui tantum de parentibus gloriatur. 'Tibi utrumque in peculio est, Latiaris scientia, et vena purpurarum.'

II.

Cassiodorus, qui intelligentiam sacrorum cum notione profanorum, utramque cum summa sanctitate conjunxit, nomine Regis Theodorici, cujus Cancellarius erat, plures ad Boëthium misit Epistolas. Una est quadragesima quinta libri primi Epistolarum Cassiodori, sicque effertur,

'Boëthio viro illustri Patricio Theodoricus Rex.

'Spernenda non sunt, quæ a vicinis Regibus præsumptionis gratia postulantur : dum plerumque res parvæ plus prævalent præstare, quam magnæ possunt obtinere divitiæ. Frequenter enim quod arma explere nequeunt, oblectamina suavitatis imponunt. Sit ergo pro Republica et cum ludere videmur : nam ideo voluptuosa quærimus, ut per ipsa, seria compleamus. Burgundionum dominus, &c. lumine cognovisti : [Vid. Præfat. Bertii sup. p. 19.] cui ardua nosse usus miracula, monstrare propositum est, molitur ostendere, quod obstupescant homines evenisse : miroque modo naturis conversis facti detrahit fidem, cum ostendet ex oculis visionem. Facit aquas ex imo surgentes, præcipientes cadere ; ignem ponderibus currere, organa extraneis vocibus insonare ; et peregrinis flatibus calamos

complet, ut musica possint arte cantare. Videmus per eam defensiones jam nutantium civitatum subito tali firmitate consurgere, ut machinamentorum auxiliis superior reddatur, qui desperatus viribus invenitur. Madentes fabricæ in aqua marina siccantur: dura cum fuerint ingeniosa dispositione solvuntur: metalla mugiunt: Diomedis in ære grues buccinant: æneus anguis insibilat: aves simulate fritinniunt; et quæ propriam vocem nesciunt, ab ære dulcedinem probantur emittere cantilenæ. Parva de illa referimus, cui cœlum imitari fas est. Hæc enim fecit secundum Solem in Archimedis sphaera decurrere: hæc alterum zodiacum circulum humano consilio fabricavit. Hæc Lunam defectu suo reparabilem artis illuminatione monstravit: parvamque machinam, gravidam Mundo, cœlum gestabile, compendium rerum, speculum naturæ, ad speciem ætheris incomprehensibili mobilitate volutavit. Sic astra, quorum licet cursum sciamus, fallentibus tamen oculis, prodire non cernemus. Stans quidam in illis transitus est: et quæ velociter currere vera ratione cognoscis, se movere non respicis. Quale est, hoc homini etiam facere, quod vel intellexisse potest esse mirabile? Quare cum vos ornet talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis, publicis expensis, sine vestro dispendio, destinate. Primum sit, ubi stylus dici index per umbram exiguam horas consuevit ostendere. Radius itaque immobilis et parvus, peragens quod tam miranda magnitudo Solis discurrit, et fugam Solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Inviderent talibus si astra sentirent, et meatum suum fortasse deflecterent, ne tali ludibrio subjacerent. Ubi est illud horarum de lumine venientium, singulare miraculum, si has et umbra demonstrat? Ubi prædicabilis indefecta rotatio, si hoc et metalla peragunt, quæ situ perpetuo continentur? O artis inæstimabilis virtus, quæ dum se dicit ludere, naturæ prævalet secreta vulgare. Secundum sit, ubi præter Solis radios hora dignoscitur, noctes in partes dividens: quod ut nihil deberet astris, rationem cœli ad aquarum potius fluentia convertit: quorum motibus ostendit,

quod cœlo volvitur: et audaci præsumptione concepta ars elementis confert, quod originis conditio denegavit, universæ disciplinæ cunctus prudentium labor naturæ potentiam, ut tantum possint nosse, perquirat. Mechanisma solum est, quod illam ex contrariis appetit imitari: et si fas est dicere in quibusdam etiam nititur velle superare. Hoc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare. Hoc ferreum Cupidinem in Dianæ templo sine aliqua alligatione pendere. Hoc hodie facit muta cantare, insensata vivere, immobilia moveri. Mechanicus, si fas est dicere, pæne socius est naturæ; occulta reserans; manifesta convertens, miraculis ludens; ita pulchre simulans, ut quod compositum non ambigitur, veritas æstimetur. Hæc quia studiosius,' &c. [Vid. Præfat. Bertii sup. p. 19.]

Altera Epistola ejusdem Cassiodori est quadragesima libri secundi, quæ sic se habet.

‘ Boëthio Patricio Theodoricus Rex.

‘ Cum Rex Francorum, &c. attingere. [Vid. Bertii Præf. sup. p. 20.] Quid enim illa præstantius, quæ cœli machinam sonora dulcedine modulatur, et naturæ convenientiam ubique dispersam virtutis suæ gratia comprehendit? Et paulo post: ‘ Sed quoniam nobis facta est voluptuosa digressio (quia semper gratum est de doctrina colloqui cum peritis) citharœdum, quem a nobis diximus postulatum sapientia vestra eligat præsentī tempore meliorem, facturus aliquid Orphei, cum dulci sono gentilium fera corda domuerit. Et quantæ nobis gratiæ fuerint actæ, tantæ vobis ex nostra æquabili compensatione referentur, qui et imperio nostro paretis, et quod vos clarificare possit efficitis.’

Idem Cassiodorus ad finem libri Dialecticæ de eodem Boëthio ita loquitur. ‘ Illud,’ inquit, ‘ competens judicavimus recapitulare breviter, quorum labore in Latium eloquium res istæ pervenerint: ut nec auctoribus gloria sua pereat; nobis plenissime rei veritas innotescat. Isagogen transtulit Patricius Boëthius, commentaque ejus gemina derelinquens. Categorias idem transtulit Patricius Boëthius, cujus commenta tribus libris ipse quoque formavit: Peri

hermenias supra memoratus Patricius Boëthius transtulit in Latinum, ejus commenta ipse duplicia minutissima disputatione tractavit . . . Supra memoratus Patricius Boëthius de Syllogismis Hypotheticis lucidissime pertractavit, &c.

III.

Procopius, Caesariensis ex Palæstina, rhetor et sophista, inter varias suas historias scripsit de bello Gothorum libros tres, in quorum primo quod Græce dixit de Boëthio sic Latine redditur.

‘Symmachus et ejus gener Boëthius Patricii, alto majorum sanguine, principes vero Senatus Romani, et Consules fuere, philosophiæ et æquitati supra ceteros mortales studuerant, multisque egenis, tum Romanorum tum exter-
norum, opibus suis subvenere. Hi, ad ingentem gloriam evecti, deterrimos quosque in sui invidiam concitarunt: quibus delatoribus Theodoricus Rex persuasus, viros clarissimos perinde ac res novas molientes occidit, eorumque bona omnia publicavit. Sed paucis post diebus cœnanti illi cum ingentis piscis caput ministri apposuissent, illud Theodorico visum est caput esse Symmachi nuper occisi, dentibus quidem in inferius labrum impactis, oculis vero torve et furibunde intuentibus minari sibi plurimum videbatur. Unde prodigii novitate perterritus, membrisque præter modum tremebundus et horrens, in lectum citato gradu se recepit, identidemque sibi togarum vim magnam ingeri jubendo paulum quievit. Elpidio deinde medico omnibus, quemadmodum accidissent, explicatis, in Symmachum Boëthiumque patratum a se scelus deflebat: quo denique deplorato ex accepta calamitate dolore ingenti affectus, haud longe post moritur: cum primum hoc et ultimum injuriæ exemplum in sibi subjectos idcirco exercuisset, quia non, uti consueverat, diligenter pervestigata causa, in tantos viros animadverterat.’

Idem auctor libro tertio prædictæ historiæ de uxore Boëthii superstite locutus hæc ait: ‘Unde vel Rusticianæ,

Boëthii quondam uxori, et Symmachi filiae, id reliquum fuit ad vitam et ad miseriarum cumulum, ut servili et rustico habitu induta, quæ egentibus facultates suas erogaverat, panem ceteraque ad victum necessaria ab hostibus mendicaret: domos enim circumeundo foresque oppulsando, cibum dari sibi suppliciter precabatur, nil prorsus huic ignominiae ea re afferente. Et certe Gothi in Rusticianæ mortem conspiraverant, illi objicientes quod, exercitus Romani ducibus pecunias largiens, Theodorici statuas disturbasset, cædem Symmachi patris Boëthiique mariti ulta. Totilas tamen nulla hanc affici injuria permisit, sed eam aliasque omnes ab contumelia immunes conservavit.

SEPTIMUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 600. ad an. 700.

Beda, Venerabilis dictus propter vitæ sanctitatem morumque gravitatem, tanti fecit Boëthium, ejusque doctrinam, ut commentarios scripserit in Boëthii librum de Trinitate. De eodem Boëthio honorate et honorifice multa passim hic auctor prædicat.

OCTAVUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 700. ad an. 800.

Paulus Diaconus, qui rogatu Adelburgæ filiae Desiderii Regis multa ad Eutropii historiam addidit, libro septimo hujus appendicis, postquam dixisset Joannem Papam, Theodorum, Importunum, et Agapitum, consulares viros, aliumque Agapitum Patricium ad Justinum Legatos in itinere demoratos fuisse, addit: ‘Theodoricus rabie suæ iniquitatis stimulatus, Symmachum exconsulem ac Patricium, et Boëthium seniore et exconsulem, Catholicos viros, gladio trucidavit.’

NONUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 800. ad an. 900.

I.

Ado, Viennensis Archiepiscopus, qui breviarium Chronicorum ab origine Mundi ad sua usque tempora productum composuit, loquens de Joanne Summo Pontifice ait: 'Cum rediens Ravennam venisset, Theodoricus eum cum comitibus ceteris carceris afflictione peremit, invidia ductus, quia Catholicæ pietatis defensor Justinus eum honorifice suscepisset. Quo tempore Symmachum atque Boëthium consulares viros pro Catholica pietate idem Theodoricus occidit.'

II.

Anastasius, Apostolicæ bibliothecæ custos et instaurator, qui propterea dicitur Bibliothecarius, in sua Pontificum Historia ad Joannem 1. hæc de Boëthio scribit: 'Eodem,' inquit, 'tempore, cum hi suprascripti, id est, Papa Joannes cum Senatoribus, Theodoro exconsule, Importuno exconsule, Agapito exconsule, (Agapito Patricio defuncto Thessaloniciæ,) positi essent Constantinopoli, Theodoricus Rex hæreticus tenuit duos Senatores præclaros et exconsules, Symmachum et Boëthium, et occidit interficiens gladio.'

DECIMUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 900. ad an. 1000.

Cum ossa Boëthii multis abhinc sæculis jacerent neglectu temporum minus honorata, Otho tertius Imperator eadem marmore includi jussit: inscripto elogio, quod composuit Gerbertus Ravennas Archiepiscopus, Magister olim Augusti, is qui Summus Pontifex creatus, Sylvester secundus dictus est, quique non secus ac Boëthius

ob exquisitam reconditarum rerum scientiam Magus falso est habitus ab imperitis. Elogium autem illud his verbis expressit,

‘Roma potens,’ &c. [vid. Præfat. Bertii sup. p. 28.]

UNDECIMUM SÆCULUM ;

Nimirum ab anno 1000. ad an. 1100.

I.

Sigebertus Monachus Gemblacensis, ordinis S. Benedicti, qui inter historicos non ultimum locum habet, in suo de Scriptoribus Illustribus opere, dubitat, num Boëthius conferendus, an præferendus philosophis et sæcularibus et Ecclesiasticis. ‘Boëthius,’ inquit cap. 37. ‘vir consularis, conferendus, vel præferendus philosophis et sæcularibus et Ecclesiasticis; quia nos ambiguos esse facit, an inter sæculares, an inter Ecclesiasticos scriptores fuerit illustrior? Laudent eum sæculares, quod Isagogas, quod Peri hermenias, quod Categorias transtulerit de Græco in Latinum, et exposuerit; quod Topica Ciceronis exposuerit, quod antepædicamenta, quod libros de topicis differentiis, de cognitione Dialecticæ et Rhetoricæ, et distinctione rhetoricorum locorum, de communi prædicatione potestatis et possibilitatis, de Categoricalis et Hypotheticis Syllogismis libros, et alia multa scripserit, quod Arithmeticam et Musicam Latinis scripserit. Nos Ecclesiastici laudamus eum, quod librum de Sancta Trinitate scripserit, quod exiliatus a Theodorico Gothorum et Italarum Rege, pro eo quod tueri volebat libertatem Romanæ urbis, scripsit librum de Consolatione Philosophiæ. Hic ab eodem Rege Theodorico occisus est.

II.

Honorius Augustodunensis Ecclesiæ Presbyter in Chron. ‘Boëthius,’ ait, ‘Patricius vel Consul scripsit librum de Sancta Trinitate, et alium de Consolatione, et quadrivium de Græco transtulit, id est Arithmeticam, Musicam, Geo-

metriam, Astronomiam. Dialecticam vero explanavit. A Theodorico Gothorum Rege Mediolani interficitur.'

DUODECIMUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 1100. ad 1200.

I.

Joannes Saresberiensis, natione Anglus, Episcopus Carnotensis, qui inter alia opera scripsit polycraticum, sive de nugis curialium et vestigiis philosophorum, in hoc eodem opere, libro septimo, capite decimo quinto, hunc Boëthii librum de Consolatione Philosophiæ plurimum commendat. 'Si,' inquit, 'mihi non credis, liber de Consolatione Philosophiæ revolvatur attentius, et planum erit hæc in contrarium cedere. Et licet liber ille Verbum non exprimat incarnatum, tamen apud eos, qui ratione nituntur, non mediocris auctoritatis est; cum ad reprimendum quemlibet exulceratæ mentis dolorem congrua cuique medicamenta conficiat. Nec Judæus quidem nec Græcus sub prætextu religionis medicinæ declinet usum, cum sapientibus in fide et in perfidia desipientibus sic vividæ rationis confectio proficiat artificiosa, ut nulla religio quod miscet abominari audeat, nisi quis rationis experts est. Sine difficultate profundus est in sententiis, in verbis sine levitate conspicuus, orator vehemens, efficax demonstrator. Ad id quod sequendum est, nunc prolabitur suadens, nunc quasi stimulo necessitatis impellens.'

II.

Huic addi potest auctor libri de Spiritu et Anima, qui inter opera S. Augustini refertur: si tamen vera est conjectura Vincentii in Speculo historiali, et Abbatis Trithemii, qui asserunt hunc auctorem esse Hugonem a Sancto Victore, quippe qui florebat anno Christi 1130. hic enim auctor, quisquis sit, non solum ducit honori referre cogitationes et verba Boëthii capite undecimo dicens: 'Mens nunc caput summis inserit, nunc desidit in infima,' et

cetera quæ habentur Metro iv. libri quinti Consolationis Philosophiæ; sed capite trigesimo septimo ejusdem Boëthii auctoritate utitur: ‘Boëthius,’ inquit, ‘dicit intelligentiam solius Dei esse admodum paucorum hominum.’

DECIMUM-TERTIUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 1200. ad an. 1300.

Sanctus Thomas, omni nostra prædicatione major, mirum in modum commendat merita Boëthii, non quidem suis in libros de Consolatione Philosophica commentariis, siquidem hæc, ut probavimus, germana non sunt Sancti Thomæ opera, sed sua potius frequenti hujus auctoris laudatione, qua Boëthium æquans summis Ecclesiæ doctoribus, ejusdem auctoritate utitur ad faciendam fidem. Sic i. p. q. 10. a. 1. æternitatis definitionem, quam ipse dicit a Boëthio positam, ceteris posthabitis, particulatim explicat: ‘Æternitas,’ inquit, ‘est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio, ut habetur v. de Consol. Prosa II. circa principium.’ Sic q. 29. ejusdem partis in argumento ‘sed contra,’ affert personæ definitionem quam dicit esse Boëthii lib. de duab. Nat. hancque particulatim exponit: ‘Persona,’ inquit, ‘est rationalis naturæ individua substantia.’ Et sic de ceteris.

DECIMUM-QUARTUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 1300. ad an. 1400.

I.

Philippus Pulcher, Francorum Rex, ut refert Petrus Bertius Præfatione in libros Boëthii de Consol. tanti fecit hos Consolationis Philosophicæ libros, ut quamvis ipse Latine intelligeret, tamen pro beneficio habuerit, quod ipsi Joannes Magdunensis, poëta, ut tunc ferebant tempora, eruditus, eos Gallice a se redditos inscripsisset. Asservatur

ejus Operis exemplar adhuc hodie Lutetiæ in Bibliotheca Augustinianorum.

II.

Maximus Planudes, Monachus Constantinopolitanus, nihil moratus superbam Græcorum consuetudinem, qui Latinos libros Græce reddere non solent, tanti habuit libros Boëthii de Consolatione Philosophiæ, illos ut Græco sermone fuerit interpretatus. Et hoc exemplar servatur in Bibliotheca Regis.

DECIMUM-QUINTUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 1400. ad an. 1500.

I.

Laurentius Valla, Patricius Romanus, vir ipse eruditissimus, non modo ait, Boëthium Latine loqui, quemadmodum refert Julius Scaliger, verum eundem Boëthium vocat eruditorum ultimum, Præfatione in libros suos Dialecticos. ‘Nec,’ inquit, ‘aliter sentit eruditorum ultimus Boëthius, magis, ut mihi videtur, Platonicus, quam Aristotelicus: quos auctores parum inter se distare docturum se quodam loco promisit.’

II.

Sanctus Antoninus Archiepiscopus Florentinus, Ordinis Prædicatorum, 2. parte Histor. Titul. xi. cap. 2. §. 4. de Boëthio honorificentissime scripsit. ‘Cum,’ inquit, ‘Theodoricus, Rex Gothorum, Rempublicam in Italia opprimeret temporibus prioribus, Boëthius, senator clarissimus, ut infra dicetur de sapientia ejus, amator Reipublicæ, in multis Regi se pro justitia opponebat, cumque et propter generis nobilitatem et eloquentiam apud omnes de eo magna esset opinio, etiam ab ipso Rege timebatur: quare, ut creditur, subornatis quibusdam ut ipsum crimine læsæ majestatis accusarent, dixerunt quod ipse prodita civitate Romana Anastasium principem in Italiam evocaverat, ut Rempublicam de manu Theodorici liberaret: quamobrem sumta

occasione ipsum cum quibusdam aliis Romanis nobilibus apud Papiam exilio relegavit, ubi in carcere positus librum de Philosophiæ Consolatione scripsit: ubi demum ab eo interficitur.’

Et capite 15. citans Sigebertum, ‘Eo tempore,’ inquit, ‘Symmachus Patricius Rempublicam Romanam illustravit, et cum eo gener ejus Boëthius, vir consularis, conspicuus in utraque lingua, eruditione omnium artium liberalium, quas pæne omnes e Græco in Latinum transtulit eloquium.’

III.

Jacobus Philippus Bergomensis, Ordinis Eremitarum S. Augustini, in Supplem. Chronic. ad ann. Christi 500. ‘Boëthius,’ inquit, ‘Anicius Manilius Severinus, Christianissimus vir, et consulari dignitate insignitus, poëtaque ac philosophus celeberrimus, Symmachique Patricii gener, iisdem temporibus Romæ clarissimus fuit. Hunc quidam Manilium vocant, eo quod a Manilio Torquato originem duxisse tradant. Qui cum vere Catholicus esset, nec Arianis etiam persæpe rogatus obtemperare vellet, et ipse a Theodorico Rege sub velamento affectatæ libertatis post socerum suum Ticini exulare jubetur, et postmodum instigantibus hæreticis perpetuo carceri damnatur: in qua quidem calamitate constitutus, ad recreandum animum suum, cum in mathematicis doctissimus esset, Chiterinum e nervo primus excogitavit et excidit, quod quidem, modernis temporibus, musicis celebre instrumentum habetur. Ibidem quoque constitutus ad multorum utilitatem præclarissima atque innumerabilia quasi edidit opuscula, et quæ ad manus devenire hæc ipsa sunt.’ Et postea: ‘Hunc denique virum optimum et sanctum Theodoricus Rex, cum in sententiam suam omnino flecti non posset, Arianorum rabie concitatus, post longum carceris squalorem, imperante Justino seniore Augusto, anno scilicet Domini nostri 520. apud Papiam pro Catholica fide occidi jussit: cujus corpus ibidem in Divi Augustini templo adhuc habetur conditum. Et sunt

qui dicant eum in Catalogo Sanctorum eam ob rem fuisse relatum, et Sanctum Severinum vocitatum.'

IV.

Hermolaus Barbarus, Patricius Venetus, Archiepiscopus et Patriarcha Aquilegiensis, in sua Præfatione quam habuit, cum libros Aristotelis domi cœpit prælegere, 'Qui,' inquit, 'putant, hunc aditum patere nemini, qui Scholas illas Philosophiæ nunquam intraverit, in magno versantur errore: quandoquidem tales Scholas nec Marcus Varro, nec Brutus, nec Plancius, nec Chalcidius, nec Boëthius ingressi: non Alexander, non Themistius, non Porphyrius, non Iamblichus, non Simplicius, philosophi tamen eminentissimi, et Aristotelis interpretes juratissimi fuere.'

V.

Angelus Politianus, qui, excellens cum poëta tum orator, multa tam Græce quam Latine edidit opera, in suis Miscellaneis cap. 1. de Boëthio sic loquitur: 'Quis Boëthio vel in Dialecticis acutior? vel subtilior in Mathematicis? vel in Philosophia locupletior? vel in Theologia sublimior? Quem tanti juniores etiam Philosophi longe (arbitror) omnium perspicacissimi fecerunt, ut Aquinatem Thomam, divum hominem, Magnumque illum Thomæ præceptorem (Deus bone, quos viros!) habere meruerit enarratores: nimirum in his, inquit Vallinus, quæ S. Thomas in Boëthii libros de Trinitate et de Hebdomadibus scripsit; quod commentaria in libros Boëthii de Consolatione Philosophiæ, quæ vulgo Sancto Thomæ tribuuntur, hujus sanctissimi doctoris non sint.

DECIMUM-SEXTUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 1500. ad an. 1600.

Joannes Tritenhemius, Abbas Spanheimensis, in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, 'Boëthius,' inquit, 'Man-

lius Severinus, Consul ordinarius Romæ, Philosophus, Orator, et Poëta insignis, in divinis scripturis doctus, et in sæcularibus literis omnium suo tempore eruditissimus, gener Symmachi Patricii fuit. Vir Græco et Latino copiosissime imbutus eloquio, quippe qui multa volumina tam Aristotelis quam aliorum Philosophorum de Attica lingua transtulerit in Latinam; ingenio subtilis, sensu promptus, atque Catholicus; sermone nec Tullio inferior; quem Sancti Benedicti constat amicitiam habuisse, et in monte Cassino cum Tertullio, Placidi Monachi patre, senatore, in ejus mensa comedisse. Scripsit multa præclara volumina, de quibus ego repperi subjecta:

Ad Symmachum Socerum suum Romanæ urbis Patricium de Sancta Trinitate lib. I. incipit: 'Investigatam diutiss.' &c.

De Unitate Trinitatis lib. I. incipit: 'Quæro an Pater et Filius,' &c.

De duabus naturis in Christo lib. I. 'Anxie te quidem,' &c.

De fide ad Joan. Diaconum lib. I. 'Christianam fidem novi.'

De Unitate et Uno lib. I. 'Unitas est qua,' &c.

De Eisagogis Porphyrii lib. II. 'Hyemantis anni temp.'

In secundam ejusdem editionem lib. I. 'Secundus hic.'

In Categorias Aristotelis lib. II. 'Expeditis his,' &c.

In Perihermenias ejusdem lib. I. 'Magna quidem libri.'

In editionem ejusdem secundam lib. VI. 'Alexander in.'

De Divisionibus lib. I. 'Quam magnos studiosos.'

De Definitionibus lib. I. 'Dicendi ac disputandi.'

Ad Categoricos Syllogismos Introduct. lib. I. 'Multa veteres Philosophi.'

In Topica Ciceronis lib. VI. 'Exhortatione tua,' &c.

De Differentiis Topicis lib. IV. 'Omnis ratio disserendi.'

De Syllogismo Categorico lib. II. 'Multa Græci veteres.'

De Syllogismo Hypothetico lib. II. 'Cum in omnibus.'

De Hebdomadibus lib. I. 'Postulas ut ex hebdom.'

De Arithmetica lib. II. 'Inter omnes priscae.'

De Musica lib. v. 'Omnium quidem perceptio.'

De Philosophica Consolatione lib. v. 'Carmina qui quondam.'

In Geometricam Euclidis lib. III. 'Qui vero, mi Patriti.'

De Disciplina Scholarium, ut aliqui volunt, lib. I. 'Vestra.' Indignus est ille liber, qui tanto viro tribuatur, nec etiam docti hunc Boëthio tribuunt.

De Locis Rhetoricis lib. I.

De Prædicatione Potestatis lib. I.

Epistolarum ad Diversos lib. I.

Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur: sed ad notitiam meam non venerunt. Moritur eodem anno, quo Symmachus Patricius, et Joannes Papa sub Anastasio Imperatore, jussu Theodorici Regis ad Ravennam post diuturnum exilium in carcere jugulatus, Anno Domini DXXXIV. Indiet. 2. et sub nomine Severini Catalogo Sanctorum insertus dicitur.'

II.

Julius Cæsar Scaliger, vir in Republica literaria celeberrimus, Boëthium sæpissime laudat: ut in Hypercritico, 'Boëthii Severini,' inquit, 'ingenium,' &c. [Vid. Præfat. Bertii sup. p. 29.] Hinc idem Scaliger de eodem Boëthio canit, in Divis:

Divinæ enumeres ingentia semina mentis:

Dotibus accedant Curia, lingua, lares.

Haud satis est: appone polum, pars esse Boëthi

Coeperit: at nondum munera tota capis.

III.

Lilius Gregorius Gyraldus, etiam inter doctos notissimus, Boëthium pariter summis laudibus extollit, de Poëtar. Histor. Dial. 5. 'Sed,' inquit, 'hujus ætatis alios afferamus, quos inter Boëthius Anicius Manlius Severinus, Romanus Patricius et exconsul, qui a nostris plerisque in Martyrum Catalogo ascribitur. Hic cum Symmacho, et

ipso Patricio, Boëthii, ut plerique omnes tradunt, socero, a Theodorico, Gothorum Rege, primum Ticinum relegati, deinde necati sunt, quod in libertatem populum Romanum viderentur velle vindicare. Fuit Boëthius, ut scitis, in omni disciplina egregie doctus, quod vobis liquido ex ejus monumentis constare potest. Sed quod ad præsentem materiam attinet, in pangendis versibus mira usus est facilitate. De illo plura colligere supervacaneum, quando ejus volumina nota sunt omnibus. Ejus certe ingenium ad eas artes, quæ supra literas sunt, mirum in modum celebratur ab ejus occisore Theodorico Rege.'

IV.

Magdeburgenses, Centuria 6. cap. 10. de Episcopis et doctoribus, 'Boëthius,' inquiunt, 'Anicius Manlius Severinus, Patricius et Consul, vir Græce et Latine doctissimus fuit, et multos in Philosophia aliisque disciplinis, tum soluta tum ligata oratione conscriptos, libros posteris reliquit.'

V.

Justus Lipsius, qui, cum ob eximiam suam doctrinam, tum maxime ob ingenium animi candorem, doctis pariter ac probis omnibus colitur, non solum laudat Boëthium in Civili sua Doctrina aliisque suis operibus, sed scribens ad Janum Bernartium cognatum suum, de Consolatione ab hoc illustrata et emendata, hos protulit Phaleucos:

En Boëthius ille, qui sophorum
In primis sophus esse gloriatur:
Qui doctum nimis, et satis disertum
Scriptum hoc edidit, omnium bonorum
Bonum judicio. Sed id tenebras
Ævo aut ingenio suopte habebat;
Quas Bernartius ille, flos meorum
Belgarum, pepulit, facemque claram
A se prætulit: hanc sequere, quisquis
Doctrinæ sapientiæque cultor
Non audire, sed esse, concupiscis.

DECIMUM-SEPTIMUM SÆCULUM;

Nimirum ab anno 1600. ad hanc nostram ætatem 1679.†

Infinitior sim, si quæ hoc nostro sæculo in laudem Boëthii dicta sunt, hæc omnia recensendo enumerare velim; nullus enim est aut historiographus, aut theologus, qui de illustrissimo illo auctore non fuerit ornate et honorifice locutus. Consule, si placet, Baronium Annal. Ecclesiast. T. VII. ad an. 522. D. Petrum a sancto Romualdo in Thesauro Chronologico T. II. ad an. 510. aliosque omnes historiographos: vide reverendum Patrem Caussinum in libro quem inscripsit *la Cour Sainte*, ubi proponendo ideam viri quem vocat *homme d'état*, pluribus agit de nobilitate, de doctrina, de consiliis, de morte Boëthii. Lege etiam, si lubet, Gerardum Joannem Vossium de Poëtis Latinis cap. 5. 'Quibus,' inquit, 'temporibus in Oriente Zeno, posteaque Anastasius, in Italia Odoacer, et exinde Theodoricus rexit, claruit Anicius Manlius Boëthius Severinus, vir Latine et Græce doctissimus, in omni disciplinarum genere excellens, quoque Roma a Varronis temporibus non habuerit undecumque doctiorem. Quantum idem carmine valuerit, ostendunt libri quinque de Consolatione Philosophiæ, quos exul Ticini scripsit. Omnino nihil in poësi venustius habuit illud ævum, vel etiam quod proxime antecessit.'

† Hæc Testimonia, scilicet, ex ed. Delph. desumta sunt.

ANICII MANLII TORQUATI
SEVERINI BOETHII
DE CONSOLATIONE
PHILOSOPHIÆ
LIBER I.

METRUM I.

CARMINA^a qui quondam studio florente peregi,
Flebilis, heu, moestos cogor inire modos.^b

Ego, qui olim perfecti poemata, dum studia mea florerent, heu, ipse afflictus

NOTÆ

^a *Carmina*] Carmen a canendo dictum: ut, sicut, auctore Vossio, a ‘genuimen’ est ‘germen,’ sic a ‘canimen’ sit ‘carmen,’ *n* in *r* converso, quemadmodum in pluribus aliis. Hinc Carmen est stricta oratio, ex pluribus versibus composita, quam Poëtæ canere dicuntur: sicut Virgilius *Æneida* incipiens ait, ‘Arma virumque eano:’ Carmen enim vocatur longius quoddam vatis opus: ut Epigramma; sic Catulli Epigrammata inscribuntur ‘Carmina:’ ut Ode; sic Odæ Horatii appellantur ‘Carminum libri:’ ut quodlibet poemā; sic liber primus Lucretii ab eodem dicitur ‘Carmen,’ l. vi. ‘Commemorate quod in primo quoque carmine claret.’ At

unicus versus non solet appellari Carmen: nisi forte hic, sententia inclusa, poemati non impar videatur: sicut Virgilius III. *Æn.* vs. 287. canit: ‘Postibus adversis figo, et rem carmine signo: Æneas hæc de Danaïis victoribus arma.’

^b *Modos*] Versus: modus enim generatim est mediocritas, quam ultra citraque non est rectum: quemadmodum docet Horatius, lib. i. *Serm.* Sat. 1. ‘Est modus in rebus: sunt certi denique fines, Quos ultra citraque nequit consistere rectum.’ Hinc moderatus idem quod temperatus; modestus, quasi modum servans; commodum, quasi cum modo. Si autem alicubi, maxime in sensu, medio-

Ecce mihi laceræ dictant scribenda Camenæ,^c

Et veris Elegi^d fletibus ora rigant.

compellor aggredi versus tristes. En Musæ laceratæ suggerunt mihi, quæ oportet scribere; versusque flebiles aspergunt vultum meum lacrymis sinceris. Nullus

////////

1 *Camenæ* scribendum monet Editor Delph. non *Camænæ*.—2 'Mss. et ed.

NOTÆ

critas servanda, præsertim vero in eo qui fit auribus, quarum iudicium, auctore Tullio, est superbissimum: ex quo fit, ut Musica et Poësis, quæ in hoc saltem cognatæ dicuntur, quod eodem auditu percipiuntur, in quibusdam 'modis' versentur: 'in musicis,' inquit Tullius l. de Or. 'numeri, et voces, et modi.' Horatius vero Carm. l. ii. Od. 1. vs. ult. 'Quære modos leviori plectro;' Od. 12. vs. 4. 'aptari citharæ modis;' l. iii. Od. 3. vs. ult. 'magna modis tenuare parvis;' Od. 9. vs. 10. 'dulces docta modos et citharæ sciens;' et de Arte Poët. 'Accessit numerisque modisque licentia major.' Propterea qui versus componit, hic Virgilio, Ovidio, Horatio, et ceteris dicitur 'modulari;' sicut Cicero l. ii. de Nat. 'Tibiæ' dicuntur 'modulate canentes' et 'fidiculæ numero sonantes.' Sient autem Carmen non dicitur, nisi de integro quodam poemate, ita 'modus' non videtur dici, nisi de versibus, huius operis partibus: unde Boëthius, qui verba hæc inter se opposuerat in duobus his primis versibus, 'peregī,' et 'cogor inire;' 'studio florente,' et 'flebilis,' ἀντὶθετα continuans nunc opponit etiam 'Carmina,' et 'modos mæstos;' sicque lectorem docet, qualis erat afflicto, quantumque mutatus a Boëthio sive seipso florente.

^c *Camenæ*] Musæ, quæ dicuntur 'Camenæ,' non a cantu amæno, ut quidam aiunt, sed non secus ac Carmen, a canendo, ita ut prius dicerentur *Carmenæ*: quod nimirum,

Musis veluti inspirantibus, fiant Carmina sive Cantus; aut quod, inquit Festus, canant Musæ antiquorum landes: quamobrem scribendum *Camenæ*, non *Camænæ*. Hæ autem Musæ nunc perhibentur 'laceræ,' quod sortis Boëthianæ participes, illo florente florere, eodemque afflicto affligi, pannosæ et laceris similes viderentur: antiquus enim erat afflictorum mos, vestes scindere: unde lib. Iob. cap. 1. vs. 20. 'tunc surrexit Iob et scidit vestimenta sua;' et lib. 1. Reg. cap. 4. vs. 12. 'Vir de Benjamin ex acie venit in Silo in die illa, scissa veste et conspersus pulvere caput.' Ipse Virgil. Æn. xii. vs. 609. 'Demittunt mentes: ite scissa veste Latini, Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina.' Hæ tandem Musæ 'dictare' dicuntur Boëthio 'scribendæ;' quod Poëtæ fingant, nihil a se sive ore sive scriptura emitti, nisi quod sibi fuerit, inspirantibus Musis, cognitum: quare hi magnum quoddam Carmen non solent aggredi, nisi iisdem Musis invocatis: sic Homerus Iliad. B. 'Dicite nunc,' inquit, 'mihi, Musæ, quæ domos cælestes incolitis: vos enim Deæ estis, et adestis, et omnia novistis. Nos autem famam duntaxat accepimus; neque quicquam scimus;' sic Horatius Sat. l. i. Sat. 5. 'Musa, velim memores;' sic Virgil. Æn. vii. vs. 641. 'Pandite nunc Heliconæ, Deæ, cantusque movete.... Et meministis enim, Divæ, et memorare potestis: Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.'

^d *Elegi*] Versus flebiles sive misera-

Has saltem^e nullus potuit pervincere terror,

5

Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Gloria^f felicitas olim viridisque juventas

Solatur² moesti nunc mea fata senis.

metus potuit adducere has saltem musas, ut non comitarentur meam viam. Eadem Musa, quæ fuerunt gloria meæ juventas quondam fortunatæ et vivida, consolantur

~~~~~

Florentina Solantur: quæ lectio et verior et melior, præsertim si antecedentia excutiantur.' *Sitzmannus*. Solantur etiam legendum putat Editor Delph. [vid. inf.] et in textum suæ editionis, Lugd. Bat. 1671. receperunt Hackii Fratres.

NOTÆ

biles: Elegus enim, unde Elegia, est Carmen versuum hexametrorum pentametrorumque alternis dispositorum ad tristitiam præsertim significandam: hinc Horatius, l. de Arte Poët. 'Versibus impariter junctis querimonia primum; Post etiam inclusa est voti sententia compos: Quis tamen exiguos elegos emisit auctor Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.' Idem Carm. l. i. Od. 33. 'Albi, ne doleas plus nimio memor Immitis Glyceræ, neu miserales Decantes elegos.' Unde Ovidius l. ii. Fast. in initio. 'Nunc primum velis Elegi majoribus itis: Exiguum, meministi, nuper eratis opus.' Scilicet versus illi idcirco vocantur Elegi, quod iidem in funeribus præsertim adhiberentur: ἔλεος enim fletus dicitur ἀπὸ τοῦ εἰ λέγειν, quæ flentium vox est apud Aristophanem: quamobrem Ovidius iii. de Arte Eleg. 1. ait, 'Flebilis indignos Elegeia solve capillos: Heu nimis ex vero nunc tibi nomen inest.' Quemadmodum fletus Elegorum nunc a Boëthio vocantur 'veri'; quod nimirum ex tristitia, quæ solita est Elegorum materia, oriantur, hisque 'Elegi' dicuntur 'ora rigare,' sicut a Virgilio vi. Æneid. vs. 699. 'Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.'

^e Has saltem] Musas: nam ex omnibus bonis, quibus homo affici potest,

quæque sunt vel exteriora, ut divitiæ, honor, amici, liberi, et parentes; vel interiora, sive corporis, ut robur, pulchritudo, et sanitas; sive mentis, ut scientia et virtus: sola mentis bona hostium incursibus non sunt obnoxia: quare Ovid. iii. Trist. El. 7. 'Nempe dat et quodcumque libet fortuna, rapitque: Irus et est subito, qui modo Cræsus erat. Singula quid referam? nil non mortale tenemus, Pectoris exceptis ingenique bonis. En ego cum patria caream, vobisque, domoque; Raptaque sint, adimi quæ potuere, mihi: Ingenio tamen ipse meo comitorque fruorque: Cæsar in hoc potuit juris habere nihil.' Id expertus est Boëthius, qui, agente Theodorico, non solum opes, dignitates, bonamque valetudinem amisit, sed a suis etiam desertus amicis, quippe qui terrore Imperatoris, qui Romam quoque non dubitavit evertere, victi fugerunt: quamobrem Boëthius solis animi bonis in suo exilio comitatus est, scientia videlicet et virtute: sed cum de sua virtute aperte loqui non ita deceret virum modestissimum, nominatis Musis, scientiæ saltem comitis meminit. Sic Ovid. iv. Trist. El. 1. 'Me quoque Musa levat, Ponti loca jussa petentem: Sola comes nostræ perstitit illa fugæ. Sola nec insidias inter nec militis ensem, Nec mare, nec ventos, barbariamque ti-

NOTÆ

met.' Non omitam, quod Grammatici docent, 'saltem' natum esse a captivis, qui nihil aliud præter 'salutem' a victore petunt.

[*Gloria*] Honos, bona fama, et gloria ita inter se differunt, ut honos quoddam sit genus, cui subjiçiatur primum quidem bona fama; deinde gloria: quare sicut honos, sic gloria generatim est bona virtutis alienæ existimatio, signo aliquo manifestata: sed honos potest esse unius; bona fama, non nisi multitudinis; et gloria, etiam Optimatum bene de te existimantium: hinc, auctore Scaligero, gloria dicitur quasi 'glosia:' quomodo ara, lares, arena, quasi 'asa,' 'lases,' 'asena:.' 'glosia' autem oritur ex γλῶσσα, id est, lingua, quod gloria sit fama ingens de alicujus virtute ac meritis. Hinc de se Ennius: 'Volito vivu' per ora virum.' Quod imitatur Virgil. *Æneid.* XII. vs. 235. 'Succedet fama, vivusque per ora feretur.' Fama autem non alia de causa habetur ingens, nisi quod hæc per mentes et per ora quoque Optimatum vagatur: huc respiciens Tullius pro Mar. 'Gloria,' inquit, 'est illustris et pervagata multorum et magnorum vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.' At quæritur hic scientiæne, an virtutis fuerit ingens illa Boëthii fama? Qui pro virtute Boëthii sentiunt, hi legendum putant, *solatur*, quod Syntaxis alioqui non staret: quasi Boëthius laudator temporis acti se puero, dixerit se senem ea consolatione sustentari, quod per juventam, et virtute et gloria virtutis præmio, affectus fuerit. Nos autem pro scientia pugnantes, arbitramur, gloriam hanc fuisse Musarum, de quibus in versu ultimo agitur: unde legendum putamus, sicut in omnibus antiquis codicibus legitur, *solantur*: quasi ab eodem Boëthio dicatur: Musæ,

ob quas, dum juvenis florere, gloriam consecutus sum, nunc afflictum senem me consolantur. Et certe, cum mens humana pluribus simul cogitationibus vehementer affici nequeat, propterea dum in jucundam cogitationem sedulo incumbit, sæpius tristi cogitatione, veluti hujus inmemor, non videtur affici: sic qui perfecto scelere conscientiae stimulis vexantur, iidem ludendo, colloquiis, aut qualibet alia exercitatione, tanquam consolatione tristitiam hanc cogitationem permulcent: sic pater inopinata filii dilectissimi morte afflictus, diligenti venationis labore tanquam consolatione luctum ita abstergit, ut hujus inmemor videatur: Ovidius IV. Trist. El. I. canit: 'Exul eram, requiesque mihi, non fama petita est: Mens intenta suis ne foret usque malis. Hoc est cur cantet vinctus quoque compede fossor, Indocili numero cum grave mollit opus. Cantat et, innitens limosæ pronus arenæ, Adverso tardam qui velit amne ratem. Quique refert pariter lentos ad pectora remos, In numerum pulsa brachia versat aqua. Fessus ut incubuit baculo, saxove resedit Pastor, arundineo carmine mulcet oves. Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis Fallitur ancillæ decipiturque labor. Fertur et abducta Lyrneside tristis Achilles Æmonia curas attenuasse lyra. Cum traheret sylvas Orpheus et dura canendo Saxa, bis amissa conjugem mæstus erat.' Sic ergo Musa levat Boëthium: verum tria hic supersunt observanda. Primum quidem observanda vis cæsurae in his verbis, 'felicis olim:.' cæsura enim, quæ nihil aliud est in versu, quam residua prioris scansionis syllaba, qua posterior scansio incipitur, syllabam alias brevem producere potest; quod nimirum, veluti initium sequentis vocabuli, ita elevari debet pronuntian-

Venit enim properata malis inopina senectus,[§]

Et dolor ætatem jussit inesse suam.

10

tur nunc adversam fortunam senis tristis. Nam senectus festinata ærumnis, accessit mihi improvisa, et mæror effecit ut ætas sua esset in me. Canities præmatura

NOTÆ

222

do, ut reliquas ejusdem vocabuli syllabas sustinere possit: exempla sunt cuique obvia: Virg. Æn. iv. vs. 64. 'Pectoribus inhians spirantia consulit exta.' Deinde observandum discrimen, quod nonnulli ponunt inter 'juventus,' 'juventas,' et 'juventa': nam 'juventus,' inquit, est multitudo juvenum, 'juventas' est Dea, et 'juventa' ætas: sed hæc non constant: nam Sallustius juventutem vocavit ætatem. Postremo observanda ætas Boëthii, qui quamvis hic seipsum dicat senem, tum tamen, cum hæc scriberet, nondum attigerat quinquagesimum ætatis suæ annum: propterea addit se non tam annorum, quam ærumnarum serie senuisse sic.

§ *Venit .... senectus*] Rationem affert Boëthius, cur se dixerit senem. Senectus quippe, quæ auctore Tullio definiri potest 'occasus vitæ,' ex eo contingit, quod fibris, ex quibus solidæ corporis animati partes constant, retardatis, eadem partes solidæ ad tantam duritiem perveniant, ut non modo non crescant, sed nec nutriri possint. Hinc canities, rugæ, et tremor oriuntur. Canities quidem a senectute oritur, quod succus, ex quo fiunt capilli, minus actus, corpusculorum rotundorum figuram induit: propterea enim albescunt nix, ova, charta, ipsum etiam atramentum in spumam conversum: propterea candescunt lintea rori Solique exposita: hinc si eadem capillorum materia, recuperato suo pristino motu, hanc figuram mutet, canities exiit: ut in iis aliquando contigit, qui valetudinis vitio canuerant. Rugæ etiam a senectute oriuntur: quod fibræ cutis,

quæ antea motu distendebatur, moratæ aliæ aliis sic incumbant, ut sulcum mentitæ, vultum arare videantur, propter inopiam spirituum a cerebro per nervos diffusorum. Duplex autem est senectus, nempe naturalis, et violenta: prior annorum, posterior ærumnarum longa serie accidit: unde Ovid. l. i. de Pont. El. 5. 'Jam mihi deterior canis aspergitur ætas, Jamque meos vultus ruga senilis arat .... Confiteor facere hoc annos: sed et altera causa est, Anxietas animi continuusque labor .... Me quoque debilitat series immensa laborum: Ante meum tempus cogor et esse senex.' Atqui Boëthius non de annosa sua senectute conqueritur, si quidem hæc non incipit ante annum vitæ quinquagesimum, quem nondum attigerat Boëthius; quando hæc scripsit: sed de ærumnosa soluni sua senectute hic loquitur, quam ideo dicit 1. 'properatam malis,' quod ærumnæ fuerint illius senectutis causæ: 2. 'inopinam;' quod hæc ante tempus affnerit: 3. 'ætatem doloris,' quod cum ætas senilis dolorem afferre soleat, dolor Boëthio attulerit ætatem senilem: hinc canities Boëthii vocatur 'intempestiva,' quod exilio, carcere, ceterisque calamitatibus acciderit: quemadmodum Scaliger. Exercit. 312. in Cardan. narrat, quendam subito mortis terrore correptum minus noctis spatio canuisse. Cum porro canities, rugæ, et tremor senectutis non minus ærumnosæ quam annosæ sint comites, propterea horum fit mentio versibus 11. et 12. quasi fuerint effecti corporis effecta. Nempe ef-

Intempestivi funduntur vertice cani,

Et tremit effœto corpore laxa cutis.

Mors hominum felix,^h quæ se nec dulcibus annis

Inserit, et mœstis sæpe vocata venit.

Eheu, quam surda miseros avertitur aure,ⁱ

15

Et flentes oculos claudere^k sæva negat!

spargitur per meum caput, et mea pellis, confectis membris, rugosa contremiscit. Illa mors hominum est fortunata, quæ non sese immittit florentibus temporibus, et adest afflictis frequenter implorata. Heu quantum inexorabilis mors recedit ab hominibus calamitosis, et quantum crudelis recusat obstruere oculos lacrymantes!

NOTÆ

fœta vocatur primum quidem parens quæcumque, quæ fœtum edidit, deinde parens, quæ frequenti partu lassata parere tandem desiit, denique res quævis, quæ exhaustis viribus ita languet, nihil ut possit producere. Sic Virgil. I. Geor. vs. 81. 'Effœtos cinerem immundum jactare per agros.'

^h *Mors hominum felix*] Cum locutio sit cogitationis interpret, qualis est cogitatio, talis esse debet hominis locutio: vere enim Christus Matt. XII. vs. 34. ait: 'ex abundantia cordis os loquitur.' Sic Dido Æneid. IV. pro diversis, quibus in Æneam afficitur, cogitationibus diversa loquitur, ut hunc modo a Diis, modo a feris genitum dicat: 'Credo equidem, nec vana fides, genus esse Deorum. . . . Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor, Perfide: sed duris genuit te cantibus horrens Caucasus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.' Cum igitur Boëthius nondum consulerit Philosophiam, non intelligentia sed præjudicio ductus loquitur. Non, inquam, loquitur duce intelligentia: diceret enim in prospera fortuna cum Tullio mortem propter incertos casus quotidie imminere, et propter vitæ brevitate nunquam longe abesse: in adversa vero eandem mortem moras compensare æternitate melioris vitæ, in quam introducit. At idem Boëthius

loquitur suadente præjudicio, voluptate nimirum et ægritudine, quibus mens humana in prospera adversaque fortuna afficitur: qui enim voluptate afficitur, huic mors illa videtur 'felix, quæ se dulcibus annis non inserit:' qui vero ægritudine animi laborat, eidem 'mors,' quæ 'sæpe vocata venit,' ita felix videtur, ut eo crudelior sit, quo veluti surda, vitam sinit duci longiorem. Atque inde Boëthius colligit, ne quidem his legibus mortem sibi fuisse felicem: cum mors in prospera præceps voluerit, in adversa autem fortuna tarda noluerit vitam auferre: quod satis manifestum erit observatis quibusdam, quæ sequuntur, vocabulis.

ⁱ *Surda . . . aure*] Surdus dicitur homo, qui aure impedita non audit: quare cum auris insitis præsertim sordibus impediatur, propterea 'surdus,' sive, ut Veteres loquebantur, 'sordus' videtur dici per contractionem quasi 'sordidus.' Sed, nomine hinc ad solam mentem translato, ille etiam dicitur mente surdus, qui quodam affectu contrario impeditus orantem non exaudit: unde Stat. II. Silv. 'Odistique chelyn, surdaque averteris aure.' Mors autem a Poëtis fingitur veluti quædam persona, quæ, pro diversis suis affectibus, invocantes possit exaudire, vel non exaudire.

^k *Oculos claudere*] Tantum est ocu-

Dum levibus malefida bonis fortuna¹ faveret,

Pæne caput tristis merserat hora^m meum.

Nunc quia fallacem mutavit nubila vultum,

Protrahit ingratas impia vitaⁿ moras.

20

Quid me felicem toties jactastis, amici? °

Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

Cum fortuna ob inconstantem gratiam temere credita mihi aspiraret, non multum abfuit, quin dies mæsta terminaverit meam vitam: jam vero, quoniam fortuna adversa convertit aspectum mendacem, anima mea improba producit meos dies injucundos. O amici, quare dixistis tam sæpe, me esse beatum? qui lapsus est, ille non stabat vestigio firmo.

NOTÆ

lorum in vita hominis servanda momentum, ut vita in motu, mors in quiete oculorum versari vulgo dicatur: propterea is censetur vivere, qui fruitur, mori vero qui caret luce, quæ oculis percipitur. Hinc Æneid. iv. vs. 450. 'Tum vero infelix, fatis exterrita Dido Mortem orat: tædet cæli convexa tueri. Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat. ...'

¹ *Malefida fortuna*] Cui male credatur: cum enim fortuna insana sit, cæca, bruta, globosique saxi instar volubilis, sicut perhibent Philosophi, propterea quos attollit, eosdem statim deprimit. Unde Horatio, Carm. l. i. Od. 35. fortuna est 'Præsens vel imo tollere de gradu Mortale corpus, vel superbos Vertere funeribus triumphos.'

^m *Caput tristis merserat hora*] Tempus Poëtis dicitur causa rerum: unde aliud prosperum quod favet, aliud adversum quod nocet. Hora autem quædam est temporis pars, quæ quod fere 'mergat' Boëthium, idcirco vocatur 'tristis.'

ⁿ *Impia vita*] Impius est, qui de Deo, parentibus, aut iis qui parentum vices gerunt, male meretur: unde herba quædam, quæ quod nata parentes surculos suffocet, 'impia' appellatur. Vita autem, quam hactenus Boëthius instar ejusdam pa-

rentis, fovere studuerat, de eodem videtur male mereri in hoc, quod recessum suum procrastinans, ejusdem Boëthii ærumnas producat. Sic Quintilianus in Proëm. l. vi. Institut. 'impiam' vocat 'vivacitatem.'

° *Amici*] Boëthius alloquitur suos amicos, utpote qui cum antea Boëthium felicem dixissent, ipso exitu nunc sui erroris convinci possunt. Scilicet hominum animis insita est felicitatis et miserix notio: unde miseriam fugimus, felicitatem prosequimur naturaliter. Cum autem ut illa notio, sic hæc propensio sit Dei illustrantis moventisque munus, propterea utraque illa cogitatio ratione sui ita recta est, et uniusmodi in omnibus hominibus, ut non nisi propter perversam hominis male applicantis voluntatem iniqua sit et multiplex. Hinc, pro vario perturbationum impetu, alius divites, alius potentes, alius aliis bonis creatis affectos putat esse felices. Sic ergo ex amicis Boëthii, dum hic floreret, nonnulli ipsum dixerant beatum, quod opibus abundaret; ceteri, quod magistratum gereret: sed omnes nunc exitu convincuntur, Boëthium non propterea dici debuisse felicem: lapsus quippe certum est instabilitatis argumentum, et miseria præsens probat nullam fuisse præteritam felicitatem: siqui-

NOTÆ

dem cum metus amittendæ prosperitatis quædam sit miseria, idcirco nulla hominis prosperitas haberi potest felicitas, nisi hæc fuerit participes constantiæ, cuius ille sit conscius: jactata autem illa Boëthii

prosperitas constans non fuit, quandoquidem ille de gradu dejectus est: hincque manifestum est aliquem potuisse cadere, quod idem ceciderit.

PROSA I.

HÆC dum mecum tacitus³ ipse reputarem,^a querimoniamque lacrymabilem styli officio^a designarem,^b ⁴ astitisse^b mihi supra verticem^c visa est mulier reverendi admodum

^a *Recogitare.*   ^b *Calami ope notare.*   ^c *Caput meum.*

3 *Tacitus mecum* edd. Delph. et Hack.—4 ‘*Veteres, signarem: plane*

NOTÆ

^a *Styli officio*] Stylus est graphium, quo Veteres in cera exarabant: hoc autem veluti calamo se usum dicit Boëthius ad scribendos versus prædictos, quos vocat ‘querimoniam lacrymabilem,’ quod sint Elegi: Elegi enim sunt versus miserabiles.

^b *Astitisse*] Est hoc in more positum, non modo apud Poëtas, verum etiam apud Oratores, ut quod sensu percipi non potest, id objecta quadam re sensili, sibi primum, deinde auditoribus suis cogitandum proponant: ut quæ veritas primum hic latere videtur, hæc difficultate inveniendi magis arrideat inventa. Hinc ‘familiare est Syris et maxime Palæstinis,’ inquit S. Hieron. in cap. 18. Matth. ‘ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exempla teneatur.’ Hinc vulgata apud Auctores ‘symbola’ quæ vel rebus, vel verbis, vel picturis sive rerum imaginibus fiunt. Qua de re

doctus nihil dici potest, quam quod a nobilissimo Huetio, conquisitis undique exemplis dicitur in opusculo ‘de Origine Romanensium,’ quod, si placet, consules. Atqui Philosophia, ntpote quæ in quadam mentis cogitatione versatur, sensu percipi non potest: quamobrem hanc, objecta quadam re sensili, Boëthius arbitratus est sibi primum, deinde nobis esse proponendam. Philosophiæ autem hic proponuntur, 1. Origo, 2. Natura, 3. Subjecta Materies, 4. Voces, 5. Species, 6. Usus.

I. Igitur Origo Philosophiæ in hoc proponitur, quod ‘mulier visa’ sit Boëthio ‘astitisse supra verticem:’ cum enim Philosophia nihil aliud sit, quam lumen naturale paulo longius diffusum, hæc a Deo, a quo lumen naturale est, oritur: unde Tullius 1. Tuscul. ‘Philosophia,’ inquit, ‘omnium mater artium, donum et inventum Deorum.’ Quare hæc Philosophia non nisi in sublimi loco et supra caput videri debuit, tanquam de cælo

vultus, oculis ardentibus,^c et ultra communem hominum valentiam perspicacibus,^d colore vivido, atque inexhausti vigoris; quamvis ita ævi^e plena^e foret, ut nullo modo nostræ crederetur ætatis: statura discretionis ambigua.^f Nam nunc quidem ad communem sese hominum mensuram cohibebat,^g nunc vero pulsare cœlum summi verticis cacumine videbatur: quæ cum caput altius extulisset, ipsum etiam cœlum penetrabat, respicientiumque hominum frus-

^a Communes hominum vires videndi. ^e Antiqua. ^f Altitudo ejus erat variae differentie. ^g Continebatur.

*****

id germinum est.' Bernart.—5 Sic distinguendum monet Sitzmannus ex

NOTÆ

lapsa. Hinc autem Philosophia videtur 'reverendi admodum vultus' sive honorandi: id quippe reverendum sive honorandum putamus, quod aut origine, aut ætate, aut sapientia, aut virtute, aut quacumque dignitate ceteris præstare judicamus. 'Philosophia,' inquit Cicero, 'virtutis continet, et officii, et bene vivendi disciplinam, quam qui proficitur, gravissimam sustinere personam videtur.'

^c Oculis ardentibus] 11. Natura Philosophiæ hic proponitur: nam in eo versatur ipsa Philosophiæ natura, quod sit cognitio clara et distincta, qua mens humana, vitatis præcipitatione et præjudicio, quibus homines vulgo falluntur, veram certamque de rebus subjectis ferat sententiam: 'omnis enim,' inquit Tullius 111. de Or. 'optimarum rerum cognitio atque in iis exercitatio Philosophia nominatur.' Atqui quod Philosophia nunc dicatur 'oculis ardentibus et perspicacibus,' inde intelligitur cognitio esse clara et distincta; quod dicatur 'ultra communem hominum valentiam,' intelligitur hac vitari præcipitatio et præjudicium, quibus homines in errorem induci consueverunt; quod dicatur 'colore vivido, et

inexhausti vigoris,' intelligitur Philosophia esse veri certique judicii procreatrix et quasi parens; sed quod, quamvis 'ævi plena, inexhausti vigoris' dicatur esse, intelligitur eadem Philosophia continuata meditatione ita firmari, vires ut acquirat eundo. Quædam hic observare poterit Grammaticus: Primum quidem hanc verborum constructionem, 'reverendi vultus, oculis ardentibus:' quamvis enim Valla dicat, rarum esse in una locutione utrumque hunc casum reperiri; id tamen vitiosum non est: quandoquidem Plinius, teste eodem Valla, ita loquitur: et Cicero dicit 'Lentulum eximia spe, summæ virtutis adolescentem.' Vid. Nov. Meth. Deinde nomen hoc 'valentiam,' quo Boëthius utitur quoque l. 111. Pros. 9. et l. 1v. Pros. 2. non videri ita usitatum apud Latinos. Idem valet quod potentia 'Πῶμη': hinc Romanæ urbis interpretationem nonnulli inferunt, auctore Solino c. 2. 'Sunt,' inquit, 'qui videri velint Romæ vocabulum ab Evandro primum natum, cum oppidum ibi offendisset quod extructum antea Valentiam dixerat juvenis Latina; servataque significatione impositi prius nominis 'Πῶμην Græce, Valentiam Latine nominatam.'

trabatur intuitum.^h Vestes erant^e tenuissimis filis, subtili artificio, indissolubilique⁶ⁱ materia perfectæ; quas, uti post eadem prodente cognovi, suis manibus ipsa texuerat. Quarum speciem,^k veluti fumosas imagines solet, caligo quædam neglectæ vetustatis obduxerat. Harum in extremo margine^f II, in supremo vero Θ legebatur intextum. Atque inter utrasque literas, in scalarum modum, gradus quidam insigniti^l videbantur, quibus ab inferiore ad superius elementum^m esset ascensus. Eandem tamen vestem violentorum quorundam sciderant manus, et particulas, quas

^h Fugiebat aspectum. ⁱ Individua. ^k Formam. ^l Inscripti. ^m Ab ima ad summam literam.

Mss. *inexhausti rigoris. Quamvis ita ævi.*—6 *Indissolubili* legunt duo codices Victorini, teste Vallino, qui ait, prior est e bibliotheca S. Victoris Parisiensis.

NOTÆ

^d *Statura discretionis ambiguae*] III. Proponitur Subjecta Philosophiæ Materies: Philosophia enim primum versatur circa ipsum hominem, considerando Mentem et Corpus, ex quibus homo constat: notio quippe hominis omnium videtur prima: propterea prædicta mulier 'nunc ad communem sese hominum mensuram cohibebat.' Deinde Philosophia, cognito humano corpore, versatur circa reliqua corpora, etiam circa cælum: quatenus horum corporum cognitio ad vitam hominis conservandam conducere potest: unde eadem mulier 'nunc pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur.' Postremo Philosophia, cognita præsertim mente humana, versatur circa Mentem omnium perfectissimam Deum: a quo ita docemur intrinsecus, ut quamdiu non cognoscitur summe verax, tamdiu ignoretur prima Veritatis regula: hinc ista mulier, 'cum caput altius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat.' Verum quod Deus percipi nequeat sensu, quo homines vulgo percipere dicuntur, idcirco eadem mulier cogitando Deum 'respicien-

tium hominum frustrabatur intuitum.'

^e *Vestes erant*] IV. Voces Philosophiæ mira hic arte proponuntur: nam 1. Voces Philosophicæ sunt ipsius Philosophiæ 'vestes:' quia voces sunt integumenta et involucria cogitationum: Philosophia autem, utpote cognitio, quoddam est cogitationis genus. 2. Voces Philosophicæ sunt 'tenuissimis filis, subtili artificio, indissolubilique materia perfectæ:' quoniam hæ dictiones sunt humiles, ad intelligentiam potius, quam ad pompam accommodatæ, et individua inter se necessitudine conjunctæ; quas cum Philosophi ipsi, maximam partem, invenerint; ideo Philosophia has 'suis manibus texuisse ipsa' perhibetur, earumque propterea 'speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo quædam neglectæ vetustatis obduxisse.' Quo fit, ut Boëthius, cuius eximia Latinitas in versibus emicat, barbaras quasdam dictiones, non nisi apud Philosophos usitatas, in soluta sua oratione usurpare non dubitaverit.

^f *Harum in extremo margine*] V. Species Philosophiæ nunc proponuntur.

quisque potuit, abstulerant.⁷ Et dextera quidem ejus libellos, sceptrum vero sinistra gestabat.⁸ Quæ ubi poë-

—7 *Abstulerat* codex Victorinus secundus.—8 *Nullis remediis foverent* Delph.

NOTÆ

‘Est enim,’ inquit noster Boëthius Præfat. in Porpyhr. ‘Philosophia genus: species vero ejus duæ: una, quæ θεωρητική dicitur; altera, quæ πρακτική: id est, speculativa et activa.’ Prior illa species, quæ litera Θ significatur, in mera veritatis contemplatione: posterior autem, quæ litera Π, in exercitatione virtutis versatur, ut docet S. Aug. I. VIII. de Civ. D. c. 4. ubi ‘Socrates,’ inquit, ‘in activa excelluisse memoratur. Pythagoras vero magis contemplativæ quibus potuit intelligentiæ viribus instituisse. Proinde Plato utrumque jungendo Philosophiam perfecisse laudatur.’ Theoria quidem ‘in supremo, Praxis in extremo margine legebatur,’ quod, iudice ipso Aristotele, contemplativa præstet actuosæ: gradus tamen sunt, quibus ab una ad alteram ascensus fiat et descensus: quia nec exercitatio virtutis sine veritatis contemplatione potest; nec contemplatio veritatis sine exercitatione virtutis debet esse. Tandem ‘manus’ hominum ‘violentorum,’ qui scilicet præcipatione aut præjudicio philosophati, neque veritati considerandæ, neque virtuti exercendæ studuerunt, voces philosophicas partitæ sunt, et ‘particulas, quas quisque potuit, abstulerunt.’ Rom. I. ‘Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.’

§ *Dextera... libellos... sceptrum sinistra gestabat*] VI. Denique Philosophiæ Usus proponitur: nam Philoso-

phia utilis est ad ceteras disciplinas capessendas, et ad regendos animos, quod libellis sceptroque significatur. Primum quidem Philosophia utilis est ad ceteras disciplinas capessendas: quatenus hinc erroris vitandi, inde vero veritatis inveniendæ leges præscribit: unde Tullius sæpe, ‘Philosophia,’ inquit, ‘omnium mater artium: laudandarum omnium artium procreatrix et quasi parens: nec vero sine philosophorum disciplina genus et speciem cujusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus, nec judicare quæ vera quæ falsa sunt, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere:’ quod Philosophiæ officium ‘libellis’ significatur: ‘libellus’ enim dicitur a ‘liber:’ ‘liber’ autem, auctore Isidoro lib. VI. c. 12. ‘est interior tunica corticis, quæ ligno cohæret, in qua antiqui scribebant:’ unde Plin. I. XIII. c. 11. ‘In palmarum,’ inquit, ‘foliis primo scriptitatum, deinde quarundam arborum libris,’ quod et Cassiodorus indicat I. II. Var. Ep. 38. ubi de charta: ex quo factum est ut liber et libellus ea significarent, quæ in iis scripta continerentur. Deinde eadem Philosophia utilis est ad regendos animos: animi quippe reguntur cum sedatis perturbationibus, tum veritate detecta, quibus Philosophia vacat: hinc, ut postea dicitur, Plato docuit tum beatas fore respublicas, cum aut Philosophi regerent, aut Reges philosopharentur: quod alterum Philosophiæ officium ‘sceptro’ significatur: sceptrum enim imperii signum est: unde Lu-

ticas Musasⁿ vidit, nostro assistentes toro,^o fletibusque meis verba dictantes, commota paulisper, ac torvis inflammata luminibus,^p Quis, inquit, has scenicas^q meretriculas ad hunc ægrum permisit accedere? quæ dolores ejus non modo nullis foverent remediis,^s verum dulcibus insuper alerent venenis? Hæ sunt enim quæ infructuosis^r affectuum spinis, uberem^t fructibus rationis segetem necant, hominumque mentes assuefaciunt morbo, non liberant. At

ⁿ *Præsides carminum.*   ^o *Lecto.*   ^p *Oculis.*   ^q *Theatrales.*   ^r *Sterilibus.*
^t *Fecundam.*

NOTÆ

cretius l. v. ‘Ergo regibus occisis, subversa jacebat Pristina majestas soliorum, et sceptras superba.’ Quod porro dextra sit sinistra agilior, ut Philosophia ad docendum paratior, quam ad regendum; propterea ‘dextra quidem ejus libellos, sceptrum vero sinistra gestabat.’

^h *Quæ ubi poëticas Musas*] Musæ feruntur esse Virgines quædam, quæ, Phœbo præside, carminibus operantur. Hæ Boëthio sunt duplicis generis, nempe ‘Poëticæ,’ et ‘Philosophicæ:’ illæ perturbatione, hæ notatione clara et distincta ductæ judicant. Poëticæ Musæ dicuntur, quæ perturbationibus obeæcatæ quicquid perturbationis est, illud probant et loquuntur: unde pro diverso genere aut perturbationum, aut eorum quibus perturbationes excitari possunt, hæ Musæ vulgo novem numerantur. Hinc eas Plato l. x. de Rep. putat e sua civitate esse expellendas. ‘Recte,’ inquit Tullius II. Tusc. ‘a Platone educuntur Poëtæ ex ea civitate, quam finxit ille, cum mores optimos et optimum Reipublicæ statum exquireret:’ cui consentiens S. Aug. l. II. de Civ. D. c. 14. ‘Platoni,’ inquit, ‘potius palma danda est, qui cum ratione formaret, qualis esse civitas debeat, tanquam adversarios civitatis poëtæ censuit urbe pellen-

dos.’ Homo quippe sen veritati sen virtuti studeat, exnere potius debet veteres, quam novas indnere perturbationes. Hinc Musæ istæ nunc dicuntur ‘assistentes toro’ Boëthii, illiusque ‘fletibus verba dictantes:’ quia nunc Boëthius videtur perturbatione obrui, nihilque aliud, quam quod perturbatio dictat, proferre. Hinc eadem Musæ ‘torvis’ Philosophiæ ‘luminibus’ aspici feruntur: quoniam veritas, cui inveniendæ Philosophia studet, perturbationibus, quibus hæ indulgent Musæ, impeditur. ‘Vetus est,’ ait Plato l. 10. de Repub. ‘Philosophiæ et Poëtices dissensio.’ Hinc ipsæ Musæ nunc vocantur ‘Meretriculæ Scenicæ, et Sirenes usque in exitium dulces,’ quod blanditiis, rebus fictis, et cantibus suis in errorem vitiumque inducant: Sirenes enim quibusdam sunt meretrices, quæ deceptos navigantes ad summam egestatem redigant: aliis sunt monstra marina mulieribus partim similia, quæ vocis suavitatem prætereuntes nautas sopiant, sopitosque devorent: unde Ovid. III. de Art. ‘Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canora Quaslibet admissas detinere rates.’ Propterea eadem Musæ dicuntur ‘dolores’ Boëthii ‘dulcibus insuper alere venenis; affectuum spinis rationis segetem necare; men-

si quem profanum,ⁱ uti vulgo solitum, nobis⁹ blanditiæ vestræ detraberent, minus moleste ferendum putarem. Nihil quippe in eo nostræ operæ^u læderentur. Hunc vero Eleaticis atque Academicis^v studiis attigistis innutritum?¹⁰ Sed abite¹¹ potius, Sirenes¹² usque in exitium

ⁱ *Extraneum et vulgarem.*

^u *Labores.*

^v *Dialecticis et Platoniciis.*

~~~~~

Hack.—9 *Solitum vobis, blanditiæ eadem* edd. et Mss.—10 Restitui, inquit Bernartius, ex scriptis Aposiopesi, *Academicis studiis enutritum*. ‘Mss. et ed. Flor. non habent voculam *attigistis*, et pro *enutritum* ponitur *innutritum*, quæ lectio præstabilior.’ *Sitzm.* ‘Hic variantibus libris, *innutritum* potius quam *enutritum* retinuimus; quod eodem, quo hic, sensu ab antiquis sæpius videamus usurpatum.’ *Vallin.* *Academicis studiis innutritum* exhibent edd. Delph. et Hack.—11 *Abite*, sine vocula *potius*, legit codex Thuanæus primus.

NOTÆ

tes assuefacere morbo, non liberare.’ Philosophicæ autem Musæ dicuntur, quæ perturbationibus exutæ ut clare distincteque cognoscunt, sic iudicant: nude nunquam falluntur: has Plato l. x. de Rep. laudans vocat ‘divinum genus,’ easque in sua civitate admittit. Hæ, fugatis Musis Poëticis, Boëthium deinceps docebunt.

ⁱ *At si quem profanum*] Profanus dicitur et locus et homo. 1. locus profanus is vocatur, qui, quasi procul a fano positus, sacer non est: quo modo Æn. xii. vs. 777. ‘Tuque optima ferrum Terra tene: colui vestros si semper honores, Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.’ 2. Homo profanus ille habetur, qui quasi etiam a fano procul, sacris non est initiatus: quemadmodum Æneid. vi. vs. 258. ‘Procul o, procul este, profani, Conclamat vates, totoque absistite luo.’ Philosophia ergo nunc eum hominem vocat profanum, qui præceptis philosophicis non imbutus, ab ipsa Philosophia alienus est: sic Horatius imperitos homines, a Musis alienos, a suis Carminibus, tanquam profanos a sacris, arcens, canit. l. iii. Carm. Od.

1. ‘Odi profanum vulgus, et arceo: Favete linguis; carmina non prius Audita, Musarum sacerdos Virginibus puerisque canto.’ Quare Philosophia, quæ nunc utitur hac loquendi forma quæ Græcis ἀποσιώπησις, Cicero- ni Reticentia dicitur, qua videlicet oratio sic contrahitur, ut vix appareat quid dicturus fuerit Orator, ita videtur loqui: Si, o Musæ Poëticæ, aliquem Philosophiæ ignarum, ut vester mos est, a ratione ad perturbationis obsequium detraheretis, id minus molestum mihi videretur: sed Boëthium in omni Philosophiæ genere versatissimum... cetera reticentur. Sic Juvenalis: ‘Majorum primus quisquis fuit ille tuorum: Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.’ Sic Virgilius versu notissimo, ‘Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.’

^k *Hunc vero Eleaticis atque Academicis*] Dialecticis et Platoniciis. Studia enim dialectica vocantur ‘Eleatica:’ quia Dialectica fertur inventa a Zenone, qui quod ortus sit ex Elea, vocatur Eleates. Est vero Elea, auctore Strabone l. vi. civitas Lucaniæ a Phocensibus condita, Parmenidis

dulces,¹ meisque cum Musis curandum sanandumque relinquit. His ille chorus increpitus,² dejecit humi moestior vultum, confessusque rubore verecundiam, limen tristis excessit. At ego, cujus acies lacrymis mersa caligarat, ne³ dignoscere possem, quænam hæc esset mulier tam imperiosæ auctoritatis, obstupui, visuque in terram defixo, quidnam deinceps esset actura, expectare tacitus cœpi. Tum illa⁴ propius accedens, in extrema lectuli mei parte consedit, meumque intuens vultum luctu gravem, atque in humum mœrore dejectum, his versibus⁵ de nostræ mentis perturbatione conquesta est.

²⁰ *Turba objurgata.*

////////

—12 *Seirenes* Delphi. Hack. [vid. inf.]—13 Mss. *caligare*, nec: non male, censente Vallin.—14 Ms. Erfurt. omittit voculam *illa*.—15 *His verbis* idem Ms.

NOTÆ

et Zenonis Pythagoricorum patria. Studia autem Platonica appellantur ‘Academica,’ quod Plato primus in Academia philosophiam professus sit. Est vero Academia nemorosus extra et prope Athenas locus, qui prius dictus fuit *ἐκαδευμία* ab Ecademo Heroë: unde Horat. Epist. l. ii. Epist. 2. ‘Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum, Atque inter sylvas Ecademi quærere verum.’ Atqui Boëthius in Dialecticis et Platoniciis doctrinis exercitatissimus fuit: in Dialecticis quidem; quia dialecticos libros Aristotelis (qui iudicio Ciceronis l. i. de Orat. de ratione disserendi multo plura, quam omnes magistri, multoque meliora dixit) transtulit et commentariis illustravit. In Platoniciis vero; progressu enim patebit, Boëthium Platoniorum opiniones recte intellexisse, iisque fuisse addictissimum.

¹ *Sirenes* [*Seirenes*] usque in exitium dulces] *Seirenes*, Græce *σειρῆνες*, unde et per *ei* et per *i* longum scribitur, duplicis sunt generis, nempe terrestres et marinæ. Terrestris, fuc-

rum genus, nostris Physicis dicuntur ἀπὸ τοῦ *σεῖσθαι*, quod bestiolæ illæ contracta membrana curvatæ jaceant: de his loquitur Plinius l. ii. cap. 16. sed de his nunc non agitur. Marinæ, sic dictæ vel ἀπὸ τῆς *σειρᾶς* a vinculo, vel ἀπὸ τοῦ *σέρπειν* a decipiendo, quod cantu suo imprudentes advenas devinciant decipiantque, feruntur Acheloi fluvii et Calliopes filiæ; superne virginibus, inferne piscibus similes. Tres numerantur, Parthenope, Leucosia, Ligea, quarum una voce, altera tibiis, tertia lyra canat, omnes tanta cantus dulcedine, ut nautas sopitos naufragio perdant. Ovid. iii. de Art. ‘Monstra maris *Seirenes* erant, quæ voce canora Quaslibet admissas detinere rates.’ Ex quo factum est, ut quicquid animos hominum corrumpit, illud Siren vocetur, sicut Horatio Serm. l. ii. Sat. 3. ‘vitanda est improba Siren desidia.’ Sic igitur Musæ Poeticæ perturbationum parentes, aut saltem nutrices, nunc vocantur ‘*Seirenes* ad exitium’ sive ad perniciem ‘usque dulces’ hinc eadem Musæ jubentur abire, sub-

NOTÆ

euntibusque Musis Philosophicis locum cedere, non ante tamenquam ab ipsa Philosophia pergraviter reprehensæ, suamque tristitiam testatæ: unde ‘chorus ille’ dicitur ‘increpitus’ (increpari idem quod verbis aliisve signis gravibus reprehendi) et ‘dejecisse humi mœstior vultum.’ Abiit tandem chorus ille et ‘limen tristis excessit;’ optimis e-

nim Philosophiæ institutis non prius imbui possumus, quam Musas illas similesque perturbationum veritati inveniendæ contrariarum causas valere jusserimus. Quamquam illæ perturbationes sæpe remotis his causis adhuc perseverant: unde Philosophia de mentis Boëthianæ ‘perturbatione sic conquesta est.’

METRUM II.

HEU, quam præcipiti mersa profundo
Mens^m hebet,^x et propria luce relicta,ⁿ
Tendit in externas ire tenebras,^o

Heu, quantum mens humana immersa perturbationum mari rapido altoque obtunditur, suoque lumine posthabito, nititur ruere in caliginem exteriorem, cum

NOTÆ

^m *Præcipiti mersa profundo Mens*] Quæ mens suis perturbationibus, præsertim vero nimia rerum caducarum solitudine afficitur, hæc ab iis immergitur, veluti quodam mari, quod sit et profundum et præceps. Profundum quidem; quod illa affectio menti sit altissimis radicibus infixæ: præceps vero, quod eadem affectio, instar cujusdam furie concitata, præcipitem mentem in errorem vitiumque abripiat.

^x *Hebet*] Hebere proprie dicitur gladius, cujus acies retusa est, translatione vero, illud omne, cujus motus languet. Sic Virgil. *Æn.* v. vs. 395. ‘Sed enim gelidus tardante senecta Sanguis hebet, frigentque effætæ in corpore vires.’ Sic Tullius l. *Tuscul.* ‘quemadmodum,’ inquit, ‘qui acutis oculis deficientem solem intuentur, aspectum omnino amittunt, sic mentis acies seipsam intuens nonnunquam

hebescit.’ Atqui mens humana quanto magis perturbationibus obruitur, tanto minus veritatem contemplari potest: adeoque hebet. Hinc S. Gregor. Prol. II. part. in Ezechielem: ‘Mens,’ inquit, ‘quanto circa terrena plus satagit, tanto in his quæ sunt cælestia, minus videt.’

ⁿ *Propria luce relicta*] Menti nostræ insitum est ab ipso nostræ mentis auctore Deo quoddam lumen, quo ipsa se mens erroribus vitiisque exutam cognoscere conjunctamque cum divina mente sentire possit: sed hoc lumine frui nolunt ii, qui suis obsequuntur perturbationibus.

^o *In externas ire tenebras*] Licet quædam menti nostræ insita vel potius innata sit cognitio, quod tamen mens eadem finita sit suisque perturbationibus obnoxia, propterea duplici subjacet tenebrarum generi, domestico videlicet et externo. Domesticæ te-

Terrenis quoties flatibus acta^{16 P}

Crescit in immensum noxia cura!

5

Hic quondam⁹ cœlo liber aperto,

solicitude nocens, aspirationibus terrestribus turgida, augetur summo incremento: Hic Boëthius olim non impeditus cœlo patente, solitus sua cogitatione ascendere

////////

16 *Aucta* Delph. et Hack. *Acta* ed. Florentina.—17 ‘*In numeris*, id est,

NOTE

nebræ versantur in ignoratione eorum, quæ nec possumus nec debemus cognoscere: de his tenebris vulgo dicitur, ‘Nescire quædam magna pars sapientiæ.’ Externæ vero tenebræ sunt ignorantia eorum, quæ cum possumus debeatque cognoscere, perturbationibus obcæcati nescimus: sic quidam in summa sui Deique ignoratione versantes, quas cogitationes in solum Deum conferre deberent, has in res creatas conferunt. Ut autem ceteris perturbationibus, sic nimia præsertim rerum caducarum solitudine obcæcamur: unde nunc mens humana dicitur ‘in externas ire tenebras, quoties in immensum ejusmodi cura crescit.’ Cum porro eadem mens humana ex ignoratione illa in errorem, ex errore in vitium, ex vitio in pœnas æternas lapsa cadat, propterea auctor noster hæc scribens potuit ea cogitare quæ referuntur Matthæi 22. ‘ligatis manibus et pedibus ejus, mitte cum in tenebras exteriores:’ ubi S. Gregor. ‘interiores tenebræ,’ ait, ‘sunt cæcitas cordis: exteriores tenebræ, æternæ damnationis nox.’

^P *Terrenis . . . flatibus acta*] Voluptate nimirum, et hominum, quibuscum vivimus, existimatione, quibus, ut ignis flatibus, nostra perturbatio alitur. Nimirum cum mens humana conjungatur primum quidem cum corpore, deinde cum illis sive rebus sive personis, quibus prima illa conjunctio videtur servari, propterea

hæc rerum caducarum cura, agente corpore, nascitur, agentibusque cum rebus tum personis corroborata crescit: res quidem agunt suo contactu: personæ vero sua de rebus istis existimatione, quam exemplo demonstrant: sed hac crescente cura minuitur virtus mentis: unde divinus præceptor Christus Matth. 6. hanc solitudinem pluribus confutat argumentis, summam Dei providentiam commendaturus: unde S. Paul. ad Philip. 4. ‘nihil,’ inquit, ‘soliciti sitis:’ unde S. Petrus Ep. i. c. 5. ‘omnem,’ ait, ‘solicitudinem vestram projicientes in Deum: quoniam ipsi cura est de vobis:’ quibus positis, nihil mirum, si hæc ‘cura’ hic dicatur ‘noxia.’

⁹ *Hic quondam*] Boëthius. Nimirum a quæstione infinita, quam Græci *θέσιν* appellant, ad definitam controversiam, quam iidem dicunt *ἐπὶ θέσιν*, progressa Philosophia, commendat eam, quæ quondam fuit in Boëthio, rerum naturalium notitiam, præsentem ejusdem ignorationem statim dictura. Præterita autem Boëthii notitia, ut nunc dicitur, magna fuit tam de cœlo, quam de terra. Primum enim Boëthius cœli sciens, cognovit 1. Solem, Lunam, et stellas. 2. Ventos, qui a sideribus velut effectus a causis oriuntur. 3. Spiritum Universi, a quo, velut a causa ipsa sidera moventur. Deinde vero idem Boëthius terræ sciens, cognovit varias anni tempestates, 1. vernam, 2. autum-

Suetus in ætherios ire meatus,
 Cernebat rosei lumina Solis,^r
 Visebat gelidæ sidera Lunæ,^s
 Et quæcumque vagos stella recursus^t

10

ad regiones caelestes, aspiciebat radios Solis purpurei, intuebatur formam Lunæ frigidæ, et quotquot stellæ habent reversiones errantes, conversæ per circuitus diver-

NOTÆ

nalem, variasque naturæ causas. Hinc idem Boëthius nunc dicitur ‘liber cælo aperto;’ quatenus ejus mens, veluti excusso corporis jugo, factoque sibi per abditas ipsius ætheris plagas itinere, cogitatione non modo attingit, sed etiam pervadit cælum: quare additur, ‘Suetus in ætherios ire meatus.’ Quæ omnia seorsum exponenda.

^r *Cernebat rosei lumina Solis*] I. Boëthius cognovit Solem; cujus doctrinæ, ut et sequentium, melior testis esse non potest, quam ipse Boëthius de se sub persona Philosophiæ locutus. ‘Sol,’ autem, inquit Tullius I. de Nat. Deor. ‘dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum exortus est, obscuratis ceteris sideribus solus apparet.’ Quare, qui hujus sideris naturam perspectam habuerit, hic in cogitatione rerum cælestium versatissimus haberi potest.

^s *Visebat gelidæ sidera Lunæ*] II. Boëthius cognovit Lunam: sicut ipse etiam testatur. ‘Luna,’ autem, inquit Tullius II. de Nat. Deor. ‘a lucendo nominata: ea est enim Lucina: itaque ut apud Græcos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Lucinam in pariendo invocant, quæ eadem Diana,’ &c. Scilicet ut Sol per diem solus, sic Luna per noctem sola lucere videtur, unde vocatur noctiluca: unde etiam ejus notitia magnam astrologiæ Boëthii affert accessionem. Sed cur Philosophia hic vocat ‘sidera Lunæ?’ cum Luna unica sit, sidus autem videatur signum ex pluribus stellis compositum, ut Aries, Andro-

meda, &c. Quia, inquam, sidus dicitur corpus omne, quod splendida sua forma a communi ceterorum turba distinguitur: sic enim eleganter dicitur: ‘et habet sua sidera tellus:’ sidus quippe dicitur ab εἶδος forma sive species, Spiritu’ in s mutato, quod rarum non est. Cur vero ‘Luna’ vocatur ‘gelida?’ nisi quod Luna præest nocti, quæ, absente Sole, vicino die est frigidior.

^t *Et quæcumque vagos stella recursus*] III. Boëthius, se etiam teste, cognovit pariter stellas: non solum quod spectat earum qualitatem, quod magnum esset; verum etiam, quod majus est, quod attinet ad earundem quantitatem. Stellæ autem duplicis sunt generis, nempe inerrantes, et vagæ. Stellæ inerrantes, quæ vulgo dicuntur fixæ, sunt sidera lucida, quæ eandem inter se distantiam, sensu arbitro, semper servare videntur: hæc autem stellæ innumerabiles sunt: unde Genes. xv. ‘Numeræ stellas, si potes:’ et S. Aug. xvi. de Civ. D. c. 23. ‘nec,’ inquit, ‘omnes eas videri posse credendum est: nam quanto quisque acutius intuetur, tanto plures videt:’ quin ‘omnes Philosophi fatentur in lactea via innumeram esse ejusmodi stellarum multitudinem: quare hanc multitudinem perspectam habere non potuit Boëthius. Stellæ autem vagæ, quæ vulgo dicuntur planetæ, sunt sidera opaca, quæ invicem modo accedunt, modo recedunt: quare inter illa Sol, utpote sidus lucidum, a recentioribus Philoso-

Exercet, varios flexa per orbes,
 Comprensam numeris¹⁷ victor habebat.
 Quin etiam causas, unde sonora
 Flamina^u sollicitent æquora ponti,

sos, has summa collectus peritus tenebat. Præterea consueverat inquirere causas, quibus venti frementes turbent planitiem maris aquatam, easque reddere:

'in numerato habebat : ' lectio est omnium codicum.' Vallin. sic etiam exhi-

NOTÆ

phis non recensetur. Illi vero planetae alii sunt majores, qui palam ante oculos omnium versantur, nempe Saturnus, Jupiter, Mars, Venus, Mercurius, Luna; et hos 'numero comprehendere' potuit Boëthius: alii sunt minores, qui non nisi summo cum labore animadvertuntur: quales sunt prope Saturnum, Jovem, et Martem, qui propterea dicuntur Satellites Saturni, Jovis, et Martis. Immo, ut cum Seneca loquar, multi præter hos per secretum eunt, nunquam humanis oculis euntes: neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quod tandem Philosophia hic non loquatur nisi de planetis, iisque majoribus, vel ex copatet, quod dicat has stellas 'vagos recursus exercere,' quatenus recurrendo ab eo quod primum tenuerunt iter, recedunt, et 'varios per orbes flecti,' quatenus sui sunt singulis, quos animadvertimus, planetis cirenitis. Denique 'victor' idem est quod voti compos: sic enim, auctore Servio, intelligendus est Virgil. III. Georg. vs. 8. 'Tentanda via est, qua me quoque possim Tollere humo, victorque virum volitare per ora.'

^u *Unde sonora Flamina*] IV. Boëthius se quoque fatetur cognovisse ventorum causas. Ventus enim generatim est motus aëris hinc et illic effluentis: hinc 'ventus' Scaligero de Caus. L. L. c. 67. pluribusque aliis, dicitur a 'veniundo'; quod 'venire' sit 'mo-

veri,' 'ventus' autem aëris motus. At ventus duplicis est generis pro duplici modo, quo aër huc illucque effluere potest. Alter ventus fit nube corrrente, non secus ac videmus casu arboris, turris, aut cujusdam alterius ingentis corporis ventum excitari, nimium, propter illum corporum motorum circuitum, sine quo nullus in mundo fieri potest motus. Hoc modo oriuntur tempestates sæpe quidem in terris, sed sæpius in mari. Alter ventus fit vaporibus a Sole per aëra rarescentibus, quemadmodum videmus ventum fieri in pomo, ligno viridi, et vulgato vase, quod 'Æolipylam' vocant, dum hæc igni admoventur. Atqui Boëthius, cognitis sideribus, præsertim vero Sole, ejusmodi ventorum causas cognovit: quandoquidem Sole movente aliquando fit, ut aut nubes corruat, aut vapor rareseat per aëra, quod cum frequentius contingat in mari quam in terris, propter majorem aut nubium imminentium aut vaporum exsurgentium copiam, idcirco 'sonora Flamina' nunc perhibentur 'æquora Ponti sollicitare': mare enim appellatur et æquor et Pontus: æquor quidem, quod aquæ superficies, æquatis undique ponderibus, planissima sit: unde Tullius II. Acad. qq. 'Quid tam planum videtur,' inquit, 'quam mare? ex quo etiam æquor illud poëtæ vocant.' Pontus vero, si quibusdam credamus, ab

Quis volvat stabilem spiritus orbem,*
Vel cur Hesperias sidus in undas

15

non secus ac quisnam spiritus convertat cælum constans, aut quare astrum in

NOTÆ

Euxino: nisi tamen ipse Euxinus dicatur Pontus, ex eo quod mare omne nominatur Pontus, forte a *πόντος* labor, quoniam plenum est laboris. Virgil. Ecl. ix. vs. 57. 'Et nunc omne tibi stratum silet æquor, et omnes, Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ.' Et Ecl. vi. vs. 35. 'Tum durare solum, et discludere Nerea ponto.' Ex quibus patet quam ingeniose venti dicantur 'solicitare' sive turbare 'æquora Ponti:' cum æquor proprie non tam mare notet, quam ejus planitiem, quæ flantibus ventis turbatur.

* *Quis volvat stabilem spiritus orbem*] v. Boëthius addit se cognovisse illum Universi spiritum, quem Plato, Aristoteles, Cicero, Virgilius pluresque ex antiquis auctoribus agnoverunt: qui quidem spiritus nihil est aliud, quam corpus quoddam subtilius, quod per cetera corpora diffusum hæc juxta leges motus a Deo ipso statutas movet. Virgil. Æn. vi. vs. 724. 'Principio cælum, ac terras, camposque liquentes, Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agit molem, et magno se corpore miscet. Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore Pontus. Igneus est ollis vigor, et cælestis origo Seminibus: quantum non noxia corpora tardant, Terrenique hebetant artus, moribundaque membra. Hinc metuunt, cupiuntque; dolent, gaudentque: nec auras Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.' Hinc Philosophia nunc docet spiritum illum 'volvere stabilem orbem' et causam esse non solum cur

sidera oriantur et occidant, verum etiam cur 'rutilus' sit eorundem ortus. Primum quidem 'volvit stabilem orbem:' quia convertit cælum, quod cum eadem semper magnitudine, figura, et motione, sensu judice, afficiatur, idcirco dicitur stabile: propterea enim terra ipsa, mare, et aër, in quibus tamen magna est formarum vicissitudo, stabilia corpora vocantur. Deinde causa est, cur sidera oriantur et occidant: sicut enim navis ab ea, qua circumfunditur, aqua abripitur, ita sidera, præsertim opaca, cujusmodi sunt Planetæ, et Cometæ, ab eo quo circumfunduntur, spiritu converti possunt. Poëtæ autem ortum obitumque astrorum describentes, hæc et ab aquis emergere, et in aquas peracto cursu reverti fingunt: sic aiunt: 'Eois qua Sol exurgit ab undis.' 'Sese alto qua gurgite tollunt Solis equi.' 'Croceum linquens Aurora cubile.' 'Ruit Oceano nox.' 'Sol quoque et exoriens et cum se condet in undas,' &c. iidemque aquas illas in quas sidera se condunt, vocant 'Hesperias,' ab ea stella quæ vocatur Hesperus: 'infima' enim, inquit Tull. ii. de Nat. D. 'quinque errantium terræque proxima stella Veneris, quæ *φωσφόρος* Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur Solem: cum subsequitur autem, Hesperus.' Unde Virgil. Ecl. x. vs. 77. 'Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.' Denique idem spiritus efficere potest cur 'ortus' siderum sit 'rutilus,' densando scilicet vel relaxando nubes, quibus, lumine varie modificato, varii exhiberi possunt colores.

Casurum rutilo surgat ab ortu :
 Quis Veris ¹⁸ ^w placidas temperet horas,
 Ut terras ¹⁹ roseis floribus ornet :
 Quis dedit ²⁰ ut pleno fertilis anno
 Autumnus ^x gravidis influat uvis,
 Rimari ^y solitus, atque latentis
 Naturæ varias reddere causas : ^z 20

aquas vespertinas lapsurum emineat ab oriente purpurco : quid moderetur dies tranquillos Veris, ut decoret terras floribus purpureis : quid fecit, ut Autumnus abundanter sæcundus instillet vinum racemis tumidis, suctus scrutari, et occultæ Naturæ causas diversas referre. Ille, inquam, Boëthius cæli quondam terrarumque

//////////

bent Delph. Hack.—18 *Quid veris* edd. eædem.—19 *Ut terram* Mss. et edd. Delph. et Hack.—20 Ms. Erfurt. *Quid dedit*, quam lect. etiam exhibent Delph. Hack.

NOTÆ

^w *Quis* [*Quid*] *Veris*] vi. Boëthius subjungit se tempestatem vernam cognovisse. Ver, ut ait Varro l. iv. de L. L. sic dicitur, ‘quod tum virere incipiunt virgulta, ac vertere se tempus anni, nisi quod Iones dicunt βῆρ.’ Tempus omnibus notum, quod hic commendatur eum a propria ratione, tum ab effectibus suis. A propria quidem ratione, quæ in hoc versatur, quod Ver sit placida tempestas, Sole nimirum tunc dies noctibus æquante : unde dicitur : ‘Quid veris placidas temperet horas :’ ab effectibus vero, nempe a floribus, quibus moderata illa anni tempestas ‘terram ornat,’ quique, quod rosarum colores referant, vocantur ‘rosei,’ ut eleganter explicat Virgil. ii. Georg. vs. 123. ‘Ver adeo frondi nemorum, ver utile Sylvis : Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt,’ &c.

^x *Quis* [*Quid*] *dedit* ut . . . *Autumnus*] vii. Boëthius concludit se pariter cognovisse autumnum. ‘Autumnus’ autem, sive, ut nonnulli scribere malunt, ‘Auctumnus,’ quibusdam, referente Festo, sic appellatur, quod tunc maxime augeantur hominum

opes, coactis agrorum fructibus : unde Virgil. ii. Georgic. vs. 520. ‘Glande sues læti redeunt : dant arbuta sylvæ, Et varios ponit fœtus autumnus, et alte Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.’ Unde etiam ‘Autumnus’ nunc a Philosophia dicitur ‘pleno fertilis anno gravidis influere uvis :’ ‘Plenus’ enim hic idem quod refertus : sicut Virgil. ii. Georg. vs. 4. ‘Huc pater, o Lenæ : tuis hic omnia plena Muneribus, tibi pampineo gravidus autumno Floret ager, spumat plenis vindemia labris :’ ‘Influere’ vero idem quod abundare : sicut Seneca ait ‘fortunæ influentis dona.’

^y *Rimari*] Perscrutari, penitus inquirere : qui enim naturæ causas penitus inquit, is, instar canis venatici, omnia debet lustrare : unde ‘Physicus,’ inquit Orator i. de Nat. D. est ‘speculator, venatorque naturæ.’

^z *Naturæ varias reddere causas*] Natura a nascor dicitur, ut φύσις a φύω : quare Natura, in genere causæ efficientis, est causa, a qua res, præsertim sensilis, nascitur : in genere vero formæ, Natura dicitur insita cujus-

Nunc jacet* effœto lumine mentis,
 Et pressus gravibus cœlla catenis, 25
 Declivemque gerens pondere vultum,
 Cogitur, heu! stolidam cernere terram.

peritus, nunc luce mentis debilitata jacet stupidus, et reluti constrictus vinculis ponderosis circa collum, habensque faciem depressam propter gravitatem vinculum, proh dolor! cogitur spectare terram tanti stuporis.

NOTÆ

libet corporis forma, qua illud a ceteris distinguatur. Sic conciliari possunt discrepantes Philosophorum opinioniones: 'Namque,' inquit Tullius II. de Nat. D. 'alii naturam censent esse vim quandam sine ratione, cientem motus in corporibus necessarios: alii autem, vim participem rationis, atque ordinis . . . Sunt autem, qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui ita dividit, omnium, quæ sint, naturam esse corpora, et inane, quæque his accidunt.' Scilicet natura in genere causæ, duplex est, nimirum prima, nempe Deus, 'cujus solertiam,' inquit idem orator ibid. 'nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando:' et secunda, videlicet quoddam corpus divinitus motum: hoc enim 'vis est sine ratione, ciens motus in reliquis corporibus necessarios.' At natura in genere formæ, est unumquodque corpus, et si ita placet Epicuro, atomi et inane. Quicquid sit, non agitur hic nisi de natura, in genere formæ. Hæc autem natura obscura quidem est, sed suas habet causas, quibus ut Physici student inquirendis, sic inquisivit eas invenitque Boëthius. Hæc, inquam, natura obscura est: quia non generali duntaxat, sed singulari debet percipi cogitatione, quæ,

utpote ab infinitis propemodum adjunctis pendens, difficillime obtineri potest. Suas tamen natura hæc habet causas: nihil enim fit sine sua causa. His causis inquirendis student Physici, ut quandam, qua a ceteris hominibus secernantur, felicitatem sibi possint comparare: nam 'Felix qui potuit rerum cognoscere causas.' Has denique causas perspectas habuit Boëthius, quippe qui 'rimari solitus' cœlum, terramque, consueverat 'latentis Naturæ varias reddere causas.' Sed heu!

^a *Nunc jacet*] Mens humana sic media est inter Deum, a quo condita conservatur, et corpus, cuius est forma, ut quo magis Deo, aut corpori moventi obsequitur, eo magis gnara fiat, aut ignara: 'Corpus enim,' ut dicitur Sap. IX. 'quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem.' Deus vero Joan. I. 'illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.' Hinc perturbatio recte nunc perhibetur reddere 'effactum lumen mentis,' et instar 'gravium catenarum vultum ad terram deprimeret:' sed Boëthius dicitur 'catenis pressus colla,' supple 'secundum:' sicut Virgil. 'Os humerosque Deo similis.'

PROSA II.

SED medicinæ, inquit,^x potius¹ tempus est^b quam querelæ.^y Tum vero totis in me intenta luminibus,^z Tunc es ille,^{2 d} ait, qui nostro quondam lacte nutritus, nostris

^x *Philosophia.*

^y *Tempus est sanandi, non invehendi.*

^z *Oculis.*

1 Edd. eædem omittunt voculam *potius*, et pro *quam* legunt *non*.—2 *Tunc*

NOTE

^b *Medicinæ, inquit, potius tempus est*] Ut corporis sic mentis suæ sunt ægritudines, quamobrem sua est utriusque medicina: unde Cic. III. Tusc. qq. 'Medicina animi,' inquit, 'cur non tam desiderata, tam culta, tam grata, et probata quam corporis?' Philosophia autem, utpote quæ in cogitatione versatur, mentis exercet medicinam; observatis tamen iis quæ a medicis corporum observari solent: hi enim 1. ægros attentius considerant: nam 'medico diligenti,' inquit Tullius II. de Or. 'priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi volet, sed etiam consuetudo valentis et natura corporis cognoscenda est.' 2. ægros alloquuntur, ut quod sua meditatione cognoscere non potuerunt tam de morbo, quam de consuetudine valentis et natura corporis, percunctando et interrogando eliciant. 3. ægris præsertim silentibus manum admovent, ut, tactu iudice, prædicta evidentius cognoscantur: inventa enim morbi causa curationem esse inventam medici putant. 4. ægros consolantur, causati aut nulum esse morbum, aut curationem ejus esse facilem: 'Medici' enim, inquit Orator II. de Div. 'quantum sæpe intelligunt, tamen nunquam ægris dicunt, eo morbo eos

esse morituros.' Atqui ita Philosophia nunc se gerit erga Boëthium.

^c *Tum vero totis in me intenta luminibus*] 1. Philosophia Boëthium attentius considerat: ut facta attentione non solum morbum Boëthii, cui mederi vult, sed etiam consuetudinem valentis, et naturam mentis cognoscat: attentio quippe animi ita propria est Philosophiæ, ut hac præcipitatio et præjudicium, infensissimi veritatis inveniendæ hostes, vitentur: mens porro dicitur 'totis in' aliquid 'intenta luminibus,' cum aliquid ita cogitat, nihil ut ei supersit virium ad aliud cogitandum. Sic Virg. Æn. IV. vs. 100. 'Hæbes tota quod mente petisti.'

^d *Tunc es ille*] II. Philosophia Boëthium alloquitur, ut quod attenta meditatione de statu mentis Boëthii videtur non potuisse cognoscere, illud ab eodem Boëthio percunctando et interrogando eliciat. Ac primum quidem Philosophia Boëthium interrogat de præterito mentis philosophiam doctæ statu, ejus initium, progressum, et perfectionem optime comparat cum homine, qui, virilem ætatem adepturus, lacte primum, postea cibo graviore alitur: 'Nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras.' Sic S. Paulus similes

educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras? ^a Atqui talia contuleramus arma, ^b quæ nisi prius ³ abjecisses, invicta te firmitate tuerentur. Agnoscisne me? Quid taces? pudore, an stupore siluisti? malletm pudore; sed te, ut video, stupor oppressit. Cumque me non modo tacitum, sed elinguem prorsus mutumque vidisset, admovit pectori meo leniter manum, ^c et, Nihil, inquit, periculi est: ^f lethar-

^a Puer primum; deinde adolescens; postea vir Philosophus. ^b Tibi dederamus.

ille es edd. eædem.—3 Omnes codices, excepto Florentino, prior.—4 Cogno-

NOTÆ

Christianæ vitæ periodos describens, 1. Cor. 3. ait: 'Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis.' et Hebr. v. 'facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo:' ad quod respiciens S. Petrus Ep. 1. cap. 2. 'Sicut modo geniti infantes,' inquit, 'rationabile sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem.' Lac autem Philosophiæ, sunt principia, quæ sola animi attentione innotescunt; cibus autem gravior, sunt conclusiones, quæ ex ejusmodi principiis majori quodam labore inferuntur. Deinde eadem Philosophia Boëthium interrogat de præsentī statu illius mentis, quæ non ob aliam causam dicitur cecidisse, perturbationibus victa, quam quod 'abjectis armis Philosophicis,' his noluerit uti. 'Arma' autem illa sunt præcepta Philosophica. Sed Philosophiæ interroganti non respondet Boëthius, non 'pudore' quidem, qui teste Horatio aliquando 'infans prohibet profari,' sed 'stupore,' qui quod sit veluti durities mentis, quæ etiam sollicitata non sentit, propterea et cogitationem et locutionem, cogitationis signum, impedit: hinc Boëthius 'stupore oppressus' dicitur non modo

'tacitus, sed elinguis prorsus, et mutus;' quasi 'tacitus' intelligatur qui linguam habens lingua non utitur; 'elinguis,' qui lingua captus saltem balbutire potest; 'mutus' denique, qui nullatenus potest loqui. Sic Tullius dixit 'mutum forum,' 'elinguem curiam,' et 'tacitam civitatem.' De stupore locutus Virgilius Georg. III. vs. 520. canit de tauris, 'Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt Prata movere animum, non, qui per saxa volutus Purior electro campum petit annis: at ima Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes.'

^c Admovit pectori meo leniter manum] III. Philosophia Boëthio admovet manum, ut evidentius percipiat morbi illius causam. Sicut autem Medici, cognito corde, bonam vel malam corporis valetudinem cognoscunt, quod cordis motus causa sit reliquarum corporis affectionum; ita Philosophia, cognita hominis voluntate, rectam aut pravam mentis cogitationem percipit, quod voluntas causa sit reliquarum cogitationum, tam laudabilem, quam vituperabilem, ita ut non ante in errorem aut vitium labi possimus, quam voluerimus: propterea Philosophia nunc 'manum' dicitur

gum patitur,^c communem illusarum mentium morbum. Sui paulisper oblitus est; recordabitur facile, si quidem^d nos ante recognoverit.⁴ Quod ut possit,^e paulisper lumina^e

^c *Lethargia sopitus est.*

^d *Dummodo.*

^e *Oculos.*

verit Delph. Hack.

NOTÆ

‘admovere pectori.’ pectus enim significat voluntatem: quemadmodum apud Ciceronem: ‘Amicus per se amatur toto pectore.’

^f *Nihil, inquit, periculi est*] iv. Philosophia consolatur Boëthium, ut ipse Boëthius, spe salutis concepta, quæ illi deinceps proponuntur remedia, his utatur lubentius: propterea Philosophia ait 1. ‘nihil esse periculi.’ quia cum mens nostra sit immortalis, hæc nullis, nisi errorum vitiorumque, est obnoxia periculis: hic autem nihil advertitur, nisi oblivio quædam, quæ imminentis erroris aut vitii nota non est: 2. mentem Boëthii generatim ‘pati lethargum.’ nam lethargus est violenta cerebri compressio, unde torpor et inexpugnabilis fere somni necessitas, rerum omnium oblivio, et mentis defectio nascitur: hinc qui hoc morbo afficiuntur, hos Medici tamdiu curant percuti, pungi, uri, aliisque modis cruciari, donec, relaxato cerebro, vigilia, attentio, et memoria in iisdem renovata nascatur: mens igitur propter quandam similitudinem tum dicitur pati lethargum, cum rerum ante cognitarum immemor habere videtur: quod ‘communis’ dicitur ‘illusarum mentium morbus,’ quatenus mentes nunquam errant, nisi, immemores primorum veritatis principiorum, præcipitatione et præiudicio iudicent: 3. mentem Boëthii speciatim esse ‘oblitam sui.’ est enim ‘vel maximum,’ inquit Tullius i. Tusc. ‘animo ipso animum videre: et nimirum hanc habet vim præceptum

Apollinis, quo monet ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra, aut staturam, figuramve noscamus; neque nos corpora sumus, neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico: cum igitur, nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quicquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nosse nisi divinum esset, non esset hoc acrioris ejusdem animi præceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est, seipsum posse cognoscere.’ Ex quibus sequitur, mentem humanam non prius posse philosophari, quam seipsam noscat; ut, quæ oblita sui est, hæc speciatim lethargo laborare merito dicatur: 4. mentem Boëthii ‘paulisper’ tantum ‘esse oblitam sui,’ quod antecepta animo notio sui sit innata: unde ad primam Philosophiæ admonitionem eadem mens recordabitur sui.

^g *Quod ut possit*] Denique Philosophia, Boëthium deinceps curatura, ejusdem ‘oculos, mortalium rerum nube caligantes, fletibusque undantes, contracta in rugam veste abstersit, et siccavit.’ quæ, continuato prædicto Philosophiæ symbolo, non tam de corpore, quam de mente intelligenda sunt. Primum igitur ‘oculi’ Boëthii ‘mortalium rerum nube caligabant,’ quod ejus mens caducarum rerum perturbationibus, amore v. g. aut desiderio, obscurata videbatur. Deinde iidem oculi ‘fletibus undabant,’ quod ejusdem mens propter amissas res

ejus, mortalium^f rerum nube caligantia, tergamus. Hæc dixit, oculosque meos fletibus undantes, contracta in rugam veste, siccavit.

^f Caducarum.

NOTÆ

caducas afficeretur tristitia, cujus signa sunt 'fletus.' Præterea Philosophia 'oculos' Boëthii 'contracta in rugam veste absternit siccavitque.' 'Absternit' quidem et 'siccavit,' quia mentem exuit perturbationibus præcipuis, unde prædictæ tenebræ et tristitiæ: 'contracta' vero 'in rugam veste,' hoc est, verbis philoso-

phicis oratione conjunctis: usu quippe cogitationes cum verbis, quibus significari solent, ita conjunctæ sunt, ut sæpissime has cogitationes, non, nisi verbis in memoriam revocatis, recordemur: supra autem dictum est vestes Philosophiæ esse voces philosophicas.

METRUM III.

Tunc me^b discussa liquerunt nocte tenebræ,

Luminibusque prior rediit vigor:

Ut cumⁱ præcipiti glomerantur sidera Coro,

Nimbosisque polus stetit imbribus,^m

Tunc, inquit Boëthius, tenebræ discesserunt a me, caligine dissipata, et lux pristina revertit oculis meis: quemadmodum quando stellæ involvuntur a Coro rapido, vento occiduo, et cælum velatur nubibus pluviarum fecundis, Sol absconditur, et

NOTÆ

^b *Tunc me*] Mens Boëthii perturbationibus obscurata suum prius lumen amiserat: non secus ac oculi corporis, accedente nocte, tenebris involvuntur. Sed vix Philosophia, cernovum sidus, emicuit, cum ejusdem Boëthii mens, perturbationibus sedatis, suo priori lumine recreata cœpit, ut ante consueverat, videre.

ⁱ *Ut cum*] Eximia similitudo sive oratio traducens ad mentem ex corpore dispari simile: hic autem terra refert mentem; Sol, Philosophiam; nubes, perturbationes; venti, spiritus perturbationum parentes; nox et dies alterni, alternas ignorationem et intelligentiam referunt.

Delph. et Var. Clus.

Glomerantur sidera] 'Glomero' dicitur a glomus, *un peloton de fil*; quare cum glomus ex eo fiat, quod filum filo circumactio involvatur, 'sidera' nunc dicuntur 'glomerari,' quod hæc nubibus circumfundentibus involvantur. Neque enim putandum est, Boëthium existimasse stellas posse ventis ita moveri, ut iisdem ad se invicem accedentibus quoddam fiat stellarum agmen. Hoc fere modo Virgil. 1. Georg. vs. 323. canit: 'Et fædam glomerant tempestatem imbribus atris Collectæ ex alto nubes.'

Coro] Cornu, sive Caurus, ventus est flans ab Occasu æstivo: unde hic ventus sic contrarius est motui, quo

Boëth.

F

Sol latet, ac nondum cœlo venientibus astris,ⁿ

5

Desuper in terram nox funditur;

Hanc si Threicio Boreas^o emissus ab antro

Verberet, et clausum† rescret diem,

nox irruit ex sublimi in humum. Si Boreas ventus ex spelunca Thracia ortus flagellet hanc terram et aperiat lucem absconitam, Sol apparet, et emissus luce

////////

† *clarum* Wakefield. ad Lucret. vi. 114.

NOTÆ

aër ab Ortu in Occasum cietur, ut nubes contrariis hinc et inde motibus compressæ cogantur, copiosum imbrem, nisi aliter dissolvantur, emissuræ. Virg. v. Æn. vs. 125. ‘Quod tumidis submersum tunditur olim Fluctibus, hybernæ condunt ubi sidera Cori.’

^m *Nimbosisque imbris*] Imbres nimboſi dicuntur, quod hi nube tanquam sua materia inclusi contineantur: nimbus enim non secus ac nubes generatim illud dicitur quod nubit sive operit: unde ‘nimbus,’ inquit Isidorus l. xix. c. 31. ‘est fasciola transversa ex auro assuta in linteo, quod est in fronte fœminarum.’ Ex quo Plautus ‘nimbatam’ meretricem dixit. Scilicet nubes, quæ nihil est aliud quam vapor caliginosus, in sublimi aëris circumfundentis pondere libratus, deorsum ferri potest duobus modis, et pro diverso descensus sui modo, diversos habere effectus: vel enim nubes integra descendit, vel frustatim; si integra descendat, fulguris, fulminis, tonitruui, præsertim vero tempestatis parens esse potest. Si autem frustatim descendat, hujus tres esse solent formæ; nimirum nix, pluvia, et grando: nam villosi imbis globuli cadendo vel servant, vel mutant suam formam: si servant, ningit: si vero mutant, hi aut liquescunt tantum, tumque pluuit; aut durescunt liquati, tumque cadit grando.

Polus stetit] Cælum obductum fuit. Sic enim Virgilius Ecl. vii. vs.

53. ‘Stant et juniperi, et castaneæ hirsutæ.’ Æneid. vi. vs. 300. de Charronte, cujus oculi flamma tegi videbantur: ‘Canities inculta jacet; stant lumina flamma.’ Æneid. xii. vs. 407. de cœlo quod pulvere obductum erat: ‘Jam pulvere cælum Stare vident.’ Hinc additur vs. 5. ‘Sol latet.’

ⁿ *Nondum cælo venientibus astris*] Nox enim, Poëtis præsertim, duplicis est generis. Altera nascitur occidente Sole, emicantibusque ceteris astris, quæ propterea oriri dicuntur: de hac nocte loquitur Virg. ii. Æn. vs. 250. ‘Vertitur interea cælum, et ruit Oceano nox, Involvens umbra magna terramque polumque.’ Altera oritur, etiam ante Solis occasum, ipso ceterisque astris latentibus, de qua loquitur idem Virg. i. Æn. vs. 92. ‘Eripiunt subito nubes cælumque diemque Tenebrarum ex oculis: ponto nox incubat atra.’ Et de hac nocte nunc agitur: unde dicitur ‘fundi in terram desuper, nondum cælo venientibus astris,’ quæ scilicet occidente Sole emicare solent.

^o *Boreas*] Boreas est ventus flaus ab Ortu æstivo: quamobrem simili motu, quo aër ab Ortu ad Occasum circumactus, cietur. Hinc autem omnia, quæ de isto vento dici solent, possunt inferri. Primo enim ventus hic e regione Cori spirat: quia Corus flat ab Occasu æstivo: unde utriusque hujus venti noster auctor nunc meminit. Secundo idem ventus vehemens est: quoniam una cum aëre fertur ad Occasum: cum autem om-

Emicat, et subito vibratus lumine Phœbus,^p
Mirantes oculos^q radiis ferit.

10

repentina, perstringit splendore suo oculos stupentes.

NOTÆ

nis ventus vehemens, sit frigidus, propterea Virgilius Ecl. vii. vs. 51. canit, 'Hic tantum Boreæ curamns frigora, quantum Aut numerum lapsus, aut torrentia flumina ripas.' Atque hinc forte nominis istius interpretatio: *Βορέας* enim videtur dici a *βοάω* 'clamo' et *φέω* 'decurro,' quod ventus ille, utpote vehementior, cum sonitu currat. Tertiò ille ventus serenus est, quod cum aëre concurrens nubes coactas, materiam imbrium, dissipet. Unde Ovid. vi. Metam. 'Apta mihi vis est, qua tristia nubila pello, Et freta concutio, nodosaque robora verto.' Unde etiam nunc dicitur 'clausum reserare diem,' hoc est, fugare nubes, quibus, etiam ante Solis occasum, nox facta est.

Emissus ab antro] Optime Boreas, aut quilibet alius mundi ventus, a tempestate diversus, 'ab antro emitti' dicitur, ut i. Æn. vs. 64. 'Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris.' Quemadmodum enim ventus pomorum, castanearum, ligni viridis, immo et globi ænei, quem Æolipilam vocant, movente igne, ex quibusdam veluti antris, vaporibus scilicet, qua data porta, rarendo ruentibus oritur: sic prædictus mundi ventus ex circumstantibus terra, montibus, et nubibus, veluti ex magnis quibusdam speluncis, agente Sole, vaporibus nimium, qua minus resistitur, rarendo currentibus flare consuevit: unde Virgil. i. Æn. vs. 55. 'Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Austris, Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro Luctantes ventos tempestatesque sonoras Imperio premit, ac vinclis et carcere frænât. Illi

indignantés magno cum murmure montis Circum claustra fremunt,' &c.

Threicio] Sive *Thracio*: quod Boreas quidam eodem, quo ventus hic, nomine donatus, fuerit Thrax: vel, quod ventus hic, comparatione loci ubi scribebat Boëthius, ex Thracia videretur flare. Sic Virg. xii. Æneid. vs. 365. 'Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto Insonat Ægæo, sequiturque ad littora fluctus Qua venti incubuere, fugam dant nubila cœlo.' Edoni enim, Græce *Ἠδωνοί*, Straboni gens est Thracica. Porro 'reserare' idem est quod 'aperire': 'reserare' enim contrarium est 'seris': sicut 'claudio,' et 'recludo'; 'velo,' et 'revelo'; 'tego,' et 'retego' sunt contraria: seræ autem sunt, quibus remotis fores panduntur, ut ait Varro, vel ut ait Festus, fustes, qui opponuntur foribus: Ovid. i. 6. Amor. 'Excute poste seram.' Hinc Virg. xii. Æn. vs. 584. 'Urbem alii reserare jubent, et pandere portas.'

^p *Phæbus*] Phæbus, sive Apollo, fertur Jovis et Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo. Medicinæ inventor; divinandi, cantandi, et versificandi adeo peritus, ut harum artium Deus habitus sit. Poëtis, ut nunc, sæpius Solem significat, ut ipsius nominis interpretatio probat: *φῶς* enim Græce, Latine est 'splendidus,' hinc dicitur 'emicare' et 'subito vibratus lumine:' 'emicare' quidem dicitur, quatenus fulget; mico enim est a mica, quatenus hæc dicitur de arenulis fulgentibus: at dicitur 'subito vibratus lumine,' quatenus Sol continuato lumine ad

NOTÆ

terras usque emittitur. Sic Virgil. *Æn.* viii. vs. 524. 'Namque improvviso vibratus ab æthere fulgor.'

^r *Mirantes oculos*] Admiratio non nisi mentis est: quandoquidem admiratio in quadam mentis cogitatione versatur: sed hac mentis affectione

fixi oculi etiam mirari dicuntur. Scilicet 'arguti nimis oculi,' inquit Tullius, 'quemadmodum animo affecti sumus, loquuntur.' Claudian. *Carm.* xxiv. vs. 69. 'Quantum profueris, quantam servaveris urbem Attonitis metire oculis.'

PROSA III.

HAUD aliter ^r tristitiæ nebulis dissolutis, hausi cœlum,^h et ad cognoscendam medicantis faciem mentem recepi.ⁱ Itaque ubi in eam deduxi oculos, intuitumque defixi,^s respicio nutricem meam,^t in cujus ab adolescentia laribus^{k u}

^r Simili modo.

^h Respiravi.

ⁱ Animum erexi.

^k Domesticis penetralibus.

NOTÆ

^r *Haud aliter*] Non secus ac, nubibus afflato Boreæ dissolutis, Sol emicat, suoque lumine oculos spectantium in sui admirationem convertit, ego Boëthius nebulis perturbationum, præsertim vero tristitiæ meæ, instinctu Philosophiæ fugatis, cœpi paululum respirare, animumque erigere ad contemplandam eam, quæ, quod extrahat errores et vitia radicitus, 'medici officium exercere' videtur, Philosophiam. Sua autem hæc verba Boëthius videtur mutuatus a Virgil. *Æn.* x. vs. 898. 'Contra Tyrrhenus, ut auras Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit.' Ubi 'haurire cœlum' idem, quod 'respirare'; 'mentem' vero 'recipere' idem, quod 'animum erigere': respirare enim proprie corporis est, quatenus hoc pulmonum ope per asperam arteriam spiritum alternis excipit ac reddit: sed propter quandam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus notionum, quas a rebus cognoscendis

accipit, conscia assensionem et quoddam votum emittere videtur: sic Tullius pro Sext. 'Respirasse homines videbantur, nondum re sed spe Republicæ recuperandæ.'

^s *Intuitumque defixi*] Attenta cogitatione consideravi: ut enim cognitio clara et distincta quædam est veritatis, cui inveniendæ vacat Philosophia, norma; ita nec philosophicas res nec ipsam Philosophiam cognoscendo assequi possumus, nisi attentione eaque frequenti mentis meditatione: qui secus fecerit, hic in præcipitationem et præjudicium, præcipua errorum vitiorumque capita, labatur necesse est.

^t *Respicio nutricem meam*] Meæ nimirum mentis: cum enim vita humanæ mentis sit cogitatio; propterea Philosophia, cujus ope cogitatio fovetur auctisque viribus adolescit, non immerito mentis humanæ 'nutrix' vocatur. Sic Ovidio 'nox' dicitur 'curarum nutrix.'

versatus⁵ fueram, Philosophiam. Et quid, inquam,¹ tu in has exilii nostri solitudines,^v o omnium magistra virtutum,^w supero cardine^m ⁶ delapsa^x venisti? an ut tu quoque me-

¹ Ego Boëthius. ^m A cælo.

5 'Probe scripti: laribus obversatus.' Bernart. sic etiam exhibent Delph. et Hack. Solus Florentinus, inquit Vallin. legit *versatus*.—6 'Vetus: super-

NOTÆ

^u *In cuius... laribus*] Id est, scholis: lar enim focus est: hinc Lares Poëtis sunt Dii patrii sive domestici, et, si credamus Apuleio, mentes parentum, qui quod olim domi humarentur, suam putabantur semper curare familiam: unde Tullius, 'Dii,' inquit, "quos Græci *δαίμονες* appellant, nostri, opinor, Lares." Atqui scholæ philosophicæ, non abs re dicuntur ejusdem Philosophiæ focus: quandoquidem ibi lumen naturale, quod potest dici quædam mentis humanæ vita, ab ipsis præcipitationis præjudiciiue incursum tutum, curantibus optimis præceptoribus, fovetur. Quare cum Boëthius infans missus fuerit Athenas, ubi annos decem et octo cum aliorum Philosophorum, tum Platonis præsertim et Aristotelis, lectioni vacavit, recte dicitur 'Laribus Philosophiæ ab adolescentia obversatus': propterea Philosophia supra ægre ferebat 'Musas Poëticas' eidem Boëthio assidere.

^v *In has exilii nostri solitudines*] Theodoricus Ostrogothorum Rex, cum Boëthius antea fuerat dilectissimus, tantam impiis quibusdam, Boëthium falso accusantibus, adhibuit fidem, ut ille hunc Ticinum vulgo *Papiam* relegarit, tanquam in exilium: quam in solitudinem ideo accedit Philosophia, quod in solitudine præsertim mens ab omni hominum commercio liberata, suis cogitationibus formandis unice vacare possit: sic Plato philosophaturus non Athenas, sed A-

cademiam, suburbanum Gymnasium, elegit: Sic Musæ desertissimos montes incolere finguntur.

^w *Omnium magistra virtutum*] Philosophia enim, auctore Tullio, 'virtutis continet, et officii, et bene vivendi, disciplinam, quam qui proficitur, gravissimam sustinere personam videtur.' Et certe virtus generatim, juxta ipsius Aristotelis mentem, definiiri potest affectio mentis ut voluntaria sic recta. Duplicis est generis, nempe 'dianoëtica' et 'moralis.' Prior est affectio mentis notioni claræ et distinctæ consentientis. Posterior affectio ejusdem mentis mediocritatem laudabilem in humanis cogitationibus, locutionibus, operibusque constituentis: quare prior 'prudencia'; posterior 'temperantia' a Cicerone vocatur: utriusque autem præcepta præscribit Philosophia, adeoque 'omnium' est 'magistra virtutum.'

^x *Supero cardine delapsa*] Divinitus data: lumen enim naturale, utpote quod ab ipso mentis humanæ conditore ortum est, divinitus est datum. Philosophia autem nihil est aliud, quam lumen naturale modificatum: 'lumen' quidem, hoc est, notio, quæ sola est mentis lumen: 'naturale' vero, id est, ab ortu divinitus datum, sive a natura insitum ingenitumque: 'modificatum' denique, quatenus est primum clarum et distinctum; deinde paulo longius diffusum; postremo veri certique judicii norma. Sic Socrates, referente Themistio Orat. I.

cum rea falsis criminationibus⁷ agiteris? ⁷ An, inquit illa,ⁿ te, o alumne,⁸ desererem, nec sarcinam,^o⁹ quam mei nominis invidia sustulisti, communicato tecum labore partirer? Atqui Philosophiæ fas non erat,^p incommittatū^q relinquere iter innocentis. Meam scilicet criminationem^r vererem? et quasi novi¹⁰ aliquid acciderit, sic perhorrescerem?¹¹ Nunc enim primum censes^z apud improbos

ⁿ Philosophia. ^o Onus. ^p Non licebat. ^q Solum. ^r Accusationem.
^s Putasne nondum.

//////////

no cardine, quod non displicet.' Bernart.—7 'Mss. Rittershusii: *agitaris*: forte, (quod etiam in Gloss.) *agitareris*.' Sitzm.—8 *Te, alumne* Delph. Hack.—9 Mss. Rittersh. *ne sarcinam*.—10 *Quasi novum* Victorinus secundus, et Florentinus: sic etiam edd. Delph. et Hack. reliqui codd. legunt *novi*.—11 Codex Reg. Vict. secundus, et Mss. Rittersh. *sic perhorrescerem*. Delph. et Hack. *perhorrescerem*.

NOTÆ

Philosophiam 'in hominum genus divina duntaxat sorte delapsam fuisse testatus est.' Sic Cicero passim: 'Philosophia,' inquit, 'donum et inventum Deorum; quo bono nullam optabilius, nullum præstantius, neque datum est mortalium generi Deorum concessu atque munere, neque dabitur.'

⁷ *Mecum rea falsis criminationibus*] Gaudentius, Opilio, et Basilus apud Theodoricum Regem falso accusarunt Boëthium: 1. quod hic impedivisset, quominus Senatus læsæ majestatis convinceretur: 2. quod de vindicanda in libertatem Italia scripsisset: 3. quod ad obtinendas dignitates suffragia corrupisset, quod crimen Latinis 'ambitus,' Græcis *δημοκρατία* vocabatur, latisque legibus puniebatur; aut saltem quod ad hunc finem impiis artibus usus fuisset. Atque hæc, teste ipsa Philosophia, sunt 'sarcina,' quam Boëthius 'nominis' philosophici 'invidia sustulit,' quamque propterea eadem Philosophia 'communicato' cum Boëthio 'labore partiri' cupit, ejusmodi 'criminationibus' assueta. Sunt, inquam, hæc criminationes 'sarcina': nam 'sarcina' onus est, quod homo

ad vestem victumque secum solet deferre profecturus: ex quo factum est, ut quodlibet onus inutile et molestum 'sarcina' diceretur: unde Ovid. Ep. III. 'Non ego sum classi sarcina magna tuæ.' At easdem criminationes Boëthius philosophici 'nominis invidia sustulit': quod philosophicis præceptis addictissimus, talis esset, qualis ab Horatio describitur, Carm. I. III. Od. 3. 'Justum et tenacem propositi virum Non civium ardor prava jubentium, Non vultus instantis tyranni Mente quatit solida, neque Auster,' &c. Quare, continuatis ejusdem Philosophiæ præceptis, eo majori cum patientia Boëthio hæc criminationes ferendæ sunt, quo antiquior est illa Philosophiæ et Philosophorum sors.

^z *Nunc enim primum censes*] Interrogatio, quasi dicat, Censes? modus loquendi Latinis non inusitatus. Notandum non extinctam, sed 'laccessitam' duntaxat dici 'sapientiam': extinctis enim sapientibus non propterea extinguatur sapientia, quippe quæ versatur in cogitatione, cui vel tyrannorum furor nocere non potest: in hoc similis virtuti, quæ, ut ait Claudian. Carm. XVII. vs. 1. 'Pretium sibi,

mores lacessitam periculis esse sapientiam? Nonne apud veteres^a quoque, ante nostri Platonis ætatem,^b magnum sæpe certamen cum stultitiæ temeritate certavimus? eodemque superstite, præceptor ejus Socrates^c injustæ victoriam mortis me astante^u promeruit? Cujus hæredi-

^a *Nos Philosophia.*

^u *Philosophia.*

NOTÆ

solaque late Fortunæ secunda nitet.^u Lacessitur tamen: quoniam dictis factisque improbis provocatur: quod lacessiri est: unde Virgil. *Ecl.* III. vs. 51. 'Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas.' Sicque lacessita fuit primum quidem apud veteres, deinde apud recentiores Philosophos.

^a *Nonne apud veteres]* 1. Sapientia, quæ ab ipsis Pythagoræ temporibus, dici cepit Philosophia, apud veteres sapientes et Philosophos ex eo lacessita fuit, quod præstantissimi inter illos exilio et morte ipsa a stultis improbisque hominibus affecti fuerint. Notari potest hic loquendi modus: 'certamen certavimus:' non enim id Græcis duntaxat familiare est, ut nonnulli aiunt, sed etiam Latinis: sic Terentius dixit 'vivere vitam; gaudere gaudium:' Cicero 'servire servitutem;' Horatius 'ludere ludum:' ut noster auctor infra dicit 'ludere ludum,' 'ornare ornamentis.'

^b *Ante nostri Platonis ætatem]* Plato natus est Athenis circa annum Mundi 3626. Hic in omni doctrinarum genere, sed in Philosophia præsertim excelluit: unde Philosophia nunc vocat 'suum,' illumque statuit tanquam notissimum Philosophum, in quo, ante quem, et post quem sapientia sive Philosophia male excepta fuit. In ipso quidem Platone sapientia male excepta fuit: nam ipse Plato iniquitate Dionysii Siciliæ Tyranni, cui se ille commiserat, inquit Cicero, in maximis periculis insidiisque versatus est. Ante eundem Platonem sa-

pientia male etiam excepta fuit: si quidem Solon Atheniensis, Anaxagoras, et Pythagoras in exilium acti fuerant: Zeno vero Eleates aliquo optimi viri morte damnatus: sed ejusdem Platonis præceptor Socrates: ut statim dicitur, eodem supplicio affectus fuit. Denique post eundem Platonem sapientia male excepta fuit in Caniis, in Senecis, in Soranis, in ipso Boëthio: quæ omnia seorsum probanda sunt.

^c *Præceptor ejus Socrates]* In Socrate, inquam, ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit: nam Socrates, ejus tanta sapientia fuit, ut hinc præceptor Platonis fuerit, inde vero Epicurei ac Stoici ab illius partibus stare gloriarentur, ob suam sapientiam morte damnatus est. Primum quidem Socrates circa annum Mundi 3600. natus, adeoque ante Platonis ætatem florens, fuit sapientissimus: nam a rebus occultis et ab ipsa natura involutis advocavit Philosophiam, ut de virtutibus et vitiis quæreretur, causatus quæ supra nos, nihil ad nos pertinere: is non solum verbo sed exemplo etiam ad honeste vivendum suos auditores hortabatur: tantam quippe in omni vita servavit æquabilitatem, ut sive in prosperis, sive in adversis rebus, eundem semper vultum, nec hilarem magis, nec magis turbatum ostenderit. Deinde idem Socrates 'præceptor' fuit 'Platonis:' unde Tullius III. de Orat. 'Socrates,' inquit, 'cujus ingenium variosque sermones immortalitati scriptis suis

tatem^v cum deinceps Epicureum vulgus, ac Stoicum, ceterique pro sua quisque parte raptum ire molirentur, meque reclamantem renitentemque, velut in partem prædæ, traherent,¹² vestem, quam meis texueram manibus, disciderunt, abreptisque ab ea panniculis, totam me sibi cessisse credentes, abiere. In quibus, quoniam quædam nostri habitus vestigia videbantur, meos esse familiares^w imprudentia rata, nonnullos eorum profanæ^x multitudinis errore pervertit. Quod si nec Anaxagoræ fugam,^d nec

^v Doctrinam. ^w Domesticos. ^x Alienæ.

////////

12 Ms. Rittersh. *detraherent*.—13 ‘Mss. Rittersh. respuit voculam, *est*, quæ

NOTÆ

Plato tradidit, literam nullam reliquit.’ Postea idem Socrates accusatus, quod de Diis male sentiret, ‘capite damnatus est,’ sed ‘injustissime:’ si quidem, auctore ipso Tullio, 1. de Or. ‘omnium sapientissimus sanctissimeque vixit:’ propterea populus mortem ejus ita doluit, ut ejusdem accusatores partim morte, partim exilio punierit, ipsique Socrati statuam æream posnerit: ‘obiit’ tamen ‘astante Philosophia:’ nam, ut ait Tullius ibid. ‘elegantissimam Lysiae orationem, qua pro se in judicio uteretur, respuit, et ita in judicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed ut magister aut dominus videretur esse judicum.’ In quo ‘victoriam mortis promeruit:’ quod, judicio ipsius Ciceronis, mors illa, quæ naturæ debita, non solum pro patria, sed etiam pro veritate est potissimum reddita, aut meliorem quam qui est in vita, aut certe non deteriore affert statum. Denique ipsius Socratis doctrinam, quæ quoniam instar pecuniæ ejus morte ad aliquos pervenit, ideoque vocatur ejusdem ‘hæreditas,’ partiti sunt Epicurei ac Stoici, quorum illi Epicuro,

hi Zenone duce philosophantur: nam duæ præcipuæ sunt philosophorum antiquorum sectæ, a quibus ceteræ promanarunt: nempe Ionica, cujus auctor dicitur Thales Milesius; et Italica, cujus caput fuit Pythagoras. Ionicae duæ celeberrimæ extiterunt familiæ, nempe Academicorum, et Peripateticorum: Italicae pariter duæ, nimirum Stoicorum, et Epicureorum, ‘qui,’ ut loquitur S. August. 1. viii. de Civ. D. c. 7. ‘posuerunt judicium veritatis in sensibus corporis, eorumque infidis et fallacibus regulis omnia quæ discuntur, metienda esse censuerunt;’ quique propterea ‘reclamantem renitentemque’ Philosophiam experti, philosophicam vestem, id est, dictiones, quibus tegerentur, ‘disciderunt’ verosque philosophos mentiti sunt.

^d *Anaxagoræ fugam*] In Anaxagora etiam ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit. Anaxagoras enim ipso Socrate antiquior, docente Tullio, dixit materiam infinitam, sed ejus particulas similes inter se minutas, eas primum confusas, postea in ordinem adductas mente divina. Ex quo confecit, Solem non esse Deum, sed

Socratis venenum,* nec Zenonis tormenta,^f quoniam sunt peregrina,^g novisti, at Canios,^g at Senecas,^h at Soranos,ⁱ quorum nec pervetusta, nec incelebris memoria^a est,¹³

^v *Remota loco et tempore.*

^z *Senecam et Soranum philosophos.*

^a *Indicta.*

NOTE

lampadem ardentem: ac propterea in exilium pulsus, aut potius libenter profectus est: fertur quippe agros et patrimonia sua reliquisse, ut discendi quærendique divinæ delectationi toto se animo dederet. Consule Diogenem Laërtium.

^e *Socratis venenum*] De Socrate jam dictum est: superest genus mortis illius: decessit autem hausto succo cicutæ venenato, quo Athenienses ad publicum mortis supplicium utebantur: hinc ‘Socrates,’ inquit Cicero, ‘cum pæne jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere:’ et Seneca Epist. 67. ‘Calix,’ inquit, ‘venenatus, qui Socratem transtulit e carcere in cælum.’

^f *Zenonis tormenta*] In Zenone etiam ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit. Zeno enim ipso quoque Socrate antiquior multa propter suam sapientiam tormenta passus est: sed quænam illa fuerint, quisve illorum auctor, non constat. Probabilis est Zenonem, dum hic Eleam patriam in libertatem vindicare conaretur, Nearchi tyranni jussu cruciatum, inter tormenta linguam dentibus præcidisse et in Cyprii Regis interrogantis faciem exspuisse. ‘Anaxarchum, Democritum a Cyprio tyranno excarnificatum accepimus,’ inquit Tullius, ‘Zenonem Eleatem in tormentis necatum,’ nempe a Nearchi tyranno. Sicque apud veteres philosophos lacerata est sapientia.

^g *At Canios*] II. Eadem sapientia etiam apud recentiores philosophos lacerata fuit: nam Julius Canius,

sive, ut vult Lipsius, Canus, eodem quo Seneca sæculo natus, præstantissimus philosophus, a Caio, cum quo diu altercatus fuerat, morte damnatus, hanc cum incredibili animi constantia subiit, ut refert ipse Seneca l. de Tranq. c. 14.

^h *At Senecas*] Seneca philosophus, S. Paulo æquævus, primo a Christi nativitate sæculo floruit, præceptor Neronis, a quo cum ingentibus divitiis cumulatus fuisset, morte damnatus est: ‘Quamvis,’ ut ait Suetonius in Vita Neronis, ‘sæpe commeatum petenti, bonisque cedenti, persancte jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei.’ Hic philosophus ‘sibi venas præsecans,’ inquit vetus interpretes Juvenalis Sat. v. ‘crurumque venas ab-rumpens, et durante tractu lentitudineque mortis, hausto veneno, et postremo calidæ aquæ stagnum introiens, exanimatus est.’ Nimirum, ut ipse Seneca amicos admirabili constantia, antequam moreretur, allocutus ait: ‘Neroni sævienti nihil aliud supererat, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret.’

ⁱ *At Soranos*] Bareas Soranus, præstantissimus item philosophus, Senecæ æqualis, justitia atque industria offensiones ejusdem Neronis ita auxit, ut ad mortem actus fuerit ab eodem tyranno, qui magnitudinem imperatoriam cæde insignium viro- rum, quasi regio facinore, ostentare videbatur, ut ait Cornelius Tacit. Annal. l. xvi. Ne putes hic ‘Canios,’ ‘Senecas,’ et ‘Soranos’ significare imitatores et sequaces ejusmodi phi-

scire potuisti. Quos nihil aliud in cladem detraxit,¹⁴ nisi quod, nostris moribus instituti,^b studiis improborum dissimillimi^k videbantur. Itaque nihil est quod admirere, si in hoc vitæ salo^{c1} circumflantibus¹⁵ agitemur procellis, quibus hoc maxime propositum est, pessimis displicere.^m Quorum quidem tametsi est numerosus exercitus,¹⁶ⁿ sper-

^b *Philosophicis.*^c *Mari.*

temere etiam in sequentia verba irrepsit. Ita enim ex d. Ms. ut et Erfurt. Norimbergensi itidem editione, omnium quas equidem vidi vetustissima, legendum: *Quorum quidem, tametsi numerosus exercitus, spernendus tamen est.* Sitzm.—14 Ms. Rittersh. *dejecit.*—15 ‘Crescens et Pulmannus ex vetustiss. libris hanc vocem ernerunt, cum in aliis editionibus legeretur *circumflantibus*. Eandem correctionem sibi ascribit Fr. Juretus in Miscell. ad Symmach. lib. vii. Epist. 114.’ Sitzm.—16 *Tametsi numerosus exercitus* edd. Delph. et Hack.

NOTÆ

losophorum, quemadmodum arbitrat^r Thomas Anglicus: ipsi sunt philosophi, qui propter majorem *ἐμφασιν* numero plurali exprimuntur. Sic dicimus ‘Alexandros,’ ‘Augustinos,’ &c.

^k *Studiis improborum dissimillimi*] Idcirco enim improbi odio habent probos, eisque nocent, quia horum illorumque cogitationes, locutiones, et opera inter se sunt contraria: quemadmodum docemur Sapientiæ II. ‘Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatae sunt viæ ejus. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo: et abstinet se a viis nostris, tanquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriat^rur patrem se habere Deum.’

¹ *Vitæ salo*] Salum est mare, sic dictum a salis sapore: hinc ‘Salacia’

Poëtis, quod salum ciet, et ‘insula,’ quasi ‘in salo,’ dicitur. Cæsar I. III. Bell. Civ. ‘Multitudine,’ inquit, ‘navium perterriti, et salo nausæque confecti.’ Vita autem hominis quoddam mare est, quod, ut hoc, sic illa ‘circumflantibus agitet^rur procellis.’ Propterea Cicero Orat. in Pisonem: ‘Alios,’ inquit, ‘ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas: aliis independentibus tempestatibus non cessi.’

^m *Pessimis displicere*] Philosophorum enim propositum, sive votum, in hoc versatur, quod virtuti studeant: virtus autem, utpote qua improborum vita damnari videtur, pessimis displicet.

ⁿ *Numerosus exercitus*] Stultorum major est, quam philosophorum, numerus, juxta illud Eccl. I. ‘per-versi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus.’ Nimirum philosophorum est vitare præcipationem et præjudiciū ad invenendam veritatem, quod, ut difficile, sic paucorum est. Stultorum vero præcipationem et præjudiciū in errorem primum, deinde in vitia, labi, quod, ut infinitis fere modis fieri potest, sic et facillimum et plurimorum est.

nendus tamen est; quoniam nullo duce regitur, sed errore tantum temere, ac passim lymphante^d raptatur. Qui si quando contra nos aciem struens^e valentior incubuerit, nostra quidem dux copias suas in arcem contrahit:^f illi vero circa diripiendas inutiles sarcinulas^g occupantur. At nos desuper irridemus, vilissima rerum quæque rapientes, securi totius furiosi tumultus, eoque vallo muniti, quo grassanti stultitiæ aspirare fas non sit.

^d Bacchante.

^e Militans.

^f Ratio. ^g Onera.

NOTÆ

Sed multitudo non absolvit stultitiam, nec minus sunt vituperabiles, quod plures sint stulti. Hinc illa stultorum turba ‘spernenda est; nullo duce regitur, sed errore temere lymphante,’ adeoque ‘circa diripiendas inutiles sarcinulas occupatur.’ 1. ‘Spernenda est:’ nam virtus veræ sapientiæ comes individua et semper et sola libera est, quæ, etiamsi corpora capta sunt armis et vinculis constricta, jus tamen suum atque omnium rerum impunitam libertatem tenet. 2. ‘Nullo duce regitur:’ in hoc enim vitii et virtutis assecle differunt, quod hi certis, illi nullis teneantur legibus; quod virtus uno modo, vitium infinitis haberi possit: norma enim unica sit, necesse est. 3. ‘Errore lymphante raptatur;’ hoc

est, errore in furorem agente: ‘lymphatus’ enim dicitur, qui, cum a Nymphis lympharum præsidibus actus, in furorem abreptus est: ita Virgil. VII. Æn. vs. 377. ‘Immensam sine more furit lymphata per urbem.’ 4. ‘Circa inutiles sarcinulas occupatur:’ suis quippe obsecuta perturbationibus, omnes suas curas cogitationesque ponit in caducis rebus, quæ velut pondus inutile mentem ita opprimunt, hanc ut non sinant veritatem virtutemque colere. Contra vero sapientia, quæ ratione tanquam duce regitur, spretis caducis rebus, veritati virtutisque sic vacat, ut non modo instar sideris emicet, sed turris instar inexpugnabilis ab omnibus stultitiæ telis sit tuta.

METRUM IV.

QUISQUIS composito serenus^o ævo,

Quicumque, composita sua vita, tranquillus contempsit mortem imperiosam, et, in-

NOTÆ

^o *Serenus*] ‘Serenus’ dicitur a Græco ξηρὺς, quod est siccus. Hinc a serum, est sereo; a quo serescere, quod est siccari: unde Lucretius l. I. ‘Denique fluctifrago suspensæ in litore vestes Uvescunt, eadem dispansæ in sole serescunt.’ Propterea quæ nubes in auras vanescentes ter-

Fatum^p sub pedibus dedit superbum,
 Fortunamque tuens utramque rectus,^q
 Invictum potuit tenere vultum;

spiciens constanter fortunam prosperam adversamque, valuit servare faciem indomi-

NOTÆ

ram siccarî sinunt, hæ vocantur serenæ Virgilio I. Georg. 'serenas Ventus agit nubes.' Ex quo factum est, ut frons excussis rugis 'serena' diceretur Martiali et aliis. A fronte denique vox illa translata est ad ipsam mentem, quatenus hæc libera est a perturbationibus, quibus turbari solet. Sic nunc accipitur: sicque a Latinis auctoribus accipi solet. Lucret. lib. II. 'Quæ placidum ducunt ævum, vitamque serenam.'

[Ævo] Id est, vita. Ævum enim dicitur a Græco αἰών, hoc autem quasi αἰὲς ὄν, semper existens: sed res vivens non censetur existere, nisi quatenus vita sua afficitur: hinc, pro diverso genere vitæ, ævum aliud est perpetuum, quod mentium est; aliud certo definitum tempore. Hic agitur de ævo sive vita hominis: quemadmodum ab Horatio dicitur homo 'ævi brevis': et a Virgilio de apibus, IV. Geo. vs. 206. 'Ergo ipsas quamvis angustus terminus ævi Excipiat: neque enim plus septima ducitur æstas.' Ævum autem, sive vita hominis, tum dicitur componi, cum secundum ipsam Dei voluntatem, quæ prima est morum regula, regitur: ex quo summa oritur animi tranquillitas.

^p Fatum] Id est, mortem: 'fatum' enim a fando videtur dici, quasi voluntas, decretum, jussum, et dictum Dei: nam 'quid aliud est fatum,' inquit Minutius Felix in Octavio, 'quam quod de unoquoque nostrum Deus fatus est?' quamobrem cum divina voluntate sit 'statutum omnibus hominibus mori,' Hebr. ix. idcirco mors

etiam Christianis vocari potest 'fatum': ut nunc vocatur: 'fatum' autem sive mortem 'sub pedibus dare' videtur, qui, commissus Dei arbitrio, nec petit vivere nec metuit mori: 'libera te,' inquit Seneca Ep. 80. 'primum metu mortis; illa nobis primum jugum imponit; deinde metu paupertatis.' Sic Virgil. II. Geor. vs. 490. 'Felix, qui potuit rerum cognoscere causas; Atque metus omnes et inexorabile fatum Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.'

^q Fortunamque tuens utramque rectus] Fortuna Ethnicis erat numen, a quo illud omne putabant procedere, cujus causam ignorabant: nam 'Fortuna,' inquit Tullius I. Acad. 'efficit multa improvisa nobis propter obscuritatem ignorationemque causarum.' Hinc illam saxi instar globosi prædicabant volubilem, quod globosi circuitus non citius, quam eventus, quorum causas ignoramus, sese excipiant. Hinc illam fecere duplicem, secundam scilicet, a qua bona saltem exteriora; et adversam, a qua mala contraria proficiscerentur: quod ignorata causa sæpius ab uno ad alterum statum transeamus. Rejecto autem falso illo numine, hic intelliguntur res prosperæ et adversæ, quas, qui virtutem colit, sic intuetur 'rectus,' ut neque deprimatur afflictarum pondere, neque vento prosperarum erigatur: legitur ex 'vultu,' qui, cum nec tristior adversis, nec hilarior secundis fiat, 'invictus' manet. Non possum tacere verba Horatii III. Carm. Od. 3. quamvis omnibus nota, 'Justum et tenacem propositi virum, Non civium

Non illum rabies, minæque ponti^r
 Versum funditus excitantis æstum,¹⁷
 Nec ruptis quoties vagus caminis
 Torquet fumificos Vesevus^s ignes,
 Aut celsas soliti ferire tures

5

tam; hunc non sollicitabit aut furor terrorque maris agitantis summos imosque fluctus suos, aut mons Vesuvius, cum inconstans emittit flammæ fumantes facto exitu,

~~~~~

17 ^r Cod. Thuan. primus, Reg. et uterque Vict. legunt: *exagitantis æstum*:

NOTÆ

ardor prava jubentium, Non vultus instantis tyranni Mente quatit solida, neque Auster Dux inquieti turbidus Adriæ, Nec fulminantis magna Jovis manus: Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ.'

^r *Non illum rabies minæque ponti*] 1. Mare ventis præsertim agitata turbatumque adeo terribile est, ut viris etiam fortissimis metum incutere posse videatur: unde Horatius Carm. l. 1. Od. 3. ' Illi robur et æs triplex Circa pectus erat, qui fragilem truci Commisit pelago ratem Primus: nec timuit præcipitem Africum Decertantem Aquilonibus, Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti.' Hinc dicuntur ' rabies minæque' maris: ' rabies' quidem, quod more rabidi furentisve canis huc et illuc rapiatur: ' minæ' vero, quod sublimes fluctus mortem intentent: sic enim Virgil. 1. Æn. vs. 166. ' Hinc, atque hinc, vastæ rupes geminique minantur In cælum scopuli.' Atqui ' quisquis pedibus subjecit fatum,' ille his maris periculis non movetur: quod hæc nihil aliud sint, quam præsagia mortis, quam ille contemnit. Mare autem vocari ' Pontum' jam diximus Met. 11. vs. 14.

^s *Vesuvius*] 11. Terra etiam, ea præsertim quæ e suo sinu emittit ignes, terribilis est: neque tamen hanc,

propter prædictam rationem, metuit qui ' sub pedibus dedit fatum.' Hujusmodi est Vesevus. Vesevus autem, qui et Vesuvius, mons est Campaniæ prope Nolam, ex cujus cacumine sæpius erumpunt ignes, morte præsertim Plinii infames: aiunt enim celeberrimum hunc auctorem, qui cognoscendi hujus ignis studio eo se contulerat, fumo flammisque inde emissis extinctum fuisse. Hujus montis meminit Virgilius 11. Geor. vs. 224. ubi ejus fertilitatem commendat: ' Talem dives arat Capua et vicina Vesevo Ora jugo.' Ignis quidem Vesevi sunt ' fumifici: ' quia oriuntur ex terrestri exhalatione, quæ quamdiu terris inclusa constringitur, fumus est, at liberius per aëra iter nacta flammam concipit, statim propter majorem partium concretionem pristinam fumi formam resumtura: propterea ' ex eo' monte, ut aiunt Conimbric. Meteor. Tract. xii. cap. 3. ' aliquando nubes ascendere visa est, quæ pini similitudinem et formam referebat.' At ignes hi non emicant, nisi ruptis caminis, sive exitu sibi facto: quoniam si exhalatio, prædicta ignis subterranei materia, viam invenisset factam; in auras potius abiisset, quam in ignem: quod cum fiat, interruptis vicibus, propterea mons ille nunc vocatur *ragus*.

Ardentis via fulminis¹ movebit.
Quid tantum miseri feros tyrannos^{18 u}

10

aut iter fulminis accensi, quod consuevit percutere alta ædificia. Cur infelices ita

//////////

sed male, et contra, rationem versus.' Vallin.—18¹ Thuan. primus, et uterque Vict. habent: *sævos tyrannos*: item male.' Idem.

NOTÆ

¹ *Via fulminis*] III. Cælum, præsertim fulminans, adeoque fulgurans, et tonans maxime terribile est; quod præsentem intentare mortem videatur. Hinc qui malæ conscientie stimulis sive potius furiis agitantur, hi fulmina præcipue, adeoque fulminum præsagia, fulgura et tonitrua metunt: sicut C. Cæsar Caligula, 'qui,' ut loquitur Snetonius, 'Deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua et fulgura connivere, caput obvolvere; ad vero majora proripere se e strato, sub lectumque condere solebat.' Sicut etiam quilibet impius, iudicio Juvenalis l. v. Sat. 13. fulmine terretur: 'Hi sunt qui trepidant et ad omnia fulgura pallent Cum tonat: exanimes primo quoque murmure cæli: Non quasi fortuitus nec ventorum rabie, sed Iratus cadat in terras et iudicet ignis.' Fulmen autem et fulgur non solum origine, verum etiam natura conveniunt. Conveniunt quidem origine, quod utrumque, Varronis arbitrio in IV. de L. L. a 'fulgore' dicatur. Conveniunt etiam natura, quod utrumque sit exhalatio accensa. At differunt, quod fulgur vix natum, perit: fulmen non prius extinguatur, quam ad terras usque pervenerit, simile his stellis, quas, inquit Virgil. I. Geor. vs. 365. 'Vento impendente videbis Præcipites cælo labi, noctisque per umbras Flammaram longos a tergo albescere tractus.' Propterea nominatur hic 'via fulminis ardentis,' diciturque fulmen

'solitum celsas ferire turres.' Nimirum accensa illa exhalatio nubibus excensa, aut per nubium latera emittitur, aut per inferiorem nubis subiectæ partem. Si primum: fulminis via sic obliqua est, illud ut sublimia potius quam humilia sibi obviam habeat. Si vero alterum: quemadmodum mensa, corio supposita, corinnum reddit perforatu facilius; sic corpus, sublime nubi subjectum, nubem, qua illud huic respondet, reddit fragiliorem, adeoque viam sibi parat, qua fulmine ruente percutiatur. Verum nec fulmen illud potest malum inferre gravius morte, quam cum non metuat ille, de quo nunc agitur, idcirco nec fulmine movetur. Senec. in Thyest. vs. 347. 'Rex est qui posuit metus... Quem non concutiet cadens Obliqui via fulminis... Qui, tuto positus loco, Infra se videt omnia, Occurritque suo libens Fato, nec queritur mori.'

^u *Quid feros tyrannos*] Denique qui neque fluctuum marinorum furoribus, neque ignium subterraneorum incendiis, neque Jovis fulminantis ictibus terretur, hic multo minus metuit tyrannos, quorum minor esse videtur nocendi potestas. 'Tyrannus' apud Veteres idem erat quod 'Rex' sive 'Princeps': atque ita forte vocatus a turribus sive sublimibus ædificiis, in quibus manere solent Reges: unde Horatius pauperum tabernas Regumque turres opponit l. I. Carm. Od. 4. 'Pallida mors æquo pulsat pede pau-

Mirantur sine viribus furentes ?

Nec speres aliquid, nec extimescas :^v

Exarmaveris impotentis iram :

At quisquis trepidus pavet, vel optat,^w

15

Quod non sit stabilis, suique juris,

Abjecit clypeum, locoque motus

Nectit, qua valeat trahi, catenam.

stupent tyrannos crudcles, accensos furore inani? Nihil optes, nihilque metuas, tumque exarmabis furorem effrænati infirmique tyranni: sed quicumque metuit tremens, aut sperat, is, quoniam non est constans et compos sui, deposuit scutum, et sua sede disiectus componit vincula, quibus rapi possit.

NOTE

perum tabernas Regumque turres, o beate Sexti.' Sic Virgilius de tyranno loquitur VII. *Æn.* vs. 266. 'Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.' Sed apud recentiores auctores tyrannus ille solum dicitur princeps, qui suprema sua potestate abutitur: quo modo idem Virgil. IX. *Æn.* vs. 365. 'Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni, Aut metus acer erat.' Neque vero ejusmodi tyrannos timet, qui, magnitudine et fortitudine animi præditus, nihil a rebus creatis aut sperat aut metuit: 'Harum' enim 'virtutum,' inquit Cic. III. de Offic. 'est proprium nil extimescere, omnia humana despicere; nihil quod homini accidere possit, intolerandum putare.' Ex quo idem Orator conficit 'fortitudinem esse dolorum laborumque contemtionem.' Quare magnanimis viris 'feri tyranni' habentur 'sine viribus furentes.' Igitur

^v *Nec speres aliquid, nec extimescas]* Hæc est sententia Platonis, quam sibi deinceps usurpaverunt Stoici, unanimes consensu approbarunt omnes cum oratores tum poetæ. Plato enim in *Philebo* ait 'oportere eum, qui intelligendi sapiendique vitam elegit, nullatenus gaudere vel dolere.' Seneca ille Stoicus de Beata Vita

c. 5. 'potest,' inquit, 'beatus dici qui nec cupit nec timet, beneficio rationis.' Cicero, versu 11. et Virgilius, versu 2. hujus metri citatus: quibus addi potest Martialis l. x. Ep. 47. 'Quod sis, esse velis, nihilque malis: Summum nec metuas diem, nec optes.' Scilicet mens caducarum rerum spei metusque libera, hinc a corpore, errorum vitiorumque fonte, liberatur, inde vero Deo veritatis virtutisque principio conjungitur: quare 'exarmat iram,' cujus est duntaxat aut auferre bonum quod optes, aut inferre malum quod timeas; quique tibi irascitur, hic 'impotens' est: sive quia quo ira libidoque rapiunt, sequitur, (talis enim homo etiam Ciceroni 'impotens' dicitur,) sive quia nocere non potest.

^w *Quisquis ... pavet, vel optat]* E contrario quicumque metu aut spe caducarum rerum afficitur, is, 1. 'non est stabilis,' quod vel supplicio vel præmio mens ejus a prima veritatis virtutisque norma recedere sit parata; 2. 'sui juris non est,' quod mancipia non tam servi dominorum, quam ille cupiditatum vel timorum; 3. 'abjecit clypeum,' quod magnitudo fortitudoque animi, quam abjecit, sit ipsius animi robur et tutela; 4. 'loco motus,' ut miles extra suum agmen;

NOTÆ

quod tranquillitas animi, a qua recessit, propria sit ejusdem animi sedes; 5. 'nectit catenam qua valeat trahi;' quod spem metumque, quibus ut ceteris perturbationibus mens humana rapitur, conceperit, conceptosque fovere studuerit. Neque aliud nobis hic videtur annotatione dignum, nisi forte interpretatio, et usus hujus vocis 'clypeus' vs. 17. 'Clypeus' autem, clupeus, clipeus, clypeum, clupeum, et clipeum, neque origine neque usu nobis differre vi-

dentur. Origine quidem 'clypeum,' (idem dicas de ceteris,) iudice Salmasio, dicitur κατὰ μετάθεσιν 'ex κύκλιον in orbem actum' sive 'ovatum;' quod ea sit figura hujus corporis. Usu vero 'clypeus' sive 'clypeum' est textum rotundum, quod, ad pompam, insculptis cœlatur imagibus, et, ad pugnam, lævam militis partem tegit: unde a corpore ad mentem translatum id nomen, nunc magnitudinem fortitudinemque animi, ut dictum est, significat.

PROSA IV.

SENTISNE, inquit,^a hæc,^x atque animo illabuntur tuo? Esne ὄνος πρὸς λύραν? ⁱ 19 Quid fles? Quid lacrymis manas? Ἐξαύδα, μὴ κεῖθ' ἐν νόῳ.^k Si operam medicantis expectas, oportet

^a Philosophia.   ⁱ Asinus lyræ.   ^k Dic, neque mente tegas.

19 Omnes vett. libri ὄνος λύρας, non πρὸς λύραν: sic et Delph. Hack. vid. inf.

NOTÆ

^x Sentisne, inquit, hæc] 1. Boëthius interrogatur a Philosophia de intelligentia prædictorum: cum enim, auctore Tullio 1. Acad. 'neque hoc quicquam sit turpius, quam cognitioni assertionem approbationemque præcurrere;' propterea Boëthius non ante debuit de prædictis ferre iudicium, quam illa animo illapsa suo perceperit: hinc Philosophia rogat Boëthium, sitne istorum, sicut 'asinus' est 'lyræ,' auditor tantum, ὄνος λύρας. Nimirum tanta est tamque nota asini stupiditas, hic ut Græcis Latinisque hominibus in proverbio sæpius fuerit, ad significandam hominis ignorantem. Sic dicitur ὄνος ἐν πιθήκοις, 'asinus inter si-

mias:' ὄνος ἐν μελίτταις, 'asinus inter apes,' dum stultus inter callidos, aut piger inter sedulos occurrit. Sic ὄνον κεφαλὴν μὴ πλύνειν νίτρον, 'asini caput ne laves nitro,' dum prohiberis operam perdere in docendis rudibus: quemadmodum Horatius ait lib. 1. Sat. 1. 'Infelix operam perdas: ut si quis asellum In campo doceat parentem currere frænis.' Sic ὄνος πρὸς αὐλὸν, 'asinus ad tibiam:' ὄνος λύρας, 'asinus lyræ' suppl. 'auditor;' sive, ut alii legunt, ὄνος πρὸς λύραν 'asinus ad lyram:' prior lectio non solum est nostri Auctoris, sed ipsius etiam Varronis in Satyra quæ testamentum inscribitur apud Agellium l. III. c. 16. 'liberi,' inquit, 'si erunt ὄνοι λύρας

tet ut vulnus detegas tuum.²⁰ Tum ego¹ collecto in vires animo,^m Anne adhuc eget admonitione, nec per se satis eminet fortunæ in nos sævientis asperitas? Nihilne teⁿ ipsa loci facies^y movet? Hæccine est bibliotheca quam

¹ Boëthius.   ^m Respondeo.   ⁿ O Philosophia.

Quidam codd. etiam pro *Esne* habent *An υ̅vos*, &c.—20 Thuan. primus, Reg. Flor. et uterque Vict. codex, edd. Delph. Hack. *oportet vulnus detegas*: quod etiam Ms. Erfurt. succincte eleganterque, censente Sitzmanno. In Ms. Rittersh. et ed. Flor. τὸ *tuum* abest.—1 'Interpo-

NOTÆ

exhæredes sunt.' Alterutrum autem ex his dicitur ad significandum hominem, qui, quamvis voces patulis auribus excipiat, verborum tamen significationem non percipit. Præterea idem Boëthius interrogatur de causa suorum 'fletuum,' suarum 'lacrymarum': 'Quid fles? Quid lacrymis manas?' quod vocatur ejus 'vulnus,' quodque 'medicanti Philosophiæ oportet detegere;' morbus enim non sanatur indicta ignorataque ejus causa. Hinc Philosophia Boëthium ad loquendum hortatur his Homeri verbis, 'Ἐξαύδα, μὴ κεῖθε νόφ,' 'Fare, nec occultes animo.'

^y *Loci facies*] II. Boëthius meminit adjunctorum, quibuscum ante, et tunc excepit Philosophiam; ut ex utriusque status discrimine 'fortunæ in ipsum sævientis asperitas' cognoscatur ab ipsa Philosophia, cujus natura et species, quibus Boëthius instructus fuerat, proponuntur. Primum quidem adjuncta hæc, sunt locus, habitus, et vultus Boëthii. 'Locus' ante fuit 'bibliotheca' sive locus librorum, cujus 'parietes,' ut infra dicitur, erant 'ebore ac vitro comiti:' quales esse consueverant ædes divitum, teste Horatio l. II. Carm. Od. 18. 'Locus' tunc est sordidus et obscurus carcer. 'Habitus' ante bona, tunc mala corporis ani-

mique affectio. 'Vultus,' qui ut mentis sic reliqui corporis sermo quidam tacitus est, ante hilaris, tunc tristis. Deinde natura Philosophiæ aperitur, antiqua hac Philosophiæ definitione, 'divinarum humanarumque rerum scientia:' 'Philosophus' enim, inquit Tullius l. de Orat. 'is est, qui omnium rerum divinarum atque humanarum naturam causasque noscit.' Sed non una est apud auctores horum vocabulorum interpretatio: nostro judicio hic 'res divinæ' sunt mentes; 'res' vero 'humanæ' sunt corpora: cum enim mens omnis sit aut Deus aut Deo similis, non abs re vocabitur 'res divina:' similiter cum corpus omne sit aut humanum aut humano simile, poterit etiam dici 'res humana.' Omnis autem Philosophia versatur in scientia mentis et corporis, eorumque, quibus duæ illæ res affici possunt, modorum. Denique Philosophiæ species, quibus Boëthius instructus dicitur, hic numerantur tres, nempe 'Physica,' quæ 'naturæ secreta rimatur,' hoc est, 'valde quærit, vel in rimis quoque:' sicut hoc verbum interpretatur Festus; 'Astronomia,' quæ 'siderum vias radio describit;' hoc est, virga, qua descriptis quibusdam figuris variæ terrarum cælique partes ob oculos ponuntur; et 'Ethica' sive 'Mo-

certissimam tibi sedem nostris in laribus ° ipsa delegeras ? in qua mecum sæpe residens, de divinarum humanarumque rerum scientia disserebas ?^p Talis habitus,^q talisque vultus erat cum tecum naturæ secreta^r rimarer, cum mihi siderum vias^r radio describeres, cum mores nostros,^r totiusque vitæ rationem ad cœlestis ordinis exemplar formares ? Hæccine præmia^z referimus tibi obsequentes ?

° Domo nostra.   ^p An.   ^q Habitudo.   ^r Physicam.   ^s Astronomiam.
^t Moralem.

//////////

nendæ hic interrogationes ex Ms. Rittersh. *Talis habitus . . . secreta rimarer? cum mihi . . . describeres? cum . . . formares?* Sitzm.—2 Thuan. pri-

NOTÆ

ralis,' quæ ' mores nostros totiusque vitæ rationem ad cœlestis ordinis exemplar format;' hoc est, ad voluntatem divinam, quæ sicut est prima omnium causa, sic prima est actionum humanarum regula. Hinc Propheta Rex, Psal. 142. ' Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.' Hinc S. Paulus Act. 9. ' Domine, quid me vis facere?' Hinc etiam noster Auctor l. II. Met. ultimo: ' O felix hominum genus, si vestros animos amor, quo cælum regitur, regat.'

^z *Hæccine præmia*] III. Boëthius meminit præceptorum philosophicorum, quorum tanta est ad Rempublicam optime administrandam utilitas, ut idem Boëthius cum ipsa Philosophia merito conqueri videatur de suis calamitatibus: ' hæccine,' inquit, ' præmia referimus tibi obsequentes?' Summa, inquam, est præceptorum philosophicorum ad Rempublicam optime regendam utilitas; quod his veluti principiis nitatur virtus, ut præsentis sic futuræ felicitatis semen. Hinc Plato l. v. de Repub. suggerente ipsa Philosophia, ait, ' beatas fore respublicas, si eas vel studiosi sapientiæ regerent;' quatenus Philosophi in magistratum ve-

niunt: ' vel earum rectores studere sapientiæ contigisset;' quatenus qui in magistratum venerunt, Philosophi fiunt. Hinc ' ejusdem viri,' nimirum Platonis dialogo VI. de Republ. ' ore hanc sapientibus capessendæ Reipublicæ necessariam causam esse monuit' Philosophia, ' ne improbis flagitiosisque civibus urbium relictæ gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent;' ut enim optimi moderatores suis præceptis exemplisque subditos ad virtutem ducunt; sic mali suo saltem exemplo ad vitium. ' Nam ita profecto est,' inquit Lipsius in Præfatione Politicorum, ' arcta quadam catena devincti sumus, qui imperamur cum imperante. Et ut in corpore mens sana aut insana esse non potest, nisi ut pariter vigeant aut langueant ejus functiones: non item in hac societate princeps. Ad virtutem ille præit? sequimur: ad vitia? inclinamus. Bene beateque agit? floremus. Improspere? labimur aut ruimus cum illo. Atque ut a Sole in subjecto hoc orbe lux aut tenebræ: sic a principe apud subditos prava pleraque aut recta. Cæsar ille non animose magis, quam vere dixit: Procerum motus hæc cuncta sequuntur. Humanum paucis

Atque tu hanc sententiam Platonis ore sanxisti, Beatas fore Respublicas, si eas vel studiosi sapientiæ regerent, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset.^u Tu ejusdem viri ore hanc sapientibus capessendæ^v Reipublicæ necessariam causam esse monuisti, ne improbis flagitiosisque civibus urbium relictæ gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent.^z Hanc igitur auctoritatem secutus, quod a te inter secreta otia didiceram,^w transferre in actum publicæ administrationis optavi. Tu mihi,^a et qui te sapientium mentibus inseruit Deus, estis^z conscii,^y nullum me ad magistratum,^y⁴ nisi commune bonorum

^u Philosophi regerent, aut Reges philosopharentur. ^v Administrandæ.
^w Studendo. ^z Testes estis. ^y Procuracionem muneris publici.

////////

mus, Reg. et Flor. codex habent, *ferrent*: quod rectum putat Bernart.—
 3 In Mss. et ed. Florent. abest vocula *estis*.—4 ‘Monuimus supra scriben-

NOTÆ

vivit genus.’ Hinc ipse Boëthius ‘hanc auctoritatem secutus,’ quod a Philosophia inter secreta otia, sive ceterorum hominum colloquiis et interpellationibus non impeditus, ‘didicerat, transferre in actum publicæ administrationis optavit,’ a theoria, uti loquuntur, ad praxim progressus.

^a *Tu mihi*] iv. Boëthius addit se præcepta philosophica diligenter executum fuisse, seque eo dñntaxat fine ‘ad magistratum’ accessisse. Valentinus monet scribendum hic esse *magisteriatum*; quod Boëthius fuerit magister officiorum, quæ dignitas passim *magisteriatus* appellatur, quodque ea, quæ Boëthius præclare a se facta mox recenset, in ea dignitate constitutus fecerit. Sed hæc ita fuerint, nihil hic mutandum arbitramur, quod generalis hic loquendi modus aptior sit ad probandum Boëthium præceptis philosophicis semper fuisse addictissimum, ita ut ne ad unam quidem dignitatem, ‘nisi communi bonorum omnium studio’ impulsus, per-

venerit: quæ de re ut nullus superesset dubitandi locus, iusjurandum, affirmationem religiosam adhibet: ‘Tu mihi et Deus conscii.’ Sic S. Paulus Roman. i. et ad Philipp. i. jurat: ‘testis mihi est Deus.’ Sic jurat Nisus Æneid. ix. vs. 428. ‘O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus, Nec potuit: cælum hoc et conscia sidera testor.’ Optime tandem ‘Deus’ dicitur ‘Philosophiam sapientium mentibus inservisse:’ nam Philosophia cognitione et amore optimarum rerum continetur. Sicut autem Deus creando materiam, eidem figuram et motum sic impressit, ut quicquid subinde huic materiæ accedit figuræ et motus, id nihil aliud sit, quam quidam prioris figuræ et motus modus, sive, ut loquuntur ‘determinatio:’ hand aliter Deus creando mentem humanam, eidem notionem et inclinationem de eo quod ‘Est’ sive de ipso Deo ita impressit, ut quicquid postea in eadem mente oritur notionis et inclinationis, saltem

omnium studium, detulisse. Inde cum improbis^b graves inexorabilesque^c discordiæ, et quod conscientiæ libertas habet,^d pro tuendo jure sprete potentiorum^e semper offensio.^f Quoties ego Conigastum^g in imbecillis cujusque fortunas impetum facientem obvius^h excepi!ⁱ Quoties Trigullam^j regis præpositum domus^k ab incepta, perpetrataque^l jam prorsus injuria dejeci! Quoties miseros,

^a Implacabiles.   ^b Inimicitia.   ^c Occurrens.   ^d Vulgo, *Intendant de la Maison Royale*.

~~~~~

dum hic esse *Magisteriatum*. Vallin. Vid. Not. inf.—5 Ms. Erfurt. *quod scientiæ libertas habet*.—6 Flor. *habet potentum*: nostram lect. exhibent Delph. et Hack. etiam Ms. Rittersh.—7 In Mss. Erfurt. hæc ita leguntur: *Quoties ego, obvius ei C facientem excepi*.—8 Codex Vict. *secundus habet, Triguillam*: edd. Delph. et Hack. *Triguillam*.—9 'Reg. et Vict. *secundus habet, et perpetrata*: sed optime Vict. *primus imperataque jam*. Vallin.

NOTE

optimarum rerum, id nihil aliud sit, quam quidam prioris notionis et inclinationis modus, sive, ut aiunt 'determinatio.' Hinc Lucretius lib. v. 'Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum, Dicendum est: Deus ille fuit, Deus, inclyte Memmi, Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ Nunc appellatur sapientia: quique per artem Fluctibus et tantis vitam, tantisque tenebris, In tam tranquillo, et tam clara luce locavit.'

^b *Inde cum improbis*] Quod videlicet præceptis philosophicis addictus non 'nisi communi bonorum omnium studio' ad magistratum accesserit Boëthius, eidem fuerunt 'cum improbis graves inexorabilesque discordiæ': hinc enim diversæ Boëthii et improborum cogitationes: hinc 'pro tuendo jure sprete potentiorum semper offensio': quæ est 'conscientiæ libertas': conscientia enim hic nihil est aliud, quam mens veri bonique, ut conscia, sic convicta: tanta est autem hujus conscientiæ libertas, ut ab omnibus hominum injuriis sit tuta. Hinc plurima fuerunt Boëthii in suos

cives beneficia, de quibus seorsum dicendum est.

^c *Quoties ego Conigastum*] Primum Boëthii in suos cives meritum. 'Conigastus,' sive, ut scribit Cassiodorus, 'Cunigastus,' vir fuit potens apud Regem Theodoricum, quod vel ex eo patet, quod, referente Cassiodoro l. viii. Ep. 28. Athalaricus Rex ad eum scripserit, eundemque illustrem appellarit. Hic autem Conigastus ea, qua apud Theodoricum pollebat, auctoritate abusus, in imbecillis cujusque fortunas faciebat impetum, quem Boëthius pro sua virtute sæpius repressit magister officiorum 'obvius': hujus quippe Magistratus erat Præfectos provinciarum judicare, et, quæ relis provincialium acceptis, de iis ad principem, cujus in aula versabatur, referre.

^d *Quoties Trigullam* [*Triguillam*] Secundum Boëthii meritum, primo tanto majus, quanto Triguilla, Conigasto non impar improbitate, eodem erat Conigasto potentior: Triguilla enim erat regis Theodorici domus Præfectus.

quos infinitis calumniis impunita Barbarorum^d semper avaritia^e vexabat, objecta periculis auctoritate protexi! Nunquam me ab jure ad injuriam quisquam detraxit. Provincialium fortunas tum privatis rapinis, tum publicis vectigalibus^c pessumdari, non aliter, quam qui patie-

^d Gothorum. ^e Tributis iniquis.

NOTE

^c-*Impunita Barbarorum semper avaritia*] Tertium Boëthii meritum prioribus eo majus, quod plus sit turbæ, quam unius improbi malis consiliis resistere. 'Barbarus' autem antiquitus ille cuilibet genti dicebatur, qui, quod extraneus, vulgarem loquendi modum non tam pronuntiare quam murmurando confundere videbatur: hinc nonnulli conjiciunt vocem hanc, 'barbarus,' esse de numero eorum vocabulorum quæ, quod rem a se significatam æmulari videantur, πεποιημένα sive 'factitia' vocari solent, ut 'balare,' 'boare,' 'hinnire:' alii ejus originem inferunt ex Arabico *barbar*, murmuro. Hinc Græcis quicumque Græci non erant, 'barbari' dicebantur: sicut Latinis, quicumque non erant Latini. Unde Horatius Epod. ix. 'Sonante mistum tibiis carmen lyra, Hac Dorium, illis Barbarum?' Quod autem extranei illi, utpote moribus dissimiles, in cives suam crudelitatem exercere consueverant, fieri potuit usu, ut 'barbarus' idem esset quod 'crudelis': hic autem 'barbari' et extranei et crudeles sunt: siquidem intelliguntur Gothi, quorum 'impunita avaritia' cives 'semper vexabat,' nisi hæc Boëthii curis reprimeretur: cives autem illi dicuntur 'Provinciales,' quia alienis vivebant legibus, ac insuper vestigales erant sive stipendiarii. Nimirum cum provincia proprie sit regio a populo Romano, ut distans, sic armis devicta, aut quomodocumque in

potestatem adducta, quam magistratui suo administrandam subjecerat; (Provincia enim sic dicitur quasi regio procul vincenda aut potius victa;) propterea Romanis alii erant 'Socii,' alii 'Provinciales:' 'Socii' suis, 'Provinciales' alienis vivebant legibus: unde Cicero Verr. vi. et in Manilianam hos merito distinguit: 'Bellum,' inquit, 'grave et periculosum vestris vectigalibus atque sociis.' Atque hos 'Provinciales' Boëthius tanta animi magnitudine protexit, ut nemini ullam passus fuerit inferri injuriam: 'Nunquam me,' inquit, 'ab jure ad injuriam quisquam detraxit;' aut si non obstante ejus diligentia, contigerit, 'Provincialium fortunas tum privatis rapinis,' (ut a Conigasto et Triguilla,) 'tum publicis vectigalibus,' (ut ab ipso Theodorico, qui apud Casiodorum Var. v. Ep. 39. 'ad suum commodum amplius festinat exigere,) pessumdari, non aliter, quam qui patiebantur, indoluerit:' velut Job, qui cap. 29. 'pater fuit pauperum; et causam quam nesciebat, diligentissime investigabat: conterebat molas iniqui, et de dentibus illius auferebat prædam.' Denique vectigal sic dictum quod e vectura pendatur, tributum erat quod Provinciales Romanis solvebant pro commercio, pro agris, pro sylvis, nec non etiam pro sale: unde quatuor erant vectigalium genera; nempe portorium, decumæ, scriptura, et salinarum redditus.

bantur, indolui. Cum acerbæ famis tempore gravis atque inexplicabilis indicta coëmtio^f profligatura inopia Campaniam provinciam videretur, certamen adversum præfectum prætorii^g communis commodi ratione suscepti, rege^h cognoscente contendì, et ne coëmtio

^f Vulgo, *monopole*.

^g Vulgo, *Capitaine des Gardes*.

^h *Theodorico*.

NOTÆ

^f *Indicta coëmtio*] Quartum Boëthii meritum prædictis idcircomajus, quod Boëthio tunc pugnandum fuit, non solum adversus quosdam privatos, verum etiam 'adversus præfectum prætorii,' et adversus ipsum principem; sine cujus auctoritate hæc 'coëmtio' non fiebat. 'Coëmtio' autem Romanis certa erat connubii forma, qua uterque conjux alterius bona ita emebat, ut alter alterius hæres fieret: 'Jurisconsultorum ingenio,' inquit Cicero pro Mnr. 'senes ad coëmtiones faciendas interimendorum sacrorum causa reperti sunt.' Hinc 'coëmtio' dicitur etiam illud commercium, quo Provinciales etiam inviti, urbi vel exercitui annonam parvo nulloque pretio suppeditare coguntur. Sic, auctore Suida, 'onus illud, quod Justinianus Bithyniæ, Phrygiæ, et Thraciæ incolis frumenti Byzantium perferendi conditione durissima imposuit, coëmtio.' Græcis *συνωλή* vocatum fuit. Ex quo rursus fieri potuit ut commercium illud, quo omnibus speciebus ab uno coëmtis omnes species non nisi ab uno vendi possunt, 'coëmtio' diceretur, vulgo *monopolium*. Constat hic non intelligi 'coëmtionem' conjugum: sed non æque constat, inquit Sitzmannus, 'utrum Provinciales a fisco species annonarias emere cogerentur, an eas fisco vendere forensibus pretiis compellerentur.' Verum cum 'coëmtio' hæc 'indicta' fuerit 'acerbæ famis tempore;' cum dicatur 'gravis atque inexplicabilis;' cum 'profligatura ino-

pia Campaniam provinciam videretur;' cum 'commune commodum' hac liederetur; propterea arbitramur hæc 'coëmtione' utrumque significari, et Provinciales prædictas species fisco vendere minori pretio, et ab ipso easdem majori pretio emere cogendos: hinc Boëthius 'adversus præfectum prætorii certamen suscepit, Rege' Theodorico 'cognoscente contendit, et ne coëmtio exigeretur, evicit.' Sed quid 'Campania?' quid 'præfectus prætorii?' Campania regio Italiæ fertilissima: hanc post Plinium describit Florus l. i. c. 16. 'Omnium,' inquit, 'non modo Italia, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cælo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari: hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, et tepentes fontibus Baiæ: Lucrinus, et Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesuvius, Ætnæ ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romanæ Carthaginiemque numerata.' Præfectus autem prætorii, ut ait Rosinus, 'dicitur, qui militibus iis præerat, quos Imperatores in sui custodiam allegerant.' Nimirum apud Romanos, Regibus exactis, iidem qui, quod consulerent Senaturn, Consules, quod

exigeretur evici. Paullinum consularem^s virum,ⁱ cujus opes Palatini¹⁰ canes^k jam spe atque ambitione devorassent, ab ipsis hiantium faucibus^l traxi. Ne Albinum consularem virum præjudicatæ^m accusationis poena corriperet, odiis me Cypriani delatoris opposui. Satisne in me magnas videor exacervasseⁿ discordias? Sed esse apud ceteros^o tutior debui, qui mihi amore justitiæ nihil

ⁱ Qui alias Consul fuit.
cupidius optantium.

^k Aulici, canibus impudentiores.
^m Falsæ.

^l Virorum
^o Eos præsertim, quibus 'opem tuleram.

//////////

10 Thuan. primus, et uterque Vict. *Palatinæ*.—11 Ms. Rittersh. *exacuisse* dis-

NOTÆ

judicarent, Judices sunt appellati, Prætores quoque sunt dicti, quod populo præirent: sed crescente populi Romani imperio, magistratus ita multiplicati sunt, ut qui in urbe præessent, Consules, qui vero in exercitu, Prætores dicerentur: 'a Prætore' autem est 'Prætorium.'

§ *Paulinum consularem*] Quintum Boëthii meritum omnibus prædictis tanto præferendum, quanto apud Romanos Socii præstabant Provincialibus: non enim hic de Provincialibus tantum, sed de Sociis, immo et de consularibus viris 'Paulino' et 'Albino,' quos 'Palatini canes' et 'Cyprianus delator' impugnabant, bene meritus est Boëthius. Primum quidem 'Paulinus,' qui, quod ex Deciorum familia fuerit, vocatus est Decius, Consul fuit anno Christi 498. unde nunc appellatur 'consularis:' consularis enim vir est, qui aliquando Consul fuit, apud Tullium. Deinde 'Albinus,' qui, quod ex eadem Deciorum familia fuerit, etiam dictus est Decius, Consul fuit anno Christi 493. quare nunc quoque dicitur 'vir consularis:' hunc 'Albinum' oderat 'Cyprianus' frater Opilionis, de quo statim dicitur: quamobrem ipsum accusavit, dictusque propterea 'delator:'

tor:' deferre quippe in foro, accusare est. At 'Paulinum' insectabantur quidam aulici, qui nunc vocantur 'Palatini canes:' 'Palatini' quidem, quod palatium sive domum principis habitent, aut saltem frequentent: domus autem principis ex eo dicta fuit palatium, quod ab Octavii Augusti temporibus Imperatores omnes Romani habitarent in monte Palatino. 'Canes' vero vocantur, sive quia præfecti custodiæ, instar canum, ad fores assistunt: sive quia canibus impudentiores, eos a quibus læsi non sunt, mordent, eorumque 'opes,' si non reipsa, saltem 'spe atque ambitione devorant hiantes.' Postremo utrumque hunc consularem virum Boëthius a tantis periculis liberavit, in quo præsertim præcepta philosophica executus est: quamobrem merito nunc suas exaggerat discordias hac interrogatione: 'Satisne in me magnas videor exacerbasse discordias?' ubi non legendum, ut plures legunt, *exacervasse*: quandoquidem verbum hoc (quod sciam) Latinum non est: sed potius *exacerbasse*, ut legunt Valdericus, Bernartius, Sitzmannus, qui ait, in manuscriptis Rittershusii legi *exacuisse*: quod verbum idem est quod *exacerbasse*.

apud aulicos, quo magis essem tutior,^h servavi.¹² Quibus autem deferentibusⁱ perculsi sumus?^{p13} quorum^q Basilius^{14k} olim regio ministerio depulsus, in delationem nostri nominis, alieni æris^r necessitate compulsus est. Opilio-

^p *Exsulavimus.* ^q *Viris scilicet iniquis, inter quos.* ^r *Vulgo, accablé de dettes.*

////////

cordias. Vid. Not. inf.—12 Mss. etiam edd. Delph. Hack. *reservavi*: Ed. Norimb. *observari*.—13 ‘Ita rectissime veteres: excusi perverse *perculsi*.’ Bernart. Edd. Florent. Norimb. Delph. Hack. nostram lect. exhibent. Vid. inf.—14 ‘Ita omnes libri. Solus Flor. una voce auctior, *Basilius unus*.’ Vallin. Ed. Norimb. *Quorum unus Basilius olim a Regis depulsus ministerio*.—15 Mss.

NOTÆ

^h *Magis essem tutior*] Pleonasmus, quo usus est Plautus cum dixit: ‘magis majores nugas agere, hoc magis est dulcius.’ Valerius Maximus; ‘magis invidia quam pecunia locupletior.’ Cicero; ‘se ab omnibus desertos potius, quam abs te defensos esse maluit.’ et auctor Calicis apud Virgilium; ‘Quis magis optato queat esse beator ævo:’ nisi tamen ‘magis’ construatur cum ‘optato’ potius, quam cum ‘beator.’ Ex his omnibus constat, quanta diligentia Boëthius executus fuerit præcepta philosophica.

ⁱ *Quibus autem deferentibus*] v. Boëthius injustas refert sui exilii causas. Exilii quidem sui meminit his verbis, ‘perculsi sumus:’ neque enim legendum, ut quidam recentiores legunt, *perculsi*; sed potius, ut veteres, *perculsi*: sic autem Cornelius Tacitus Annal. l. xiv. n. 57. ‘Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Feninum imminuere.’ At injustas memorat ejusdem exilii causas; primum quidem ex parte accusantium, quos nunc vocat ‘deferentes:’ ‘defero’ quippe in foro idem est quod ‘accuso,’ in causa capitali, iudice Tullio: deinde ex parte criminis, quod aut non allegatur, aut allegatum nullatenus probatur: sicut deinceps probabitur.

^k *Quorum Basilius*] Primum igitur delator sive accusator in causa capitali, ipsius Ciceronis iudicio, verus esse debet: quamobrem si aliquo præjudicio actus videatur, omnino audiendus non est: hinc Tullius pro Mur. ‘Nolo,’ inquit, ‘accusator in iudicium potentiam afferat, non vim majorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam:’ cum igitur iudicium ex ipsa perturbatione ante captum sit præjudicium veritati maxime contrarium, quicumque non nisi quadam perturbatione actus videbitur deferre sive accusare, ille, utpote falsus delator accusatorve, ita rejici debet, ut quæ inde sequeretur pœna, hæc iniqua habenda esset. Atqui delatores Boëthii ita se habuerunt. Hi enim tres duntaxat numerantur, nimirum, Basilius, Opilio, et Gaudentius; quorum Basilius alieni æris necessitate, Opilio et Gaudentius fraudibus, ob quas ‘in exilium ire jussi sacrum sese ædium defensione’ tuebantur, Boëthium detulerunt. Basilius apud Cassiodorum modo laudatur, modo vituperatur. Laudatur quidem l. ii. Variar. et Epistola decima, in qua de ejus uxore Agapita, quæ dicitur ‘spectabilis fœmina,’ agitur; et Epistola undecima, in qua legitur: ‘Ba-

nem¹ vero, atque Gaudentium,^m cum ob injurias, atque multiplices fraudes⁵ ire in exilium regia censura⁴ decrevisset, cumque illi parere nolentes sacrarum sese ædium⁴ defensioneⁿ tuerentur, compertumque id Regi^u foret,^o edix-

⁵ Edictum principis. ⁴ Templis velut asyis. ^u Theodorico.

~~~~~

et edd. Norimb. Delph. Hack. *innumeras multiplicesque fraudes.* Nostram

NOTÆ

silius vir spectabilis datis precibus intimavit, Agapitam conjugem suam de propriis penatibus a quibusdam, vitio sollicitationis, abductam. Et certe in his versata rebus firmum docetur perdidisse consilium. Quid enim facere potuit probum, quæ nullis culpis extantibus reliquit maritum? Vituperatur vero Variar. l. iv. tum Epist. 22. ubi ipse Theodoricus dicit ‘Basilium et Prætextatum artis sinistrae jam diu contagione pollutos,’ tum Ep. 23. ubi idem princeps ‘Præfectum urbis declarasse Basilium atque Prætextatum magicis artibus involutos’ scribit. Si autem Basilus hic idem fuerit, qui nunc a Boëthio nominatur, potuit propter ‘magiæ’ crimen ‘regio ministerio depelli:’ unde ‘alieni æris necessitas,’ qua Boëthium injuria detulit.

¹ *Opilionem*] Fuit Opilio pater, et Opilio filius. Prior, ut ait Sirmondus, comes sacrarum Largitionum fuerat sub Odoacre, quod indicare videtur Theodoricus apud Cassiodorum Variar. l. v. Ep. 41. ‘Gloriatur,’ inquit, Cyprianus ‘etiam non extrema luce natalium: nam pater huic, sicut meministis, Opilio fuit, vir quidem abjectis temporibus ad excubias tamen Palatinas electus. Qui multo amplius crescere potuit, nisi fides sub avidissima remunerationis sterilitate jacuisset.’ Posterior vero, frater hujus Cypriani, non secus ac pater fraterque, ad idem sacrarum Largitionum culmen evehctus

est; sed post mortem Boëthii, nimirum sub Athalarico, anno Christi 528. Unde idem Athalaricus apud Cassiodorum Var. l. viii. Ep. 16. quæ inscribitur ‘Opilioni comiti sacrarum,’ sic loquitur: ‘secure tibi credimus quod toties tuo generi commissum fuisse gaudemus. Pater his fascibus præfuit, sed et frater eadem resplenduit claritate:’ quod non obstat quin hic Opilio filius, a Theodorico, ‘ob innumeras multiplicesque fraudes, ad exilium’ damnatus fuerit, una cum Gaudentio.

^m *Gaudentium*] Gaudentius homo vix notus nisi suis fraudibus, suaque hac iniqua Boëthii delatione.

ⁿ *Sacrarum sese ædium defensione*] Ut quædam apud Ethnicos, sic omnia apud Christianos templa semper fuerunt asyla; loca scilicet adeo sacra, ut nemo, qui ad ea confugisset, inde ad supplicium trahi posset: *ἄσυλον* quippe dicitur quasi ‘ubi spoliare nefas.’ Nonnulla, inquam, templa apud Ethnicos asyla fuerunt: nam Virgilius canit 11. *Æn.* vs. 761. ‘Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo, Custodes lecti Phœnix et durus Ulysses Prædam asservabant.’ Similiter *Æn.* viii. vs. 342. ‘Hinc lucum ingentem quem Romulus acer asylum Retulit, et gelida monstrat sub rupe Lupercal.’ At omnia apud Christianos templa asyla semper fuerunt: ut constat ex codice Theod. l. ix. Tit. 47. ‘de his qui ad Ecclesias confugiant:’ et Concilio Toletano

it,^p ut nisi intra ¹⁶ præscriptum diem Ravenna urbe^p decederent,¹⁷ notis ¹⁸ insigniti^w frontibus^a pellerentur. Quid huic severitati posse astrui videtur? Atqui eodem die¹⁹ deferentibus eisdem, nominis nostri delatio suscepta est. Quid igitur? nostræne artes ita mernerunt? an illos accusatores justos fecit præmissa damnatio? Itane nihil fortunam pudit, si minus accusatæ innocentiae, at accusanti-

^p Statuit.   ^w Stigmatici.

~~~~~

lect. habet codex Flor.—16 *Ut nisi infra* vulgg. 'Ms. Rittersh. *ut nisi intra*. Proclivis prolapsio fuit a *t ad f.*' Sitzm. Edd. Delph. et Hack. *ut ni intra*. Uterque codex Vict. *uti ni*.—17 'Ms. Rittersh. *Ravenna urbe discenderent*: forte legendum *discederent*.' Sitz.—18 Ms. Erfurt. et edd. Norimb. Florent. Delph. Hack. *notas*. Ms. Rittersh. *notis*.—19 Cod. Vict. primus: *eo die*.

NOTÆ

vi. Can. 12. Hinc Cassiodorus Var. l. ii. Ep. 11. et lib. iii. Ep. 47. eorum meminit, qui 'conscii facti sui, intra Ecclesiæ septa refugientes, declinare se crediderunt præscriptam legibus ultionem:' non secus ac 'Opilio atque Gaudentius,' de quibus nunc agitur.

° *Id Regi foret*] Theodorico Regi Italiæ: postquam enim hic Odoacrem Italorum Regem vicisset interfecissetque, Italiæ Rex factus est, anno Christi 409.

^p *Ravenna urbe*] Ravenna urbs est Italiæ in ora littoris Adriatici, quæ exundante mari non mediocrem accipit cœni palustris partem: unde Silius l. viii. 'Lenta paludosæ proscindunt stagna Ravennæ.' Hinc orti feruntur plures illustres viri, ut Cassiodorus Senator, Sancti Apollinaris, Vitalis, Gervasius, et Protasius, nec non Petrus ille Ravennas in sacra Theologia celeberrimus. In hac autem urbe regni sui sedem Theodorici post Odoacrem constituit, eandemque successores quoque Reges Gothi incoluerunt: sed in eadem urbe Opilio et Gaudentius manere sic constituerant, ut hinc nota-

rum, quas Threicias vocat Cic. pœna excedere jussi fuerint.

^a *Notis [notas] insigniti frontibus*] Supplicium hoc primum quidem fuit servorum; deinde quorumlibet reorum, infamium, viliumque. Supplicium fuit servorum: cum enim Domini in servos, tanquam in homines quos occidere potuissent, servatos jus vitæ necisque habere se putarent, propterea in eosdem servos quod placuisset supplicium exercere se posse arbitrabantur. Unde Juvenalis l. v. Sat. xiv. vs. 21. 'Tum felix, quoties aliquis, tortore vocato, Uritur ardentis duo propter lintea ferro.' Et Martialis l. ii. Epig. 29. 'Et numerosa linunt stellantem splenia frontem: Ignoras quis sit? splenia tolle, leges.' At supplicium idem reorum postea infamium, viliumque fuit; Seneca enim l. iii. de Ira cap. 3. 'Varia,' inquit, 'vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, et bestiarum immanium cavæ:' inter hos Cujacius Observ. l. vii. cap. 13. recenset 'calumniatores.' Hi porro dicuntur 'notas insigniti:' sicut Ho-

um vilitatis? ²⁰ At, cujus criminis arguimur, ²¹ summam quæris? Senatum dicimur salvum esse voluisse.*

* *Infamiae.* ²¹ *Accusamur.*

////////

Cod. Vict. secundus *in eo die*.—20 'Thuan. primus, et uterque Vict. *vilitas*.

NOTÆ

ratio, 'Quodlibet indutus;' et Virgil. 'Flores inscripti nomina Regum,' more Græcorum intelligendo κατὰ, 'secundum,' 'per,' &c. Ex his autem omnibus patet delatores Boëthii injustos audiendos non fuisse: unde addit: 'quid huic severitati posse astrui videtur?' quasi dicat: cum in ejusmodi homines tam severe actum fuerit, cognitis eorundem vitiis, iisdem deferentibus fides non debuit adhiberi, et tamen 'quo die nos detulerunt,' inquit Boëthius, 'eodem nostri nominis delatio,' veluti justissima, 'suscepta est.' 'Nostræne artes ita meruerunt?' non certe cum veritatem virtutemque semper colere studuerimus. 'An illos accusatores justos fecit præmissa damnatio?' Nulatenus: immo vero damnati, suo crimine id saltem mernerunt, ut ipsis, etiam verum dicentibus, fides nulla adhiberetur: quare si fortuna cæca non foret, 'hanc puduisset, si minus accusatæ innocentiae, at accusantium vilitatis.' Injusta ergo hæc exilii causa ex parte accusantium.

¹ At, cujus criminis arguimur] Deinde injusta est prædicti exilii causa ex parte criminis; quippe quod aut allegatum non est, aut non probatum: 'Summa' enim sive numerus criminum quæ Boëthio objiciebantur, in his versatur: 1. quod 'Senatum voluerit esse salvum.' 2. quod ejusdem 'Senatus delatorem impediverit.' 3. quod 'Ad restituendam Rempublicam Romanam literas composuerit.' 4. quod 'Sacrilegio conscientiam polluerit.' Sed hæc omnia aut crimina

non sunt, aut a Boëthio aliena: sicut deinceps demonstrabitur.

² Senatum dicimur salvum esse voluisse] Primum Boëthii crimen. Senatus apud Romanos erat consilium constans ex senioribus: unde Tullius in Catone: 'consilium, et ratio, et sententia nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri Senatum appellassent. Apud Lacedæmonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam appellantur senes:' quare Ovid. v. Fast. vs. 57. 'Magna fuit quondam capitis reverentia cani, Inque suo pretio rûga senilis erat. Martis opus juvenes, animosaque bella gerebant, Et pro Diis aderant in statione suis. Viribus ille senex, nec habendus utilis armis, Consilio patriæ sæpe ferebat opem. Nec nisi post annos patuit tunc Curia seros, Nomen et ætatis mite Senatus habet. Jura dabat populo senior, finitaque certis Legibus est ætas, unde petatur honor.' Scribit autem Plutarchus, Romulum ex optimatibus centum creasse Senatores, eorumque collegium ex ætate Senatum appellasse: quod, forma saltem continuata, usque ad ipsa Boëthii tempora perseveravit: primumque Boëthii crimen dicitur, quod voluerit amplissimum hunc Ordinem esse salvum, tum scilicet, cum innocentem Senatum 'majestatis crimine' accusatum defendit ac liberavit: quod non negat Boëthius a se factum: 'Volui,' inquit, 'nec unquam velle desistam:' sed negat esse crimen: 'an optasse illius Ordinis salutem ne-

Modum desideras? delatorem, ne documenta deferret, quibus Senatum majestatis^a reum^b faceret, impedisse criminamur. Quid igitur, o magistra,^c censes? inficiabimur^a crimen, ne tibi pudori simus? at volui, nec unquam velle desinam.² Fatebimur? sed impediendi delatoris opera^b cessabit. An optasse illius ordinis^c salutem nefas vocabo? ille quidem suis de me decretis, uti hoc nefas esset, effecerat. Sed sibi semper mentiens imprudentia rerum,³ merita non potest immutare: nec mihi Socratico decreto fas esse arbitror, vel occuluisse veritatem, vel concessisse

^a Philosophia.^a Negabimusne.^b Cura objecta.^c Senatus.

Flor. utilitatis: male.' Vallin.—1 Quibus Senatum læsæ majestatis vulg. 'Ms. Rittersh. omittit dictionem læsæ: non dubito quin elegantius.' Sitzm. Nos tram lect. exhibent Delph. et Hack.—2 Velle desistam edd. eædem.—3 Hunc locum ita distinguendum ex ed. Florentina nionet Sitzmannus: mentiens imprudentia, rerum. Sic etiam apparet in edd. Delph. et Hack.—

NOTÆ

fas vocabo?' quanquam enim ipse Senatus 'suis de' Boëthio 'decretis effecerit,' ut qui perturbatione judicaret, is 'nefas' putaret 'optasse illius Ordinis salutem:' Boëthius tamen, ratus aliorum in se peccatum sibi non dare peccandi licentiam, 'nefas' putavit sibi, 'vel occuluisse veritatem,' silendo bona quæ in Senatu noverat, 'vel concessisse mendacium,' loquendo mala, quæ de Senatu fingebantur. Optime Socrates apud Platonem l. vi. de Repub. 'oportet odisse mendacium, diligere veritatem.'

^a Delatorem, ne documenta deferret, quibus Senatum majestatis reum, &c.] Secundum Boëthii crimen, quod tamen cum primo ita conjunctum est, ut si illud crimen non fuerit, quemadmodum crimen non fuisse dictum est, hoc etiam crimen non possit: quare si 'fatebimur,' inquit Boëthius, 'nos voluisse Senatum esse salvum; impediendi delatoris opera cessabit.' Sed, ut hoc percipiatur, dicendum quid majestas, et quid majestatis crimen?

Majestas est supremus honos, quo populus tenetur afficere principem, velut spirantem Dei imaginem: 'subjecti estote,' inquit S. Petrus Epist. 1. cap. 2. 'omni humanæ creaturæ propter Deum: sive Regi quasi præcellenti; sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei... Deum timete: Regem honorificate.' Quod autem honos, cujus majestas est quædam pars sive species, sit honorantis, reverentia vero, circa quam eadem majestas versatur, honorati principis; propterea Poëtæ finxerunt Majestatem filiam esse Honoris et Reverentiæ: audi Ovidium l. v. Fast. vs. 23. 'Donec Honor placidoque decens Reverentia vultu Corpora legitimis imposuere toris. Hinc sata Majestas, quæ mundum temperat omnem: Quaque die partu est edita, magna fuit. Nec mora, consedit medio sublimis Olympo, Aurea, purpurco conspicienda sinu.' Crimen ergo majes-

mendacium.⁴ Verum id quo modo⁵ sit, tuo, sapientium-que judicio, æstimandum relinquo. Cujus rei seriem, atque veritatem, ne latere posteros queat, stylo^d etiam, memoriæque mandavi. Nam de compositis falso literis,^t quibus libertatem arguor sperasse Romanam, quid attinet dicere? Quarum fraus aperta patuisset, si nobis ipsorum confessione delatorum, quod in omnibus negotiis maximas vires habet, uti licuisset. Nam quæ sperari reliqua libertas potest? Atque utinam posset ulla! respondiſsem Canii verbo: qui cum a C. Cæsare Germanici filio^u conscius

^d Calamo.

~~~~~

4 Thuan. primus: *consensisse mendacio*.—5 Ms. Erfurt. *Verum id quoquo modo*:

NOTE

tatis illud dicitur, quod est adversus honorem principibus debitum: quare cum forma imperii Romani aliquando fuerit ‘populistatus,’ ideo crimen majestatis apud Jurisconsultos est, quod adversus populum Romanum, vel securitatem ejus committitur: et Rei majestatis d. l. i. ff. ad le. jul. maj. dicuntur qui ejusmodi crimen committunt: quanquam enim honor sit genus majestatis, sermone tamen communi, ut loquitur Vives, honor et majestas ita distinguuntur, ut majestas dicatur persona ipsa quam supremo honore afficimus: sicut Cicero II. de Nat. D. ‘sustinendi,’ inquit, ‘muneris propter imbecillitatem difficultas minime cadit in majestatem Deorum:’ sicut etiam nos Galli loquendo de Rege dicimus; *Sa Majesté*. Senatus porro Romanus temporibus Boëthii accusatus fuit, quod adversus Theodoricum Italiæ Regem, honoremque illi debitum, aliquid molitus fuerit: sed hunc innocentem defendit liberavitque Boëthius, quod crimini eidem vertitur: ‘delatorem,’ inquit, ‘ne documenta deferret, quibus Senatui majestatis reum faceret, impedisse criminamur.’

^t *De compositis falso literis*] Tertium Boëthii crimen in hoc versatur, quod feratur composuisse literas, quibus Romanam libertatem sperasset: sed literas istas non a Boëthio, sed ab ejus inimicis scriptas probasset vel ipsa delatorum confessio, si eidem Boëthio data fuisset delatorum interrogandorum facultas.

^u *C. Cæsare Germanici filio*] ‘Germanicus,’ ex Suetonio in Caligula, ‘Drusi et minoris Antoniae filius, omnes corporis animique virtutes habuit, et quantas nemini cuiquam contigisse satis constat. A Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, et post eam consulatum statim gessit. Habuit in matrimonio Agrippinam, ex qua novem liberos tulit, inter quos fuit Caius Cæsar, qui, quia manipulario habitu inter milites educabatur, Caligulae nomen castrensi loco traxit.’ Hic autem ‘non minore livore ac malignitate, quam superbia sævitiæque pæne adversus omnis ævi homines grassatus est:’ sed eundem ‘bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri: una vero alteraque conspiratione detecta,

contra se factæ conjurationis fuisse diceretur; Si ego, inquit, scissem, tu nescisses. Qua in re^v non ita sensus nostros mœror hebetavit, ut impios scelerata contra virtutem querar molitos: sed quæ speraverint effleuisse, vehementer admiror. Nam deteriora velle, nostri fuerit fortasse defectus:^w posse vero contra⁶ innocentiam, quæ sceleratus quisque conceperit, inspectante Deo,^x monstri simile est:^o unde haud injuria^f tuorum quidam familiarium^g quæsiuit: Siquidem Deus, inquit, est, unde mala?^h bona vero unde, si non est?ⁱ Sed fas fuerit^z nefarios homines,^a qui bonorum omnium, totiusque Senatus sanguinem petunt,

^o Et veluti paradoxum. ^f Non immerito. ^g O Philosophia. ^h Quippe quæ a Deo esse non possunt. ⁱ Cum bona sine Deo esse nequeant.

//////////

quod etiam Delph. Hack.—6 Thuan. primus, et uterque Vict. posse contra.—

NOTE

aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicaverunt perfecereque.

^v *Qua in re*] Accusatione sive nominis delatione in Boëthium facta.

^w *Nostri . . . defectus*] Cur bonum meliusve velimus, causa quærenda extra nos, quippe qui II. Corinth. 3. 'non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est.' At cur malum deteriusve velimus, causa est in nobis, quorum utpote infirmorum est posse peccare.

^x *Inspectante Deo*] Quod Dens sit summe bonus, admiratione videtur dignum, probos ab improbis, Deo inspectante, opprimi: unde id 'monstri simile' videtur, quasi præter ordinarium naturæ ordinem.

^y *Tuorum quidam familiarium*] Plato quidem x. de Leg. et post illum Seneca hoc argumentum tractavit. Quisquis autem fuerit auctor hujus dilemmatis: 'Si Dens est, unde mala? at si non est, unde bona?' melior videtur conditio ejus, qui ex bonis ait,

quam illius qui ex malis negat Deum existere: quoniam quot bona, tot sunt Dei existentis argumenta: nullo autem malo conjici potest Deum non existere.

^z *Fas fuerit*] Id est, liceat: 'fas' enim, inquit Festus, dicitur a 'fando': quasi fatum a Diis, vel saltem a Deorum ministris, Sacerdotibus: sicut 'jus' a 'jubeo' quasi jussum a Magistratu: unde Virgil. Geor. I. vs. 268. 'Quippe etiam festis quædam exercere diebus Fas et jura sinunt.' Cum igitur nihil magis licitum sit, quam quod a Deo jussum dictumque fuerit, idcirco 'fas fuerit' idem quod liceat.

^a *Nefarios homines*] Improbos. Nefandum, inquit Asconius Pedianus in III. contra Verrem, est 'non fandum': nefarium, quod sacra polluit farre pio solita celebrari: ergo nefarii sacrilegi. At putaverim 'nefarium' ab eadem esse origine, a qua 'nefandum,' quod vir improbus dignus non sit, qui fando celebretur: sic dicitur detestabilis, quem testari nefas.

nos etiam, quos propugnare bonis Senatuque^b viderant, perditum ire^c voluisse. Sed num idem de patribus^{k d} quoque mercebamur? Meministi, ut opinor,ⁱ quoniam me dicturum quid, facturumve præsens ipsa semper⁷ dirigebas: meministi, inquam, Veronæ^e cum Rex^{m f} avidus communis exitii, majestatis crimen in Albinum^g delatum ad cunctum Senatus ordinem transferre moliretur, universi innocentiam Senatus quanta mei periculi securitate^{n h} defenderim. Scis me hæc et vera proferre, et in nulla unquam mei

^k Senatoribus ipsis.   ⁱ O Philosophia.   ^m Theodoricus.   ⁿ Contemptu.

7 Semper ipsa Delph. Hack.—8 Quanta mei securitate periculi edd. eædem.—

NOTÆ

^b *Propugnare bonis Senatuque*] Id est, pro bonis et pro Senatu. Sic Terentius: ‘mihi peccat, si quid peccat:’ sic vulgatum illud, ‘tibi militat æther.’

^c *Perditum ire*] Non perditos ire: quoniam, ut grammatice loquar, supina sunt nomina substantiva, quare nec genus mutant pro diverso genere alterius nominis substantivi: ait enim Tullius ‘madefactum iri Græciam sanguine:’ nec etiam numerum; cum Livius dicat, ‘latrocinia iri sublatum:’ sed nemo hæc nescit.

^d *De patribus*] Senatoribus: Senatores enim dicuntur patres et ætate et officio, ut docet Sallust. initio Belli Catilinarii: ‘hi,’ inquit, ‘vel ætate vel curæ similitudine, Patres appellabantur.’ Ætate quidem, quod instar patrum sint natu grandes: sic quippe ab ætate senili dicti sunt Senatores, ut jam monuimus. Officio vero, quod sicut patres filios suos, ita illi Rempublicam curent: hos enim, inquit Festus, ‘initio Urbis conditæ Romulus centum delegit, ut agrorum partes attribuerent tenuioribus, proinde ac liberis, ac pecunias dividerent.’ Vide, ut crescat injuria Boëthio illata: nam magna est inju-

ria, innocentem Boëthium odio haberi ab improbis, major eundem ab his revera opprimi; maxima, ab iis qui et ætate et officio tenebantur ipsum tueri: sed incomprehensa et ineffabilis, ab iisdem, de quibus ipse Boëthius dictis factisque optime meritis fuit.

^e *Veronæ*] Verona est civitas Venetiæ quæ a Gallis condita, duce Brenno, a quo *Brenona* primum, deinde *Verona*, auctore Justino l. xx. dicta est. Ex hac urbe præstantes viri orti sunt; ut Catullus, Julius Scaliger, et, ut quibusdam placet, Plinius.

^f *Cum Rex*] Theodoricus, qui erat Rex Italiæ.

^g *Majestatis crimen in Albinum*] De crimine majestatis dictum est in hac prosa Annotatione², de Albino vero Annot. 3, sicut et de Senatu Annot. 1.

^h *Quanta mei periculi securitate*] Securitas, inquit Philosophi, est recta placidaque mentis, mala impendentia non curantis, constitutio: ut enim a ‘cura’ dicitur ‘curiosus’ qui ‘cura præter modum utitur,’ teste Varrone v. de L.L. sic a cura est securus, qui est sine cura: hinc securitas hic est periculi incuria sive

laude⁹ jactasse. Minuit enim quodammodo se probantis conscientiae secretum,ⁱ quoties ostentando quis factum recipit¹⁰ famae pretium. Sed innocentiam nostram quis exceperit eventus,^o^k vides. Pro verae virtutis praemiis falsi

⁹ Quisnam fuerit exitus et finis nostrae integritatis.

~~~~~

9 Ms. Erfurt. et ed. Flor. nullam unquam mei laudem.—10 Ms. Erfurt recepit.

NOTÆ

contentus. Sic Virg. *Æn.* vii. vs. 302. ‘Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis Profruit? optato conduntur Tibridis alveo, Securi pelagi atque mei.’

ⁱ *Se probantis conscientiae secretum*] Conscientia generatim nihil aliud videtur, quam mens cum sui tum suae cogitationis sciens: unde Tullius iii. de Off. ‘Cum jurato,’ inquit, ‘dicenda sententia sit, meminerit Denm se habere testem, id est, ut ego arbitrator, mentem suam:’ unde etiam ut clara distinctaque cognitione, sic conscientia convincimur: quare Quintil. Inst. Orat. l. v. ‘conscientia,’ ait, ‘mille testes: sensus interprete non eget.’ Hinc autem conscientia duplicis generis est, nempe bona et mala: ‘Conscientiae in utramque partem magna vis est,’ ait Cic. pro Mil. ‘ut neque timeant qui nihil commiserunt, et poenam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.’ Conscientia bona, recte factorum convincimur: unde recordatio jucundissima, quæ nunc dicitur ‘conscientiae se probantis secretum,’ quod ut laude sui communicatur, sic minuitur, utpote minus secretum: propterea statuit Stoici ‘ne te quæsiveris extra:’ et Macrobius in Somn. Scip. l. ii. c. 10. ‘Virtutis,’ inquit, ‘fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria.’ Sed divine magis Spiritus Sanctus, cum Proverb. xxvii. ‘laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et non labia tua,’ tum etiam

Matthæi vi. ‘cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus.’ Conscientia vero mala, malefactorum convincimur: unde recordatio tristis: ‘suum’ enim ‘quemque scelus agitat amentiaeque afficit,’ inquit Tullius pro Sext. Ros. ‘suae malæ cogitationes conscientiaeque animi terrent.’

^k *Exceperit eventus*] Interceperit exitus: nam ‘excipere’ inter plures alias significationes idem est atque ‘incautum comprehendere:’ ut apud Ciceronem ad Att. ‘admoniti sumus,’ inquit, ‘ut caverimus ne exciperemur a Cæsare, quod is in eadem loca, quæ nos petebamus, celerius etiam, quam nos possemus, eo quo intenderrat venturus esset.’ Et apud Virgil. *Æn.* x. vs. 386. ‘Nam Pallas ante ruentem, Dum furit, incantum, crudeli morte sodalis, Excipit: atque ense tumido in pulmone recondit.’ Eventus autem Ciceroni i. de Inv. est alienus exitus negotii: unde ii. de Orat. ‘Consilia,’ inquit, ‘primum; deinde acta; postea eventus:’ propterea quicquid sive boni sive mali casu accidit, id eventus solet dici: quare idem Orator: ‘qui sciunt,’ ait, ‘quid aliis acciderit, facile, ex aliorum eventibus, suis rationibus possunt providere.’ Virgil. *Æn.* x. vs. 159. ‘Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat Eventus belli varios.’ Et Ovid. ii. de Ponto: ‘Nam timor eventus deterioris abest.’

sceleris pœnas subimus. Et cujus unquam facinoris^p manifesta confessio ita iudices habuit in severitate concordēs,^m ut non aliquosⁿ vel ipse humani error ingenii, vel fortunæ conditio cunctis mortalibus incerta summitteret? Si inflammare^o sacras ædes voluisse, si sacerdotes impio jugulare gladio, si bonis omnibus necem struxisse diceremur, præsentem tamen sententia confessum, convictumve pisset.^p Nunc quingentis fere passuum millibus^q procul

^p Gravioris alicujus sceleris.

^q Ut ne unus quidem iudex a communi reliquorum sententia, aut humano errore, aut misericordia discederet.

NOTÆ

¹ *Facinoris*] Grandioris alicujus criminis: ‘facinus’ enim a verbo ‘facio’ deducitur: quamobrem est insigne aliquid factum, sive bonum sive malum: in bonam quidem partem accipitur a Sallustio in Bello Jugur. ‘Multa,’ inquit, ‘et præclara rei militaris facinora fecerat:’ in malam vero a Tullio III. Offic. ‘ab hoc,’ ait, ‘nulla fraus, nullum facinus aberit:’ atque hoc ultimo modo nunc accipitur.

^m *In severitate concordēs*] ‘Severitas’ proprie judicis est, quatenus hic nihil de supplicio, aut levitate aut affectu animi, remittit: propterea severitati et facilitati et misericordia opponuntur: propterea etiam, qui in sua sententia permanet, is perseverare dicitur. At ‘concordēs’ ii habentur, qui inter se consentientes unius videntur esse animi: quod enim, iudice Tullio I. Tuscul. quibusdam ‘cor ipsum animus videatur, ex hoc excordes, vecordes, concordēsque dicuntur.’ Sic Virg. Ecl. IV. vs. 46. ‘Talia sæcla, suis dixerunt, enrrite, fuis Concordes stabili fatorum Numine Parcæ.’

ⁿ *Ut non aliquos*] Voluit Auctor hic notare et facilitatem et misericordiam, quibus severitas judicis mutari potest. Facilitas quidem notatur ‘humani errore ingenii,’ quod innata

sua infirmitate, errantis instar, modo huc, modo illuc inclinatur: error enim proprie eorum est, qui viæ ignari extra institutum iter deflectunt: unde Virgil. v. Æn. vs. 590. ‘Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi Falleret indepressus et irremeabilis error.’ Misericordia vero notatur ‘fortunæ conditione cunctis mortalibus incerta:’ nam misericordia est affectio hominis adversas alterius res, seu casus, quibus propter maximam fortunæ inconstantiam ipse obnoxius sit, dolentis.

^o *Si inflammare, &c.*] In enumerandis sceleribus hæc crescit oratio: nam grave scelus, ‘inflammare sacras ædes;’ gravius, sacerdotes ‘impio jugulare gladio;’ gravissimum, ‘bonis omnibus necem struxisse.’

^p *Præsentem tamen sententia confessum, convictumve punisset*] Homo iudex sententiam non fert, nisi auctoritate Dei, cujus vices agit: quamobrem ille sententiam Deo dignam ferat necesse est: sicut ergo Deus neminem nisi convictum damnat: sic homo pariter neminem nisi convictum damnare debet. Convincitur autem reus vel sua confessione, vel aliis testimoniis, quibus satisfacere nequit; quod cum non possit fieri, nisi reo præsentem, propterea reus inprimis citandus, deinde interro-

moti, atque indefensi^r ob studium propensius in Senatum, morti, proscriptionique^r damnatur. O meritos, 'de simili crimine neminem posse convinci!^s cujus dignitatem reatus ipsi etiam qui detulere viderunt: quam uti alicujus scele- ris admistione fuscarent, ob ambitum dignitatis sacrilegio^t

^r *Ab iis iudicibus, a quibus damnatur.*
^s *potest convinci simili crimine; quod nimirum ipsis etiam delatoribus nullum ita videtur, illud ut ficto sacrilegii scelere larvatum proponere studuerint.*

^t *O nostri iudices: nullus vestrum*

NOTÆ

gandus, audiendusque, quod tamen Boëthio negatur: usque adeo injusta est ea, qua afficitur, pœna.

^a *Quingentis fere passuum millibus]* Tantum ab urbe in qua damnatus est Boëthius distabat Ticinum, ubi idem Boëthius inclusus detinebatur. Est autem Ticinum Insubriæ civitas, quam recentiores *Papiam* vocant, a Ticino fluvio præterlabente nomen habens.

^r *Morti, proscriptionique]* Proscriptio duplicis generis etiam apud Ciceronem. Alia est proscriptio 'rerum,' quatenus hæ, inscriptis quibusdam tabulis, venales significantur. Sic Tullius pro Flacco dixit 'prædiorum proscriptiones.' Alia proscriptio 'personarum,' quatenus hæ scriptura in exilium ita relegantur, ut hic tuta non sit earum salus: sic idem Tull. pro Rose. 'cavete,' inquit, 'per Deos immortales, ne nova et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur.' Cum autem hic Boëthius 'mortis proscriptionisque' meminerit, idcirco locutus videtur de ultimo hoc proscriptionis genere. Ex quo patet Ennodium in Panegyrico Regis Theodorici, oratorie magis hæc, quam vere dixisse: 'Nullus incommoda proscriptionis ingemiscit.'

^s *O meritos, de simili crimine neminem posse convinci]* Quasi dicat: O Senatores hujus in nos latæ sententiæ conscios, (vos enim jam nostra com-

pellatoratio,) o meritos neminem vestrum posse convinci simili crimine; quod nimirum 'propensius' habuerit 'studium in Senatum:' quo nihil elegantius esse possit ad exaggerandam hinc magnanimitatem Boëthii, inde omnium Senatorum ignaviam.

^t *Ob ambitum dignitatis sacrilegio]* Quartum Boëthii crimen est 'sacrilegium:' sed in quo versetur hoc 'sacrilegium,' non ita manifestum est. Gallicus Boëthii interpres *de la Boucherie* id vitii in hoc versari arbitratur, quod Boëthius suffragia ad magistratum consequendum necessaria dolo sibi conciliaverit, quod Latini 'crimen ambitus,' a circumeundo supplicandoque, Græci *δημοκρατία* vocant; quodque latis legibus puniebatur. Alii vero, ut Thomas et Ascensius, id vitium putant fuisse, quod vulgo dicimus 'sortilegium,' quo nomine videtur uti ipse Plinius l. xxviii. c. 4. ad significandas quasdam magicas superstitiones: unde forte pro *sacrilegio* legendum, *sortilegio*: quæ quidem opinio his rationibus confirmari potest. I. enim ipsis Boëthii temporibus, qui arte quadam, ut præstabat Boëthius, ceteris præstare videbantur, hi non raro artis magicæ accensabantur: testis Cassiodorus l. iv. Var. Ep. 22. et 23. ubi Basilli et Prætextati hujus criminis accusatorum causa quinque Senatorum judicio committitur, 'ut nec op-

me conscientiam polluisse mentiti sunt. Atqui et tu ‘ insita nobis,^u omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellebas, et sub tuis oculis sacrilegio locum esse fas non erat. Instillabas enim auribus, cogitationibusque quotidie meis Pythagoricum illud, *ἐπὶ τοῦ Θεοῦ*.^u Nec conve- niebat vilissimorum me spirituum præsidia captare, quem tu in hanc excellentiam componebas, ut consimilem Deo

ⁱ O Philosophia.

^u Sequere Deum.

NOTE

primantur innoxii, nec leges evadant criminosi.’ 2. quibus argumentis se Boëthius de ejusmodi crimine purgat, hæc tantam non habent pro ‘ democopia,’ quantam pro ‘ sortilegio’ virtutem; ut statim videbitur. 3. non tam ‘ ambitus,’ quam ‘ sortilegii’ crimen in Philosophiam refundi potest: quandoquidem prius etiam ignarorum; posterius non nisi doctorum dicebatur esse. Atqui ‘ hoc ipso,’ inquit Boëthius postea, ‘ videbimur affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus.’ Verum, inquis, crimen ‘ ambitus’ recte dicitur ‘ sacrilegium:’ quod hoc violentur leges, et sacramentum, sine quo ad Magistratus antiqui non pervenire solebant. Crimen vero ‘ magiæ’ non ita bene dicitur ‘ sacrilegium.’ At, inquam, primum si legendum fuerit pro *sacrilegio*, *sortilegium*, ut forte legendum; hæc difficultas nulla est. Deinde ‘ Sortilegii’ non minus, quam ‘ ambitus’ crimine violantur leges et sacramentum, quo nimirum aquis lustralibus initiati malos Genios ejuravimus: hinc Cassiodorus prædicta Epist. xxii. ‘ versari,’ inquit, ‘ non licet in magicis artibus, temporibus Christianis.’ Postremo sacrilegus, unde sacrilegium, dicitur quasi sacra legens sive furans: legere enim etiam furari est: unde Virg. Ecl. ix. vs. 21. ‘ Vel quæ sublegi tacitus tibi

carmina nuper.’ Sed qui prædictæ superstitioni vacat, is cultum Deo debitum furatur. Nunc videnda argumenta, quibus illud crimen Boëthius purgat.

^u *Tu insita nobis*] Primum argumentum, quo Boëthius se a prædicto purgat crimine, desumitur ex parte ipsius Philosophiæ, quæ menti humanæ insita hanc ita sejungit a rebus caducis, ut eandem conjungat cum rebus perpetuis, non iis quidem vilissimis, sed earum uni et primæ, nimirum Deo, cujus similitudinem habet. Est quidem Philosophia menti humanæ, id est ‘ nobis insita;’ quia tota versatur in cogitatione, cognitione scilicet clara et distincta, et judicio quod hac cognitione fundatur: cogitatio autem optime dicitur qualitas mentis humanæ, sive ‘ nobis insita.’ Eadem Philosophia mentem humanam sejungit a rebus caducis, hoc est, ‘ omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellit:’ quoniam omnibus moderatur mentis affectibus, adeoque huic præsertim rebus caducarum cupiditati, quæ et ‘ homines reddit cæcos’ apud Ciceronem, et ‘ radix omnium malorum est’ apud Apostolum i. Tim. 6. Ipsa Philosophia mentem humanam conjungit cum rebus perpetuis: ut videlicet parte illa, cum qua mens humana, instinctu Philosophiæ, societatem init, æternum perseverante,

faceres. Præterea penetrale^v ¹¹ innocens domus, honestissimorum cœtus^w amicorum, socer Symmachus¹² sanctus, et æque actu ipso¹³ reverendus, ab omni nos hujus

^v *Locus interior secretiorque.*

^w *Societas.*

////////

—11 *Penetral Delph.* Hack.—12 *Socer etiam Sym.* edd. eædem.—13 *Ac tu ipsa Delph.* Hack. Deest *ipsa* in cod. Vict. primo. ‘Mire heic variant exemplaria: si liceat ita legerem et distinguerem: *et æque, ac tu ipsa,*

NOTÆ

æternus esse possit amor, æternaque ideo illa, quæ illius amoris comes est individua, voluptas. At Philosophia non sinit mentem humanam sic adhærere rebus perpetuis creatis, quas malos Genios vocamus, ut sub ejus ‘oculis sacrilegio locus’ sit: ‘instillat enim auribus cogitationibusque quotidie nostris Pythagoricum illud *ἐπου Θεῷ*:’ sequere Deum: quod etiam habetur Deuteron. XIII. ‘Dominum Deum vestrum sequimini, et ipsum time, et mandata illius custodite, et audite vocem ejus: ipsi servietis, et ipsi adhærebitis.’ Denique cum Philosophia hominem ‘faciat Deo consimilem;’ non quidem corpore, quemadmodum expressit Virgilius, ‘os humerosque Deo similis;’ Deus quippe est corporis expers; sed mente; efficiens scilicet ut mens nostra instar Dei cogitans nec erroribus nec vitiis indulgeat; propterea eadem Philosophia mentem nostram ita conjungit cum Deo tanquam cum primo veritatis virtutisque magistro, ut ‘non conveniat vilissimorum nos spirituum præsidia captare.’ Vilissimi autem illi spiritus sunt mali Genii, quorum ope homines quidam perditum mira præstare creduntur, non solum a Christianis, docente sæpius sacro textu, sed etiam ab ipsis Paganis. Unde Virg. Ecl. VIII. vs. 69. ‘Carmina vel celo possunt deducere Lunam: Carminibus Circe socios mutavit Ulyssci: Frigi-

bus in pratis cantando rumpitur anguis.’ Horat. Epod. Od. 17. ‘An quæ movere cereas imagines, Ut ipse nosti curiosus, et polo Deripere Lunam vocibus possim meis, Possim crematos excitare mortuos Desiderique temperare poculum,’ &c. Ovid. et alii.

^v *Præterea penetrale*] Alterum argumentum, quo Boëthius se purgat a prædicto crimine, accipitur ex virtute præstanti domesticorum, amicorum, et affinium, cum quibus idem Boëthius antiquam habuit necessitudinem. Cum enim virtus et vitium ita sint contraria ut nulla esse possit virtutis vitiique societas; si arcta fuerit inter quendam virum, et probos domesticos, amicos, affinesque societas, certe vir ille non debet esse suspectus illius præsertim criminis quod illis familiaribus nec ignotum esse potuit nec irreprehensum. Cum ergo crimen ‘sortilegii,’ utpote quod ut gravius, sic et frequentius et manifestius est crimine ‘ambitus,’ non possit non cognosci et non reprehendi a sanctissimis familiaribus, si Boëthius arctissimam habuerit familiaritatem cum probis domesticis, amicis, et affinibus; is certe reus esse nequit criminis ‘sortilegii:’ habuit autem Boëthius hanc familiaritatem: I. quidem cum probis domesticis: nam ut dicitur Prosa 3. lib. II. ‘felicissimus’ fuit ‘cum conjugis pudore tum masculæ prolis op-

criminis suspicione defendunt. Sed o nefas! illi vero de te ^z tanti criminis fidem capiunt,^w atque hoc ipso affines fuisse videmur maleficio,¹⁴ quod tuis imbuti disciplinis,^x tuis instituti moribus sumus.¹⁵ Ita non est satis nihil mihi profuisse tuam reverentiam, nisi ultro tu mea potius offensione

^z *Tu, o Philosophia, nostræ es criminationis occasio.*

reverendus. Sitzm.—14 Mss. quos sequuntur edd. Delph. et Hack. *atque hoc ipso videbimur affines fuisse maleficio.*—15 ‘Vetus, quem sequor: tuis

NOTÆ

portunitate,’ ita ut ‘duos pariter Consules liberos suos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate viderit:’ hinc nunc dicitur ‘penetral innocens domus:’ penetral quippe est locus interior, dictus a penu: ‘penuus’ autem, inquit Festus, ‘vocatur locus intimus in æde Vestæ, tegetibus septus:’ unde Virgil. 1. Georg. vs. 379. ‘Sæpius et tectis penetralibus extulit ova Angustum formica terens iter.’ 2. cum probis amicis: affuit enim semper illi ‘honestissimorum cætus amicorum.’ 3. cum probis affinibus: nam socer ejus ‘Symmachus sanctus, et æque ac ipsa Philosophia reverendus fuit.’ Quantus autem fuerit ille socer Symmachus colligi potest tum ex Cassiodoro, qui ait Var. l. iv. Ep. 6. Theodoricum Regem ad ipsum ut virum patricium scripsisse, ‘petenti non concedatur licentia recedendi de urbe,’ et Ep. 22. eundem Regem voluisse ut idem Symmachus cum quatuor aliis Senatoribus de causa prædictorum Basilii et Prætextati iudicium ferret; et Ep. 51. eundem Regem Symmacho iterum scribentem dixisse ‘Symmachum Romam decorasse domnum pulchritudine;’ tum etiam ex Prisciano Cæsariensi l. de Ponderibus et Mensuris, et Eunnodio, quibus dicitur ille ‘Symmachus omni virtutis luce fulgere, et ceteris tan-

quam virtutum exemplar proponi posse.’ Propterea Philosophia infra l. ii. Pro. 4. ‘Viget,’ inquit, incolumis pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer.’

^w *De te tanti criminis fidem capiunt*] Id est, propter te, o Philosophia, tantum illud crimen de me credunt: sic enim Seneca: ‘majora monstra veris vix capiunt fidem:’ sic ipse Virgil. Æn. v. vs. 604. ‘Hic primum Fortuna fidem mutata novavit.’

^x *Quod tuis imbuti disciplinis*] Solent nimirum ii, qui aut præcipitatione aut præjudicio judicant, temerarium de iis quæ ipsi ignorant proferre iudicium: quemadmodum S. Judas in sua Epist. his expressit verbis: ‘quæcumque ignorant, blasphemant.’ Sic ignara plebecula insolitos motus eorum, quos aut Sortiarios aut lycanthropos vocat, qui sæpius perturbati cerebri aut læsæ imaginationis sunt, malis Geniis refert acceptos. Sic nonnulli existimarunt artem conficiendi auri a Dæmonibus esse, ut ait Delrio Disquis. Mag. l. i. Sic Galeus ii. de Diff. Feb. c. 17. et cap. 10. de Simpl. Med. Fac. de semetipso locutus ait se propter singularem suam eruditionem positum fuisse in numero eorum, qui malorum Geniorum artibus adjuti morbos depellant. Sic ergo Boëthius, qui, ut loquitur Theodoricus Rex apud Cassiodorum

lacereris. At vero hic etiam nostris malis cumulus accedit, quod existimatio plurimorum^y non rerum merita, sed fortunæ spectat eventum; eaque tantum judicat esse provisā^z quæ felicitas commendaverit. Quo fit, ut existimatio bona prima omnium deserat infelices. Qui nunc populorumores, quam dissonæ,^z multiplicesque sententiæ,^a piget reminisci. Hoc tantum dixerim: ultimam esse adversæ fortunæ sarcinam,^b quod dum miseris aliquod crimen affingitur,¹⁶ quæ perferunt, meruisse creduntur.^a Et ego quidem bonis omnibus pulsus, dignitatibus exutus, existimatione fœdatus, ob beneficium supplicium tuli.¹⁷ Videre

^y Plures fortunæ veluti assentientes, non ut judicandum, sed ut a fortuna judicari videtur, judicant de merito. ^z De Boëthio. ^a Aliis damnantibus, defendentibus aliis de plebe viris. ^b Onus.

institutionibus eruditi sumus. Bernart.—16 Thuan. primus, Flor. et Vict. secundus: affigitur. *‘Aliquod crimen affigitur’* Ms. Rittersh. affligitur, male. Malim, si quid mutandum sit, legere *affingitur.* Sitz.—17 *Et ego, siquidem bonis omnibus pulsus . . . ob beneficium pertuli supplicium* Ed. Norimb. *Et ego*

NOTÆ

l. i. Var. Ep. 45. ‘multa eruditione saginatus fuit, ut artes, quas exercent vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaverit;’ propter summam suam eruditionem visus est huic affinis fuisse maleficio. Quare cum nemo dici possit ex eo esse affinis crimiui ambitus, quod sit eruditissimus, sicut de crimine sortilegii dicitur, inde concluditur Boëthius non ambitus, sed ‘sortilegii’ crimine accusatus fuisse; sed immerito: sicut ex prædictis demonstratur: hinc tamen non desinit ipsa Boëthii existimatio apud plurimos minui.

^y *Quod existimatio plurimorum, &c.]* Scilicet plurimi judicando, non cognitione clara et distincta, quæ in nobis est prima veri iudicii regula, sed præcipitatione et præiudicio feruntur: sic quod amore divitias, odio paupertatem prosequantur, de divitiis bonam, de pauperibus vero malam habent existimationem: sic amici

Job, quod hunc viderent calamitatibus oppressum, eundem judicant improbum: ‘quo fit, ut existimatio bona prima omnium deserat infelices:’ hinc vulgus, quæ felicitas commendaverit, ea tantum judicat esse prudentis.

^z *Esse provisā]* Ab homine: solet quippe vulgus ab eventu prudentiam hominis ita inferre, ut ejus videt exitum infelicem, hunc male adeoque imprudenter incepisse negotium concludat: id quidem sibi objicit Ovidius, sed idipsum statim refutat: ‘Exitus acta probat: careat successibus opto Quisquis ab eventu facta notanda putat.’

^a *Quæ perferunt, meruisse creduntur]* Quod nimirum prædicti homines viderint quosdam propter sua scelera juste punitos fuisse, idcirco hoc præiudicio ducti, quoscumque vident propter delatum crimen affligi, hos judicant ‘quæ perferunt, meruisse.’ Sed id temeritatis est: cum enim

autem videor nefarias sceleratorum officinas^e b gaudio lætitiæque fluitantes: c perditissimum quemque novis delationum fraudibus imminemem: d d jacere bonos, e nostri discriminis terrore f prostratos: flagitiosum quemque ad audendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum vero præmiis incitari: 18 insontes e autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos. Itaque libet exclamare:

c Domos. d Intentum. e Innocentes.

siquidem Delph. Hack. *Supplicium pertuli* Vict. primus.—18 In ed. Delph. *incitari*.

NOTE

homo iudex tam injustitiæ quam justitiæ possit esse particeps, idcirco sustinenda assensio de causis miseriarum, ne præcipitet iudicaturus.

b *Sceleratorum officinas*] Officina, sic dicta quasi ‘opificina,’ quædam est domus pars, in qua opus fit: unde differt ab ‘apotheca,’ in qua servatur, et a taberna, in qua venditur opus jam factum. Domus igitur vel etiam mentes impiorum hominum, in quibus causa adversus Boëthium per summam malitiam ficta est, non abs re vocantur ‘officinæ.’

c *Gaudio lætitiæque fluitantes*] Sicut enim vas præ liquoris copia effluere sive exundare dicitur, sic mens præ gaudii copia fluitare dici potest: nam ‘animus,’ inquit Terentius, ‘luxuria et lascivia diffluit;’ quodque latius atque uberius excrescit, id effluere dicitur Virgilio II. *Geor.* vs. 367. ‘Inde, ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde: Ante reformidant ferrum; tum denique dura Exerce imperia, et ramos compesce fluentes.’

d *Perditissimum... fraudibus imminemem*] Impunitas enim perditorum similium hominum fraudes parit.

e *Jacere bonos*] Quia, ut dicitur Lucæ XIII. ‘si in viridi ligno hæc fa-

ciunt, in arido quid fiet?’ si tantus, tantaque virtute præditus, Boëthius tam male excipiat, quid sperare possint ceteri virtutum cultores?

f *Discriminis terrore*] Discrimen idem est quod periculum: sicut enim crinis est a Græco κρίνειν, quod proprie est dirimere, sic discrimen est a διακρίνειν, quod etiam dirimere est sive separare: unde capillos a se invicem distinctos vocamus discriminatos. Claudian. de Nupt. Hon. ‘Hæc morsu numerosi dentis eburno Multifidum discrimen arat.’ Atqui quo periculo aliquis jactatur, hoc a ceterorum hominum cœtu videtur seungi. Ceterum Boëthius paucis hic resumit suas calamitates, earum causam, et quæ ex his consequuntur mala. Calamitates sunt 1. quod ‘bonis omnibus sit pulsus.’ 2. quod ‘dignitatibus exutus.’ 3. quod ‘existimatione fœdatus.’ Causa calamitatum est multiplex ejusdem Boëthii, in Senatum præcipue, ‘beneficium,’ pro quo ‘supplicium tulit.’ Mala quæ ex his consequuntur, sunt primum quod sontes ‘impunitate’ non modo ‘ad male deferendum,’ sed etiam ‘ad audendum,’ immo ‘ad efficiendum quodlibet facinus’ ferantur: insontes vero ‘et severitate et defensione’ priventur. ‘Itaque libet exclamare:’

METRUM V.

O STELLIFERI conditor orbis,^g
 Qui perpetuo nixus solio^h
 Rapido cælum turbineⁱ versas,
 Legemque pati sidera cogis;^k

O Deus creator cæli stellati, qui considens in solio sempiterno, convertis ipsum cælum vertigine celeri, et adigis astra subire tuum imperium, ita ut Luna modo

NOTÆ

^g *Stelliferi conditor orbis*] Cæli: Cælum enim, etiam iudice Tullio, duplicis est generis. Alterum aërium, in quo nubes, imbres, ventique coguntur. Alterum stelliferum, quod a domiciliis nostris altissimum, omnia cingit et coercet, extrema ora et determinatio mundi. De hoc autem secundo cæli genere ideo nunc loquitur Boëthius, quod dicturus sit de legibus, quæ cum in inferioribus corporibus, tum etiam in astris observantur, quas quidem leges Deus ipse statuit a primo momento, quo hæc corpora condidit: propterea Deus nunc cogitatur, ut conditor.

^h *Qui perpetuo nixus solio*] Solium generatim est sedes in qua plures simul considerare nequeunt: 'Solia,' enim, inquit Festus, 'appellantur sedilia in quibus non plures singulis possunt sedere:' quasi solium dicatur quod solium unum capit. Speciatim vero solium est sedes regia, vulgo *un Trône*: sic accipitur a Virgil. sæpius; ut *Æneid.* vii. vs. 169. 'Imperat et Solio medius consedit avito.' Deus autem nunc spectatur, quatenus est Rex: unde versu 27. dicitur 'merito rector colibere modo;' et vers. 46. 'Rapidus, rector, comprime fluctus.' In hoc autem regnum Dei differt a ceteris, quod hæc mutationi sint obnoxia, illud vero æternum sit et immutabile: quare nunc dicitur 'per-

petuum;' cui favet illa vocis interpretatio, qua solium dicitur sedes solida; ut terra, quod solida sit, appellatur solum.

ⁱ *Rapido cælum turbine*] Turbo, Gallice *un tourbillon*, a turbando dicitur, quod, facto quodam circuitu, materia sic turbetur, ut summa imis, anteriora posterioribus, dextra sinistris succedant. Sic ventus quidam, qui Lucretio vocatur 'versabundus,' quique corpora obvia circumagit, vocatur 'turbo:' unde Virgil. *Æn.* ii. vs. 416. 'Adversi rupto cœu quondam turbine venti Confligunt.' Sic trochus, vulgatum puerorum ludibrium, appellatur 'turbo' Virg. Sic fusi pensilis circuitio Catullo dicitur 'turbo.' Sive autem cælum credatur solidum, sive liquidum, ibi perennis est materiæ motæ circuitio, adeoque 'turbo.'

^k *Legemque pati sidera cogis*] Ut corpus primum non movetur, nisi ab ipso Deo, a quo conditum est; sic idem corpus non movetur nisi secundum eas, quas ipse Deus statuit immotasque servat motus leges: optime enim Ovidius, 'Nil ita sublime est supraque pericula tendit, Non sit ut inferius suppositumque Deo.' Sic corpus quod movetur, ab aliquo alio moveatur necesse est: sic corpus imotum, non movet, &c. ejusmodi de quibus in Philos. Hinc Sapientia æterna Proverb, viii. 'Quando' Deus,

Ut nunc pleno lucida cornu,¹ 5
 Totis fratris obvia¹⁹ flammis,
 Condat stellas Luna minores;
 Nunc obscuro pallida cornu,
 Phœbo propior, lumina perdat.
 Et qui primæ tempore noctis^m 10

integro orbe illuminata, cunctisque ignibus fratris sui Solis opposita occultet parva sidera; modo obducto orbe pallens amittat lucem vicinior Soli. Ut etiam Hesper-

//////////

19 Delph. Hack. *fratris et obvia.*

NOTÆ

inquit, 'præparabat cœlos, aderam: quando certa lege et gyro vallabat abyssos: quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum: quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos,' &c. Cum igitur sidera corpora sint, hæc non solum a Deo sunt, sed legibus ab ipso Deo constitutis servatisque moventur: adeoque Deus 'cogit sidera legem pati:' propterea Deus nunc dicitur regere alternas Lunæ, Veneris, Dierum, Tempestatumque annuarum vices: sicut deinceps explicandum.

¹ *Ut nunc pleno lucida cornu]* I. qui- dem agitur de Luna, cujus vices in hoc versantur, quod modo sit plena, modo curvata in cornua. Plena est Luna, sive 'pleno lucida cornu,' cum Soli, interjecta terra, e diametro opposita lumen solare media sui parte ad nos remittit: hoc est, 'totis fratris obvia flammis:' poëtis enim Diana, quæ alio nomine dicitur Luna, et Apollo, qui alio quoque nomine dicitur Sol, sunt soror fraterque, ab Jove ex Latona eodem partu progeniti. Tunc autem 'Luna condit stellas minores;' quia minus lumen obscuratur offunditurque majori lumine: quamvis autem stellæ, maximam partem, magnitudine Lunam superent, stellæ tamen, utpote magis dissitæ, minus lu-

minis quam Luna ad nos diffundunt: hinc 'Luna,' ut ait Varro IV. de L. L. dicitur quasi 'lucina,' quod sola noctu lucet: hinc etiam Luna vocatur majus sidus, et stellæ, minora sidera, non solum in Sacro Textu, sed etiam vulgo, et apud Latinos auctores. Horat. Carm. l. I. Od. 12. 'Crescit, occulto velut arbor ævo, Fama Marcelli: micat inter omnes Julium sidus, velut inter ignes Luna minores.' Eadem vero Luna curvatur in cornua, sive 'obscuro' est 'pallida cornu,' cum a prædicto plenilunii loco recedens, ad Solem ita accedit, ut hinc decrescendo ad interlunium, inde crescendo ad plenilunium redeat: propterea 'Phœbo propior lumina perdit:' non omnino, siquidem semper media Lunæ pars a Sole illuminatur, sed quæ nos respicit: unde melius homo quam Luna diceretur lumen solare perdere.

^m *Et qui primæ tempore noctis]* II. agitur de Venere, cujus vices in eo consistunt, quod modo subsequatur Solem occidentem, 'Hesperus;' modo eundem Solem orientem antegreditur, 'Lucifer:' sed ad clariorem hujus sideris intelligentiam sua ad Grammaticos, Historicos, Poëtas, et Philosophos de hac stella referenda est doctrina. Grammaticis Hesperus, Hesperugo; Vesper, Vesperugo; Lucifer φωσφόρος; stella tam serotina quam

Agit argentes Hesperus ortus,
 Solitas iterum mutat habenas,
 Phœbi pallens Lucifer ortu.
 Tu frondifluæ frigore brumæⁿ

rus, qui ortus primo noctis spatio ducere videtur agmen stellarum frigidarum, idem Lucifer mutet rursus fræna consueti in ortu Solis pullidus. Tu contrahis diem in

NOTÆ

matutina, idem sunt Veneris sidus: nam Cicero II. de Nat. D. 'Infima est,' inquit, 'quinque errantium, terræque proxima stella Veneris, quæ *φωσφόρος*, Latine Lucifer, dicitur, cum antegreditur Solem, cum subsequitur autem, Hesperus:' unde Martialis Epig. I. VIII. Ep. 21. 'Phosphore, redde diem.' Et Virgil. Ecl. x. vs. 77. 'Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.' Historicis Hesperus, Atlantis peritissimi Astronomi frater, Astronomiæ pariter studiosissimus, qui cum altissimum montem, eum forte quem a fratre Atlantem nominaverunt, conscendisset, ut inde sidera diligentius contemplaretur, seu morte, seu morbo, seu quodam alio casu impeditus, in patriam nunquam rediit: unde plebecula, superstitioni dedita, ipsum inter astra in cælo collocatum fuisse existimavit, ipsique propterea divinos honores exhibuit: hinc duæ Hesperia: altera Hispania, altera Italia. Prior Hesperia dicitur a sidere cognomine, quod regnum hoc Græcis, instar hujus sideris, sit occidentale: de hac loquitur Horatius I. Carm. Od. 36. 'Qui nunc Hesperia sopes ab ultima.' Posterior Hesperia vocatur a prædicto Hespero Atlantis fratre, qui a germano pulsus, Italiam tenuit, eique nomen sive a se sive a sua patria desumptum imposuit. De hac Virg. Æn. I. vs. 534. 'Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.' Poëtis Hesperus in stellam conversus, quæ quibusdam Venus; aliis Auroræ filius. Cum autem his-

dem Poëtis Sol quadrigis, Luna bigis vehatur, Hesperus uno seorsum equo ntitur, sed hunc ita alternat, ut mane album, sero fuscum ascendat: propterea Hesperus nunc dicitur 'solitas iterum mutare habenas.' Philosophis denique Hesperus sive Venus est planeta, qui per cælum liquidum, ut paleæ per aquas abripi solent, raptus modo supra, modo infra Solem, sic movetur, ut emendicato Solis lumine relucens, easdem fere, quas Luna, luminis vicissitudines subeat. Fatentur autem hanc stellam modo antegredi orientem, modo subsequi occidentem Solem: sed id diverso modo explicant, pro diverso Mundi systemate, de quo dicere non vacat. Constat ergo apud omnes Hesperum subsequi occidentem Solem: unde nunc merito dicitur 'primæ tempore noctis agere argentes ortus;' sive ducere nocturna sidera, quibus regnantibus terra frigescit. Constat pariter Luciferum, qui idem sidus est quod Hesperus, antegredi orientem Solem: unde nunc optime dicitur 'solitas iterum mutare habenas' in 'ortu Phœbi' sive Solis. 'Pallet' tamen propter majus Solis orientis lumen.

ⁿ Tu frondifluæ frigore brumæ] III. agitur de diebus, quorum præcipuæ vices in hoc versantur, quod hyeme breviores, æstate longiores sint. Nimirum dies hic est mora Solis supra nostrum horizontem ab Ortu ad Occasum progredientis: quare nox huic diei opposita est mora ejusdem Solis

Stringis lucem breviora mora :

15

Tu, cum fervida venerit æstas,

Agiles noctis dividis horas.

Tua vis varium temperat annum,°

minus spatium frigore brumæ detondentis frondes : tu distinguis horas noctis promtas tum, cum æstas calida accessit. Virtus tua sic moderatur annum diccrsum, ut,

NOTÆ

infra nostrum horizontem ab Occasu in Ortum regredientis. Cum igitur Sol non æquali semper intervallo a duobus polis distans terram circum-eat, sed nonnunquam ad Austrum magis, aliquando magis ad Aquilonem accedat, secutus orbem, qui Zodiacus dicitur ; propterea dies modo brevior est, modo longior. Brevior est Sole accedente ad Austrum, quod fit ab Æquinoctio autumnali ad Solstitium hybernium, scilicet a vigesimo tertio Septembris ad vigesimum secundum Decembris: quod tempus vulgo appellatur ‘bruma,’ a brevitate dierum, ut ait Vossius post Varronem et Festum ; quæ propter recessum Solis et frigida est, et arbores frondibus exiit: hinc dicitur, ‘Tu frondifluæ frigore brumæ Stringis lucem breviora mora.’ Longior autem est Sole accedente ad Aquilonem, quod fit ab Æquinoctio verno ad Solstitium æstivum, videlicet a vigesimo primo Martii ad vigesimum secundum Junii; quo tempore incipit æstas calida, adeoque noctes brevissimæ sunt: propterea nunc dicitur, ‘Tu, cum fervida venerit æstas, Agiles noctis dividis horas.’ Sic Ovidius Trist. l. v. El. 11. ‘Nec mihi Solstitium quicquam de noctibus aufert, Efficit angustos nec mihi bruma dies.’ Hic duo observari poterunt. Primum quidem vocem hanc, ‘frondifluæ,’ quamvis non ita fuerit in usu apud antiquos auctores, aptissimam tamen esse ad significandum id quod pluribus expressit Virgil. Æneid. vi. vs. 309.

‘Quam multa in sylvis autumnii frigore primo Lapsa cadunt folia.’ Deinde horas, ex quibus sive dies sive nox brevior componitur, vocari ‘agiles’ sive ‘promtas:’ quia horæ duplicis sunt generis ; aliæ æquales, aliæ inæquales inter se. Æquales dicuntur illæ, quæ sive hyeme sive æstate sexaginta semper, ut aiunt, minutis æqualibus constant: qua ratione dicimus Solem per viginti quatuor horas ab uno cæli puncto ad idem regressum totam circuivisse terram. Inæquales vero dicuntur, quæ cum sint duodecima tantum sive diei sive noctis pars, crescentibus decrescentibusque sive diebus sive noctibus crescere debent et decrescere.

° *Tua vis varium temperat annum]*

iv. agitur de ipsis anni tempestatibus, quarum vices in hoc versantur, quod ut Ver reddit frondes, quas Autumnus abstulerat, sic Æstas mactaret, quas Hyems vidit seri, segestes: duæ priores tempestates significantur ventis, qui tunc temporis regnare solent; Autumnus quidem Borea, Ver vero Zephyro: duæ autem aliæ tempestates signis exhibentur cælestibus; Hyems Arcturo, Æstas Scirio. Boreas ἀπὸ τῆς βοῆς dictus, quod sit turbulentus ac sonorus, ventus est (apud eos quidem, qui octo duntaxat ventos agnoscebant, quorum unus a Meridie, alter a Septemtrione; tres ab Ortū, totidemque ab Occasu flarent) ab Ortū spirans; sed (apud eos qui duodecim vel plures

Ut, quas Boreæ spiritus aufert,
 Revchat mitis Zephyrus, frondes :
 Quæque Arcturus semina vidit,
 Seirius altas urat segetes.

20

quæ folia flatus Boreæ tollit, hæc Zephyrus lenis reddat, et quas segetes Arcturus sidus inspexit satus, easdem canicula sidus alterum comburat messes adultas.

NOTÆ

ventos posuerunt) Septemtrionalis : quare propter accessum Solis ad Septemtrionem per Æstatem, quam excipit Autumnus, ventus ille per Autumnum flare consuevit, adeo ut illi referri possit acceptum, quod arbores frondibus exuantur, quodque tunc oriantur procellæ : unde Virg. 1. Geor. vs. 311. 'Quid tempestates autumni et sidera dicam?' Zephyrus, sic dictus quasi ζωήφορος, sive τὸ ζῆν φέρων 'vitam ferens;' quod eo plantæ redivivæ germinant pullulenteque, unde Plinio dicitur 'genitalis Mundi spiritus;' est ventus ab Occasu Æquinoctiali flans. 'Hic,' inquit Plinius l. xviii. c. 34. 'Ver inchoat aperitque terras, tenni frigore saluber. Hic vites putandi, frugesque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi jus dabit, afflatuque nutritium exercebit;' propterea Latinis vocatur Favonius, a favendo, quia faveat genituræ. Lucretius l. iii. 'Viget genitabilis aura Favoni.' Et Catullus Carm. de Nupt. Pelei et Thet. 'Quos propter fluminis undas Aura parit flores tepidi fecunda Favoni.' Arcturus, quasi ἄρκτου οὐρά, 'ursæ cauda,' est stella in signo Bootis prope caudam Majoris Ursæ. Observant autem sidus illud ortu suo comitari Solem orientem a mense Octobri, quo tempore terra semina suo sinu infusa fovere solet : propterea nunc dicitur : 'quæque Arcturus semina vidit.' Sic Virgilius 1. Georg. vs. 67. 'At, si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum Arc-

turum tenni sat erit suspendere sulco.' Et versu 204. 'Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis Hædorumque dies servandi.' Seirius denique, sive, ut alii scribunt, Sirius, sic dictus a σελῶ 'exsiccò,' unde et Sol, teste Suida, σελρ vocatur, est stella fulgentissima in ore Majoris Canis, quæ ortu suo Solem orientem comitatur a mense Julio, quo tempore seges matura arescere videtur. Quod autem stella hæc in ore Majoris Canis appareat, idcirco vulgo appellatur 'Canicula;' sed quod tunc Sol, cujus orientis comes est, majori suo æstu terras urat, propterea sidus hoc tanti caloris accusatur, ita ut Seirius a poetis dicatur 'æstifer.' Sic noster Auctor, 'Seirius altas urat segetes.' Sic Virgilius 1v. Georg. vs. 425. 'Jam rapidus torrens sitientes Seirius Indos Ardebat cælo, et medium Sol igneus orbem Hauserat; arebant herbæ, et cava flumina siccis Faucibus ad linum radii tepefacta coquebant.' Et Æneid. iii. vs. 141. 'Tum steriles exurere Seirius agros: Arcbant herbæ, et victum seges ægra negabat.' Optime autem notat Gassendus 'Caniculam' falso accusari ejusmodi æstus : quemadmodum canities falso accusaretur mortis, quam obierunt senes castæ Susannæ delatores. Scilicet tantum abest, ut Canicula causa sit hujus æstus, ut potius apud populos, quibus per nostram æstatem imminet, frigus magis vigeat : quare, ait idem philosophus, meliori jure populi illi 'Caniculam' accusare possent

Nihil antiqua lege solutum ^P
 Linquit propriæ stationis opus.
 Omnia certo fine gubernans, 25
 Hominum solos respuis actus ^q
 Merito rector cohibere modo.
 Nam cur tantas lubrica versat
 Fortuna vices? Premit insontes
 Debita sceleri noxia pœna: ^r 30
 At perversi resident celso
 Mores ^s solio, sanctaque ^t calcant

Nihil liberum a veteri lege omittit operam suæ conditionis. Tu moderatus omnia stabili modo, dedignaris tantum continere actiones hominum, ut decet, instar sapientissimi moderatoris: quare enim fortuna instabilis alternat tam magnas varietates? Supplicium crimini debitum vexat innocentes. Sed mores improbi sedent in

NOTÆ

sui frigoris, quam nos nostri caloris:
 si virtus de cœlo lapsa, quam barbari
 ‘influentiam’ vocant, id effecti, ut
 vulgo præstare creditur, reipsa præ-
 staret.

^P *Nihil antiqua lege solutum*] Præ-
 dicta corpora, ad quorum exemplum
 de ceteris judicandum est, certis ita
 continentur legibus, ut quo modo
 legimus sese habuisse apud Majores
 nostros, eodem hæc nunc videamus
 se habere: Deus quippe ‘omnia’ hæc
 ‘certo fine gubernat:’ sive ut dicitur
 Sap. viii. ‘attingit a fine ad finem
 fortiter, et disponit omnia suaviter.’

^q *Hominum solos respuis actus*] Quasi
 dicat: Cum cetera divina providen-
 tia ita administrentur, ut snæ singu-
 lis vicibus respondeant vices, unus
 tamen homo ita videtur a Deo dere-
 lectus, ut res humanæ temere ac for-
 tuito agi videantur, siquidem cum
 bonis prospera, malis adversa debe-
 antur, contra bonis adversa, malis
 prospera accidunt: unde nonnulli de
 divina providentia dubitant: Claudi-
 anus lib. i. in Rufinum, vs. 1. ‘Sæpe
 mihi dubiam traxit sententia mentem,

Curarent Superi terras, an nullus in-
 esset Rector, et incerto fluere
 mortalia casu.’ &c. Hinc noster
 auctor: ‘Nam cur tantas lubrica ver-
 sat Fortuna vices?’ De fortuna dic-
 tum est Metro 1.

^r *Premat insontes Debitas celeri noxia
 pœna*] Ut supremus omnium modera-
 tor Deus infinite iustus est, sic sua
 quibuslibet vitiis, Deo ita statuente,
 debentur supplicia, quæ quia nocent
 seu corpori seu menti, propterea vo-
 cantur ‘pœna noxia.’ At pœna hæc
 insontes premit, quatenus hi nocen-
 tium imperio subditi, ab iisdem in-
 justa patiuntur, ita ut eorum virtus
 pœna vitiis debita veluti involuta
 lateat. Sic Claudian. loco cit. ‘Sed
 cum res hominum tanta caligine vol-
 vi Aspicirem, lætosque din florere
 nocentes, Vexarique pios: rursus
 labefacta cadebat Religio.’

^s *Perversi ... Mores*] Modus hic no-
 minatur pro re modificata: non enim
 tam mores perversi, quam qui mori-
 bus perversis afficiuntur homines in
 celso solio resident, ornati nimirum
 primis dignitatibus.

Injusta vice^u colla nocentes.

Latet obscuris condita virtus

Clara tenebris,^v justusque tulit

35

Crimen iniqui.^w

Nil perjuriam,^x nil nocet ipsis

Fraus mendacii comta colore.

Sed cum libuit viribus uti,^y

summo tribunali, et sotes iniqua vicissitudine proterunt capita pia. Virtus splendida delitescit abscondita caligine opaca, et pius habet infamiam impio debitam. Perjuria non nocent ipsis nocentibus; fraus velata specie fallaci non nocet iisdem.

NOTÆ

^u *Sanctaque . . . colla*] Similiter pars hic ponitur pro toto: siquidem sanctos potius homines, quam illorum colla calcant nocentes. Sed ut posterior hic, sic ille prior loquendi modus poëtis præsertim usitatissimus est.

^v *Injusta vice*] Quod injustum videatur probos ab improbis premi: vicem enim dicimus quod alternis facimus patimur: hinc ‘vicissim,’ et ‘vicarius.’

^v *Latet obscuris condita virtus Clara tenebris*] Paradoxum videtur ‘virtutem claram obscuris conditam tenebris latere:’ hæc tamen ex eo possunt conciliari; quod virtus obscura fit aliis hominibus; clara vero cum menti ejus qui virtutem colit, tum Deo qui virtutem ipsi menti infudit. Sic ‘virtus,’ ait Tullius pro Sest. ‘in tempestate quieta est, et lucet in tenebris, et pulsa loco manet tamen atque hæret in patria, splendetque per sese semper, nec alienis unquam sordibus obsolescit.’

^w *Justusque tulit Crimen iniqui*] Crimen hic non significat culpam, quippe quæ solis inest nocentibus: sed potius infamiam, quæ culpam sequi deberet, ut honos virtutem. Sic Tullius in Verrem ait ‘laudem imperatorum criminibus avaritiæ obteri.’ Nimirum crimen generatim id omne est,

quo aliquis a ceteris distinguitur separatur: unde ‘discrimen.’ Cum autem infamia hæc improborum esse deberet, hæc proborum nunc esse dicitur; additurque modus, quibus nocentes ceteros affligere solent, videlicet ‘perjurium,’ ‘fraudem,’ et ‘vim,’ nihil ipsis nocentibus nocere.

^x *Nil perjuriam*] 1. Perjurium est, aut falsum jurare, aut quod ex animi sententia juraveris, id non facere: hinc in perjurio, auctore Tullio, fides jurandumque negligitur: hinc sua est, eodem auctore, 11. de Leg. perjurio pœna; divina quidem, exitium; humana vero, dedecus. Nocentibus tamen, inquit Boëthius, ‘nil nocent perjuriam:’ usque adeo ‘injustæ’ sunt ‘vices.’

Nil nocet ipsis Fraus] 11. Fraus dicitur adlatio dolosa: propterea nunc dicitur ‘mendaci comta colore.’ Scilicet homo vulpeculam imitatus, quod vi obtinere nequit, id mendacibus factis dictisque assequi conatur: quod, inquebant Veteres, odio dignum majore, adeoque suo afficiendum supplicio: nihilominus, ait Boëthius, ordo rerum ita præposterus videtur, ut ipsis fraudulentis ‘fraus nil noceat.’

^y *Cum libuit viribus uti*] 111. Vis, inquit Romanus Orator, pro Cæc. est quæ periculo, aut decedere nos aliunde cogit, aut prohibet accedere:

Quos innumeri metuunt populi, 40
 Summos gaudent subdere Reges.
 O jam miseras respice terras,^z
 Quisquis rerum fœdera nectis.^a
 Operis tanti pars non vilis
 Homines,^b quatimur fortunæ salo.^c 45
 Rapidos,[†] rector, comprime fluctus,^d
 Et, quo cœlum regis immensum,
 Firma stabiles fœdere terras.^e

At ubi placuit ipsis, uti suis viribus, tum gestiunt subjicere sibi principes magnos, quos gentes innumerabiles timent. O Deus, qui moderaris necessitudines rerum, nunc intueri terras calamitosas. Nos homines, portio non abjecta operis tui tam magni, jactamur astu fortunæ: compesce, moderator, procellus violentas fortunæ, et qua lege gubernas ingens cœlum, eadem confirma firmatus terras.

† *Rabidos*, et mox *stabili*, Wakefield. ad Lucret. v. 1001.

NOTÆ

et hoc a ratione eo magis alienum est, quod mutatis rerum vicibus etiam illi, quibus debetur obsequium, vi subjiciantur: ut nunc dicitur: 'Quos innumeri metuunt populi, Summos gaudent subdere Reges:' quamobrem neque id crimen impunitum esse debeat: cum tamen prædictis nocentibus 'nihil' videatur 'nocere.'

^z *O jam miseras respice terras*] Ad Deum, a quo carmen incepit, re-vertitur Poëta, ipsumque rogat, ut 'miseras respiciat terras,' quas nimirum incolunt homines, indigna ferentes.

^a *Quisquis rerum fœdera nectis*] Prædictas scilicet causarum effectorumque naturalium vicissitudines.

^b *Operis tanti pars non vilis Homines*] Homo quidem 'pars' est rerum a Deo conditarum: siquidem neque a semetipso, neque a nihilo fieri potuit: sed idem homo pars est 'non vilis:' quod ea etiam, a quibus cogitari non potest, ipse cogitet.

^c *Quatimur fortunæ salo*] Ut Poëtis sic Oratoribus 'salum' est mare;

quod nimirum in mari multus sit salis sapor: hinc 'Salacia' et 'Venilia' apud Poëtās usitantur ad significanda ea maris decremēta et incrementa, quibus bis in die detumere et tumere solet Oceanus. 'Salacia' quippe sunt fluctus maris a littore ad salum redeuntis: 'Venilia' autem fluctus ejusdem maris ab alto salo ad littus venientis. Non immerito autem dicitur 'fortunæ salum' cum ab aliis auctoribus, quod sicut a mari sic a fortuna plura sunt bona et mala sed inconstantissime: tum præsertim a nostro auctore; quod hic amarus experiatur fortunæ casus.

^d *Rapidos, rector, comprime fluctus*] Id est, violentos motus fortunæ, quæ est veluti insanum mare.

^e *Quo cœlum regis. . . fœdere terras*] Homines sic moderare, ut quemadmodum non solum in cœlo, sed in reliquis operibus tuis, suæ suis respondent vicibus vices, sic apud homines, et virtutibus præmia et vitiis supplicia reddantur.

PROSA V.

HÆC ubi continuato dolore delatravi,^{f 20 f} illa^g vultu placido,^g nihilque meis quæstibus mota: Cum te, inquit,^h mœstum,ⁱ lacrymantemque vidissem,^h illico miserum,ⁱ exulemque^k cognovi. Sed quam id longinquum esset exili-

^f Stulte locutus sum. ^g Philosophia. ^h O Boëthi. ⁱ Quantum hoc exilium distaret.

////////

20 *Deblateravi* Delph. Vid. inf. '*Deblateravi*: alii legunt, *delatravi*, sive *dilatravi*: sed minus bene.' Vallin.—1 Vict. primus: *inquit, alumne mœstum*.

NOTÆ

^f *Delatravi* [*deblateravi*] Alii legunt *delatravi*, sive *dilatravi*: sed vox qua utimur tam apta est ad significandam eam, quam nunc Boëthius habet de prædictis, cogitationem, tamque facile potuit propter similem pronuntiationem in vulgatas voces mutari, ut hæc illam oblitterasse videantur: quod attendenti patebit. Nimirum '*deblaterare*,' inquit Festus, '*est stulte loqui*:' nam *βλάκας* stultos vocant Græci: hinc *Blaterones* sunt '*homines in verba projecti*,' inquit Agellius l. i. c. 15. '*importuni locutores, qui nullo rerum pondere innixi verbis humidis et lapsantibus diffluunt*.' Normani vocant *barards*; nec ita inepte: qui enim præcipientes sic loquuntur, hi infantium iustar, saliva effluente buccas et vestes aspergere solent.

^g *Illa vultu placido*] Philosophia scilicet; quippe quæ omnium rerum moderatrix est. Hinc '*sapiens*' sive philosophus Ciceroni iv. Tusc. '*is est, qui moderatione et constantia quietus animo est, sibi ipse placatus, ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat*.'

^h *Cum te, inquit, mœstum, lacryman-*

temque vidissem] Inquit Philosophia. *Lacrymæ* quidem seipsas produunt: tristitia autem et lacrymis et oculorum situ noscitur: '*oculi enim sunt*,' inquit Orator iii. de Or. '*quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significamus*.'

ⁱ *Miserum . . . cognovi*] Miser, ut Cujacio pluribusque aliis placet, dicitur a *μισῶ* '*odi*,' quod misera conditio omnibus sit exosa. Miseram autem illam Boëthii conditionem Philosophia cognovisse potuit ex lacrymis et tristitia prædictis: hæc enim sunt miseriæ comites.

^k *Exulemque*] *Exsul*, sive, ut Veteres legebant, *exsol*, ille dicitur, qui ex solo deturbatus abest: hinc aiunt scribendum *exsul*, non *exul*: sed id tanti non est, cum litera *x* ex literis *c* et *s* componatur. Cognovit autem Philosophia hoc Boëthii exilium, non ex tristitia et lacrymis tantum: his quippe non exilium potius, quam quælibet alia miseria significatur: sed ex ipso, in quo Boëthius lacrymabatur, loco: qui utpote Boëthio conjunctus potuit et ab auctore reticeri, et a lectore facile intelligi. Verum cum exilium dicatur patriæ privato, cumque hominis patria alia

um,ⁱ nisi tua prodidisset oratio, nesciebam. Sed tu procul² a patria non quidem pulsus es, sed aberrasti. At si te pulsum existimari mavis, te potius ipse pepulisti.³ Nam id quidem de te nunquam cuiquam fas fuisset.⁴ Si enim cujus oriundus sis patriæ reminiscaris,¹ non, uti Atheniensium^m quondam, multitudinis imperio regitur: *ἄλλὰ εἰς βασιλεύς ἐστιν, εἰς κοίρανος,*^{m 4} qui frequentia civium, non de-

^h Nemo potuisset te pellere. ¹ Tua patria non regitur imperio multitudinis; sicut olim Athenæ regebantur: sed hujus. ^m Unus est Dominus, unus Rex.

—2 ‘Sed tu quam procul] Ejice particulam quam, suadente Ms. Rittersh.’ Sitzm.—3 Ms. Rittersh. te ipse repulisti.—4 Sed εἰς κοίρανος ἐστιν, εἰς βασιλεύς

NOTÆ

dicatur corporis, alia mentis, propterea exilium non solum de corporibus a natali solo expulsis, sed etiam de mentibus a cælo sive potius a Deo remotis intelligi potest: unde quamvis Boëthius in prædictis suis Carminibus de priori duntaxat exilio locutus fuerit, Philosophia tamen, occasione accepta, de posteriori exilio loquitur, simulataque sua ignoratione innuit ‘exilium non adeo longinquum esse,’ quod nimirum mens hominis, quamcumque is incolat terrarum regionem, nec longiori propterea, nec breviori intervallo a cælesti patria distet: bene quippe Anaxagoras quærenti, nullane patriæ ipsi esset cura, Mibi, inquit, patriæ cura et quidem summa est: digitum in cælum intendens. Optime S. Paulus II. Cor. 5. monet ‘nos habere domum æternam in cælis:’ quod apud Christianos est vulgatissimum. Propterea ab hac patria nemo pellitur: ‘tu procul a patria non quidem pulsus es:’ nam hoc est discrimen inter patriam corporis et patriam mentis, quod etiam inviti possumus a patria corporis expelli: a patria vero mentis, nimirum a cælo sive potius ab ipso Deo non nisi volentes recedamus: huc enim

Delph. et Var. Clas.

tendimus, hic commoramur affectibus mentis, quorum sumus domini. A patria tamen cælesti aberramus aliquando: ‘sed aberrasti:’ quatenus libere voluntas nostra deficit a divina voluntate, quæ ut est prima rerum omnium causa, sic prima est actuum humanorum regula: quamobrem ‘si te pulsum existimari mavis, te potius ipse pepulisti,’ tua scilicet voluntate, tuo consensu, cujus ita dominus es, ut ‘id de te nunquam cuiquam fas fuisset.’ Tanta quippe est mentis humanæ libertas, ipsa ut nec errore nec vitio, quibus a cælesti patria arcemur, nisi eadem libere voluerit, contaminari possit.

¹ Cujus oriundus sis patriæ reminiscaris] Inceptus de patria cælesti sermo continuatur: hujus autem patriæ reminisci duntaxat Boëthium oportet: quia Boëthius sive a Deo, sive suo Marte, sive etiam magistrorum adminiculis instructus, multis ab hinc annis noverat cælum suam esse patriam: sed notio hæc affectibus forte obscurata: hinc illud non tam scire primum, quam reminisci debebat.

^m Non, uti Atheniensium] Triplex est patriæ regendæ modus, sive

Boëth.

I

pulsione lætatur: cujus agi frænis,^a atque obtemperare justitiæ,^o summa libertas est.ⁿ An ignoras illam tuæ civitatis^p antiquissimam legem^o qua saucitum est, ei jus exu-

^a *Habenis, id est, imperio.*

^o *Legibus.*

^p *Romæ et cali.*

NOTÆ

triplex imperii forma, videlicet Principatus, Status optimatum, et Status populi: nam 'cunctas nationes et urbes,' ait Cornel. Tacit. Ann. iv. 33. 'populus, aut primores, aut singuli regunt.' Athenienses quidem ab Optimatibus primum, a Populo deinde leges acceperunt, unde non solum 'depulsione civium bene meritum lætati,' sed mori eos aliquando cœgisse feruntur. At cælestis nostra patria neque Populo, neque Optimatibus, sed uno duntaxat Principe regitur: ut enim ait Homerus Iliad. β. εἰς κοῖρανός ἔστω, Εἰς βασιλεὺς, 'Hærus unicus esto, unicus et princeps.' Scilicet ut solus Deus est mentis humanæ conditor, sic solus Deus est ejusdem mentis moderator; propterea Deus i. Timoth. 6. et alibi dicitur 'rex regum et dominus dominantium.' Rex autem ille supremus 'lætatur frequentia civium:' propterea enim humanum genus condidit, perditumque Unigeniti filii morte reparavit: hinc Christus Joan. 10. 'Alias,' inquit, 'oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor.' Idem Rex supremus 'non lætatur depulsione civium:' nam i. Timoth. 2. 'Salvator noster Deus omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.' 'Vivo ego, dicit Dominus Deus,' Ezechielis 33. 'nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis; et quare moriemini, domus Israel?' Hujus denique summi Re-

gis voluntate regi, 'summa libertas est:' sed id longiori quadam interpretatione videtur indigere.

ⁿ *Cujus agi frænis, atque obtemperare justitiæ, summa libertas est]* Libertas, inquit Tullius i. de Off. et Parad. v. 'est potestas vivendi ut velis;' non solum extrinsecus, inquam, motibus scilicet corporis; sed etiam intrinsecus, nimirum cogitationibus mentis. Duobus autem modis homo potest velle, adeoque vivere. Primum quidem sequendo divinam voluntatem, quæ ut prima causa, sic prima est nostræ voluntatis regula: et hæc est summa libertas, quæ est in nobis, dum volumus esse felices, quæ fuit in Christo, cum æterni Patris mandata viator implevit, quæ erit in omnibus beatis Deum æterna felicitque necessitate amaturis. Deinde deflectendo a divina voluntate sive peccando: et hæc est infima libertas, quam optaremus felici quadam necessitate Dei semper amandi permolari. Quoniam autem divinam voluntatem sequi possumus et vitando malum et faciendo bonum, juxta illud Psal. 36. 'declina a malo, et fac bonum;' hinc summa libertas hominis est non solum in hoc quod declinet a malo, sive Dei 'frænis agatur;' sed in hoc etiam, quod faciat bonum sive 'divinæ justitiæ obtemperet,' servans nimirum legem Dei honesta imperantis et prohibentis contraria. 'Lex Domini,' Psal. 18. 'immaculata, convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis; justitiæ Domini rectæ.'

^o *Tuæ civitatis antiquissimam legem]*

lare non esse quisquis in ea sedem fundare maluerit? Nam qui vallo^q ejus, ac munimine^s continetur,^p nullus metus est, ne exul esse mereatur. At quisquis inhabitare eam velle desierit,^q pariter desinit etiam mereri.^q Itaque^r non tam me loci hujus,^r quam tua facies movet.^s Nec bi-

^q *Præsidio.* ^r *Ticini, ubi te dicis exulare.*

Delph. et Hack.—5 Ms. Rittersh. pro *muniminc* legit *munitione*.—6 Idem Ms.

NOTÆ

Philosophia duplici significatione hujus vocis ‘civitas’ ntens, id notat quod et Romæ et cælo, unde oriundus Boëthius, possit convenire. Scilicet antiquissimæ Romæ leges neminem exilii damnabant: unde Tullius pro Cæcina: ‘Exilium,’ inquit, ‘non supplicium est, sed perfugium, portusque supplicii: nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere aut calamitatem, eo solum vertunt; hoc est, sedem et locum mutant: itaque nulla in lege nostra reperietur, ut apud ceteras civitates, maleficio nullum exilio esse molestatum.’ At cælestis patriæ leges multo minus quemque exilii damnant: quicumque enim intra regni cælestis limites voluerit permanere, summo illius Regi obsecuturus, hic nunquam exulabit: siquidem nemo ab illo regno nisi voluntaria rerum caducarum contrariarumque affectione arcetur. Porro de civitate cælesti passim loquitur S. Augustinus in libro quem inscripsit ‘De Civitate Dei.’

^p *Qui vallo ejus, ac munimine continetur*] Vallum est murus et terra, ad fossæ oram aggestus, crebris sudibus sive palis munitus. Munimen vero generatim illud omne castrorum præsidium, quo hosti aditus præcludatur: hæc autem nunc accipiuntur non solum proprie, quatenus intelliguntur de patria corporis; sed etiam quædam loquendi translatione, quatenus

de cælesti mentis patria intelligi possunt. Cum autem Boëthius Christianissimus fuerit, is nominato civitatis cælestis vallo Christum cruci affixum, munimine vero gratiam quam Christus sua morte nobis promeruit, potuit intelligere: quicumque enim hoc præsidio munitur, huic ‘non est metuendum, ne patriæ cælestis exul esse mereatur.’ Hac fere ratione locutus S. Paulus ad Ephes. c. 6. ‘Confortamini,’ inquit, ‘in Domino, et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.’

^q *Quisquis inhabitare eam velle desierit, pariter desinit etiam mereri*] Non enim patriam cælestem inhabitamus meremurque, nisi bona voluntate: ‘totum habet,’ inquit S. Aug. l. I. Homil. Homil. 8. ‘qui bonam voluntatem habet. Ipsa est quæ potest sufficere, si cetera non sint. Si autem sola desit, nihil prodest quicquid habitum fuerit. Sola sufficit, si adsit: cetera omnia nihil prosunt, si sola caritas desit.’

^r *Itaque*] Facta mentione duplicis patriæ, duplicisque propterea exilii, positoque horum omnium discrimine, Philosophia iis omnibus, de quibus Boëthius Prosa IV. hujus lib. conquestus fuerat, responsura, optimas quasdam infert conclusiones.

^s *Non tam me loci hujus, quam tua facies movet*] I. Boëthius quæsierat:

bibliothecæ potius^t comtos ebore ac vitro parietes, quam tuæ mentis sedem requiro. In qua non libros, sed id quod libris pretium facit, librorum quondam meorum^s sententias collocavi. Et tu quidem de tuis in commune bonum meritis^u vera quidem, sed pro multitudine gestorum tibi,^t pauca dixisti. De obsectorum tibi vel honestate, vel falsitate,^u cunctis nota memorasti. De sceleribus fraudibusque delatorum^w recte tu quidem strictim^v attingendum putasti, quod ea melius uberiusque recognoscentis^w omnia

^s Philosophicorum. ^t A te. ^u Eorum quæ vitio vertebantur. ^v Compressius. ^w Considerantis.

NOTE

‘nihilne te ipsa loci facies movet?’ respondet Philosophia: ‘non tam,’ inquit, ‘quam tua facies,’ in qua, velut in speculo, mentis tuæ dejectio videtur: quod tanta Philosophiæ non sit cura terrenæ, quanta cælestis patriæ; nec tanta corporis, quanta mentis a natali solo exulantis.

^t *Nec bibliothecæ potius*] II. Boëthius quæsierat: ‘hæccine est bibliotheca quam certissimam tibi sedem nostris in Laribus ipsa delegeras? reponit Philosophia: ‘non tam,’ ait, ‘bibliotheca, quam mentis tuæ ornamenta, sententias scilicet philosophicas, requiro.’ Consueverant autem olim potentes ornare suas domos auro, ebore, aut saltem vitro, eo scilicet fine quo nunc plures magnificas habere aedes, sumptuosa parare convivia, numerosa satellitum turba comitari student, ut in ceteris hominibus admirationem, honorem, timorem, et ceteras ejusmodi cogitationes excitent. Sic Virg. *Æn.* I. 729. ‘Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant Atria: dependunt lychni laquearibus aureis Incensi: et noctem flammis funalia vincunt.’ Sic Horatius *Carm.* I. II. Od. 18. seipsum a potentibus severnit, ‘Non ebur, neque aureum Mea pendet in domo lacunar,’ &c.

^u *De tuis in commune bonum meritis*] III. Boëthius dixerat, nullum se ad magistratum nisi commune bonorum omnium studium impulsisse. ‘Tu mihi,’ inquit, ‘et qui te sapientium mentibus inseruit Deus, conscii, nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse?’ respondens Philosophia id non fatetur modo, sed etiam exaggerat: ‘de tuis,’ ait, ‘in commune bonum meritis vera quidem, sed pro multitudine gestorum tibi, pauca dixisti.’

^v *De obsectorum tibi vel honestate, vel falsitate*] IV. Boëthius addiderat, sibi objecta fuisse cum honesta, tum falsa: honesta quidem, ut quod innocentem Senatam majestatis crimine postulatum defenderit ac liberaverit: ‘Senatum,’ inquit, ‘dicimur salvum esse voluisse:’ falsa vero, ut quod magicis artibus studeret: ‘ob ambitum,’ ait, ‘dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentiti sunt:’ quibus respondens Philosophia asserit neminem latere illa et honesta et falsa: ‘cunctis,’ inquit, ‘nota memorasti.’

^w *De sceleribus, fraudibusque delatorum*] V. Boëthius dixerat, se injuste delatum a Basilio, Opilione, et Gaudentio, quorum primus ‘in delatio-

vulgi ore celebrentur. Increpuisti^x etiam vehementer injusti factum Senatus.^x De nostra etiam criminatione^y y doluisti, læsæque opinionis^z z damna flevisti.^z Postremus adversus fortunam dolor^a incaudit,^a conquestusque es non æqua meritis præmia pensari. In extremo^b Musæ sævientis, uti quæ cælum, terras quoque pax regeret, vota posuisti. Sed quoniam plurimus tibi affectuum tumultus incubuit, diversumque te dolor, ira, mœror distrahunt, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia contingunt.^c

^x Redarguisti. ^y Accusatione nostri. ^z Existimationis. ^a Efferbuit.
^b Denique. ^c Commovent.

//////////

destiterit.—7 Ed. Delph. doluisti. Læsæ quoque. Ed. Hack. doluisti, læsæ quoque.

NOTÆ

nem alieni æris necessitate compulsus est:’ duo alii ‘ob innumeras fraudes ad exilium damnati sacrarum sese ædium defensione tuebantur:’ respondet Philosophia, ‘recte hæc strictim attingi, quod ea melius uberiusque recognoscentis omnia vulgi ore celebrentur.’ Scilicet cum loquamur non solum verbis, sed et nutu, et gestu, et ceteris ejusmodi vocis humanæ adjunctis, ipsum etiam vulgi silentium aliquando eloquens plura significat, quam multa loquacitas; quæ tamen his de rebus vulgo non defuit.

* *Injusti factum Senatus*] vi. Boëthius meminerat, Senatum usque adeo ingrati animi fuisse, ut sua in ipsum Boëthium decreta emiseric. ‘Suis,’ inquit, ‘de me decretis, uti hoc nefas esset, effecerat:’ respondet Philosophia probatque, Boëthium ‘increpuisse etiam vehementer injusti factum Senatus.’

y *De nostra etiam criminatione*] vii. Boëthius conquestus fuerat, quod cujus maleficii ipse accusaretur, idem in ipsam Philosophiam refunderetur: ‘de te,’ inquit, ‘tanti criminis fidem capimur, atque hoc ipso videbimur

affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus:’ Philosophia autem, veluti memor hujus Boëthii in seipsam affectus, questum probat: ‘de nostra,’ ait, ‘etiam criminatione doluisti.’

z *Læsæque opinionis damna flevisti*] viii. Boëthius subjunxerat, se immerito bonam apud multos existimationem amisisse: ‘quod,’ inquit, ‘existimatio plurimorum non rerum merita, sed fortunæ spectat eventum.’ Et hoc immerito fieri annuit Philosophia.

a *Postremus adversus fortunam dolor*] ix. Boëthius præsertim conquestus fuerat de injustitia fortunæ, ‘non æqua meritis præmia’ rependentis: ‘videre,’ inquit, ‘videor nefarias sceleratorum officinas gaudio lætitiæque fluitantes; insontes autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos.’ Hinc idem Boëthius Deum compositis versibus rogavit, ut qua pace cælum regit, eandem terras regere dignaretur: Musa autem hæc nunc dicitur ‘sævientis,’ quod ne ipsi quidem Deo videatur parcere, dicens Metro v. hujus libri, ‘Omnia certo

Itaque lenioribus^s paulisper utemur,^b ut quæ in tumorem perturbationibus influentibus induruerunt, ad acrioris vim medicaminis recipiendam, tactu blandiore mollescant.

////////

—8 Thuan. primus : *Itaque lenioribus.*

NOTÆ

finē gubernans, Hominum solos respiciis actus Merito rector cohibere modo.' Quibus querelis deinceps respondebit Philosophia : sed antea ipsius Boëthii mens quibusdam præjudiciis exuatur necesse est. Præjudicia autem illa nascuntur ex affectibus, v. g. dolore, ira, mœrore, et ceteris, quibus idcirco remedium aliquod adhibendum est : ' quoniam,' inquit Philosophia, ' plurimus tibi affectuum tumultus incubuit, diversumque te dolor, ira, mœror distrahiunt, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia contingunt.'

^b *Lenioribus paulisper utemur*] Egregia comparatio ex corporibus desumpta : quemadmodum enim corporis tumor ex eo accidit, quod humoribus alicubi quiescentibus corpus illic du-

rescendo infletur, eoque magis quo major humorum copia illuc affluens motum quiete permutaverit; sic tumor mentis ex eo contingit, quod perturbationibus illic insitis mens veluti durescendo infletur, eoque magis quo major perturbationum copia eodem affluerit ibidem permansura. Quare sicut tumor corporis non prius aufertur, quam hoc in molliem quandam, blandioribus remediis, redacto, prædicti humores majori corporum subeuntium motu abripiantur; ita mens tanto perturbationum agmine non prius liberatur, quam, ipsa crescentibus paulatim argumentis veluti mollita, prædictæ affectiones majori cogitationum sanctarum virtute procul pellantur : hoc et illud prudens est medici.

METRUM VI.

CUM Phœbi radiis grave
Cancris sidus^c inæstuat;

Quando signum cæleste Cancris inardescit perniciosum lumine solari, tunc qui

NOTÆ

^c *Cancris sidus*] 1. Exemplo messis probatur suum cuiilibet rei tempus convenire : ut negatis segetibus ad glandes confugas. Cancer igitur hic est unum e duodecim signis Zodiaci, quæ exprimi solent his versibus : ' Sunt aries, taurus, gemini, cancer,

leo, virgo; Libraque, scorpius, arcitenens, caper, amphora, pisces;' quæque Sol, annum cursum conficiens, unum quolibet mense, percurrere dicitur. Cancer autem in ea est cæli parte, quam ubi Sol versus Septentrionem profectus attigit exeunte

Tum qui larga negantibus
Sulcis semina credidit,^d
Elusus⁹ Cereris fide,^e

5

mandavit terris sterilibus sementem copiosam, deceptus promisso Cereris, Numinis

9 Vict. primus : *illusus*.—10 Edd. Delph. et Hack. *pergat*.

NOTE

Junio, tum nobis diem æstatis longissimum ita efficit, ut non ulterius versus Septemtrionem progrediens, ad Meridiem deflectere incipiat: hinc circulus, quem Astronomi ponunt per primum hujus signi gradum transire, vocatur Tropicus Canceri, ubi Solstitium æstivum: unde Manil. l. III. 'Canceri cum sidere Phœbus Solstitium fuit, et summo versatur Olympo.' Atqui hoc 'Canceri sidus' nunc dicitur 'inæstulare,' quod terræ tunc maximo ignis celestis motu sive æstu commoveantur: sic Horat. Epod. Od. XI. 'Quod si meis inæstuat præcordiis Libera bilis.' Dicitur etiam 'grave radiis Phœbi:' quod, Sole illud ingresso, vix ferri possit, cum corpore propter nimium æstum, tum etiam mente propter eam, quam urendo segetes statim perhibebitur afferre, sterilitatem. Silius l. I. 'Æstifero Libye torquetur subdita Cancro.' Grave enim generatim illud habetur quod geri vix potest, sive corpore, sive etiam mente: exempla sunt cuique obvia.

^d *Sulcis semina credidit*] Sulcus, *un seillon*, iudicio Varronis, dicitur a sustollo, quod aratri vomer terram sustollat: sicut arvum et arationes ab arando; et porca, *le rayon sur lequel on sème*, quod terra porrecta sive jacta utrinque. Nuncquid autem sit de interpretationibus nominum istorum, Poëtis agricola qui serit dicitur semina, sive anni spem, sulcis vel terræ credere: adeo ut, si semina, injuria temporum, ante messem evanuerint,

dici possit 'elusus Cereris fide' sive promisso. Sic Virg. Geor. I. vs. 221. 'Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur, Gnosiaque ardentis decedat stella coronæ; Debita quam sulcis committas semina, quamque Invitæ properes anni spem credere terræ. Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos Expectata seges vanis elusit avenis.' Sic Tibullus l. II. Eleg. ult. 'Spes sulcis credit aratis Semina quæ magno fenore reddat ager.' Sic ergo propter nimium 'Canceri inæstuantis' ardorem, 'qui larga negantibus sulcis semina credidit,' hic

^e *Elusus Cereris fide*] Ceres Poëtis est Saturni et Opis filia, ex qua Jupiter Proserpinam suscepisse fertur: sed hanc Cereris filiam Pluto postea rapuit: unde Ceres accensis in Ætna monte tædis totum orbem peragravit filiam quæsitura: in laborioso autem illo itinere Triptoleum, Eleusii Regis filium, serendorum seminum rationem docuit: hic vero orbem pariter peragrans, eandem artem ceteris hominibus communicavit. Philosophis autem, si Tullio II. de Nat. D. credamus, Ceres nihil est aliud quam ipsa terra, sic dicta vel a 'gerendo,' quasi 'Geres,' immutata litera, a gerendis frugibus; vel a 'creando,' quasi frugum creatrix. Qui porro id voluerit attentius considerare, is causam inveniet, cur terra dicatur Saturni et Opis filia, et cur Jove fecundata genuerit Proserpinam, a Plutone postea raptam. Sed hæc nostri non sunt instituti.

Quernas pergit¹⁰ ad arbores.^f

Nunquam purpureum nemus^g

Lecturus violas petas,

Cum sævis Aquilonibus

Stridens campus inhorruit :

10

frugum, is tendat ad quercus glandiferas. Nunquam adeas sylvam pulchram ad colligendas violas, ubi ager turbatus fuerit crepitans Aquilonibus crudelibus. Ne-

NOTÆ

^f *Quernas pergit [pergat] ad arbores*
Hoc est, ad quercus glandiferas, tanquam ad primas hominum altrices, confugiat. Quercus arbos cuique nota. Hæc ante inventas fruges populis quibusdam dicitur victum suppeditasse: unde Virgil. l. Geor. vs. 159. 'Concussaque famem in sylvis solabere quercu.' Quare cum glans, hujus arboris fructus, non nisi post segetum messem adolescat, hæc diversis temporibus ita astricta sunt, ut si te seges expectata fefellit, a quernis arboribus olim glandiferis fruges sperare possis. Sic ergo exemplo messis probatur, sua esse singulis rebus tempora, divinitus præscripta.

^g *Nunquam purpureum nemus*] 11. Exemplo florum probatur etiam, suum cuique rei convenire tempus: significatur enim, flores qui sponte nasci consueverunt, quique nunc nominatis 'violis' intelliguntur, non esse quærendos tempore hyemali, quo sæviunt Aquilones, per purpureum nemus: quare, aliquid dicendum de purpureo nemore, de violis, et de Aquilonibus. Purpureum dicitur a purpura. Est vero purpura conchæ genus, cujus liquore olim vestes tingebantur. Quod autem jam a longo tempore Veterum purpura desierit, propterea inducta hujus vocis ambiguitate, purpureus vocatur nunc quidem 'nigror,' ut apud Ciceronem mare nigricans, purpureum; apud Ovidium uvæ nigræ, purpureæ; et

apud Homerum mors atra dicitur purpurea: nunc 'candor,' sicut Horatio olores purpurei, et Ovidio nix vocatur purpurea: nunc 'rubor,' ut omnibus Poëtis genæ purpureæ, et sanguis purpureus: nunc 'color cæruleus,' ut apud Virgilium 'violæ subluet purpura nigræ:' nunc color quilibet, quique ex illo nasci solet decor: 'pulchritudo' enim, judice Tullio l. Tusc. 'est quædam apta figura membrorum cum coloris quadam suavitate.' Sic Virgil. Ecl. ix. vs. 40. 'Hic ver purpureum, varios hic flumina circum Fundit humus flores: hic candida populus antro Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.' Atque hoc ultimo modo credimus, nemus nunc vocari 'purpureum.' Violarum duo sunt genera, ut colligitur ex Plinio l. xxi. cap. 6. Aliæ natura, aliæ arte nascuntur: posteriores in hortis, priores etiam in sylvis: de iis autem agitur, quæ, ut ait idem Plinius, 'sponte apricis et macris locis proveniunt purpureæ latiore folio.' Aquilo denique est ventus, qui teste Plinio l. ii. c. 47. inter Septemtrionem et Ortum Solstitialem e regione Cauri flat. Ventus autem ille frequens est hyeme: quare hyems Plinio dicitur 'Aquilonia,' et Poëtis, 'rigidis Aquilonibus horrens:' unde 'sævis Aquilonibus' nunc significatur, violas in sylvis non esse quærendas hyeme: usque adeo exemplo florum probatur, suum cuique rei convenire tempus.

Nec quæras avida manu^h
 Vernos stringere palmites,
 Uvis si libeat frui;
 Autumno potius sua
 Bacchus munera contulit. 15
 Signat tempora propriis
 Aptans officiis Deus;ⁱ
 Nec quas ipse coërcuit,
 Misceri patitur vices.

que tentes verno tempore vincire aut putare vites manu veluti cupida, si possis potiri racenis: nam Bacchus dedit sua hæc dona Autumno potius, quam Verno tempore. Deus notat momenta omnia, sua singulis muneribus accommodans, neque sinit

NOTÆ

^h Nec quæras avida manu] III. Ex-
 emplo vindemiæ probatur, sua sin-
 gulis rebus tempora convenire: cum
 enim vindemia Autumno fiat, frustra
 hoc tempore 'quæras vernos strin-
 gere palmites:' quibus verbis dis-
 tincta Veris et Autumni officia pro-
 ponuntur. Primum quidem verno
 tempore alii palmites amputantur,
 alii vinciuntur tantum: quod utrum-
 que dum præstat agricola, stringere
 dicitur: stringit enim et frondes
 quas colligit, ut 1. Georg. vs. 305.
 'Sed tamen et quernas glandes tunc
 stringere tempus, Et lauri baccas,
 oleamque cruenta que myrta.' Et ra-
 mos quos ligat, ut ibid. vs. 317.
 'Agricola et fragili jam stringeret
 hordea culmo.' Atque idipsum dicitur
 fieri 'avidam manu': cum enim ho-
 mo aliquid valde appetit quadam sui
 corporis parte exequi, tum translata
 quadam significatione, pars illa dici
 solet 'avidam.' Sic aures Ciceroni di-
 cuntur avidæ: 'Demosthenes,' in-
 quit de Orat. 'non semper implet
 aures meas: ita sunt avidæ et capa-
 ces, et semper aliquid immensum in-
 finitumque desiderant.' Sic manus
 ipsæ Horatio dicuntur avidæ. Carm.
 l. IV. Od. 7. 'Cuncta manus avidas

fugient hæredis, amico Quæ dederis
 animo.' Quicumque autem vernos
 palmites stringit, hic ita appetit strin-
 gere, ut videatur timere, ne desinat
 stringere. Deinde Autumnus sic uvis
 colligendis accommodatur, his ut ille
 a Poëtis soleat describi: quod vul-
 gatissimum est: Lucret. l. I. 'Præ-
 terea cum Vere rosam, frumenta Ca-
 lore, Viteis Autumno fundi sudante
 videmus, Si non certa suo quia tem-
 pore semina rerum. Cum confluxe-
 runt, patefit quodcumque creatur.'
 Hinc 'Autumno sua Bacchus munera
 contulisse' dicitur, potius quam Ver-
 no tempore: quod enim Bacchus in-
 ventor vini habeatur, munus Bacchi
 est vinum, vinum autem non Vere,
 sed Autumno compressis uvis effluere
 consuevit: usque adeo messe, flori-
 bus, et vindemia constat, sua sin-
 gulis rebus præscripta esse divinitus
 tempora.

ⁱ Signat tempora propriis Aptans of-
 ficiis Deus] Deus enim est prima cau-
 sa non solum rerum ceterarum, sed
 modorum etiam omnium quibus res
 illæ recte se habent, adeo ut nihil
 eorum contingat, nisi secundum leges
 divina voluntate statutas: propterea
 Ecclesiastæ III. 'omnia tempus habent,

Sic quod præcipiti via^k
 Certum describit ordinem,
 Lætos non habet exitus.

20

ordinem, quem ipse instituit, turbari. Propterea quicquid inconsiderata ratione linquit ordinem præscriptum, id non obtinet jucundos eventus.

NOTÆ

et suis spatiis transeunt universa sub cælo. Tempus nascendi et tempus moriendi. Tempus plantandi et tempus evellendi quod plantatum est,' &c. Hinc 'quas vices Deus coërcuit' sua nimirum constantissima voluntate, has non patitur misceri sive turbari. Sic Phædrus l. i. Fab. 2. loquitur: 'Athenæ cum florerent æquis legibus, Proæx libertas civitatem miscuit.' Hinc Philosophi erueri potuerunt quædam principia quibus innitantur demonstrationes quas de materia Philosophiæ subjecta conficiant.

^k *Sic quod præcipiti via, &c.]* Præcipitatio alia est corporis; alia mentis. Præcipitatio corporis, inquit S. Thomas 2. 2. q. 53. a 3. in hoc versatur, quod corpus 'a superiori in ima pervenit secundum impetum quendam proprii motus, vel alicujus im-

pellentis non ordinate descendendo per gradus.' Præcipitatio vero mentis est inconsideratum de ignoto iudicium: interior quippe veri certique iudicii regula, est evidentia: sine qua si sententiam ferat, aut errabit, aut errandi periculum subibit Philosophus: adeoque 'præcipiti via certum deserens ordinem lætos non habebit exitus.' Hic porro agitur non de priori sed posteriori duntaxat præcipitatione: quærit enim Philosophia remedia, quibus hæc mederi possit menti Boëthii laboranti: laborat autem errore, qui sanari non potest, nisi veritate contraria. Cum igitur primum veritatis inveniendæ impedimentum, adeoque prima erroris causa sit præcipitatio, optime monet Philosophia non esse præcipitandum; sed a levioribus primum remediis incipiendum.

PROSA VI.

PRIMUM igitur paterisne me pauculis rogationibus^{d 1} statum tuæ mentis attingere, atque tentare; ut qui modus

^d *Quibusdam quæstiunculis.*

NOTÆ

¹ *Rogationibus]* l. Philosophia interrogat Boëthium: quia homo interrogatus (nisi hic fuerit præceps et amentissimus, quemadmodum loquitur Cicero) animo attendit ad eam,

quam habet de materia proposita, notionem, suamque, cujus ipse conscius est, hac de re sententiam profert: unde auditor potest quædam alia conficere. Sic 'Socrates, qui parens

sit tuæ curationis intelligam? ^e Tu vero arbitrato, inquam, tuo quæ voles, ut responsurum rogato. ^f Tum illa, ^g Hunc-cine, inquit, mundum temerariis ^m agi, fortuitisque casibus putas? an ullum credis ei inesse regimen ^u rationis? ^h Atqui, inquam, ⁱ nullo existimaverim modo, ut fortuita temeritate tam certa moveantur. Verum operi suo conditorem ¹² præsidere Deum scio: nec unquam fuerit dies, qui me ab hac sententiæ veritate depellat. Ita est, inquit. ^k Nam id etiam paulo ante cecinisti, ^l hominesque tantum divinæ exsortes curæ esse ¹³ deplorasti. Nam de ceteris, quin ratione regerentur, nihil movebare. Papæ autem vehementer admiror, cur, in tam salubri sententia locatus, ^m æ-

^e Inquit Philosophia.

spondebo.

Boëthius.

^g Tunc Philosophia ait.

^k Philosophia.

^f Quære quod placuerit, inquit Boëthius, tibi re-

^h Mentis ratione præditæ.

ⁱ Ipse

^l Lib. I. Met. 5. v. 25.

^m Sana opinione

versatus.

11 *Regimen inesse* edd. eædem.—12 *Vict. primus: Creatorem.*—13 *'Dele-*

NOTÆ

Philosophiæ jure dici potest,' ut loquitur Tullius II. de Fin. 'percontando, atque interrogando, elicere solebat eorum opiniones, quibuscum disserebat, ut ad ea quæ ii respondissent, si quid videretur, diceret; qui mos cum a posterioribus non esset retentus, Arcesilas enim revocavit: instituitque, ut ii qui se audire vellent, non de se quærent, sed ipsi dicerent quid sentirent, quod cum dixissent, ille contra.' Hac arte nunc Philosophia 'statum mentis' Boëthii 'attingit et tentat,' ipsum videlicet revocando ad primas, quas in se experiri possit, notiones; quarum beneficio et ab errore veteri liberari et in novam veritatem introduci queat: 'qui modus est curationis:' sed huic arti consentit ipse Boëthius: 'arbitratu,' inquit, 'tuo quæ voles, ut responsurum rogato.'

^m *Hunc-cine, inquit, mundum temerariis* II. Philosophia cogit Boëthium fateri, se Deum partim cognoscere,

visio saltem ordine, quo hic mundus regitur. Scilicet quemadmodum amici alias cogniti recordamur, audita ejus voce, vel visa ejus scriptura: non quod vox vel scriptura hujus amici notionem inferat; sed potius quod adjuncta hæc veterem amici ideam veluti sopitam excitando renouent: ita Dei naturali lumine jam cogniti reminiscimur viso hoc mundo spectatoque ordine, quo universa etiam corpora reguntur: hinc 'nullo existimaverim,' inquit Boëthius, 'modo, ut fortuita temeritate tam certa moveantur: verum operi suo conditorem præsidere Deum scio:' hinc quod evidens ejusmodi notio optima sit veritatis sive judicii veri certique norma, propterea 'nec unquam fuerit dies,' addit Boëthius, 'qui me ab hac sententiæ veritate depellat:' hinc paulo ante, Metro scil. v. vs. 25. cecinit Boëthius: 'Omnia certo fine gubernans Hominum solos respiciis actus Merito rector colibere modo.'

grotes! Verum altius perscrutemur; ⁿ nescio quid abesse conjecto.ⁿ Sed dic mihi, quoniam a Deo ¹⁴ mundum regi non ambigis, quibus etiam gubernaculis regatur advertis? Vix, inquam, rogationis tuæ sententiam nosco, nedum ad inquisita respondere queam.^o Num me, inquit,^p fefellit ^q abesse aliquid, per quod, velut hiantē valli robore,^r in animum tuum perturbationum morbus ^s irrepserit? Sed dic mihi, meministine, quis sit rerum finis? quoque totius natu-

ⁿ Penitus inspicimus. ^o Tantum abest ut tuæ quæstioni respondere possim, ut quæstionem vix intelligam, inquit Boëthius. ^p Philosophia. ^q Nonne recte judicari. ^r Rimas agente. ^s Error.

atur τὸ esse, adminiculante Ms. Erfurtensi. ⁷ Sitzm.—14 Vict. uterque: Deo

NOTÆ

Hinc Philosophia, prolata hominis mira subito accipientis interjectione, vehementer admiratur, cur positus ejusmodi principiis Boëthius in erroris tenebras præcipitet, aut instar languentis in veram sententiam ire dubitet de Deo rebus, etiam humanis, providente: ‘Papæ,’ hæc est interjectio hominis mira subito accipientis, ‘vehementer admiror, cur, in tam salubri sententia locatus,’ de Deo res ceteras regente, ‘ægrotēs,’ aut negando, aut saltem dubitando circa ipsum Deum res humanas summa sua providentia administrantem. Nimirum cum duæ aut plures sententiæ arcta quadam necessitudine conjunguntur cum priori quadam sententia, quæ propterea habere possit rationem principii, mirum est, hominem præstanti ingenio præditum, ejusmodi erat Boëthius, concessa priori illa sententia, posteriores in dubium revocare. ‘Qui enim convenit,’ inquit Tullius II. de Nat. D. ‘signum aut tabulam pietam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem, eumque procul enrsu navigii videris, non dubitare quin id ratione atque arte moveatur: aut cum solarium vel descriptum, aut ex aqua contemplare,

intelligere declarari horas, arte non casu: mundum autem, qui et has ipsas artes, et earum artifices, et cuncta complectatur, consilii et rationis esse expertem putare? Quod si in Scythiam, aut in Britanniam sphaeram aliquis tulerit hanc, quam nuper familiaris noster effecit Posidonius, ejus singulæ conversiones idem efficiunt in Sole et Luna et in quinque stellis errantibus, quod efficitur in cælo singulis diebus et noctibus: quis in illa barbarie dubitet quin ea sphaera sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur et fiunt omnia, casu ipse sit effectus, an necessitate aliqua, an ratione, an mente divina: et Archimedem arbitramur plus valuisse in imitandis sphaeræ conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata solertius,’ &c. ‘Quid tam furiosum est,’ ait Salvianus I. IV. de Gubern. Dei, ‘quam ut aliquis, cum Deum creatorem omnium non neget, gubernatorem neget? et eum factorem esse fateatur, dicat negligere quæ fecit?’

ⁿ Nescio quid abesse conjecto] III. Philosophia cogit eundem Boëthium

ræ tendat intentio? Audieram, inquam,⁴ sed memoriam mœror hebetavit. At qui^u scis, unde cuncta processe- rint?^v Novi, inquam,^w Deumque esse respondi. Et qui fieri potest, ut principio cognito, quis sit rerum finis, ignores?^x Verum hi perturbationum mores sunt, ea valentia^y est,¹⁵ ut movere quidem loco hominem possint; convellere autem, sibi que totum extirpare non possint. Sed hoc quoque respondeas velim; hominemne te esse meministi?^o

⁴ Ego Boëthius. ^u Quomodo. ^v Inquit Philosophia. ^w Ego Boëthius.
^x Inquit Philosophia. ^y Virtus.

sine præp.—15 [*Verum hi perturbationum mores, et ea valentia est*] Phœnicis Belgii, clarissimi virorum J. Lipsii, amici et cognati nostri scriptus codex, ad alium sensum præit: *Verum his perturbationum morbis ea valentia est: quidni recte?* Bernart. Mss. Rittersh. Vict. secundus edd. Delph. et Hack. nostram lect. exhibent, quam etiam optimam censet Vallin. citans ut emen-

NOTÆ

fateri, se Deum partim ignorare. Nimirum mens nostra Deum inter et corpus nostrum media, et a Deo et a corpore nostro quibusdam cogitationibus informatur. A Deo quidem accipit primam notionem veritatis, primumque felicitatis appetitum, ita ut Deus primus sit mentis humanæ magister et moderator. A corpore vero accipit cum sensum, tum perturbationes; quibus mens ipsa ita aliquando occæcatur, hæc ut illis in errores et vitia, quæ voluntarii sunt mentis humanæ morbi, deducatur. Propterea 'hi perturbationum,' ut nunc dicitur, 'mores sunt, ea valentia est, ut movere quidem loco hominem possint,' obscurando prædictas cogitationes, 'convellere autem, sibi que totum' hominem 'extirpare non possint,' extinguendo omnino prædictas cogitationes: quamdiu enim mens humana a Deo, a quo primum condita informatæque fuit, conservabitur, tamdiu naturali et lumine et appetitu afficietur. Hinc Boëthius 'a Deo mundum regi,' ut etiam dicitur, 'non ambigit,' vigente adhuc

illo lumine; non 'advertit vero quibus gubernaculis' mundus 'regatur,' perturbationibus tenebras indncentibus: idem 'scit, unde cuncta processerint, Deumque esse respondit:' affulgente prædicto naturali lumine: 'non meminit quis sit rerum finis, quoque totius naturæ tendat intentio,' perturbatione, præsertim vero 'mœrore memoriam hebetante.' Propterea 'nescio quid abest,' clara scilicet et distincta cognitio Dei, quatenus Deus ultimus est ut ceterarum sic humanarum rerum finis, cujus quidem finis maximum est in moribus momentum: quod quicquid est virtutis aut vitii in nobis, illud a bono vel malo fine cujus gratia agimus oriatur: atque 'per hoc quod abest, veluti hiante valli robore,' ut etiam dicitur, 'in animum' Boëthii 'perturbationum morbus irrepsit': ille enim animi morbus nihil est aliud, quam error et vitium, quæ ex his tenebris sive ignoratione nascuntur. De hoc nomine, 'valentia,' dictum est Prosa I. Not. c.

^o *Hominemne te esse meministi*] IV. Philosophia addit Boëthium semet-

Quidni, inquam,^a meminerim? Quid igitur homo sit, poterisne proferre?^a Hoccine interrogas?^b an esse nesciam rationale animal, atque mortale? Scio, et id me esse confiteor. Et illa:^c Nihilne te aliud esse novisti? Nihil.^d Jam scio morbi tui, inquit,^{e16} aliam vel maximam causam; quid ipse sis, nosse desisti.^p Quare plenissime vel ægritu-

^a Ego Boëthius. ^a Inquit Philosophia. ^b Inquam ego Boëthius. ^c Ait.
^d Inquam ego Boëthius. ^e Philosophia.

////////

datio pro: *Verum hi perturbationibus mores sunt, ea.*—16 Edd. Delph. Hack.

NOTÆ

ipsum partim cognoscere, ipsumque ad hanc sui ipsius memoriam revocat, quod homo in primis de semetipso convinci debeat: hinc præceptum Apollinis, quo monet, 'ut se quisque noscat.' Verum id ultro præstat Boëthius, non dubitans se 'esse rationale animal atque mortale:' quæ quidem hominis definitio et veterum et recentiorum Philosophorum est: nihilominus ut animadverti potest, sic a nostro Auctore videtur rejici. Animadverti quidem potest illa hominis definitio, non solum quod obscurissima sit, ut attendenti patet: sed etiam quia si bestię cogitare dicantur, quemadmodum dicuntur ab ipsis huius definitionis patronis, quippe qui putant bestias non 'inadæquate' solum sed 'adæquate,' uti loquuntur, sentire adeoque cognoscere, ejusmodi definitio etiam bestiis conveniet. Canis enim v. g. fatentibus istis Philosophis, est 'animal mortale:' si vero, ut volunt, idem canis sentiendo cognoscat, negari non potest, quin rationis sit particeps, proindeque vocandus 'rationalis:' siquidem ratiocinari quidam est cognoscendi modus, et quidem minus perfectus, quam clare et distincte percipere: propterea enim Deus, qui clare et distincte percipit, negatur ratiocinari: quamobrem cognitio canina, utpote quæ divinæ si-

miliior erit, humana erit perfectior, si, propugnandæ prædictæ definitionis causa, dicatur canis cognoscere quidem, nec tamen ratiocinari. At vero eadem hominis definitio a nostro Auctore videtur rejici; aut potius ab ipsa Philosophia, quæ Boëthium nunc alloquitur: postquam enim Philosophia a Boëthio quæsivisset, 'Nihilne te aliud esse novisti?' et Boëthius respondisset, 'Nihil: Jam scio,' inquit, 'morbi tui aliam vel maximam causam; quid ipse sis, nosse desisti.' Igitur,

^p *Quid ipse sis, nosse desisti*] v. Philosophia cogit Boëthium fateri, se semetipsum partim ignorare: nam, ut eleganter ait Tullius 1. Tusc. 'est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: et nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut staturam figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. Cum igitur, Nosce te, dicit; hoc dicit, Nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quicquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nosse nisi divinum esset, non esset hoc acrioris ejusdani animi præceptum, sic, ut tributum Deo

dinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ sospitatis^f inveni.^q Nam quoniam tui oblivione confunderis,^r et exulem, et exspoliatum ¹⁷ propriis bonis esse doluisti. Quoniam vero, quis sit rerum finis, ignoras,^s nequam homines, atque nefarios, potentes, felicesque arbitraris. Quoniam vero, quibus gubernaculis mundus regatur, oblitus es, has fortunarum vices^g existimas sine rectore fluitare. Magnæ non ad morbum modo, verum ad interitum quoque causæ. Sed sospitatis^h auctori grates,ⁱ quod te nondum totum na-

^f Salutis. ^g Fortunæ prosperæ et adversæ. ^h Salutis. ⁱ Habendæ sunt.

//////////

Scio, inquit, morbi tui.—17 Et exulem te, et exspoliatum Mss. Rittersh. et edd.

NOTÆ

sit, hoc est, seipsum posse cognoscere.⁷ Atqui Boëthius, quod quibusdam præjudiciis occupatus sese a bestiarum conditione non satis secernebat, animum sive mentem suam non satis videbatur cognoscere: hinc in varios lapsus est errores, quos Philosophia hic suscipit enumerandos.

^q *Plenissime vel ægritudinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ sospitatis inveni*] vi. Philosophia ex eo, quod Boëthius Deum et semetipsum partim cognoverit partimque ignoraverit, colligit, primum quidem causas ægritudinis Boëthii, deinde modum recuperandæ sanitatis ejusdem. Causæ morbi sunt ignoratio; modus vero recuperandæ salutis, notio cum Dei, tum sui ipsius: sicut jam dicendum.

^r *Quoniam tui oblivione confunderis*] Primum enim quod Boëthius suam mentem partim ignorans, hujus suæ mentis veluti oblitus fuerit, propterea se ‘et exulem et exspoliatum propriis bonis esse dedit,’ Prosa iv. qui enim mentem suam optime novit, hic et mentis patriam, cælum, a quo nemo exulat nisi volens, et ejus-

dem mentis bona, scientiam et virtutem, hostibus inaccessa esse cognoscit.

^s *Quoniam vero, quis sit rerum finis, ignoras*] Deinde quod idem Boëthius Deum partim ignorans, Deum non cogitet ultimum rerum omnium finem; idcirco ‘nequam homines atque nefarios, potentes felicesque arbitratur:’ qui enim sui finis memor, Deum justum cogitat, hic prosperam impiorum fortunam miseræ æternæ potius, quam ullius felicitatis argumentum esse non dubitet. Ignorato autem ultimo rerum omnium fine, ignorentur necesse est modi, quibus Deus res omnes ad suos fines destinat: qui vero modos illos ignorat, hic perspicua negans quod obscura animo non comprehendat, ipsum Mundi rectorem negat: propterea nunc additur: ‘quoniam vero, quibus gubernaculis Mundus regatur, oblitus es, has fortunarum vices existimas sine rectore fluitare.’ Verum illa cum mentis humanæ, tum etiam Dei ignoratio principium est erroris et vitii: non secus ac clara distinctaque mentis humanæ et Dei cognitio principium veritatis et virtutis: unde

tura^k destituit. Habemus maximum tuæ fomitem^l salutis,^t veram de mundi gubernatione sententiam, quod eam non casuum temeritati, sed divinæ rationi subditam credis. Nihil igitur pertimescas. Jam tibi ex hac minima scintillula vitalis calor^u illuxerit.^m Sed quoniam firmioribus remediis nondum tempus est uti, et¹⁸ eam mentium constat esse naturam,^v ut quoties abjecerint veras,¹⁹ falsis opinionibus²⁰ induantur,ⁿ¹ ex quibus orta perturbationum caligo

^k *Auctor naturæ Deus.*

^l *Rudimentum.*

^m *Exorietur.*

ⁿ *Imbuantur.*

Flor. Delph. et Hack.—18 *Nondam tempus est*, et Delph. Hack.—19 *Vict. primus: vera.*—20 *Manuscripti: Falsis opinionibus: belle.* Bernart.—1 *Quid si imbuantur*, quærit Sitzm. Vid. inf.

NOTÆ

tenebræ illæ nunc dicuntur ‘magnæ, non ad morbum modo,’ videlicet errorem, ‘verum ad interitum,’ nimirum vitium, ‘quoque causæ.’

^t *Habemus maximum tuæ fomitem salutis*] Postremo quod Boëthius mentem suam præsertimque Deum supremum Mundi moderatorem agnoscat, ideo modum recuperandæ salutis sive ut minus Latine dicitur, ‘sospitatis’ obtinet: quod optime explicatur exemplo fomitis: nam fomes est materia ignescere sic apta, ut una ejus parte ignita, ceteræ facillime ignescant: sicut expressit Virgil. i. *Æn.* vs. 178. ‘Ac primum silicis scintillam excendit Achates, Suscepitque ignem foliis, atque arida circum Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.’ Cum igitur mens humana aliqua notione sive lumine affecta, facillime possit pervenire non solum ad perfectiorem scientiam, quæ nihil est aliud quam lumen naturale paulo longius diffusum, verum etiam ad veritatem virtutemque excolendam, in quo tota ejusdem mentis humanæ salus versatur, idcirco

‘vera de mundi gubernatione sententia’ naturali lumine fundata ‘maximum est salutis humanæ fomes.’

^u *Ex hac minima scintillula vitalis calor*] ‘Ex hoc minimo’ mentis tuæ ‘lumine’ veritas virtusque, quæ prima sunt æternæ vitæ semina.

^v *Eam mentium constat esse naturam*, &c.] Modus enim sive corporis, sive etiam mentis non nisi contrario modo fugatus obliteratur: quamobrem ut vera opinio a mente nostra non recedit, nisi falsa accedente; sic falsa opinione recedente, vera mentem subit. Ea autem est inter perturbationes et falsas opiniones necessitudo, ut sicut falsæ opiniones ex perturbationibus, ita perturbationes ex falsis opinionibus oriantur: propterea nunc dicitur ‘ea mentium natura, ut quoties abjecerint veras, falsis opinionibus induantur,’ aut, ut alii legunt, *imbuantur*: ‘ex quibus orta perturbationum caligo.’ Quocumque autem modo oriantur perturbationes, his mens humana offunditur: ita ut recte nunc dicatur ‘perturbationum caligo verum mentis intuitum confundere.’

verum illum confundit intuitum,^o hanc paulisper lenibus^w mediocribusque fomentis^p attenuare tentabo, ut dimotis fallacium affectionum tenebris, splendorem veræ lucis possis agnoscere.

^o *Mentis.* ^p *Remediis.*

NOTE

^w *Hanc paulisper lenibus]* Evanescente quidem perturbationum caligine, vera lux menti affulgebit: sed, ut in corporibus, sic in mentibus me-

diocria primum, deinde firmiora remedia adhibenda sunt: sicut jam dictum est.

METRUM VII.

NUBIBUS atris^x
Condita nullum
Fundere possunt
Sidera lumen.

Astra involuta caligine nigra nequeunt mittere ullam lucem. Si Auster turbu-

NOTE

Mens nostra, veritatem assecutura, primum ab aliquo veluti Sole informetur necesse est, quod ipsa sui luminis origo esse nequeat: deinde hujus informationis eadem sit proxime conscia, quod auctor hujus informationis non informet nisi monendo: postremo ipsa informationis evidentia convicta, quo auctor hujus luminis ducit, eo proprio nutu feratur consentiens; quod in hoc consensu versetur ipsius veritatis forma. Atqui perturbationes hæc omnia impediunt: sicut triplici exemplo deinceps demonstrabitur: quamobrem recte concludit Philosophia, veritatis assequendæ causa, mentem exuendam esse ejusmodi perturbationibus.

^x *Nubibus atris]* 1. Igitur, sicut 'nubes atræ' cælum inter et terras inter-

suos radios ad terras usque emittant; quod nimirum nubes illæ corpora sint opaca, quorum est lumen remittere; ita perturbationes Deum inter et mentem humanam veluti interjectæ impediunt, quominus Pater ille luminum, Deus, suos radios ad mentem usque humanam emittat; quod prædictæ perturbationes, cum opaca quædam corpora, lucem cœlestem remittant. Huc referri potest quod dicitur Sap. ix. 'Etsi quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur... Mitte illam de cœlis sanctis tuis et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te. ... Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? cogitationes

Si mare volvens ^y	5
Turbidus Auster	
Misceat æstum,	
Vitrea dudum,	
Parque serenis	
Unda diebus,	10
Mox resoluta	
Sordida cœno,	
Visibus obstat.	
Quique vagatur ^z	
Montibus altis	15
Defluus amnis,	
Sæpe resistit	
Rupe soluti	
Objice saxi.	

lentus, versans aquora, turbet fluctum, aqua prius perspicua, et similis luci clara, statim disperso luto impura, impedit aspectum. Et qui fluvius discurrit e locis sub-

NOTÆ

enim mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ: corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.

^y *Si mare volvens*] II. Sicut aqua marina, prius instar vitri pellucida, cœno postea ventis resoluta ita sordescit, ut lumini sit impervia, proindeque immista corpora occultet; non aliter mens humana, cœlesti prius lumini penetrabilis, commotis postmodum perturbationibus ita obscuratur, ut nullo se lumine videat perfundi, et familiaria proinde ignoret. Neque vero abs re et aqua marina ceteris aquis, et 'Auster' reliquis ventis, hic præfertur: nam aqua marina, utpote quæ salsa rectam luminis trajectionem magis quam dulcis aqua juvat, ceteris paribus, est quacumque alia aqua pellucidior. 'Auster' vero ventus a Meridie flans, quod calidior sit, aquam marinam, commoto cœno,

magis videtur perturbare.

^z *Quique vagatur*] III. Quemadmodum flumen e montibus altis præcipitans opposita montis soluti rupe sistitur, ita mens humana, magno quodam naturæ impetu ad assensionem veritatis propensa, opposita perturbatione retardatur. Hic autem Grammaticis observari possunt hæ voces, 'amnis,' 'defluus,' 'obex,' et 'saxum.' I. enim 'amnis,' teste Varro IV. de L. L. est flumen, quod circum aliquid: quasi dicatur ex ἀμφὶ et νέω, vel potius ex 'am' circum et 'no,' hoc est 'nato:' quam forte ob causam Oceanus, quod orbem ambiat universum, Poëtis vocatur 'amnis.' Sic Tibull. I. III. El. 4. 'Jam nox, æthereum nigris emensa quadrigis Mandum, cœruleo laverat amne rotas.' 2. 'defluus' idem quod 'labens:' antiquiorem tamen auctorem, qui hac voce, 'defluus,' usus fuerit, invenire non potui: hanc ex-

Tu quoque si vis^a

20

Lumine claro

Cernere verum,

Tramite recto

Carpere callem;

Gaudia pelle,^b

25

Pelle timorem,

Spemque fugato,

Nec dolor adsit.

limibus fluens, hic non raro sistitur scopulo opposito montis fracti. Similiter si tu cupis intueri veritatem notione eidenti, et tenere judicando iter tritum semita recta, remove lætitiā, remove metum, expelle spem, neque ægritudo pertineat ad

NOTÆ

citare potuit Virgil. III. Georg. vs. 446. 'udisque aries in gurgite villis Mersatur, missusque secundo defluit amni.' 3. 'obex' dicitur ab objiciendo, quia foribus objiciatur: hinc apud poëtas sæpius scribitur 'objice,' et, mutata etiam hac scriptura, prima syllaba producitur, ut apud Virgil. IV. Georg. vs. 422. 'Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.' Et Claudian. l. I. de Raptu Proserpinæ: 'Sive quod obicibus discurrens ventus opertis.' 4. 'saxum' hic montem significat: ut Æneid. II. vs. 307. 'Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.'

^a *Tu quoque si vis*] Cum ergo prædictæ perturbationes tantum sint impedimentum, ut claræ distinctæque cognitionis, sic etiam veræ sententiæ habendæ; si cupias et evidenti cognitione veritatem percipere, et quo evidentiā illa recta ducere potest judicando sequi, tu mentem præjudiciis sic exne, ut neque gaudio, neque timore, neque spe, neque dolore, neque qualibet alia perturbatione ductus sententiam feras: ut enim his affectionibus, veluti quibusdam nebulis, mens perceptura obscuratur, sic iisdem tanquam frænīs recte judicatura colūbetur. Propterea Vir-

gilius, significaturus animum his affectionibus obscuratum suæ etiam originis oblivisci, canit. Æn. VI. vs. 733. 'Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque; nec auras Respiciunt clausæ tenebris et carcere cæco.'

^b *Gaudia pelle*] Perturbatio versatur in quadam commotione mentis a corpore orta: quamobrem cum commotio illa infinitis prope modis fieri possit, definitus esse non potest perturbationum numerus. Hic tamen numerantur quatuor perturbationum genera, quod novum non est: nam Cicero passim docet, perturbationes esse quatuor, nempe 'lætitiā,' 'libidinem,' 'metum,' et 'ægritudinem:' ex quibus duas priores ait nasci ex duobus opinatis bonis, lætitiā quidem ex præsentibus, libidinem ex futuris; duas vero posteriores ex duobus malis opinatis, metum quidem futuris, ægritudinem præsentibus. Sic Horatius Epist. l. I. Ep. 6. 'Gaudeat, an doleat; cupiat, metnate; quid ad rem?' Ejusdem numeri meminit S. Augustinus, S. Hieronymus, pluresque alii post Virgilium loco mox citato. Et certe quemadmodum quatuor principalibus ventis, reliqui venti, sic quatuor principalibus perturbationibus reli-

Nubila mens est,^c
 Vinetaque frænis,
 Hæc ubi regnant.

30

tuam mentem : cum enim hæc perturbationes dominantur menti, tum eadem mens obscuratur, et detinetur, veluti totidem vinculis.

NOTE

quæ perturbationes possunt significari ; quod non nemo, testimonio Conimbricensium, sic expressit : 'Spes levat arrectos ; metus alto a vertice fluctus Dejecit : hinc animum pulsat furibunda voluptas ; Inde dolor : fluctus ceu fracti fluctibus altum Clamorem ingeminant : piceis abscondita nimbis Nec radios fundit ratio, nec vela gubernat.'

^c *Nubila mens est*] Mens enim humana, prædictis perturbationibus commota, aut veritatem non percipit, aut, si illam percipiat, ab assensione veritati perceptæ danda prohibetur : quamobrem, veritatis ejusdem gratia, mens humana ejusmodi perturbationibus, ut reliquis præjudiciis, libere-
 tur necesse est.

ANICII MANLII TORQUATI
SEVERINI BOETHII
DE CONSOLATIONE
PHILOSOPHIÆ
LIBER II.

PROSA I.

POSTHÆC paulisper obticuit:^a atque ubi attentionem meam modesta taciturnitate collegit,^a sic exorsa est. Si penitus ægritudinis tuæ causas habitumque^b cognovi, fortunæ prioris affectu desiderioque tabescis; ^c ea ^b tantum

^a *Philosophia.*

^b *Fortuna.*

NOTÆ

^a *Attentionem meam...collegit]* Quicumque enim voluerit mentem non solum præjudiciis exuere, sed etiam veris informare disciplinis, is animo attendat necesse est: primum quidem ad causas præjudiciorum: deinde ad viam veritatis inveniendæ: hac enim attentione, veluti prece quadam, Auctorem luminis veritatisque Deum rogamus, ut mentem nostram, qua in nos propendit, benevolentia instruat. Hæc autem mentis attentio non auditoris solum, sed ipsius etiam loquentis silentio excitari solet: ‘modesta,’ ut nunc dicitur,

‘taciturnitate.’

^b *Ægritudinis tuæ causas habitumque]* Hoc est, id a quo sit, idque in quo versetur illa ægritudo, qua mens Boëthii afflicta jacet.

^c *Fortunæ prioris affectu desiderioque tabescis]* Cum jam constet ex prædictis causam hujus ægritudinis esse perturbationem, superest duntaxat dicendum, quænam sit illa perturbatio. Optime autem profertur fortunæ prioris affectus et desiderium. Boëthius enim videtur, hactenus fortunam prosperam expertus, hanc temere credidisse immutabilem:

animi tui statum, sicuti tu¹ tibi fingis, mutata pervertit. Intellego multiformes illius prodigii fucos; ^c^d et eo usque^e cum iis quos eludere nititur blandissimam familiaritatem exercere,^d dum² intolerabili dolore confundat quos insperata^e reliquerit: cuius si naturam, mores, ac meritum^f reminiscare, nec habuisse te in ea pulchrum^f aliquid, nec amisisse cognosces. Sed, ut arbitror, haud multum tibi hæc in memoriam revocare laboraverim. Solebas enim

^c Varias hujus monstri præstigias.
familiariter.

^e Ex inopinato.

^d Novi fortunam eo usque blandiri
^f Grande.

1 Ed. Norimb. non habet particulam *tu*.—2 ‘Nititur, et blandissimam familiaritatem exercet’ Bene Ms. et Edd. Norimb. et Flor. omittunt conjunctionem *et*.’ Sitzm. Cod. Reg. *familiaritatem exercet, dum*. Edd. Delph. et

NOTE

unde tanto nunc illius desiderio teneatur, ut dissipatis solidioris ejus corporis partibus, ut metallum igne sollet, liquefieri et solvi videatur, quod tabescere est.

^d *Prodigiū fucos*] Prodigium, si credamus Ciceroni, id vocatur quod prædicat futurum: ‘prædictiones’ enim, inquit 11. de Nat. D. ‘et præsentiones rerum futurarum, quid aliud declarant nisi hominibus ea quæ sint ostendi, monstrari, portendi, prædici? ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur.’ Cum igitur fortuna ita sit inconstans ut prospera adversam, adversa prosperam veluti prædicere videatur, idcirco fortuna potuit hic vocari ‘prodigium.’ Fucus vero herbæ marinæ genus, quo vestes tinguntur: unde Horatius Carm. l. III. Od. 5. ‘Neque amissos colores Lana refert medicata fuco.’ Quod autem mulieres præsertim illius herbæ colore uti soleant ad mentendum oris colorem, inde fieri potuit, ut quodcumque mendacium vocaretur ‘fucus:’ sicut simulata apes ‘fucus’ appellatur. Varia autem sunt mendacia fortunæ, quippe quæ,

hominis fallendi causa, instar Protei formas se vertit in omnes: quocirca Philosophia dicere merito potest hic ‘multiformes fortunæ fucos.’

^e *Et eo usque, &c.*] Locus hic nonnullis ita videtur obscurus, ut gratia hujus intelligendi putaverint addendum esse, *exercet*, aut saltem *exercere*. Sed nihil addendum putamus: sic enim reddi potest: Intellego fortunæ fucos, et familiaritatem cum iis quos eludere nititur, eo usque blandissimam, dum, &c. Blandus autem ille dicitur, qui suavis sed fallacibus utitur verbis: quo nomine nullum aptius imponi potuit fortunæ, quippe quæ si non verbis, saltem factis non minus fallacibus quam suavis uti consuevit: ut ‘intolerabili dolore confundat quos insperata reliquerit.’

^f *Naturam, mores, ac meritum*] Philosophia adhuc loquitur de fortuna, Ethnicorum more, veluti de quodam Numine: unde, quemadmodum de quadam mente diceret, sic de fortuna nunc dicit ‘naturam, mores, et meritum.’ ‘Natura’ hujus falsi Numinis esset res cogitationis parti-

præsentem quoque blandientemque virilibus^g incessere^h verbis; eamque de nostro adyto prolatisⁱ insectabare sententiis. Verum omnis subita mutatio^h rerum non sine quodam quasi fluctu contingit^j animorum. Sic factum est, ut tu quoque paulisper a tua tranquillitate discesseris. Sed tempus est,ⁱ haurire te^k aliquid ac degustare mollè atque jucundum, quod ad interiora^l transmissum validio-

^g Generosis. ^h Reprehendere. ⁱ Philosophicis. ^k Animo. ^l Mentis.

Hack. familiaritatem, dum. Vid. inf.—3 Reg. contigit.—4 Quæ tum tantum

NOTÆ

ceps; ‘Mores’ ejusdem, modus cogitandi; ‘Meritum’ denique, bonum vel malum, quod ab hoc numine sit: quem enim fortuna erigit prospera, eundem adversa deprimit.

^g *De nostro adyto prolatis*] Id est, philosophicis. Adytum enim est sacer locus, quo nulli, præterquam Sacerdoti, adire fas est: adytum quippe nomen Græcum ab *α*, quod vocant privativum, et *δω*, quod est ingredior, ortum: quamobrem Ethnici locum, ex quo oracula reddebantur, vocabant *ἄδυτον*: Æn. II. vs. 114. ‘Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat.’ Cum igitur suum dicatur esse Philosophiæ templum, sua oracula; suum etiam erit Philosophiæ ‘adytum,’ ex quo suas sententias proferat: quibus sententiis Boëthius, dum prosperitatem haberet, ceterorum oratorum more, uti ‘solebat ad incessendam præsentem blandientemque fortunam.’

^h *Omnis subita mutatio, &c.*] Mens humana tanta necessitudine conjuncta est, primum quidem cum humano corpore, deinde cum rebus externis, his ut mutatis illa mutetur cogitando: sic corpore male affecto mens dolet: sic non sine quadam animi ægritudine avellimur a patria, ab amicis, ab opibus: atque hæc mutatio tanto

magis sentitur, quanto magis subita: nam, ut ait S. Gregor. Homil. 35. ‘minus jacula feriunt quæ prævidentur:’ gravior nocet quodcumque inexpertum accidit.

ⁱ *Tempus est*] Continuata ea, quam Philosophia supra adhibuit, comparisone, a corporibus notis ad mentes cognoscendas eadem Philosophia nunc progreditur. Scilicet quemadmodum gustus organa, haustis primum tenuioribus mollioribusque cibis, ipso usu ita disponuntur, ut gravioribus postea sustinendis fiant apta, juxta illud Martialis, Epigram. I. v. Epig. 77. ‘Profecit poto Mithridates sæpe veneno, Toxica ne possent sæva nocere sibi. Tu quoque cavisti cœnando tam male semper, Ne posses unquam, Cinna, perire fame;’ sic mens humana, auditis primum levioribus argumentis, aptior redditur ad percipienda graviora argumenta, quibus ab erroribus suis possit liberari. Propterea Philosophia, firmiora deinceps argumenta propositura, nunc incipit a levioribus, quæ soluta partim, partimque stricta oratione exponit. Leviora autem hæc argumenta dicit esse et ‘suadelæ’ et ‘rhetoricæ dulcedinis:’ ‘suadelæ’ quidem; ‘suadela’ enim, sive ‘suada,’ est virtus persuasionis, quæ antiquis dicebatur Dea: hinc

ribus haustibus^m viam fecerit. Adsit igitur rhetoricæ suadela dulcedinis, quæ tunc tantum⁴ recto calle procedit,ⁿ cum nostra instituta^o non deserit; cumque hac^p musica,^q laris nostri vernula,^r nunc leviores, nunc graviore modos succinat.^s Quid est igitur, o homo,^k quod te in mœstitiam luctumque dejecit? novum credo¹ aliquid inusitatumque vidisti. Tu, si fortunam putas erga te esse mutatam, erras.⁶ Hi semper ejus mores; hæc natura est.⁷ Servavit circa te

^m Remediis. ⁿ Recte disserit. ^o Philosophica. ^p Rhetorica. ^q Ars componendi cœrendique carminis. ^r Mancipium Philosophiæ. ^s Carmina cantet. ¹ Forte.

//////////

Delph. Hack.—5 Mss. et ed. Flor. vernacula.—6 ‘Non male: tamen in scriptis sno et probo item sensu: *Tu fortunam putas erga te mutatam? erras.*’ Bernart. Sic etiam longe melius esse censet Sitzm. et exhibent edd. Delph. et Hack. Nostra est lect. ed. Florentinæ.—7 Mss. edd. Delph. Hack. *mores sunt*,

NOTÆ

Græcis vocatur *πειθῶ*, id est, persuasio: ‘rhetoricæ’ vero ‘dulcedinis,’ quia rhetores, utpote qui latius loquuntur, ad discrimen dialecticorum, qui compressius, præsertim placere student: nec persuadent, nisi clara distinctaque notione, quam philosophicis præceptis acceptam referimus, utantur: hinc Tullius ait ‘sine Philosophia non posse fieri eum, quem quærimus, eloquentem:’ hinc ipsa Philosophia nunc asserit, suadellam ‘tum tantum recto calle procedere, cum’ philosophica ‘instituta non deserit.’ Denique quod Philosophia rhetorica hæc argumenta propositura sit stricta oratione, idcirco ‘Musica Laris’ Philosophici ‘vernula modos succinat, necesse est.’ Musica enim est ars non solum canendi, sed etiam componendi carminis: ‘musica’ quippe non secus ac ‘museum’ dicitur a musis: at musica est Laris Philosophici ‘vernula:’ quoniam ‘vernula’ sive ‘verna’ est mancipium ex mancipio natum: in quo differt a servo, qui non nascitur, sed fit alterius juris: musica

autem dici potest mancipium ex mancipio Philosophiæ natum: si quidem musica orta est a Musis, quæ Philosophiæ, veluti ancillæ quædam, famulantur. De Laribus vide l. i. Pros. 3. Not. ⁿ.

^k O homo] Modus iste loquendi est superioris, aut ejus saltem qui significat, se nullam cum eo, quem alloquitur, familiaritatem habere. Sic Terentius, ‘pro Juppiter,’ inquit, ‘tu homo adigis me ad insaniam.’ Sic Petrus Lucæ 22. ‘o homo, non sum:’ *mon ami, je n’en suis point*. Hinc autem Philosophia incipit suas rationculas rhetorice proponere, quas si ad dialecticam formam revocare conatus fueris, nonnullas animadvertere poteris repetitiones: nec mirum: notum quippe, quod Zeno dixit, Rhetoricam palmæ, Dialecticam pugno similem esse, quod latius loquerentur Rhetores, Dialectici autem compressius: sic loquitur Seneca. Quicquid sit, duas præsertim hic advertimus ejusmodi rationculas.

¹ Novum credo] Prima rhetoricæ rationcula, quæ sic videtur posse con-

propriam potius in ipsa sui mutabilitate constantiam. Talis erat cum blandiebatur,⁸ cum tibi falsæ illecebris felicitatis alluderet. Deprehendisti cæci numinis ambiguos vultus.⁹ Quæ sese adhuc velat aliis,⁹ tota tibi prorsus innotuit. Si probas,⁹ utere moribus,¹⁰ ne queraris. Si perfidiam perhorrescis,¹⁰ sperne, atque abjice perniciose alludentem.¹¹ Nam quæ nunc mœroris tibi causa tanti est,¹² hæc eadem tranquillitatis esse debuisset. Reliquit enim te, quam non relicturam nemo unquam poterit esse securus. An vero tu pretiosam æstimas abituram felicitatem? et cara tibi est fortuna præsens, nec manendi fida, et cum discesserit allatura¹³ mœrorem? Quod si nec arbitrio¹⁴ retineri potest, et calamitosos fugiens facit; quid

⁸ *Fortunæ varias formas.*

⁹ *Fortunam.*

¹⁰ *Ejusdem fortunæ.*

//////////

ista natura.—8 Mss. Rittersh. *συνδέσμων* auctior: *Talis enim erat, cum bland.*—9 *Aliis velat* Delph. Hack.—10 Ms. Erfurt. edd. Delph. et Hack. *si perfidiam perhorrescis*: non male, censente Sitzmanno. *Perfidiam* legunt Codd. Vict. secundus, Thuan. primus, Reg. et Flor.—11 Mss. Rittersh. et edd. Florent. Delph. et Hack. *abjice perniciosaludentem*. Ms. Erfurt. *pernicioseludentem*.—12 Mss. edd. Delph. Hack. ita transposita habent hæc verba: *Nam quæ nunc tibi est tanti causa mœroris.*—13 Ms. Rittersh. *illatura*.—14 Idem cod. et edd. Florent. Delph.

NOTÆ

trahi. Cum mens humana, quemadmodum et corpus, veteribus usitatisque non commoveatur; tua mens, o Boëthi, non debuit fortunæ eventu commoveri, nisi hic novus fuerit et inusitatus. Atqui nihil hic novi, nihil inusitati: cum semper et ubique fortuna fuerit in sua mutabilitate constans, ut nunc experiris. Quare tantum abest, ut fortuna hæc debnerit tibi esse tanti causa mœroris, ut potius eadem tranquillitatis causa esse debuisset: 'reliquit enim te, quam non relicturam nemo nunquam poterit esse securus:' immo quam esse abituram certus esse debet prudens, quippe qui etiam futura prospicit. Hic porro addendum duntaxat, cur Philosophia nunc dicat 'cæci Numinis ambiguos vultus?' Fortuna nimirum

Antiquis erat 1. quidem Numen, quod, ignoratis plurimum effectorum causis, hæc non nisi a fortuna, quam propterea Numen vocabant, oriri posse arbitrabantur. 2. Numen cæcum, sive quod temere nunc probos malis, nunc improbos bonis afficeret; sive etiam quod eos plerumque efficeret cæcos quos complecteretur. 3. Numen gerens ambiguos vultus, quod saxi instar globosi, cui idcirco insistere fingebatur, volubilis, quos paulo ante benigno vultu erexerat ad gloriam, eosdem severo ad infamiam traderet. Sic Horat. de Gyge cecinit Carm. l. II. Od. 5. 'Quem si puellarum insereres choro, Mire sagaces falleret hospites Discrimen obscenum, solutis Crinibus, ambiguoque vultu.'

est aliud fugax, quam futuræ quoddam calamitatis indicium? Neque enim quod ante oculos situm est, suffecerit intueri. Rerum exitus prudentia metitur; eademque in alterutro mutabilitas, nec formidandas fortunæ minas, nec exoptandas facit esse blanditias. Postremo æquo animo^m tolere oportet,¹⁵ quicquid intra fortunæ aream^x geritur, cum semel jugo ejus colla summiseris. Quod si manendi, abeundique scribere legem velis ei quam tu dominam sponte elegisti,¹⁶ nonne injurius^y fueris, et impatientia tua sortem exacerbabis quam permutare non possis? Si ventis vela committeres,^z non quo voluntas peteret, sed quo flatus impelleret,¹⁷ promovereris.¹⁸ Si arvis semina crederes, feraces inter se¹⁹ annos, sterilesque pensares. Fortunæ te regendum

^x Regnum. ^y Injurius. ^z Navigares.

//////////

Hack. *Quod si ex arbitrio.*—15 Idem cod. *tolerare oportet.*—16 Ms. Rittersh. *quam tu tamen Dom. s. e.* Ms. Erfurt. et ed. Norimb. *quam tu tibi Dom. s. e.* ‘*Quam tu dominam sponte delegisti, . . . et impatientia sortem tuam exacerbabis. Numquid purius in manuss. tu si dominam sponte legisti.*’ Bernart. *Impatientia tua sortem exacerbabis*] Mss. Rittersh. et edd. Florent. [Delph. et Hack.] non recipiunt *τὸ tua*. Thuan. primus, et Reg. *exacerbabis*.—17 Ms. Rittersh. *impellerent*: sic etiam edd. Delph. et Hack.—18 Thuan. primus, et Vict. primus: *promoveres*.—19 ‘Ed. Norimb. *si arvis semina traderes, fertiles inter se*: quæ lectio non omnino fastidienda: nescio tamen, quomodo magis recepta placeat.’ Sitzm.

NOTÆ

^m *Postremo æquo animo*, &c.] Altera rhetoricæ ratiuncula, quæ sic videtur posse exprimi. Quicumque sese alterius ‘jugo sponte summisit,’ is mores ejus patienter ferat, necesse est: ‘injurius’ alioqui ‘fuerit’ cum sibi, tum suo principi: principi quidem, si ‘eidem manendi abeundique legem velit scribere:’ sibi vero, si ‘impatientia sortem exacerbabat, quam permutare non possit.’ Sic navigantes et seminatores, quod se suæque elementis commiserint, ad nutum non appellant, metuntque. Cum igitur, o Boëthi, ‘te fortunæ jugo sponte summiseris; cum tu fortunam dominam sponte elegeris; cum fortunæ

te regendum dederis, æquo animo tolere oportet, quicquid intra fortunæ aream geritur; dominæ moribus oportet obtemperes.’ Area autem dicitur locus vacuus: quasi exaruerit nec possit quicquam generare. Sic vicinitas ædium ædibus vacans dicitur ‘area.’ Sic etiam locus frumentis terendis destinatus vocatur ‘area.’ Potuit autem Philosophia propter hujus ultimi loci similitudinem, mundum hunc appellare fortunæ ‘aream’ quod sicut in area frumentum a tritore, sic in mundo homines a fortuna nunc huc nunc illuc, prosperitate vel adversitate, versentur.

dedisti, dominæ moribus oportet obtemperes. Tu vero volventis rotæⁿ impetum retinere conaris? At, omnium mortalium stolidissime, si manere incipit, fors^a esse desistit.

^a *Fortuna.*

NOTÆ

ⁿ *Volventis rotæ*] Fortunæ: Veteres quippe fortunam, non modo cæcam et furenti similem, verum etiam volubili saxo pendentem effinxere; quod fortuna iisdem videretur omnia non solum temere et cæco impetu administrare bonis adversa, malis ho-

minibus prospera, sed instar globi vaga, necessitate quadam naturæ volvi: adeo ut non minoris esset stultitiæ, fortunæ, quam siderum reluctantari conversionibus. Propterea Baptistæ Mantuan. 'Fidite virtuti, fortuna fugacior undis Non manet.'

METRUM I.

HÆC cum superba verterit vices^o dextra,
Et æstuantis^{2o} more fertur Euripi,^p

Ubi hæc fortuna alternaverit vices manu imperiosa, eadem rapitur instar Euripi

20 'Ms. Erfurt. et ed. Basiliens. [Delph. Hack.] *Exæstuantis*, quæ vox reddenda Boëthio.' Sitz. Vict. uterque, Reg. et Flor. *Et æstuantis*.—1 Mss.

NOTÆ

^o *Verterit vices*] Quæ alternis fieri solent, hæc appellamus 'vices': hinc vicissim idem quod alternis. Fortuna autem propter nativam suam inconstantiam omnia alternis mutat, modo pluribus, modo uni prospera et adversa: quod ita frequens et notum, ut Latini 'fortunam' appellent 'vicem': ita Cicero passim, 'mihi,' inquit, 'necesse est et meam et aliorum vicem pertimescere: valde et meam et vestram vicem doleo.'

Superba dextra] Pars pro toto: fortuna autem Horatio et aliis dicitur superba; quod hominibus altior, hos ad nutum videatur regere. Sic Seneca in Med. vs. 205. 'Scepbris superbas quisquis admovit manus.'

^p *Et æstuantis* [*Exæstuantis*] *Euripi*] Euripus vox Græca significans fretum. Duplicis est generis: alius arte; alius natura factus. 1. Euripus artificiosus, alveus est magnifico opere aquas in morem fluvii deducens, qui in hoc differt a Nilo pariter artificioso, quod Nilus hic sit major, Euripus vero minor: de utroque loquitur Tullius II. de Leg. 'ductus,' inquit, 'aquarum, quos isti Nilos et Euripos vocant, quis non, cum hæc videat, irriserit?' 2. Euripus naturalis est pars maris inter Aulidem Bæotiæ portum, et Eubæam insulam, cujus meminit Strabo l. IX. et Plin. l. II. Hoc mare non instar Oceani æstuat, sed septies sæpiusque, unius diei et noctis spatio,

Dudum tremendos sæva proterit Reges,^q
 Humilemque victi subleuat fallax vultum;^r
 Non illa miseros audit:^s haud curat^t fletus; 5
 Ultroque gemitus dura quos fecit, ridet.^t
 Sic illa ludit,^u sic suas probat vires;^v

exundantis; fortuna crudelis conculcat subito principes metuosos, et statim mendax erigit caput abjectum hominis subacti. Hæc non audit afflictos: non flectitur lacrymis, et ridet sponte questus, quorum ipsa crudelis est causa. Sic fortuna ludit,

NOTÆ

tanto impetu recurrit, ut ventos etiam ac plenis velis navigia frustretur: quod nimirum aquæ huc præcipientibus insulis undique remittantur: propterea nunc dicitur 'exastuans.' Atque inde factum est, ut fortuna, cogitatio humana, aut quælibet alia res mutationi valde obnoxia, diceretur instar Euripi inconstans. Philosophia demum eam, quam soluta oratione inceperat, fortunæ inconstantis probationem versibus continuans, ejusdem inconstantiam ostendit etiam in Regibus.

^q *Proterit Reges*] Fortuna aliquando ipsos etiam Reges et imperatores imperio et potestate exiit. Sic 'Lacedæmonii,' ut ait Ælianus, 'cum Thebanorum domini essent, adeo rursus ab illis fuerunt subacti, ut Thebani non solum Peloponnesum pervenirent, verum etiam Eurotam transirent, et Lacedæmoniorum terram devastarent.' Sic, referente Ammiano Marcellino, Dionysius gentium quondam terror Corinthi literario ludo præfectus fuit.

^r *Victi subleuat fallax vultum*] Eadem fortuna victos nonnunquam erigit. Sic 'Amyntas Macedo' ex prædicto Æliano, 'cum ab accolis finitimisque Barbaris victus regnum perdidisset, statuebat apud animum suum regionem etiam in universum relinquere, tantum ut vitam salvam et incolumem servare posset. Dum in his anxius ageret, quidam ad eum dictum

Hellipidæ protulit. Itaque occupato illo loco collectisque militibus, recuperavit imperium.' Sic ex eodem auctore, 'Dion Hipparini filius in exilium missus a Dionysio cum bis mille militibus eum rursus expugnavit. Ita effecit, ut in quo statu ipse fuisset antea, in eum jam suæ calamitatis auctorem detruderet.' Atque hæc fortunæ vicissitudo tantum malum videtur, hanc ut inter ceteras calamitates imprecetur Megæra apud Senecam in Thyeste vs. 33. 'Dubia violentæ domus Fortuna reges inter incertos labet. Miser ex potente fiat, ex misero potens, Fluctuque regnum casus assiduo ferat.'

^s *Non illa miseros audit*] Fortunam quippe insanam esse et cæcam et brutam perhibent Philosophi, ex Cicerone.

^t *Ultroque gemitus dura quos fecit, ridet*] Durum est te ridere eum præsertim qui ex beato factus est miser; tuam enim misericordiam potius quam risum ille deberet provocare: durius eum, ejus miseriæ injustus auctor fueris; tanti enim criminis te potius oporteret pænitere: sed durissimum id sponte exequi; necessitas enim qua aliquando etiam inviti ridemus, posset ejusmodi risus atrocitatem minuere: cum igitur fortuna ultro rideat miseros, quos ipsa fecit inique, merito nunc vocatur 'dura.'

^u *Sic illa ludit*] Ludere ille dicitur, qui temere huc illucque discurrit:

Suique magnum ² monstrat ostentum,^w si quis
Visatur una stratus ac felix hora.^x

sic probat vires suas; et ostentat ingens miraculum suæ virtutis, quando, hac agente, idem homo videtur miser et beatus eadem hora.

aut curat.—2 Sic, inquit Vallinus, ex conjectura reposuimus: cum id ratio Scazonis necessario postularet: nec mihi dubium, quin sic scripserit Boëthius.

NOTE

verbum enim a Lydis, qui ex Asia, Tyrrheno dnce, in Hetruriam concessere, ibique extraordinarios illos motus, quos postea ludos sive Circenses, sive Theatrales vocaverunt, invexere. Hinc Ludiones sive Ludii, nimirum pueri puberes, elegantibus tunicis induti, galea insuper, ense, et parma armati, qui Circensibus et Theatralibus pompis ordine incedere solebant, veluti pompæ duces, Saliis similes: quorum meminit Ovid. 1. de Art. ‘Dumque rudem præbente modum tibicine Thusco Ludius æquatam ter pede pulsat humum.’ Propterea Horatius bellum vocat ludum Martis l. 1. Carm. Od. 2. ‘Heu nimis longo satiate ludo, Quem juvat clamor, galeæque læves, Acer et Mauri peditis cruentum Vultus in hostem.’ Quamobrem cum fortuna non solum rideat, ut jam dictum est, sed etiam temere nunc huc, nunc illuc discurrat, instar Martis, prospera modo, modo

adversa, optime perhibetur ludere. Sic fortunæ accessum recessumque idem Horatius vocavit ludum Carm. l. 11. Od. 1. ‘Motum ex Metello consule civicum Bellique causas, et vitia, et modos Ludumque fortunæ gravesque Principum amicitias et arma.’ Sicut Virgil. Æn. xi. vs. 426. cecinit: ‘Multos alterna revisens Lusit, et in solido rursus fortuna locavit.’

^v *Sic suas probat vires*] Continnuatur prædicta similitudo: qui enim ludunt, hi suas certando experiuntur vires.

^w *Ostentum*] Opus tantum ut dignum videatur, quod veluti admirabile digito ostendatur.

^x *Una stratus ac felix hora*] Maximum sane levis inconstantisque fortunæ argumentum. Putant nonnulli ‘horam’ hic significare ‘diem:’ sed quo brevius temporis spatium ‘hora’ notabit, eo magis mentem loquentis Philosophiæ manifestabit.

PROSA II.

VELLEM autem pauca tecum fortunæ ipsius verbis^y

NOTÆ

^y *Fortunæ ipsius verbis*] 1. Philosophia loquentem fortunam introducit: nam ‘in omnibus rebus,’ inquit Cicero l. de Inv. ‘similitudo est satietatis ma-

ter:’ quare Philosophia varietate occurrens satietati, deinceps utitur illo loquendi modo, quem Rhetores vocant ‘Conformationem,’ quæ tunc

agitare. Tu igitur an jus postulet,^b animadverte.³ Quid tu, o homo,^c ream me quotidianis⁴ agis querelis? Quam tibi fecimus injuriam? Quæ tua tibi detraximus bona? Quovis iudice^b de opum dignitatumque mecum possessione^c contende. Et, si cujusquam mortalium^d proprium quid horum esse monstraveris, ego jam tua⁵ fuisse quæ

^b *Æquum sit.*

^c *Dicet fortuna.*

////////

3 *‘Tu igitur an jus postulet animadvertere’* Ita in Ed. Pulmanni, et recentiss. Fr. Raphelengii legitur. Mss. item Norimb. et Basil. Edition. rectius *animadverte.* Sitzm. ‘Hanc lectionem, ut liquido veram, in contextum recepi: vulgati inepte *animadvertere.*’ Bernart.—4 Edd. Delphi. et Hack. *cotidi-*

NOTÆ

est, cum aliqua, quæ non adest persona, confingitur quasi adsit. Et certe cum injustum videatur, quempiam damnari inauditum, non immerito fortuna nunc introducitur, suam in Boëthium de ipsa fortuna graviter conquestum causam defensura: at Philosophia vult, se præside, verba fortunæ a Boëthio attentius considerari, ne hic aut præcipitatione aut præjudicio actus sententiam iniquam de ipsa fortuna ferat. Potest autem hic fortunæ sermo sic contrahi. Si iniquum est, inquit, te de eo conqueri Numine, a quo non modo nullam injuriam, sed quodcumque habueris bonum, accepisti, injustæ sunt prorsus et iniquæ illæ, quibus me quotidie afficis, querelæ; siquidem non modo nullam tibi intuli injuriam; opes et dignitates, utpote meas, auferendo: verum etiam quicquid habueris boni, opum videlicet et dignitatum, illud totum mihi, tanquam illarum dominæ, debes: quemadmodum cælo, unde nox, debetur dies; terræ, unde sterilitas, debetur fertilitas; mari, unde tempestates, tranquillitas; Jovi ipsi, unde mala, bona debentur. Sic Cræsum, sic Regem Persarum, absque ulla eorum injuria, excepi. ‘Tu igitur an jus postulet, animadverte.’

² *O homo*] Jam monuimus, nos sic compellare eos, cum quibus volumus videri nullam nos habere familiaritatem. Pros. 1. hujus lib.

³ *Quot. [cotidianis]* Alii scribunt, *quotidianis*: pro diversa scilicet hujus vocis interpretatione: si enim ‘quotidianum’ dicatur a ‘quot’ sive singulis ‘diebus,’ ut placet Cornuto apud Cassiodorum; quemadmodum dicitur ‘quot Kalendis, quot mensibus, quot annis’ optime scribitur ‘quotidianum:’ si vero dicatur a ‘continenti die,’ sicut dici putat Marins Victorinus l. 1. scribendum erit ‘cotidianum.’

^b *Quovis iudice*] Cum nemo iudex fuerit in sua causa, bene fortuna ad iudicem provocat: sed ad quemlibet melius, ne ulla sit anteoccupationis suspicio.

^c *Possessione*] Possessio hic jus est possidendi. Sicut Tull. pro Quin. ‘bonorum possessio spectatur,’ inquit, ‘non in aliqua parte, sed universis quæ teneri et possideri possunt.’

^d *Si cujusquam mortalium*] Fieri posset, ut quæ Boëthii non sunt bona, hæc quorundam aliorum hominum essent; tamen ne ullus supersit conquerendi locus, fortuna ponit nul-

repetis, sponte concedam. Cum te matris ex⁶ utero natura produxit, nudum rebus omnibus,^e inopemque suscepi, meis opibus fovi, et, quod te nunc impatientem nostri facit, favore prona^d indulgentius educavi, et omnium⁷ quæ mei sunt juris affluentia,^e et splendore circumdedi. Nunc mihi retrahere manum libet;^f habe gratiam,^g velut usus alienis.^g Non habes jus querelæ, tanquam tua prorsus⁹ perdideris. Quid ergo ingemiscis?¹⁰ nulla tibi a nobis illata est¹¹ violentia. Opes, honores, ceteraque talium¹² mei sunt juris.^h Dominam famulæ cognoscunt; mecum veniunt, me abeunte discedunt. Audacter affirmem, si tua

^d *Officiosissima.*

^e *Abundantia.*

^f *Placet.* -

////////

anis: sed vid. Not. inf.—5 Lipsii codex: *ego ea tua*.—6 Mss. et edd. Norimb. Florent. non habent voculam *ex*.—7 Vict. uterque: *omniumque*. Thuan. primus, et Reg. *omnium*.—8 Thuan. primus, Reg. et uterque Vict. *habet gratiam*.—9 *Prorsus tua* Delph. et Hack.—10 *Quid igitur ingemiscis* edd. eædem.—11 *Est allata* vulg.—12 *Ceteraque talia* Delph. Hack.—13 Mss. *prohibebor*; sic etiam

NOTÆ

lius hominis propria esse, quæ deinceps enumerabit bona.

^e *Nudum rebus omnibus*] II. Fortuna causatur, sua esse bona, quæ Boëthius conqueritur se amisisse. Cum homo ex duplici parte constet, mente nimirum et corpore, propterea bonum hominis, quod vulgo definitur id ‘quod homini est conveniens,’ duplicis est generis: alterum mentis, alterum corporis. Bonum mentis versatur in cogitatione, ea præsertim ejusmodi bonum fortuna nihil potest. Bonum vero corporis in hoc præsertim consistit, quod homo ex utero suscipiatur; susceptus foveatur; fatus educetur; educatus opibus et dignitatibus cumuletur: quæ omnia fortunæ esse dicuntur: unde fortuna hic; ‘cum te,’ inquit, ‘matris ex utero natura produxit, nudum rebus omnibus inopemque suscepi, meis

opibus fovi, indulgentius educavi, et omnium, quæ mei juris sunt, affluentia et splendore circumdedi.’

^f *Habe gratiam*] Habere, agere, et referre gratiam sæpius sic differunt, ut habere sit cogitationis, agere sit verbi, et referre sit operis boni in eum a quo beneficium accepimus. Propterea Tullius pro Corn. ‘omnibus,’ inquit, ‘amicis salutis meæ, si minus ad referendam gratiam satisfacere potui, ad prædicandam certe et habendam satis sum facturus:’ et alibi passim.

^g *Velut usus alienis*] Bona enim animi, ut jam diximus, nostra sunt; cetera aliena, et ipsis, si placet, fortunæ nutibus subjecta.

^h *Opes, honores, ceteraque talium mei sunt juris*] Jam fortuna probat, prædicta corporis bona sua esse: id autem probat argumento vulgari: effectum censetur illius causæ, qua

forent, quæ amissa conquereris, nullo modo perdidisses. An ego solaⁱ meum jus exercere prohibeor? ¹³ Licet cælo^k proferre lucidos dies, eodemque tenebrosis noctibus condere. Licet anno terræ vultum^l nunc floribus frugibusque redimire, nunc nimbis frigoribusque confundere. Jus est mari,^m nunc strato^g æquore blandiri, nunc procellis, ac fluctibus inhorrescere. Nos ad constantiam nostris moribus alienam inexplata^h hominum cupiditas alligabit? ¹⁴ Hæc nostra vis est, hunc continuum ludum ludimus. Rotam volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet, sed ea lege, ne uti,¹⁵ cum ludicriⁱ mei ratio poscet, descendere injuriam putes.

^g Placido.

^h Insatiabilis.

ⁱ Ludi.

~~~~~

edd. Delph. et Hack.—14 Vict. uterque *alligavit*.—15 *Uti ne* Delph. Hack.—16 *Perscs* edd. eædem.

NOTÆ

accedente aut recedente, effectum illud adest aut abest: propterea dies censetur effectus solis, quod præsentem aut absente sole, dies est aut non est: sed illa est, inquit fortuna, inter me et prædicta bona necessitudo: si quidem ‘mecum veniunt, me abeunte discedunt.’ Adde quod hæc bona aut tua sunt, inquit, aut mea: sed tua non esse ex hoc est evidens, quod ‘si tua forent,’ eadem ‘nullo modo perdidisses:’ quandoquidem honorum, quæ tua sunt, ita dominus es, hæc ut, nisi prius volueris perdere, non perdas: hæc autem bona, quæ amissa conquereris, nunquam voluisti amittere.

¹ *An ego sola*] III. Fortuna probat exemplis, se prædicta corporis bona jure posse dare et auferre: quod deterior esse non debeat fortunæ, quam ceterarum causarum conditio. Exemplum autem ista sunt quatuor.

^k *Licet cælo*] Primum fortunæ exemplum. Cælum sole, quem continet, præsentem ‘diem lucidum’ facit: sed idem cælum, sole absente, ‘noc-

tem’ facit ‘tenebrosam:’ de die gratulantur, de nocte non queruntur homines.

^l *Licet anno terræ vultum*] Secundum fortunæ exemplum. ‘Terræ vultus,’ juvantibus astris, ‘nunc floribus frugibusque redimitur, nunc nimbis frigoribusque confunditur:’ de floribus frugibusque gratias homines habent: de nimbis et frigoribus querelas non proferunt.

^m *Jus est mari*] Tertium fortunæ exemplum. ‘Mare nunc strato æquore blanditur: nunc procellis ac fluctibus inhorrescit,’ tranquillitatem homines arbitrantur favorem; sed procellam non putant injuriam: quare ergo, inquit fortuna, ‘nos ad constantiam nostris moribus alienam inexplata hominum cupiditas alligabit?’ De ‘ludo’ et de ‘rota’ fortunæ jam dictum est hoc libro. Hic autem fortuna dicitur ‘ludum ludere,’ sicut Terentius dixit ‘gaudere gaudium,’ Cicero ‘servire servitutum,’ vulgus ‘vivere vitam.’

An tu mores ignorabas meos? ^k Nesciebas, Cræsum ^a Regem Lydorum Cyro paulo ante formidabilem, mox deinde miserandum rogi flammis traditum, misso cœlitus imbre defensum? Num te præterit, Paullum Persi ¹⁶ Regis ^o a se capti calamitatibus pias impendisse lacrymas? ^l Quid tragœdiarum clamor ^p aliud deflet, nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem? Nonne adolescentulus δύο τοὺς πίθους, ^q τὸν μὲν ἔνα κακῶν, τὸν δὲ ἕτερον καλῶν, ^m in Jovis limine jacere didicisti? Quid si uberius de bonorum parte sumsisti? quid si a te non tota discessi? quid si hæc ipsa mei mutabilitas justa tibi causa est sperandi meliora? Tamen ⁿ ne animo contabescas, et intra commune omnibus regnum locatus, proprio jure vivere desideres.

^k *Mean ludendi consuetudinem.* ^l *Miseries flevisse non sine pictate.* ^m *Duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem bonorum.* ⁿ *Quicquid sit.*

NOTÆ

^a *Nesciebas, Cræsum*] Cræsus ultimus Rex Lydiæ, ditissimus, a Cyro Rege Persarum victus fuit; cumque iterum rebellasset, iterumque victus esset, ignibus addictus, de pyra clamavit, O Solon, Solon, Solon; interrogante Cyro, quis ille Solon esset, ait Cræsus: Solon vir sapientissimus olim me monuit, neminem esse in hac vita felicem, quod nunc experior. Tunc Cyrus varietatem fortunæ cogitans, ignem quem jusserat extinguī, vidit cœlo famulante reprimi: quod Ansonius sic expressit lib. de ludo septem Sap. ‘Clamore magno ter Solonem nuncupat: Qua voce Cyrus motus extinguī jubet Gyrum per omnem, et destrui ardentem pyram: Et commodum profusus imber nubibus Repressit ignem.’

^o *Num te præterit, Paulum Persi Regis*] Perses Philippi filius, ultimus Macedonum Rex, victus fuit apud Samothracas a Paulo Æmilio, Romano Consule, et cum filiis in triumphum ductus: hunc ut captum ad se rapi vidisset Paullus, ejus fortunam

miseratus flevit, et assidere sibi jussit. Plutarchus in vita Æmilii addit, victum Persen inedia se confecisse, aut certe ob ereptum somnum interiiisse.

^p *Quid tragœdiarum clamor*] Tragœdia est carmen gravissimum, quo principum virorum calamitates luctuoso quodam exitu terminatæ depinguntur: quamobrem Tragœdia differt a Comœdia, quæ tranquilla lætoque exitu continetur: unde Horat. II. Carm. Od. 1. ‘Paulum severæ Musa tragœdiæ Desit theatris.’ Hinc tragœdias movere dicuntur illi, qui tumultus quosdam excitant: cui favet nominis interpretatio: aiunt enim nonnulli tragœdiam dici quasi τραχὺδραν a τραχὺς asper, quod agat de rebus duris atque asperis, uti de cædibus ac mortibus Heroum. Propterea nunc merito dicitur ‘tragœdiarum clamor’ nihil ‘aliud deflere, nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem.’

^q *Δύο τοὺς πίθους, &c.*] Duo dolia, unum quidem malorum, alterum au-

NOTÆ

tem bonorum. Nimirum Platonici videntes hominum mentes, quas conditas longe prius, quam corporibus conjunctas arbitrabantur, miseram unas, alias felicem vitam agere, finxerunt, duo ante fores Jovis esse vasa plena, unum quidem bonorum, alterum malorum, quorum alterutro potæ mentes in corpora infunderentur, felicem propterea aut miseram in terris sortem habituræ: quod Homerus Iliad. Ω. sic expressit: 'Præterea posuisse Jovem duo vasa loquantur Ante fores, primoque domus in limine cæli, Quæ sint muneribus dandis mortalibus ægris Plena, bonis aliud, pejoribus illud abundet: Equilibus, ut voluit, Deus omnia sortibus æquis Distribuit generi humano, simul omnia miscens, Nunc bona, nunc mala; nunc læva, nunc lance secunda: Cui mala contigerint, curæ hunc exponit iniquæ, Tristibus ærumnis, miserique laboribus ævi: Vivet enim neque Diis gratus, neque gentibus ullis.' Doctrinam hanc 'didicerat' Boëthius 'adolescentulus': sive quia Athenis, ubi ab adolescentia studuerat, vasa hæc in templo Jovis descripta proponebantur: sive

quia placita Platoniorum doctus fuerat. Quartum porro illud est exemplum, quo fortuna nititur ad probandum se merito potuisse Boëthio prospera et adversa inferre: ex quo concludit, se propter bona, gratia potius, quam propter mala, injuriis debere affici. Præsertim cum nullum sit tempus, quo fortuna non videatur Boëthio magis favere, quam nocere: præterito enim, quo opibus et dignitatibus donatus fuit, plus boni accepit, quam mali: 'uberius,' inquit fortuna, 'de bonorum parte sumisti:' præsentem, quo constantes saltem amicos habet, etiam aliquid boni obtinet: 'a te,' inquit eadem fortuna, 'non tota discessi:' futuro denique, quo pristinas suas opes dignitatesque recuperare potest, felicius forte erit: 'hæc ipsa mei mutabilitas,' inquit fortuna, 'justa tibi causa est sperandi meliora.' Quamquam autem nihil horum esset, durandum: quælibet enim societatis alicujus pars communibus tenetur suæ societatis legibus: 'ne' igitur 'animo contabescas, et intra commune omnibus regnum locatus, proprio jure vivere' non 'desideres.'

METRUM II.

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus^r versat arenas,^a

Quamvis maxima ubertas afferat tam multas divitias, manu nunquam cessante

NOTÆ

^r Pontus] Speciatim Euxinus est, generatim mare, quod frequentissimum est apud Poëtâs: vide Metr. 2. lib. 1. vs. 14.

^a Arenas] Quid sit arena, nemo ne-

scit: sed alii 'arenam,' alii 'harenam,' pro duplici nominis hujus interpretatione, scribunt: vel enim vox ista oritur ab 'arendo,' quod arida bibulaque sit: sicut Horatius

Aut quot stelliferis edita noctibus ^s
 Cœlo sidera fulgent,
 Tantas fundat opes, nec retrahat manum 5
 Pleno Copia cornu; ^t
 Humanum miseras haud ideo genus
 Cesset flere querelas.^u
 Quamvis vota libens excipiat Deus
 Multi prodigus auri, 10
 Et claris avidos ornet honoribus;
 Nil jam parta videntur: ^v

fundere, quam multas arenas mare commotum vehementibus ventis volvit, aut quam multa astra, producta noctibus stellatis, in cœlo micant: homines tamen non propterea desistent queri misere. Etiam si Deus plurimæ pecuniæ largus, annuat libenter hominum precibus, decoretque homines cupidos honoribus illustribus; bona

NOTÆ

‘arenas’ sæpius vocat ‘arentes,’ tumque scribitur ‘arena;’ vel oritur ab ‘hærendo,’ quod aquas hauriens hæreat, fugato nimirum liquido alio corpore, quo insito mollescebat: et tunc scribitur ‘harena:’ quemadmodum in veteribus libris legitur.

^s *Stelliferis edita noctibus*] Nox poetis mater siderum habetur: sicut Tibullo lib. II. El. 1. ‘Ludite: jam nox jungit equos, currumque sequuntur Matris lascivo sidera fulva choro.’ Propterea sidera nunc dicuntur ‘edita’ sive producta ‘noctibus stelliferis,’ id est, stellas ferentibus.

^t *Pleno Copia cornu*] Cornu copię κέρας ἀμαλθείας, est summa ubertas. Nimirum Diodorus scribit, Hammonem perambulantem juxta Ceramios montes inspectam a se virginem forma pulcherrimam, Amaltheam nomine, adamasse, filiamque ex ea genuisse, specie ac robore corporis insignem, Amaltheam vero propinquæ præfecisse oræ, quæ, quia referebat cornu bovis, occiduum cornu nominata fuit. Quoniam vero regio illa vineis ceterisque fructiferis arboribus referta erat, factum est, ut ager omnis frugum abundans; mensa va-

riis cupiditiis instructa; liber multo doctrinæ genere refertus; epistola plurimi commodi parens; homo ipse multiplici virtute præditus, dicatur ‘cornu Copiæ.’ Horatius passim: ut Carm. I. I. Od. 17. ‘Di me tuentur: Dis pietas mea Et Musa cordi est: hinc tibi copia Manabit ad plenum benigno Ruris honorum opulenta cornu.’

^u *Flere querelas*] ‘Nova phrasis,’ inquit Sitzmannus, ‘quam non facile apud alios invenias auctores. Neutrum active ponitur, addito nomine cognatæ significationis.’ Sed nihil hic novi: ‘neutrum’ enim semper regere potest ‘accusativum nominis cognatæ significationis,’ quemadmodum dicitur, ‘vivere vitam,’ ‘gandere gaudium,’ ‘ludere ludum,’ ‘servire servitutem,’ ‘peccare peccata.’ Quinetiam nomina hæc quoties supprimuntur, toties debent veluti expressa intelligi.

^v *Nil jam parta videntur*] Tantus est mentis humanæ in consors corpus amor, ut divitias et dignitates, quibus veluti totidem propugnaculis mutua corporis mentisque conjunctio videtur servari posse, mens ipsa cupiat

Sed quæsitæ vorans sæva rapacitas

Altos pandit¹⁷ hiatus.

Quæ jam præcipitem fræna cupidinem

15

Certo fine retentent,

Largis cum potius muneribus fluens

Sitis ardescit habendi?

Nunquam dives agit,^{18 w} qui trepidus gemens

Sese credit egentem.

20

nihilominus ante acquisita flocci penduntur. Quin cupiditas crudelis, absumens parta, aperit profundas voragines. Quales nunc habentæ contineant stabili termino, avaritiam inconsideratam: quandoquidem ardor habendi amplis donis cumulatus crescit magis ac magis. Quicumqueavidus et suspirans sese existimat pauperem, hic nunquam vivit dives.

17 Thuan. primus, Vict. uterque, et Reg. *Alios pandit.*—18 Vict. secundus *dives erit.*

NOTÆ

non modo, sed verbis cogitationem referentibus Deum sæpius roget: quare virtutis fuit, et quidem Deo gratissimæ; quod Solomon, optione ejusmodi bonorum sibi delata, iisdem contentis sapientiam a Deo petierit III. Reg. cap. 3. quare etiam Christus Dominus pluribus argumentis illud desiderium reprimit Matth. 6. 'In toto Evangelio,' inquit interpretes, 'nullus animi affectus tanto studio ac tot argumentorum machinis a Christo oppugnatur et evellitur.' At amor ille, adeoque bona existimatio hominis in divitias et dignitates, non versatur nisi circa ejusmodi bona, quæ nondum habentur: postquam enim homo, facto experimento, novit, hæc bona augere potius, quam minuire miserias, habita temnit, mutataque subjecta suæ existimationis suique amoris materia, nondum habita simili desiderio prosequitur: 'nil jam parta videntur.' Juvenalis: 'Interea plenum dum crescit sacculus ære, Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.' Propterea avaritia, quæ nunc dicitur 'sæva rapacitas,'

instar cujusdam monstri insatiabilis, perhibetur 'quæsitæ vorare' et 'altos hiatus pandere.' Propterea etiam 'nulla fræna' possunt 'præcipitem cupidinem certo fine retinere;' quod nimirum 'sitis habendi acceptis muneribus crescens ardeat.'

^w *Nunquam dives agit*] Fortuna ex dictis infert, eos, qui haberi solent divites, revera divites non vivere ('agere' enim hic, ut apud Terentium, idem est quod 'vivere') quod, inquit, ejusmodi dives, præterquam quod 'sese credit egentem,' et 'gemit' amissas opes, et 'timet,' ne præsentibus amittat: 'trepidus gemens.' Id prius exposuerat Claudi- anus libro 1. in Ruff. vs. 196. 'Quo vesane ruis? teneas utrumque licebit Oceanum, laxet rutilos tibi Lydia fontes, Jungantur solium Cræsi, Cyrique tiara. Nunquam dives eris, nunquam satiabere questu: Semper inops quicumque cupit.' Scilicet cum dives, ut ait Varro IV. de L. L. a divo dicatur, ille tantum dives, qui tanquam Deus, et aliis et sibi nihil indigere videtur.

PROSA III.

HIS^o igitur si pro se tecum fortuna loqueretur, quid profecto contra hisceres^p non haberes. At si quid¹⁹ est quo querelam tuam jure tuearis, proferas oportet; dabimus dicendi locum. Tum ego,^q Speciosa^y quidem ista sunt, inquam, oblitaque^r rhetoricæ, ac musicæ melle dulcedinis; ²⁰ tum tantum, cum audiuntur, oblectant. Sed miseris malorum altior sensus est. Itaque cum hæc aurbus insonare desierint, insitus animum mœror prægravat. Et illa,^z Ita est, inquit.^z Hæc enim nondum morbi tui remedia, sed adhuc contumacis adversus curationem doloris fomenta quædam sunt. Nam quæ in profundum sese

^o Verbis.   ^p Reponeres.   ^q Boëthius.   ^r Et illita.   ^s Poëseos.
^t Philosophia.

19 Aut si quid edd. Delph. et Hack.—20 Ms. Rittersh. mellis dulcedine.

NOTÆ

^x *Hisceres*] Hiscere dicitur ab hiare: hiare autem proprie est spiritum aperto ore emittere: quare hiscere is proprie dicitur, qui loquendi gratia, diductis labris, os aperit. Hinc Tullius v. Philip. ‘responderene ad hæc, aut omnino hiscere audebis?’ et Virgil. III. Æn. vs. 313. ‘Implevit clamore locum. Vix pauca furenti Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco.’

^y *Speciosa*] Quæ scilicet a fortuna introducta, sive soluta sive stricta oratione dicta sunt; hæc, si non vera sunt, saltem quandam veri speciem habent. Sic Horatius de Arte ‘Interdum speciosa locis, morataque recte Fabula.’ Et Ovid. ‘Speciosaque nomina culpæ Imponis Medea tuæ, quin aspice quantum Aggrediare nefas.’ ‘Speciosus’ enim est a ‘specie’: ‘species’ ab antiquo verbo ‘specio,’ video: unde ‘aspicio,’ ‘in-

spicio,’ &c. quamobrem species Latinis, Græcis ἰδέα nihil est aliud quam notio. Hinc quod obscura confusave alterius notione proponitur, id aliena specie proponi dicitur: sicut Philosophi aiunt, malum specie boni amari: sicut etiam dicta fortunæ nunc dicuntur ‘oblita rhetoricæ ac musicæ melle dulcedinis,’ ita ut, utpote voce, nutu, gestu, ceterisque adjunctis grata, ‘tum tantum, cum audiuntur, oblectent,’ statim propter graviores mœroris sensum e memoria pellenda: nam ‘malorum altior sensus est: insitus animorum mœror prægravat.’

^z *Ita est, inquit*] 1. Philosophia fatetur, quicquid hactenus sive soluta sive stricta oratione dictum est, illud nullum, aut leve quoddam esse doloris remedium: ‘nondum,’ inquit, ‘morbi remedia, sed adhuc contumacis adversus curationem doloris fomenta.’ Ubi 1. ‘Remedium’ est corpus, quod

penetrent, cum tempestivum fuerit, admovebo. Verumtamen ne te miserum existimari¹ velis; an numerum modumque tuæ felicitatis^a oblitus es? Taceo quod desolatum² parente,^u^b summorum te virorum cura suscepit, delectusque in affinitatem principum civitatis,^c quod pretiosissimum propinquitatis genus est, prius carus, quam proximus esse

^u *Defuncto patre.*

////////

Wakef. ad Lucret. III. 948. legit *sint ... mellica dulcedine*.—1 *Existimari miserum* Delph. et Hack.—2 Mss. Rittersh. *Taceo quod derelictum*.—3 *Duorum*

NOTÆ

morbo contrarium, morbum expellit: propterea 'remedium' dicitur a 're,' quod est 'contra,' et 'mederi': propterea etiam Ciceroni 'nulla remedia quæ vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quæ sunt salutaria.' At remedium a corporibus transfertur etiam ad mentes, quæ contrariis quoque sanantur. 2. 'Contumax' dicitur, quod contracto quodam sive animi sive corporis tumore, et difficiliter disjicitur, et majori impetu incurrit commotum: sicut enim ab audeo, andax; a teneo, tenax; sic a contumeo, contumax: hinc etiam oritur 'contumelia,' quod hæc sit injuria ab animo, qui fastu tumeat ac turgeat, profecta. 3. 'Fomentum' illud appellatur, quod doloris causam leviter movendo, tumorem videtur fovere ac mollire. Hic autem Philosophia fidem suam liberat: promiserat enim fore ut Boëthio curando leviora primum, deinde graviora adhiberet. Propterea, 'quæ in profundum sese penetrent,' inquit, 'cum tempestivum fuerit, admovebo.'

^a *An numerum modumque tuæ felicitatis*] II. Philosophia enumerat bona, quæ Boëthius, veluti duce fortuna, videtur accepisse, afferentium 'numerum' et 'modum;' sive, ut loquuntur, quantitatem et qualitatem: nimirum quot, et qualia fuerint.

^b *Desolatum parente*] Primum qui-

dem Boëthius puer perhibetur felix fuisse curatoribus. Nimirum Boëthius hujus nostri Boëthii alius fuit avus, alius pater. Avus, cum Præfecturam Prætorii gereret, a Valentiniano imperatore una cum Aëtio Patricio innocens in Palatio interfectus est, anno Christi 455. ait enim Cassiodorus in Chronico: 'Aëtio et Studio Consulibus, Aëtius Patricius in Palatio manu Valentiniani Imperatoris extinctus est: Boëthius vero Præfectus Prætorii amicis ejus circumstantibus interemptus.' Pater vero eodem Boëthio puero, obiit. Hinc noster Boëthius dicitur 'desolatus parente:' at ejusmodi amicorum cura puer Boëthius educatus, et Athenas, disciplinarum omnium notitiam adepturus, missus est.

^c *Delectusque in affinitatem principum civitatis*] Deinde Boëthius dicitur felix soceris, Festo nimirum, et Symmacho, principibus civitatis. Festus quidem, et Symmachus fuerunt principes civitatis Romanæ: nam 'Patricii Festus et Symmachus,' inquit Ennodius Parænesi didascalica, 'omnium disciplinarum materia et constantes forma sapientiæ, ab nrbe sacratissima non recedunt. In ipsis est nobilis Curia Principatus, quos vidisse, erudiri est.' Idem fuerunt soceri Boëthii, quippe qui duxerat Elpidem filiam Festi, et hac defuncta

cœpisti. Quis non te felicissimum cum tanto splendore socerorum, cum conjugis pudore,^d tum masculæ quoque prolis opportunitate^e prædicavit? Prætereo (libet enim præterire communia) sumtas in adolescentia negatas senibus dignitates:^f ad singularem felicitatis tuæ cumulum venire delectat. Si quis rerum mortalium fructus ullum beatitudinis pondus habet, poteritne illius memoria lucis^g quantalibet ingruentium malorum mole deleri? cum duos pariter Consules liberos tuos domo provehi, sub frequentia patrum,^h sub plebis alacritate vidisti; cum eisdem in Curia curules insidentibus,ⁱ tu regiæ laudis orator, ingenii glo-

^v Dicit.

^w Senatorum.

^x Sellas, supra quas in curru insiderent.

NOTE

Rusticianam, Symmachi filiam; quarum uxorum prior dicitur non probitatis tantum, sed etiam literarum laude celebris, inprimisque Musarum amans. Tantis demum soceris Boëthius fuit felix: siquidem felicitatis est honorari ab honoratissimis viris: 'maxima jucundissimaque laus est,' inquit Tullius pro Mur. 'quæ ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt.' Boëthius autem ex eo honoratus fuit præsertim ab his honestissimis viris, quod ab iisdem primum fuit dilectus, deinde 'delectus in affinitatem: prius carus, quam proximus: quis' ergo Boëthium non prædicet 'felicissimum cum tanto splendore socerorum.'

^d Cum conjugis pudore] Præterea Boëthius dicitur felix conjuge: quod utraque ejus conjux, Elpis videlicet et Rusticiana, summa fuerit virtute prædita: quod 'pudore' optime significatur: 'pudor' enim, ait Tullius II. de Fin. 'est moderator cupiditatis.' Cum autem Philosophia, quæ numero plurali dixerat 'soceros,' nunc singulari tantum dicat 'conjugem,' idcirco crediderim, non fieri hic mentionem, nisi unius ex uxoribus Boëthii, nempe Rusticianæ, quæ sola

tunc superstes erat, cum hæc scriberentur.

^e Masculæ quoque prolis opportunitate] Insuper Boëthius commemoratur felix liberis; 'masculæ' præsertim 'prole.' Filii enim Boëthii, si non Patricius et Hypatius, saltem Symmachus et Boëthius Consules facti sunt: propterea hic 'Consules,' et infra 'consulares liberos' vocat Philosophia: propterea eadem Philosophia nunc addit, 'memoriam hujus diei, quo' nimirum Boëthius 'vidit duos pariter Consules liberos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate, quo idem regiæ laudis orator, ingenii gloriam facundiaque meruit, quo circumfusæ multitudinis expectationem triumphali largitione satiavit, non posse quantalibet ingruentium, malorum mole deleri.'

^f Sumtas in adolescentia...dignitates] Boëthius, antequam videret suos liberos Consules, ipse, adhuc adolescens, fuit Patricius, et forte etiam Consul: quæ dignitas raro ante annum trigesimum conferebatur: quamobrem populi etiam suffragiis felix nunc significatur.

^g Curules insidentibus] Curules vo-

riam, facundiæque mernisti: cum in Circo^c duorum medius Consulum^{3 h} circumfusæ multitudinis expectationem, triumphali largitione satiasti? Dedisti, ut opinor, verba fortunæ,^y dum te illa demulcet, dum te, ut suas delicias, fovet. Munus quod nulli unquam privatoⁱ commodaverat, abstulisti.⁴ Visne igitur⁵ cum fortuna calculum ponere?^{z k}

^y *Fortunam tui tibi faventem laudavisti.*
compter avec la fortune.

^z *Repetere rationes a fortuna:*

////////

medius Consularis] Mss. et edd. Norimb. Florent. Basil. *Duorum medius Consulum*, quod rectius procul dubio.' *Sitzm.* Reg. *medius considens*: male, iudice Vallin.—4 'Ms. Rittersh. *Munus, quod nunquam ulli privato obtulerat, abstulisti*: quæ lectio elegantior videtur.' *Sitzm.*—5 In Ms. eodem deest igitur.

NOTÆ

cantur non solum homines, qui jus habebant ponendæ imaginis; sed etiam sellæ, supra quas illi in curru insiderent, quæ sellæ propterea videntur a curru dictæ 'curules;' sicut ab ebore cæolato vocantur aliquando 'ebur:' unde Horat. l. i. Epist. Ep. 6. 'Cuilibet hic fascies dabit, eripietque curule Cui volet importunus ebur.' Et Ovid. iv. de Pont. El. 9. 'Signa quoque in sella nossem formata curuli, Et totum Numidæ sculptile dentis opus.'

^c *In Circo]* Circus, Græce κύκλος, generatim est omnis ambitus, gyrus, orbis, circulus: unde Cicero in Arat. 'Vidisti magnum candentem serpere circum, Lacteus hic nimio serpens candore notatur.' Hic autem Circus est locus ovatus, in quo, auctore Tarquinio Prisco, Romani ludos faciebant: quamobrem ludi illi a loco dicti sunt Circenses. Usu vero receptum erat, ut quicumque Consul creatus fuisset, hic profusis opibus ejusmodi ludos instituerit: alioqui nec populo gratus nec amplissimi magistratus personam, ut par est, sustinere videbatur.

^h *Duorum medius Consulum]* Nempe filiorum. Primus apud Romanos lo-

cus, inquit Lipsius, est medius; proximus, dexter. Inter Consulares vero non qui sæpius, sed qui prius fuerat Consul, alteri præferebatur: quare Boëthius non solum ut pater, sed etiam ut Consul medius sedere debuit.

ⁱ *Munus, quod nulli unquam privato]* Nullus enim, etiam princeps, eo felicitatis pervenit, ut eodem anno duos filios, ætate solita nondum provectos, Consulum dignitatibus ornatos videret: quemadmodum vidit Boëthius. Vidit quidem Roma eodem anno videlicet 395. Olybrius et Probinus, duos Probi filios, in consulatu collegas: sed hi puerum exuerant: unde possumus exclamare cum Claudiano Carm. i. vs. 72. 'Quis Deus ambobus tanti sit numeris anctor?'

^k *Calculum ponere]* Calculus generatim lapillus est: speciatim vero signum notissimum, quo computantes utimur: hinc Plinius jun. l. ii. Ep. Epist. 14. 'in conditionibus,' inquit, deligendis ponendus est calculus.' Juvenalis Sat. ix. 'Ponatur calculus, adsint Cum tabula pueri.' Cum fortuna igitur calculum dicitur ponere, qui facta bonorum malorumque a fortuna ac eptorum

Nunc te primum liventi oculo præstrinxit.^{a 61} Si numerum, modumque lætorum, tristiumve consideres, adhuc te felicem negare non possis. Quodsi idcirco te fortunatum esse non existimas, quoniam quæ tunc læta videbantur, abierunt, non est quod te miserum putes; quoniam, quæ nunc mœsta creduntur, prætereunt. An tu in hanc vitæ scenam^{b m} nunc primum subitus, hospesque venisti? ullamne humanis rebus inesse constantiam reris, cum ipsum sæpe hominem velox hora^c dissolvat? Nam etsi rara est fortuitis manendi fides,⁷ ultimus tamen vitæ dies mors quædam fortunæ est etiam manentis.^d Quid igitur referre putas, tunc illam moriendo deseras, an te illa fugiendo?⁸

^a Incipit te iniquo oculo intueri.

^b Theatrum.

^c Brevissimum tempus.

^d Constantis.

~~~~~

—6 ‘Hæc vera est lectio: præstrinxit, id est, leviter et sine aliqua læsione aut periculo tetigit: al. *perstrinxit*.’ Sitzm. Thuan. primus, Reg. et uterque Vict. præstrinxit: edd. Delph. et Hack. *perstrinxit*.—7 ‘Nam etsi rara est fortuitis rebus m. f.] Expunge τὸ rebus, suadentibus Mss. edd. Norimb. et Basil.’ Sitzm.—8 ‘Illa an te fugiendo] Hæc ex Mss. et ed. Flor. ita disponi debent: An te illa f. Idem.

NOTÆ

comparatione, digitis, articulis, lapillis, aut quibuslibet aliis notis computat, utrorum major sit summa.

¹ Nunc te primum liventi oculo præstrinxit] Innuit Philosophia, adversitatem præsentem Boëthii longe minorem esse præterita ejusdem prosperitate: quasi dicat: Fortuna a teneris annis prospera, nunc adversa esse incipit, eaque non factis, sed oculo tantum invidente, nec graviter quidem, sed perstringendo leviter; quin si quid intolerabile videatur, illud citius evanescet: quare ‘si numerum modumque lætorum tristiumve consideres, adhuc te felicem negare non possis.’

^m Vitæ scenam] Scena, Græcis σκηνή, umbraculum, primum fuit camera ex arborum in se cubantium ramis ac frondibus, sive natura sive arte composita, in qua, verno præsertim tem-

porc, a pastoribus carmina diversis sonis cantabantur: unde Virgil. 1. Æn. vs. 166. ‘Hinc, atque hinc, vastæ rupes, geminique minantur In cælum scopuli: quorum sub vertice late Æquora tuta silent: tum sylvis scena cornu scis Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.’ Deinde scena fuit occultus theatri locus, in quo actores, sive aulæis sive aliis quibusdam velis tecti, latere solebant: postremo brevis sed integra theatri actio, in qua sæpius idem homo diversas personas, tristes modo, modo lætas agit: qua ratione vita hominum dici potest ‘scena:’ ‘cum ipsum sæpe hominem velox hora dissolvat,’ et in vita humana lætis succedant tristia; ut in mundo, dici nox, Zephyro Auster, tranquillitati tempestas succedit: qua de re sequitur carmen.

METRUM III.

CUM polo[†] Phœbus roseis quadrigis
 Lucem spargere cœperit,
 Pallet albentes hebetata vultus
 Flammis stella prementibus.
 Cum nemus flatu Zephyri[°] tepentis
 Vernis irrubuit rosis,
 Spiret insanum nebulosus Auster,
 Jam spinis abeat decus.

5

Ubi primum Sol rubeo curru quadrijugo vectus incepit diffundere diem per cœlum, nocturna sidera vetusa ignibus instantibus Solis, contracto candore, pallent. Ubi sylva spiritu Zephyri placide calentis purpuravit rosis vernæ tempestatis, si Auster caliginosus flet petulanter, statim ornamentum a rosariis recedat necesse

~~~~~

† ‘Lege poli: i. e. lucem poli,’ Wakef. ad Lueret. II. 143.

NOTÆ

ⁿ Polo] Polus, Græce πόλος, generatim est omnis circuitus: nam dicitur ἀπὸ τοῦ πολεῖν, quod est vertere: speciatim vero est cœlum, quod cœlum vertatur: quare immota axis extremitas, non nisi κατ’ ἀντίφρασιν ab Astronomis vocari potuit ‘polus.’

Phœbus] Sol: de Phæbo l. I. Met. 3. vs. 9. Sic Lucretius lib. v. ‘Dum rosea face Sol inferret lumina cœlo.’

Roseis quadrigis] Sol a Pœtis fingitur curru vehi quadrijugo, sive quem rapiant quatuor equi: nempe Pyrois, Eous, Æthon, et Phlegon, quibus ignis, lux, ardor, et flamma, quatuor præcipua Solis effecta, nec non etiam quatuor præcipuæ diei horæ significantur. Ovidius II. Metam. vs. 153. ‘Interea volucres Pyrois, Eous, et Æthon, Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitus auras Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.’ Sol autem oriens majori lumine suo dicitur hinc diem spargere, inde vero stellas minores, quæ per noctem regnabant, fugare: propter-

ea Sol nunc perhibetur ‘lucem spargere;’ et ‘stella’ secundum ‘albentes’ suos ‘vultus, hebetata prementibus’ Solis ipsius ‘flammis, pallere:’ quæ est vicissitudo noctis et diei; de qua hic primum agitur.

° Zephyri] Secunda vicissitudo, de qua hic agitur, est ventorum, Zephyri nimirum et Austri, quorum hic illum ita excipit, ut quod prioris flatu oritur, hoc spirante posteriore intereat. Zephyrus ergo est ventus flans ab occasu æquinoctiali: unde lenis est et tepens, terrasque propterea dicitur fecundare: hinc Græcis dicitur ζέφυρος, quasi ζοηφόρος, vitam ferens; Latinis vero Favonius, quasi genialis mundi spiritus, a fovendo, inquit Plinius l. XVI. c. 25. Virgil. II. Geor. vs. 330. ‘Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris Laxant arva sinus.’ Propterea ‘nemus’ nunc dicitur ‘vernīs rosis irrubuisse, flatu Zephyri tepentis.’ Auster vero est ventus a Meridie flans: unde quibus populis mare est ad Meridiem, his

Sæpe tranquillo^p radiat sereno
 Immotis mare fluctibus :
 Sæpe ferventes^q Aquilo procellas
 Verso concitat æquore.

10

est. Non raro pelagus quiescentibus undis splendet serenitate tranquilla ; nec raro Aquilo excitat tempestates vehementes, turbato mari. Si ergo in universo terrarum

NOTÆ

Auster vocatur transmarinus. Hic autem ventus et humidus et calidus habetur. 1. Humidus habetur, quod humores, quos Septemtrio disjicit, colligat: sic Virgilio 'humidus;' Horatio 'uidus;' Ovidio 'aquatius;' Claudiano 'madidus;' S. Augustino 'pincerna pluviarum;' et Boëthio 'nebulosus' est. 2. Calidus habetur, quod a Meridie flet. Sive autem humore suo, sive calore, sive utroque ventus hic animalibus, plantis, præsertimque floribus dicitur nocere: unde Virgil. 1. Geor. vs. 444. 'Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.' Et Ecl. 11. vs. 38. 'Ehen, quid volui misero mihi! floribus Austrum Perditus et liquidis immisi fontibus apros.' Præsertim vero rosis Anster noxius: hinc Statius Sylv. III. 3. 'Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros.' Propterea Auster hic dicitur 'spirare insanum,' hoc est, insano modo; et hoc eodem vento spirante perhibetur 'decus abire spinis:' hoc est, rosa interire: rosa enim, florum regina, spinarum ut progenies sic decus est: quamobrem Antonius Hallæus, nostræ Universitatis Normanæ quondam decus, in carmine de rosa cecinit, ut solebat, elegantissime: 'Ortus tamen ipsa memento, O rosa pulchra, tui: informis te spina creavit.'

^p Sæpe tranquillo] Tertia vicissitudo, quæ hic adducitur in exemplum, est tranquillitatis tempestatisque maris. Primum quidem tranquillitas maris describitur: 1. 'serenitate tran-

quilla,' sive tranquillitate serena, ('tranquillum' enim et 'serenum' Grammaticis sunt nomina substantiva,) quod mare tranquillum sit ventorum expers: 2. 'immotis fluctibus:' quod absentibus ventis mare solito duntaxat motu actum non turbetur: 3. 'radiis,' quos mare tranquillum remittit: mare enim pro diverso modo, quo radios præsertim solares remittit, nunc luminis, nunc coloris, et quidem varii, videtur particeps: unde Tullius Acad. 'mare,' inquit, 'illud quod nunc, Favonio nascente, purpureum videtur, nobismetipsis cæruleum videbatur, mane flavum, quodque nunc, quia a Sole collucet, albescit, et vibrat, dissimileque est proximo ei continenti.' Lumen igitur incurrens in fluctus tranquillos sive quietos, ab his eo fere modo, quo a speculo, remittitur: quare, sicut speculum, ita aqua placida potest et oculos perstringere et adversis oribus ora referre pro diversa ratione, qua lumen his corporibus remissum oculos afficit: hic autem non agitur nisi de radiatione: quippe quæ longius quam alter effectus speculi diffundi potest. Ita describitur tranquillitas maris.

^q Sæpe ferventes] Deinde ejusdem maris tempestas versatur in vehementi motu, quo mare a ventis, præsertim ab Aquilone, cietur. Aquilo autem, Græcis Boreas, ventus est ab ortu æstivo spirans. Hic ventus vehementior est: forte quod eodem, quo aër ab Ortus in Occasum ferri solet,

Rara si constat sua forma mundo,¹

Si tantas variat vices,

Crede fortunis² hominum caducis,

15

Bonis crede fugacibus.

Constat, æterna positumque lege est,³

Ut constet genitum nihil.

orbe eadem forma est infrequens, si mundus mutat tantas vicissitudines, ito nunc, confide divitiis fragilibus mortalium, confide bonis fluxis. Statutum est, et semipiterno Dei decreto stabilitum, ut nihil, quod genitum fuerit, constanter perseveret.

NOTÆ

motu feratur: hinc, auctore Festo, Aquilo vocatur, quod 'instar aquilæ vehementissimo volatu feratur:' hinc iudice S. Augustino, 'terrarum scopæ est.' Notari potest hæc antithesis marinæ tranquillitatis et tempestatis: iterata enim hac voce, 'sæpe,' 'Aquila' opponitur 'tranquillo'; 'ferventes procellæ,' 'sereno,' 'versum æquor,' 'immotis fluctibus.'

¹ *Constat . . . mundo*] Sic Plinius Jun. 'constat magistratibus reverentia.' Et Virgil. *Æn.* v. vs. 748. 'Quæ nunc animo sententia constet.'

² *Crede fortunis*] Faceta et elegans dissimulantia, quam Græci *εἰρωνεία* vocant, qua Philosophia aliud, quam sentiat, dicens, eo magis de bonis caducis detrahit, quo magis eisdem videtur tribuere fidei. Sic Seneca in *Medea* vs. 221. 'Confide regnis, cum levis magnas opes Huc ferat et illuc casus.'

³ *Constat, æterna positumque lege est*] Lex est voluntas principis honesta imperantis et prohibentis contraria: quamobrem quot voluntatum principum, tot legum genera esse possunt. Duplex autem est ejusmodi voluntas, divina scilicet, et humana; quare etiam duplex est lex, nimirum divina, et humana. De humana hic non agitur. At lex divina pro triplici modo, quo considerari potest, triplicis rursus est generis, videlicet æterna, naturalis, quæque vulgo vo-

catur positiva. Lex æterna est divina voluntas, quatenus hæc non secus ac Deus, cujus est, ex omni æternitate fuit: de hac lege locutus Cicero II. de Legibus: 'Hanc video,' inquit, 'sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenii excogitam, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum quoddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia.' Lex naturalis est eadem divina voluntas, quatenus, insita atque innata specie, hominibus innotescit: de hac loquitur idem Tullius I. de Leg. 'Lex,' inquit, 'est ratio insita in natura, quæ jubet ea quæ facienda, prohibetque contraria.' Lex quæ vulgo dicitur positiva, est eadem Dei voluntas, quatenus hæc signo manifestata innotescit: sed hæc Christianis alia est vetus, alia nova. Cum igitur nihil fiat, nisi illa Dei æterni voluntate, nihil etiam fit, nisi æterna lege. Sed apud philosophos eorum quæ fiunt quædam dicuntur creari; quædam generari. Creantur ea, quorum nulla est, nisi exterior causa: nimirum Res. Generantur vero ea, quorum præter exteriorem causam, quædam est materia; nempe Modi. Res perseverant, sed modi mutantur: 'æterna positumque lege est, ut constet genitum nihil.' Unde Seneca in *Hercle Cæto* vs. 1099. 'Quod natum est poterit mori.'

PROSA IV.

TUM ego,^e Vera, inquam, commemoras, o virtutum omnium nutrix,^u nec inficiari^v possum prosperitatis meæ velocissimum cursum. Sed hoc est quod recolentem^f me⁹ vehementius coquit.^g ^w Nam in omni adversitate fortunæ infelicissimum genus est infortunii, fuisse felicem.* Sed

^e Boëthius. ^f Memorem. ^g Affligit.

////////

9 In Ms. Rittersh. edd. Delph. et Hack. *me* omittitur.—10 Thuan. primus,

NOTÆ

^u *Virtutum omnium nutrix*] Philosophia: cum enim Philosophia sit cognitio clara distinctaque eorum, quæ ad optimam vitæ morumque rationem pertinent, cumque evidentia sit veri et certi iudicii norma, propterea eadem Philosophia instar prudentissimæ matris ad bene iudicandum primo, deinde ad honeste vivendum auditores alumnos inducit. Hinc, iudice Tullio, Philosophia est ‘mater omnium benefactorum et benedictorum; est cultura animi, quæ extrahit vitia radicitus: virtutis continet et officii et bene vivendi disciplinam.’

^v *Inficiari*] Vel, ut alii malunt, *infitiari*, pro diversa nimirum nominis interpretatione, idem est quod negare. ‘Inficior’ enim oritur ab ‘in’ et ‘facio,’ quasi fecisse negem: tumque scribendum per *c* ‘inficior;’ aut potius oritur ab ‘in’ et ‘fateor,’ quasi ‘non fateor:’ Latini enim dixerunt aliquando, ‘infiteor,’ sicut etiam hodie dicunt, ‘confiteor:’ tuncque scribendum per *t* ‘infitor:’ mallem hoc ultimum.

^w *Recolentem me vehementius coquit*] Memorem magis affligit: ‘recolere’ enim dicitur a colere: colere autem proprie est arare: sed quod terra arando versetur, factum est, ut ver-

bum illud translatum fuerit ad significandam eam, qua mens nostra veluti commovetur, cogitationem: hinc cultus parentum, qui in cogitatione præsertim versatur: hos quippe ex eo dicimur colere, quod eosdem mente præsertim veneremur: hinc etiam recolere idem est, quod iterata meditatione cogitare, in memoriam revocare, reminisci. Exempla passim occurrunt. ‘Coquere’ vero idem quod angere, sive etiam cogere: similitudo sumitur a corporibus; quod quemadmodum corpora, quæ coquuntur cogunturque, partibus ad sese invicem accedentibus, magis comprimi, adeoque ad minores loci angustias redigi soleant, ita mens tristi sua cogitatione ita constringi videtur, ut, ceteris rebus cogitandis minus apta, ulterius diffundi nequeat cogitando.

* *Genus est infortunii, fuisse felicem*] Non quidem re, (quod enim præterit, id non est amplius, adeoque, ceu nihilum, te non potest reipsa affligere,) sed cogitatione: sicut enim memoria malorum præteritorum recreamur: ‘hæc olim meminisse juvabit,’ Virg. quod hac de quadam nostra potestate, industria, aut quadam alia bona qualitate admonemur: sic bonorum præteritorum memoria affligimur,

quod tu, inquit,^h falsæ opinionis supplicium^y luis,¹⁰ id rebus jure imputare non possis. Nam si te hoc inane nomen fortuitæ felicitatis^z movet, quam plurimis, maximisque abundes, mecum reputes licet. Igitur si quod in omni fortunæ censuⁱ pretiosissimum possidebas, id tibi divinitus illæsum adhuc, inviolatumque servatur, poterisne meliora quæque retinens, de infortunio jure causari?^{k a} Atqui viget incolumis, illud pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer:^b et quod vitæ pretio non segnis^l emerres, vir totus ex sapientia, virtutibusque factus, suarum

^h Philosophia.ⁱ Inter omnia fortunæ tuæ bona.^k Accusare calamitatem.^l Lubens.

Reg. et uterque Vict. luas.—11 In omni fortunæ tuæ censu Mss. edd. Delph.

NOTÆ

quod hæc nostræ infirmitatis convincamur: quemadmodum enim placet potuisse, sic displicet homini gloriæ avido non posse.

^y *Falsæ opinionis supplicium*] Est quidem supplicium sive pœna mentis, memoria præteritæ prosperitatis: siquidem, ut dictum est, mens hæc memoria affligitur: sed supplicium illud falsæ opinionis est: cum ex hoc oriatur, quod mens præcipitatione et præjudicio acta falso judicaverit præteritam illam prosperitatem constantis alienj boni rationem obtinere. Quamobrem ‘id’ supplicium ‘rebus jure imputare non possis:’ nemo quippe errat nisi volens.

^z *Inane nomen fortuitæ felicitatis*] Cum metas amittendæ ejus, quæ inconstans foret, felicitatis sit vera miseria, idcirco nulla reipsa est felicitas, nisi constans: quod igitur fortuita felicitas instar fortunæ, a qua oriri dicitur, sit inconstans, propterea hæc nihil habet ‘felicitatis’ nisi ‘inane nomen.’

^a *Poterisne meliora quæque retinens, de infortunio jure causari*] Sed esto, inquit Philosophia, quæ fortuita, sit

vera felicitas: cum maximam partem bonorum, quæ fortunæ accepta referri debere arbitraris, retineas, felix potius quam infelix ‘de infortunio jure non potes causari.’ ‘Causari,’ vel ut nunc a pluribus scribitur, ‘causari,’ proprie nihil est aliud quam causam alienj effecti quærere aut afferre: sic Virg. Eclog. ix. vs. 56. ‘Causando nostros in longum ducis amores.’ Quare Boëthius, qui hactenus de adversa fortuna conquestus, ab ea videtur tantæ inconstantiae causas quæsisisse, non male nunc dicitur ‘causari:’ quamvis immerito ‘cansetur:’ ut jam Philosophia demonstrabit, enumerando bona meliora, quæ Boëthio supersunt, nempe socerum, uxorem, liberos, ipsum quoque animum.

^b *Symmachus socer*] 1. Philosophia commendat Symmachum socerum Boëthii. Plures fuerunt Symmachi, quorum stemma, si placet, legere poteris apud Jacob. Sirmondum ad vii. lib. Epist. Ennodii. Hic autem agitur de Symmacho, qui Consul fuit sine collega sub Odoacre anno Christi 485. quique a Theodorico Rege inter

securus,^m tuis ingemiscit injuriis. Vivit uxorⁿ ingenio modesta, pudicitiae pudore præcellens, et, ut omnes ejus dotes breviter includam, patri^o similis. Vivit, inquam, tibi-que tantum vitæ hujus exosa spiritum servat. Quo uno¹² felicitatem minui tuam vel ipsa concesserim, tui desiderio lacrymis ac dolore tabescit. Quid dicam liberos^d consulares,^p quorum jam, ut in id ætatis pueris, vel aviti,^q vel paterni^r¹³ specimen elucet ingenii? Cum igitur^e præcipua sit mortalibus vitæ cura retinendæ, o te, si tua bona cognoscas, felicem! cui suppetunt etiam nunc quæ vita nemo dubitat esse cariora. Quare sicca jam lacrymas.

^m Nihil injuriarum sibi timens.   ⁿ Rusticiana.   ^o Symmacho.   ^p Qui jam Consules fuerunt.   ^q Symmachi.   ^r Boëthii.

////////

Hack.—12 *Servat, quoque uno* edd. eadem.—13 *Hæc verba sic disposita in*

NOTÆ

alios delectus est iudex in causa Bassilii et Prætextati, qui magicarum artium accusabantur: ut refert Casiodor. l. iv. Var. Ep. 22. Hujus enim Symmachi duæ fuerunt filiae; nempe Galla, de qua præter Fulgentium loquitur Gregor. Magnus iv. Dial. 13. et Rusticiana Boëthii uxor, ex qua alter Symmachus natus est, Boëthii parentis collega in consulatu, et prædicti Symmachi nepos. Neque vero præstantissimus ille vir ‘suarum injuriarum securus’ ita erat, ut videbatur Boëthio propter eam, qua apud Theodoricum valere videbatur, gratiam et auctoritatem: inconstans enim ille Rex, impiis delatorum criminationibus incitatus, Symmachum socerum una cum Boëthio genero occidi jussit, auctore Procopio l. i. de Bello Goth.

^e *Vivit uxor*] II. Philosophia laudat uxorem Boëthii, eam scilicet, quæ vocabatur Rusticiana, Symmachi filia. Duæ quippe fuerunt alternis Boëthii uxores: prima Festi filia, dicta Elpis; mulier doctissima, quæ absque

liberis decessit: altera filia Symmachi, vocata Rusticiana; ‘ingenio modesta; pudicitiae pudore præcellens; uno verbo patri (Symmacho) similis.’

^d *Quid dicam liberos*] III. Philosophia celebrat liberos Boëthii, memor cum dignitatis, tum etiam ingenii, quo præditi fuerunt. Meminit quidem dignitatis, qua instructi fuere; nimirum consulatus: nam consularis apud Latinos dicitur vir, qui aliquando Consul fuit: hos autem Boëthii ‘liberos’ nunc Philosophia vocat ‘consulares.’ Meminit etiam ingenii, quod in his etiam pueris tantum erat, ut in his ‘vel paterni,’ videlicet ipsius Boëthii, ‘vel aviti,’ nimirum Symmachi, ‘specimen eluceret ingenii.’ Quod demum dicitur, ‘in id ætatis pueris,’ modus est loquendi Tullio etiam familiaris: ‘Ita viximus,’ inquit l. vi. Epist. Ep. 20. ‘et id ætatis jam sumus, ut omnia, quæ non nostra culpa nobis accidunt, fortiter ferre debeamus.’

^e *Cum igitur, &c.*] Ex prædictis Philosophia concludit, Boëthium ad-

Nondum est ad unum omnes ^s exosa fortuna, nec tibi nimium valida tempestas ^f incubuit; quoniam tenaces hærent anchoræ,¹⁴ quæ nec præsentis solamen, nec futuri spem temporis abesse patiantur. Et hæreant, inquam, ^e precor: illis namque manentibus, utcumque se res habeant, enatabimus.^u Sed quantum decus ornamentis ¹⁵ nostris decesserit,^g vides. Et illa, Promovimus, inquit,^v aliquantulum,^{w 16 h} si te nondum totius tuæ sortis piget.ⁱ Sed delicias^k tuas ^r ferre non possum, qui abesse aliquid tuæ beatitudini tam luctuosus, atque anxius conqueraris. Quis

^s Anchoras. ⁱ Ego Boëthius. ^u Evademus. ^v Philosophia. ^w Aliquem fecimus progressum. ^x Mollitiem tui animi.

////////

edd. prædictis: *vel paterni, vel aviti*.—14 Ms. Rittersh. *Quoniam tenaces hærent anchoræ. Quando tenaces hærent* Delph. Hack.—15 Bene Ms. Rittersh. censente Bernartio: *sed quantum ornamentis*: quod etiam codd. Vict. secundus, et Reg.—16 *Aliquantum* Delph. Hack.—17 Vict. secundus: *copiosæ*.—

NOTE

huc esse felicem: quasi dicat: Cuiuscumque suppetunt ea, quæ vita nemo dubitat esse cariora, ille felix haberi potest: felix enim qui summo fruitur bono; quale esse videtur illud, quod est ipsa vita carius: siquidem vitæ retinendæ, utpote præstantissimo bono, præcipua est mortalibus cura. Atqui tibi Boëthio suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora; socer videlicet, uxor, et liberi omni virtutum genere præstantissimi. Crediderim hæc verba, ‘o te, si tua bona cognoscas,’ non fuisse dicta sine memoria istorum Virgilii 11. *Æn.* vs. 458. ‘O fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas!’

^f *Tempestas*] Allegoria ipsi Ciceroni usitatissima: ubi nominata ‘tempestas’ intelligi debet fortunæ sævientis impetus, quod utroque homines videantur obrui: nominatis ‘anchoris tenacibus,’ familiares constantissimi, quod utrique ‘et præsentis solamen, et futuri spem temporis adesse possit.’ Quamobrem sicut, manentibus ancho-

ris, nautis remanet spes ‘enatandi;’ sic, remanentibus prædictis familiaribus, Boëthius meliorem sperare potest fortunam.

^g *Quantum decus ornamentis nostris decesserit*] Amissis videlicet opibus dignitatibusque nostris.

^h *Promovimus, inquit, aliquantulum*] Aliquem in tui consolatione profectum fecimus, inquit Philosophia: ‘promovere’ enim aliquando idem quod proficere: ut apud Terent. in Hecyr. ‘abibo hinc; præsens quando promoveo parum.’

ⁱ *Si te nondum totius tuæ sortis piget*] Si nondum te omnino infelicem putas: differunt ‘pudet’ et ‘piget,’ quod prius turpitudinem, posterius noxam rei videatur potius significare: unde Cicero pro Dom. ‘me non solum piget stultitiæ meæ, sed etiam pudet.’

^k *Delicias*] Hoc est, animi mollitiem. Deliciæ enim ab eo videntur dictæ, quod animus his alliciatur; dicuntur enim ab, de, et lacio, traho:

est enim tam compositæ^y ¹⁷ felicitatis, ut non aliqua ex parte cum status sui qualitate rixetur?^z ¹ *Anxia*^a enim res est humanorum conditio bonorum,^m et quæ vel nunquam tota proveniat, vel nunquam perpetuo¹³ subsistat. Huic census exuberat,ⁿ sed est pudori degener sanguis.^b

^y *Perfectæ.*   ^z *Disceptet.*   ^a *Acerba.*   ^b *Unus opibus abundat, sed eum pudet suæ ignobilitatis.*

//////////

18 Delph. Hack. *perpetua*.—19 Ms. Rittersh. *amaritudinibus vitæ humanæ*

NOTÆ

inde lactat, illectat, delectat, oblectat, allicit, illicit, elicit. Sic Lucret. l. v. ‘Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenerent.’ Unde forte nostrum Gallicum *lacer, un lucet*. Hinc quod animus qualibet perturbatione, sed amore præsertim et voluptate, alliciatur, propterea quælibet perturbatio, sed amor præsertim et voluptas, deliciæ vocantur: quo fit ut deliciæ modo in bonam, modo in malam partem accipiantur: sicut ergo molities corporis in hoc versatur, quod illud facile possit in quemcumque locum versari; sic delicatus dicitur ille animus, qui contrariæ affectioni obnoxius undique potest facile flecti: qualis Philosophiæ videtur Boëthius, utpote qui ‘abesse aliquid suæ beatitudini tam luctuosus atque anxius conqueratur.’

¹ *Rixetur*] Disceptet. Rixa, lis est sive contentio inter duos pluresve homines, quorum alter repetit quod alter reddere rennit: quare nisi lux divina affulgeat, in omni hominum genere perpetuæ sunt rixæ: quod homo et status ejus, cen quædam partes, ita opponantur, ut ille homo quædam videatur a suo statu repetere, quæ status hic rennit reddere: nemo hic ex omni parte beatus.

^m *Anxia enim res est humanorum conditio bonorum*] Anxium dicitur illud, quod solitudine mæsta premit: an-

xium enim dicitur ab ango: hoc a Græco ἀγγω suffoco, constringo, primum quidem fauces, deinde mentem: hinc angustus et angustia, cum quis tantis difficultatibus premitur, ut quo se vertere debeat, ignoret. Atqui humanorum conditio bonorum solitudine mæsta animum premit: quod enim humana hæc conditio aut nunquam absoluta fuerit, aut nunquam perennis, semper locum relinquit aut appetendæ absentium bonorum ademptionis, aut timendæ præsentium jacturæ: unde animi anxietas: ut pluribus exemplis deinceps confirmabit Philosophia.

ⁿ *Huic census exuberat*] Primum exemplum est de divitibus, iis scilicet, quibus, quod hi opibus abundant, ‘census’ dicitur ‘exuberare.’ ‘Census’ enim, a censendo dictus, opes significat: unde Claudian. Carm. xvii. vs. 231. ‘Addictoque hominum cumulent æraria censu.’ ‘Exuberare’ autem abundare est, quasi extra ubera profluere. Sic Virgil. i. Georg. vs. 191. ‘At si luxuria foliorum exuberat umbra.’ Et Georg. ii. vs. 516. ‘Nec requies quin aut pomis exuberet annus, Aut fætu pecorum.’ Atqui ejusmodi divites in hoc sibi videntur infelices, quod quibus sanguine conjuncti sunt, hi nobiles non sunt: ‘sed est pudori degener sanguis.’

Hunc nobilitas notum facit,^o sed angustia rei familiaris inclusus,^e esse mallet ignotus. Ille utroque circumfluus^p vitam cœlibem deflet.^d Ille nuptiis felix,^q orbus liberis,

^e *Alter nobilis est, sed paupertate premitur.*

^d *Tertius et dives et nobilis se*

conjugē carere dolet.

NOTÆ

^o *Hunc nobilitas notum facit*] Secundum exemplum est de nobilibus viris: hic autem Philosophia videtur vim facere in verbo, dum dicit, 'nobilitas notum facit,' 'nobilis' enim a 'notum,' sicut a 'motum' 'mobilis' dicitur, ut nobilis sit, quasi nominis claritate notus. Atqui et his nobilibus sua esse potest paupertas supplicium: 'angustia rei familiaris inclusus, esse mallet' nobilis quidam 'ignotus:' optime autem paupertas vocatur 'angustia rei familiaris.' Nam sicut dives suis palatiis, agris, vitibus, unmmis, armentis, hominibusque subditis, quibus veluti circumfunditur, eo auctoritatis potestatisque videtur dilatatus, ut se facile credat inexpugnabilem, juxta illud Proverb. 8. 'substantia divitis urbs roboris ejus;' sic pauper sua taberna, agello, viticula, et puerorum sarcina veluti obrutus coangustatur: hinc Horatius Carm. l. III. Od. 2. pauperiem vocat angustam: 'Angustam, amici, pauperiem pati Robustus acri militia puer Condiscat.'

^p *Ille utroque circumfluus*] Tertium exemplum est de iis, qui pariter divites sunt et nobiles; sed qui in hoc se putant infelices, quod vitam ducant conjugii expertem: 'vitam cœlibem deflent:' vita enim conjugii expertis vocatur cœlebs: forte quia cœlesti similis.

^q *Ille nuptiis felix*] Quartum exemplum est de eo qui uxore felix est: quod prædictis 'nuptiis' optime significatur: quamvis enim nuptiæ non sint sine utroque conjugē, melius

tamen nuptiæ dicuntur de uxore quam de marito: quod cum illa sponsa deduceretur ad maritum, faciem flammeo nuberet sive velaret: hinc nupta, connubium, &c. Magna porro felicitas mariti, ejus est optima uxor: donum cœleste est. Proverb. XIX. 'domus et divitiæ dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens.' At felicitas hæc sæpius orbitate turbatur: 'orbus liberis, alieno censum nutrit hæredi:' Seneca in Hippolyto vs. 1248. 'O triste fractis orbitas annis malum!' Hæres, ab hero dictus, quasi is sit bonorum dominus, apud Jurisperitos duplicis est generis: nempe suus, et externus. 'Sui Hæredes,' ut dicitur Instit. l. II. Tit. 19. §. 2. 'ideo appellantur, quia domestici hæredes sunt, et vivo quoque patre quodammodo domini existimantur, veluti filius, filia, nepos, neptisve ex filio, et deinceps ceteri liberi.' Extranei vero, qui hic vocantur 'alieni,' hæredes 'dicuntur ceteri,' ait Vinnius, 'qui non sunt sui et domestici.' At quantum homo se suosque amans 'suis' hæredibus lætatur, tantundem de 'extraneis' sive 'alienis' afflicatur. Ecclesiastæ 4. 'Considerans reperi et aliam vanitatem sub Sole. Unus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem, et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis, nec recogitat dicens: Cui laboro et fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas est et afflictio pessima.'

alieno censum nutrit^e hæredi. Alius, prole lætatus,^r filii filiæve delictis^f mœstus illacrymat. Idcirco nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat. Inest enim singularis, quod inexpertus ignoret, expertus exhorreat. Adde quod felicissimi cujusque delicatissimus sensus est, et, nisi ad nutum^s cuncta suppetant,^g omnis adversitatis insolens,^h minimis quibusque prosternitur: adeo perexiguaⁱ sunt quæ fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt.

^e *Opes parat.*   ^f *Vitiis.*   ^g *Ad arbitrium omnia adsint.*   ^h *Nulli adversitati assuetus.*   ⁱ *Usque adeo parva.*

NOTE

^r *Alius prole lætatus*] Quintum exemplum est de eo qui prole nata lætatur. Quod homo ad Dei imaginem conditus æternitatem appetat, quodque hanc in terris assequi non valeat, hinc fit ut parens uterque orta prole, veluti magna sui parte sibi olim successura, lætetur: Joan. 16. 'mulier non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.' At quanta lætitia parentes perfunduntur natis liberis, iisdemque virtutem colentibus, tanta iidem afficiuntur tristitia, si hos liberos viderint vitiis indulgere: parens 'filii filiæve delictis mœstus illacrymat:' ut nunc dicitur: Proverb. 10. 'filius sapiens lætificat patrem: filius vero stultus mœstitia est matris suæ.' Nimirum quod liberi videantur sanior perenniorque parentum pars, hos parentes optant semetipsis meliores.

^s *Ad nutum*] Ad voluntatem. Nutus, a nuendo sive movendo dictus, proprie motum corporis significat: sic movendo caput oculosve dicimur annuere et abnuere vel renuere. Quoniam vero ille corporis nostri motus nostram voluntatem consuevit indicare, hinc factum est, ut, signo pro re significata accepto, nutus non modo humanam, sed divinam quoque voluntatem significaverit: ex quo etiam numen ipsam Dei voluntatem

notat, ut apud Virg. II. Æn. vs. 336. 'Numine Divum In flammis et in arma feror.' Et versu 777. 'Non hæc sine numine Divum Eveniunt.'

ⁱ *Suppetant*] Adsint: quia enim quod petitur, id sæpius impetratur, usus obtinuit, ut suppetere idem sit quod adesse, quasi petendo impetratum. Hinc suppetiæ, quas sibi suppetere rebus adversis periclitantes expetunt.

^h *Omnis adversitatis insolens*] Nulli adversitati assuetus. Insolens enim quasi non solens: solens autem is dicitur, qui id, in quo totus est, facit; quasi in solo, unoque hoc negotio versatus: quare 'insolens adversitatis' is est, qui adversitati non est assuefactus. Atque hic, ut nunc additur, 'minimis quibusque prosternitur' adversitatibus; quod mens ejus, his motibus non assueta, minimo turbetur: ut enim 'ab assuetis non fit,' sic 'ab iusuetis fit passio:' quemadmodum loquuntur Philosophi: usque adeo 'perexigua sunt, quæ fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt.' Summa Arithmetica est universitas quædam, quæ ex pluribus minoribus addendo conficitur, aut ex qua minorem subtrahendo quædam restat: quamobrem 'summa beatitudinis' hic nihil est aliud, quam beatitudinis fastigium: *le comble du bonheur.*

Quam multos^v esse conjectas^k qui sese cœlo proximos^l arbitrentur, si de fortunæ tuæ reliquiis pars eis minima contingat? Hic ipse locus, quem tu exilium vocas, inco- lentibus patria est. Adeo nihil est miserum, nisi cum putes:^m contraque beata sors^w omnis est æquanimitate tole- rantis.ⁿ Quis est ille tam felix, qui, cum dederit impatien- tiæ manus,^o statum suum mutare non optet?^y Quam mul- tis amaritudinibus^z humanæ felicitatis dulcedo¹⁹ respersa est! quæ si etiam fruenti jucunda esse videatur, tamen, quo minus cum velit, abeat, retineri non possit.²⁰ Liquet igitur^a quam sit mortalium rerum misera beatitudo, quæ nec apud

^k Non dulcitas. ^l Beatos. ^m Aliquid in eo esse miseræ. ⁿ Felix
qualibet conditio, si æquo animo feratur. ^o Putaverit impatibilem.

~~~~~

respersa est dulcedo.—20 Ed. Norimb. retineri non potest.—1 Amittere unquam

NOTÆ

^v *Quam multos*] Sextum exemplum est de ipso Boëthio, de cuius 'for- tunæ reliquiis si pars minima' pluri- bus aliis hominibus 'contingeret,' hi felices 'sese cœlo proximos arbitra- rentur:' cum tamen ipse Boëthius sese putet infelicem.

^w *Beata sors*] Beatus homo, cujus mens cogitando ita constans est, ut, instar libræ æquatis ponderibus fir- mata, nec erigatur prosperis, nec ad- versis deprimatur. Sed homo ille rarus est in terris: nam quis est ille tam felix, qui, cum

^x *Dederit impatientiæ manus*] Impa- tientia vinci se passus fuerit: sic lo- quitur Tullius de Amic. 'atque,' in- quit, 'ad extremum dat manus, vinci se patitur:' nimirum cum manibus præsertim homo sese tueri soleat, ubi primum intelligitur victas manus de- disse, hic intelligitur victus:

^y *Statum suum mutare non optet?*] Instar hominis ægri, qui cujuslibet situs impatiens, partes se vertit in omnes.

^z *Quam multis amaritudinibus, &c.*]

Jam monuimus, mentem humanam, veluti median inter Deum huma- numque corpus, quatenus est opus Dei et forma hujus corporis, et a Deo et a corpore humano commoveri: hinc autem putamus oriri amaritudi- nem et dulcedinem humanæ felicitatis; dulcedinem quidem a Deo com- movente; amaritudinem vero a cor- pore: quare cum homo, quamdiu perse- verat, ab utraque hac causa afficiat- tur, idcirco nihil homini dulces est nisi cum amaro conjunctum: quam- obrem de quacumque corporis volup- tate dici potest, quod Lucretius de Amore dixit l. iv. 'Eximia veste, et victu, convivia, ludi, Pocula cre- bra, unguenta, coronæ, sarta paran- tur, Nequicquam: quoniam medio de fonte leporum Surgit amari ali- quid, quod in ipsis floribus angat.' Quin ipsa etiam dulcedo in hoc amara, quod, invito ipso homine qui illa affici videtur, abeat irrevocabilis; 'nec retineri possit' ad nutum, 'quo minus abeat:' ut hic dicitur.

^a *Liquet igitur, &c.*] Philosophia ex

æquanimos perpetua perdurat, nec anxios tota delectat. Quid igitur,^b o mortales, extra petitis intra vos^p positam felicitatem? Error vos, inscitiaeque confundit. Ostendam breviter tibi^q summæ cardinem felicitatis. Estne aliquid tibi te ipso^r pretiosius? ^c Nihil,^d inquires. Igitur si tui^s compos fueris,^e possidebis^f quod nec tu unquam amittere[†]

^p Vestram mentem.

^q O Boëthi.

^r Tua mente.

^s Tuæ mentis.

NOTÆ

prædictis exemplis concludit, quod probandum susceperat a Nota^m, felicitatem hominum præsentem nec adeo absolutam esse, ut 'non anxios tota delectet,' nec adeo perennem, ut 'apud æquanimos perpetua perduret.' Jam ipsa Philosophia ad id, unde digressa fuerat, reversa, ipsum Boëthii animum considerabit.

^b *Quid igitur, &c.*] IV. Philosophia commendat animum Boëthii, aitque primum 'Mortales' frustra 'extra se petere,' ut in amicis, uxore, liberis, uno verbo in corpore, quam habent 'intra se,' videlicet in mente, 'positam felicitatem:' deinde addit eosdem mortales 'errore inscitiaeque confundi:' quod nimirum extra se quærant, quam intra se habent, felicitatem: ubi notandum errorem et inscitiam differre cum in aliis, tum in hoc, quod error omnis ab inscitia oriatur, ita ut possit esse inscitia sine errore, sed non error sine inscitia: postea promittit se ostensuram Boëthio summæ cardinem felicitatis; sive id in quo præcipue versetur summa felicitas: quod enim cardo sit, in quo janua vertitur, in usu est, ut id in quo negotium aliquod vertitur, vocetur cardo. Virg. I. Æn. vs. 676. 'Haud tanto cessabit cardine rerum.'

^c *Estne aliquid tibi teipso pretiosius*] Quanquam Boëthius, ut quilibet alius homo, corpore constet et mente conjunctis, nihilominus relicto corpore Philosophia Boëthium ad unam men-

tis suæ considerationem revocat, quasi ad primum beatitudinis, quam quærit, fontem: idque vocat totum Boëthium: 'tibi, te ipso:' sicut Apostolus Roman. 7. 'infelix homo,' inquit, 'quis me liberabit de corpore mortis hujus?' 'Estne igitur,' inquit Philosophia Boëthio, 'aliquid tibi te ipso pretiosius?'

^d *Nihil*] Inquit Boëthius: Quicquid enim divinitus factum naturali lumine novi, id aut mea mens est, aut corpus quod vulgo dicitur materia: sed mea mens vel ex ipso est corpore sive materia pretiosior, quod materiam hanc, a qua ipsa cogitari nequit, cogit, ipsamque ad arbitrium hac illucque, sæpius cogitando, verset.

^e *Igitur si tui compos fueris*] Si tuæ mentis tantam habueris et notionem et potestatem, ut illa notione ductus hac potestate nunquam abutaris: compos enim et impos dicuntur a potis: unde dicimus compotem et impotem: sicut ratiocinatur Varro: potis autem dicitur vel a pateo, quod pateat illi quicquid velit, vel a Dorica præpositione ποτὶ juxta, quod quæ juxta nos sunt, in nostra censentur potestate, ut placet Vossio: nam, inquit Servius ad Ecl. IX. Virg. 'quomodo victores dicimus voti compotes, qui quod volunt faciunt; sic victos e contrario vocamus impotes, qui non possunt facere quod volunt.'

^f *Possidebis*] In tua potestate erit.

velis,^g nec fortuna possit auferre.^h Atque ut agnoscasⁱ in his fortuitis rebus beatitudinem constare non posse, sic collige. Si beatitudo^k est summum naturæ bonum ratione degentis,^l nec illud est summum bonum quod eripi ullo modo potest; quoniam præcellit id, quod nequeat auferri; manifestum est, quod ad beatitudinem² percipiendam for-

^l *Mentis ratione præditæ.*

Delph. Hack.—2 Thuan. primus, Reg. et uterque Vict. *quin ad beatitudinem.*

NOTÆ

^g *Quod nec tu unquam amittere velis*] Crescente enim tuæ mentis adeoque tuæ originis notione, crescet et tuis in tuam mentem tuamque originem amor: cum exteriora bona tanto minus amentur, quanto magis cognoscuntur.

^h *Nec fortuna possit auferre*] Mens enim tua tuæque proinde cogitatio ita sunt tui juris, nihil ut in eas inconstans fortuna possit. Potest quidem fortuna quam jactat suam felicitatem tibi optandam proponere; sed persuadendo te fallere non potest nisi volentem: non prius autem id volueris, quam, immemor tuæ mentis ejusque originis, specie caducorum bonorum veluti occæcatus fueris.

ⁱ *Atque ut agnoscas, &c.*] Philosophia tandem, proposita mente humana bonisque externis, quibusdam argumentis probat veram felicitatem in mente potius, quam in ceteris bonis versari: quæ quidem argumenta ut percipiantur, notandum apud Philosophos morales summum bonum duplicis esse generis: aliud quidem in genere Rei; aliud in genere Modi. Prius est res summe perfecta: unde nihil est aliud quam Dens: quare Prophetæ Rex Psal. 143. descriptione facta potentum, quorum 'filii,' inquit, 'sicut novellæ plantationes in juventute sua; filix compositæ, cir-

cumornatæ sicut similitudo templi; promtuaria plena eructantia ex hoc in illud; oves fetosæ abundantes in egressibus suis; boves crassæ; in quorum plateis non est ruina mæriæ, neque transitus neque clamor;' quos denique 'beatos dixerunt,' addit: 'beatus populus ejus dominus Dens ejus.' Posterius vero, quod aliter vocatur felicitas sive beatitudo, nobis videtur posse definiri cogitatio mentis Deo constanter adhærentis: quod huic solum cogitationi convenire possit, quicquid naturali lumine cognoscitur convenire felicitati: sicut fusius alibi probavimus. Hic autem non agitur de priori, sed tantum de posteriori summo bono, quippe quod dicitur 'naturæ ratione degentis,' hoc est mentis humanæ modus.

^k *Si beatitudo, &c.*] Primum argumentum, quod potest sic proponi: Quod bonum eripi potest, hoc est, invito eo ejus est, amitti, illud non est summum bonum; ne quidem in genere modi: quandoquidem in hoc ipso genere melius est illud quod eripi non potest. Atqui omne fortunæ bonum eripi potest: propterea enim fortuna instabilis est. Contra vero bonum mentis ejusmodi est virtus, non potest eripi, hoc est, invito eo ejus est, amitti.

tunæ instabilitas aspirare non possit.^u Ad hæc,^v¹ quem caduca ista felicitas vehit,^w vel scit eam, vel nescit esse mutabilem. Si nescit, quænam beata sors esse potest ignorantiae in cæcitate?³ Si scit, metuat necesse est, ne amittat, quod amitti posse non dubitat; quare continuus timor non sinit esse felicem. An vel si^x amiserit, negligendum putat? Sic quoque perexile bonum est, quod æquo animo feratur amissum. Et quoniam^m tu idem es cui persuasum esse,⁴ atque insitum permultis demonstrationibus scio, mentes hominum nullo modo esse mortales; cumque sit clarum,⁵ fortuitam felicitatem corporis morte finiri; dubitari nequit, si hæc^y auferre beatitudinem potest,⁶ quin omne mortalium genus in miseriam, mortis fine, labatur. Quodsi multos scimus beatitudinis fructum non morte solum, verum etiam doloribus suppliciisque quæsisse, quonam modo præsens vita facere beatos potest, quæ miseros transacta non efficit?

^u *Fortuna inconstans esse non possit beatitudo.*
^v *Præterea.* ^w *Qui hac felicitate mortali afficitur, hic.* ^x *Etiam si.*

^y *Mors.*

~~~~~

—3 Edd. Delph. et Hack. omittunt voculam *in*. Ms. Rittersh. *sors esse poterit ignorantiae in c. Vict. secundus cæcitati*: quæ et forsan vera lectio est, iudice Vallin.—4 Edd. Delph. et Hack. omittunt *esse*. Ms. Erfurt. *Et quoniam idem es, cui persuasum atque insitum*.—5 *Clarum sit* Delph. Hack.—6 Ms. Rittersh. *si hac beatitudinem auferre non potest*. Ed. Flor. *si hac auferre beatitudinem non potest*. Vict. primus, et Flor. *auferre*.

NOTÆ

¹ *Ad hæc*] Secundum argumentum, quod potest sic institui: Quicumque, fortuna dante, felix habetur, hic vel scit vel nescit, se invito, hanc fortunæ felicitatem esse mutabilem: sed quovis modo se habeat, revera felix non erit: si enim nescit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, hic versabitur in ‘ignorantiæ cæcitate,’ qua stante nulla ‘beata sors’ esse potest. At si scit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, idem hanc felicitatem aut timebit amittendam, aut dolebit, aut saltem negliget amissam; sed ut timor, sic dolor

non sinit esse felicem, nec magni faciendum, ‘quod æquo animo feratur amissum.’

^m *Et quoniam, &c.*] Tertium argumentum, quod sic disponi potest: Quæcumque felicitas morte finiri potest, hæc non nisi nomine tenuis felicitas est: siquidem felicitas vera, non secus ac ipsa mens humana, cuius est, quamque ut ‘insitum’ sic ‘multis demonstrationibus persuasum est esse immortalem,’ immortalis esse debet. Atqui felicitas fortunæ, utpote quæ corporis est, morte finiri potest: unde

NOTÆ

plures alterius 'beatitudinis fructum, non morte solum, verum etiam doloribus suppliciisque quæsierunt;' idque eo potius, quod vita hæc temere

credatur felicitas: si enim vita hæc felicitas vera fuerit, necesse est, ut mors, quæ est hujus felicitis vitæ privatio, vera miseria habeatur.

METRUM IV.

QUISQUIS volet perennem
Cautus ponere sedem,ⁿ
Stabilisque ° nec sonori
Sterni flatibus Euri,^p

Quicumque optat tutus locare domum perpetuam, quique studet constans, et non

NOTÆ

ⁿ *Perennem...sedem*] Domum per annos plures duraturam: 'sedes' enim apud Latinos auctores, præsertim poëtas, significat domum: 'perenne' vero a pluribus annis, per quos durat, dicitur: hinc perennare idem quod diu perseverare: hinc Anna Perenna, cui Veteres vota faciebant, ut annare perennareque commode liceret, auctore Ovidio III. Fast.

Cautus] Tutus: nam cautus a cavere: cavere autem judicio Varro nis a cavo; quod 'prisci illi,' inquit Pontanus, 'qui Latium etiam ante Aborigines tenuere, plerique in cavernis habitabant, quæ a cavando essent dictæ; iis autem et æstus cavebant et frigora, pleraque etiam alia incommoda, in illisque se et sua cautius tutabantur:' hinc cavere, cautio, cautor a Jurisconsultis dicitur de iis, quibus divitiæ tutæ fiunt et securæ. Quoniam vero vir prudens, cogitationibus suis veluti prospiciens, se sique tuetur, idcirco cautus catusque vocari solet. Horat. de Arte: 'An omnes Visuros

peccata putem mea, tutus et intra Spem veniæ cautus? vitavi denique culpam.' Et lib. I. Carm. Od. 10. 'Mercuri, facunde nepos Atlantis, Qui feros cultus hominum recentum Voce formasti catus, et decoræ Møre palæstræ.'

^o *Stabilisque*] Immotus et constans, suis, videlicet, sedibus. Cum autem corpus quiete semel donatum æternum quiescat, donec ab alio de sua quiete dimoveatur, ideo duobus duntaxat modis domus fundata potest ruere: primum quidem motu sensili corporum incurrentium, v. g. vento: deinde proprio pondere, fluentibus scilicet iis, quibus domus niti videbatur, fundamentis: hinc nunc fit mentio ventorum, fluctuum marinarum, cacuminis montis, et bibularum arenarum.

^p *Flatibus Euri*] Eurus, inquit Agellius, ventus est ab oriente verno, id est, æquinoctiali veniens. Latinis dicitur subsolanus. Hic non abs re dicitur sonorus: quod enim vehementiori impetu feratur, solitum aëris ab

Et fluctibus minantem 5
 Curat spernere pontum,^a
 Montis cacumen alti,^r
 Bibulas vitet arenas.^u
 Illud protervus Auster
 Totis viribus urget :^t 10
 Hæ pendulum solutæ
 Pondus ferre recusant.^u

*disjici flaminibus strepentis Euri, et temnere mare exundans veluti intentans ruina-
 nam suis æstibus, ille pariter fugiat verticem montis elati, et arenas bibaces. Aus-
 ter impetuus omni conatu vexat illum verticem : hæ vero arenæ disjunctæ renuunt*

NOTÆ

Ortu ad Occasum fluentis cursum secutus, propterea sonum ingentem edit. Unde Virgil. II. Georg. vs. 441. 'Quos animosi Euri assidue frangunt-que feruntque.'

^a *Pontum*] Pontus generatim quodlibet mare, speciatim Euxinum: forte quia utrumque plenum laboris: πόνος enim labor potuit esse origo τοῦ πόνου: quicquid sit.

^r *Montis cacumen alti*] Cacumen, vertex est cum arborum tum montium: quod plures ejusmodi corporum partes surgendo in unum acumen coëant: cacumen autem nunc dicitur 'montis alti;' quia quo mons altior est, eo prædictis ventorum flatibus magis impellitur, adeoque domus hic fundata ruinæ magis foret obnoxia.

^u *Bibulas vitet arenas*] Quæ videlicet aquas sorbere possint: quod enim his arenis intercipiatur aër, vel quodlibet aliud corpus quod aquæ subeunti, utpote graviori, locum cedat, propterea si arenis istis imponentur ædificia ipsis aquis longe graviora, eadem ædificia fatiscentibus fundamentis statim corruent. Lucretius lib. II. 'arenam' dixit 'bibulam;' 'Littoris incurvi bibulam lavit æquor arenam.'

^t *Illud protervus Auster...urget*] Il-

lud montis cacumen Auster impetit. Auster est ventus ex plaga cæli meridiana flans. Quod autem Auster ex terris in sublime sæpius flet, quemadmodum Boreas oppositus e contrario ex sublimi in terras; idcirco Auster rectum iter, quoad potest, insistens in summos montium vertices sæpius videtur incurrere: et propterea nunc appellatur 'protervus' a proterendo, quia altiora corpora sibi objecta solet proterere. Seneca in Agam. vs. 90. 'Nubibus ipsis Inserta caput turris pluvio Vapulat Austro: densasque nemus Spargens umbras annosa videt Robora frangi.'

^u *Hæ pendulum solutæ Pondus ferre recusant*] Hæ arenæ a se invicem disjunctæ impositum pondus non possunt sustinere. Nimirum sicut libræ duæ sunt lances alternis sic mobiles, ut, si altera graviori pondere onusta deorsum deprimatur, altera sursum attollatur necesse sit; ita in terra, aqua, et aëre quem spiramus, corpora adeo sese sustinent æquatis ponderibus, ut si alterum fuerit gravius, id propendeat, altero depresso: sicut infinitis exemplis demonstrari posset. Ædes autem arenis impositæ longe graviores sunt eo liquore, quò interposito arenæ mollescunt. Hoc eodem

Fugiens periculosam	
Sortem sedis amœnæ, ^v	
Humili domum memento	15
Certus figere saxo. ^w	
Quamvis tonet ruinis	
Miscens æquora ventus; ^x	
Tu conditus ^y quieti	
Felix robore ^z valli,	20
Duces serenus ævum,	
Ridens ætheris iras. ^a	

*portare onus suspensum. Sic tu vitans eventum incertum conditionis, ut videtur, grata, recogita stabilis fundare ædem petra depressa. Tum licet ventus reboet, turbans maria naufragiis, tu abditus munimine constantis aggeris, eris beatus, contem-
tisque cæli furoribus, ages vitam tranquillam.*

NOTÆ

exemplo usus est Christus Dominus Matth. 7. 'Omnis,' inquit, 'qui audit verba mea hæc et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam: et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna.'

^v *Fugiens periculosam Sortem sedis amœnæ*] Haud aliter qui vitare cupit eventum incertum conditionis, quæ videtur jucunda: 'Sors' quippe, inquit Tullius l. II. de Divin. 'idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras: in quibus temeritas et casus, non ratio et consilium valet.' Hinc sortilegi dicebantur, qui ductis, pueri manibus, sortibus prædicere futura. Hinc etiam quod in unam vel oppositam partem flecti potest incertum, illud sors dici consuevit: huiusmodi autem est sedes amœna, quam ideo Philo-
sophia hic vocat 'periculosam.'

^w *Humili domum memento Certus figere saxo*] Loca domum in 'saxo humili:' in 'saxo' quidem, ut firmo domus nitatur fundamento: 'humili'

vero, ut tempestatibus minus sit obnoxia.

^x *Quamvis tonet ruinis Miscens æquora ventus*] Ventus tonat, cum tonitruo similis magnum excitat sonitum. Miscet autem æquora ruinis, cum naufragus naves ceteraque corpora mari imposita prostermit.

^y *Conditus*] Absconditus: quemadmodum Virgil. I. Georg. vs. 441. 'Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum, Conditus in nubem.'

^z *Felix robore*] Robur quamcumque corporis fortitudinem significat: unde quod quercus sylvestris inter ceteras arbores fortissima videatur, ideo hæc 'robur' appellatur.

Valli quieti] Vallum murus est e terra ad fossæ oram aggestus, crebris sudibus sive palis munitus: quamobrem duæ sunt valli partes, nempe agger sive terra, et pali sive sudes: quare vallum quietum est.

^a *Duces serenus ævum Ridens ætheris iras*] Vitam duces tranquillam, contento cæli impetu. 'Ævum' enim significat vitam, ut apud Virg. IV. Geor. vs. 206. 'Ergo ipsas quamvis angustus terminus ævi Excipiat.' Et

NOTE

‘ira,’ quippe quam insolitus corporis motus comitari solet, non raro violentos non solum hominis, sed et bestiarum, immo etiam inanimatorum corporum motus significat. Et hoc etiam exemplo usus est Christus, prædicto cap. 7. Matth. ‘Omnis,’ in-

quit, ‘qui audit verba mea et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram: et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat supra petram.’

PROSA V.

SED quoniam rationum jam in te mearum fomenta descendunt,^z paulo validioribus utendum puto. Age^b enim, si jam caduca^c et momentanea^{a 7 d} fortunæ dona non essent, quid in eis est, quod aut vestrum unquam fieri queat, aut non perspectum⁸ consideratumque vilescat?^b Divi-

^z *Mentem subeunt.*

^a *Fluxa.*

^b *Sordescat.*

////////

7 ‘Magis arridet scripta lectio: *momentaria.*’ Bernart. *Momentaria* etiam suaserunt edere codices Vict. primus, Thuan. primus, et Reg. quos sequuntur edd. Delph. et Hack.—8 Thuan. primus: *prospectum.*—9 Ms. Rittersh.

NOTÆ

^b *Age*] ‘Age’ adverbium dici solet: sed nobis videtur imperativum verbi ago: non secus atque fac verbi facio: propterea si uni tantum loquamur, dicimus, ‘age;’ si pluribus, ‘agite:’ hinc voce hac exhortamur auditorem ad cogitandum, loquendum, aut faciendum. Ad cogitandum quidem: ut apud Virgil. *Geor.* iii. vs. 42. ‘Te sine nil altum mens inchoat: en, age, segnes rumpe moras.’ Ad loquendum: ut *Æneid.* vi. vs. 343. ‘Dic, age: namque mihi fallax haud ante repertus.’ Ad faciendum: ut *Georg.* i. vs. 63. ‘Ergo age, terræ Pingue solum primis extemplo a mensibus

anni Fortes invertant tauri.’

^c *Caduca*] Caducum a cadendo dictum: unde id significat, quod aut lapsum est, aut labitur, aut lapsurum est. Sic Virgil. *Æn.* vi. vs. 481. de lapso: ‘Belloque caduci Dardanidæ.’ *Geor.* i. vs. 368. de labente: ‘Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas.’ Et *Æn.* x. vs. 622. de lapsuro: ‘Si mora præsentis leti tempusque caduco Orator juveni.’

^d *Momentanea* [*momentaria*] Fluxa: hac voce utitur S. Ambrosius: sed eandem non potui invenire apud Latinos auctores, quos vocant classicos.

tiæne vel vestri,^e vel sui⁹ natura pretiosæ^e sunt? Quid earum potius^d aurumne, an vis congestæ pecuniæ?^{10f} Atqui hæc¹¹ effundendo magis, quam coacervando melius nitent: siquidem avaritia semper odiosos, claros largitas facit. Quod si manere apud quenquam non potest, quod transfertur in alterum; tunc est pretiosa pecunia, cum translata in alios largiendi usu desinit possideri. At eadem si^e apud unum, quanta est ubique gentium congeratur, ceteros sui inopes fecerit. Et vox quidem tota pariter multorum replet auditum: vestræ vero divitiæ, nisi comminutæ, in plures transire non possunt: quod cum factum est,¹² pauperes necesse est faciant quos relinquunt. O igitur angustas inopesque divitias, quas nec habere totas pluribus licet, et ad quemlibet sine ceterorum paupertate non veniunt!

^e O homines.   ^d Pretiosius.   ^e Tanta.

Divitiæne vel vestra, vel sui: quod etiam codd. Thuan. primus, Reg. et Vict. primus.—10 Vulg. *congesta pecuniæ*.—11 '*Atqui hæc*' Germanius quod in scriptis: *atqui hæc*. Ber.—12 Ms. Rittersh. *Quod cum factum sit*.—13 In

NOTE

^e *Divitiæne vel vestri, vel sui natura pretiosæ*] 1. Philosophia probat, generatim divitias non esse aliquid mentis humanæ bonum, non solum quod omne fortunæ bonum, cujusmodisunt divitiæ, extra mentem est, attentiusque consideratum sordescit, ut jam dixit; sed etiam quod nullæ divitiæ pretiosæ sunt. Pretiosum ergo nobis id dicitur, quod in nostra existimatione versatur: hac enim nostra existimatione fit, ut illius comparandi causa, quod a nobis poscitur, pretium solvamus: unde pretiosum dictum est. Duobus autem modis aliquid versari potest in nostra existimatione, pro duplici modo, quo sese habere possunt idæ, ex quibus veluti ex quadam materia illa existimatio, utpote iudicium, constat. Primum quidem propter 'sui naturam': quando scilicet prædictæ idæ ita claræ

sunt et distinctæ, nihil ut involvant præter id quod a rebus cogitationi subjectis, utpote eandem causis, acceperunt. Deinde vero propter 'vestri,' o homines, 'naturam': cum videlicet illæ idæ, præter id, quod a rebus cogitationi objectis habent, ipsum iudicantis præiudicium involvunt. Optime igitur Philosophia quærit, an 'divitiæ pretiosæ' sint 'vestri, vel sui natura'; tum pro comperto ponens divitias 'sui natura pretiosas' in numero bonorum non esse, sequenti pecuniæ, gemmarum, agrorum, vestium, et famulorum enumeratione probat easdem divitias nequidem 'vestri natura pretiosas' inter bona esse recensendas.

^f *Aurumne, an vis congesta pecuniæ*]

11. Philosophia speciatim dictura de quibusdam divitiarum generibus, nimirum de pecunia, gemmis, agris,

An gemmarum fulgor oculos trahit?^g Sed si quid est in hoc splendore præcipui, gemmarum est lux illa, non hominum: quas quidem mirari homines vehementer admiror. Quid est enim carens animæ motu, atque membrorum^h compage, quod animatæ rationabilique naturæ pulchrum esse jure videatur? Quæ tametsi conditoris opera, suique distinctione postremæ aliquid pulchritudinis trahunt, infra vestram tamen excellentiam collocatæ, admirationem vestram nullo modo merebantur. An vos agrorum pulchritudo delectat?^h Quid ni?^f Est enim pulcherrimi operis pulchra portio. Sic quondam sereni maris facie gaudemus: sic Cælum, Sidera, Solem, Lunamque miramur. Num te

^f Dicit Boëthius.

Thuanæo primo, et utroque Victorino deest *membrorum*.—14 Ms. Rittersh.

NOTÆ

vestibus, et famulis, incipit a pecunia; quam idcirco dicit non haberi posse pretiosam, quod nec diffundi possit, juxta ejus institutum, quin 'largiendi usu desinens possideri' ipsum dantem pauperet: nec 'congeri avaritia,' quin 'ceteros sui inopes faciat,' in hoc ipsa voce, rerum omnium tenuissima, tennior, cum 'vox tota pariter multorum repleat auditum:' nec mirum: quandoquidem vox, utpote sonus, versatur in quodam tremore aëris, qui quod liquidus sit, ab uno homine loquente undique commoveri potest: pecunia autem est nummus ex ære primum, deinde ex auro argentove confectus, quo statntis legibus res propter facilius commercium permutari possunt: licet autem plura corpora simul moveri possint, idem tamen corpus non potest pluribus simul locis circumscribi.

^g *An gemmarum fulgor oculos trahit*] III. Philosophia gemmas dicit menti humanæ non debere esse pretiosas, quod lumen, quo gemmæ splendent,

non sit hominum, sed illorum duntaxat affectio corporum, quæ, cum 'inanimata' sint, sic infra mentis humanæ 'excellentiâ collocata sunt,' ut hominis 'admirationem nullo modo mereantur.' Nimirum gemma est lapis, qui instar vitri pellucens, lumen ideo transmittit, quod ante liquatus fuerit, quam lapidesceret. Hinc si aliquid metalli, alteriusve corporis opaci, gemmæ adhuc liquescenti infundatur, gemma pellucere minus apta coloratur: hinc sensus est gemmarum sive pellucetium, sive relucetium fulgor, quo oculi ita moventur, ut mens ipsa ad gemmas primum spectandas, deinde admirandas, et aliquando etiam amandas excitetur; donec exuta omni præjudicio, advertat hic nihil aliud esse, quam motum, non solum ipsa mente, a qua cogitatur, inferiorem; sed ipsi etiam corporum vitæ, quæ in pereuni continuataque motione versatur, longe postponendum.

^h *An vos agrorum pulchritudo delectat*] IV. Philosophia addit, neque

horum aliquid attingit?^g num audes alicujus talium splendore gloriari? An vernis floribus ipse distingueris? aut tua¹⁴ in æstivos fructus intumescit ubertas? Quid inani-bus gaudiis raperis? quid externa bona pro tuis amplexa-ris? Nunquam tua faciet esse fortuna, quæ a te natura rerum fecit aliena. Terrarum quidem fructus, animantium proculdubio debentur alimentis. Sed si, quod naturæ satis est, replere indigentiam velis, nihil est quod fortunæ afflu-entiam petas.¹⁵ Paucis enim minimisque natura contenta est: cujus satietatem si superfluis urgere velis, aut injucun-dum, quod infuderis, fiet, aut noxium. Jam vero pulchrum variis fulgere vestibusⁱ putas: quarum si grata intuitu species^h est, aut materiæ naturam, aut ingenium mirabor

^g Ait Philosophia.   ^h Forma.

////////

An tua.—15 Petis Delph. Hack.—16 An vero te longus edd. prædictæ. Ms.

NOTÆ

etiam agros prædictæ menti esse de-bere pretiosos: quia cum ager dica-tur territorium, quod diligentius cul-tum fruges affert, ager pretiosus menti haberi nequit, nisi aut sua mag-nitudine, quatenus terminis longissi-mis circumscribitur; aut sua figura, quatenus tumoris expers, ceu cylin-dro æquatus fuerit; aut suo motu, quatenus non modo fertilis, sed etiam fructuosus fuerit: 'agro bene culto,' inquit Tullius, 'nil potest esse nec usu uberius, nec specie ornatus.' Atqui nullo ex his modis ager menti humanæ pretiosus esse potest. Non sua magnitudine: nam 'Luna,' 'Sol,' 'Sidera,' 'Cælum,' quæ tamen ipsi menti pretiosa non videntur, 'pul-cherrimi operis portio' sunt quolibet agro major. Non etiam sua figura plana: siquidem mare: quod nihilo-minus tanto in pretio non est, dum tranquillum est et serenum, aquis æquali pondere libratis, non solum agro, sed quolibet alio corpore plano

planius est: 'quid enim tam planum videtur,' ait Tullius II. Acad. 'quam mare? ex quo etiam æquor illud poë-tæ vocant.' Non denique suo motu, sive 'florens,' sive etiam 'fructuo-sus:' quoniam flores, fructusque agro-rum extra hominem sunt; aut si ho-rum pars quædam ipsam hominis corpus instar alimenti subeat, hæc tam parva esse debet, ut 'si naturæ satietatem superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiat, aut noxium.' Lucretius I. v. 'Quod si quis vera vitam ratione gubernet: Divitiæ grandes homini sunt, vivere parce, Æquo animo: neque enim est unquam penuria parvi.'

¹ *Pulchrum variis fulgere vestibus*] v. Philosophia probat, neque etiam vestes menti nostræ habendas esse pretiosas; quod quæ 'vestium grata intuitu species est,' hæc non ad nos-tram mentem, sed aut ad 'materiæ naturam,' aut 'ad ingenium' spectat 'artificis.' Imo pulcherrima vestis

artificis. An vero longus¹⁶ ordo famulorum^k facit esse felicem? qui si vitiosi moribus sunt, pernicioſa domus sarcina,¹⁷ et ipsi domino vehementer inimicā: sin vero probi, quonam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur? Ex quibus omnibus nihil horum quæ in tuis¹⁸ computas bonis, tuum esse bonum liquido monstratur. Quibus si nihil inest appetendæ pulchritudinis, quid est, quod vel amissis¹⁹ doleas, vel læteris retentis? Quod si natura pulchra sunt, quid id tua refert? Nam hæc per se a tuis quoque opibus sequeſtrata^{k1} placuiſſent. Neque enim idcirco sunt pretioſa quod in tuas venere divitias, sed quoniam pretioſa videbantur, tuis ea divitiis annumerare maluisti. Quid autem tanto fortunæ strepitu desideratis?^l Fugare, credo, indigentiam copia quæritis.^m Atqui hoc vobis in

¹ Onus.   ^k Sejuncta.

^l Fortunam tuam frequenter appellando, tantoque concursu quærendo.

Rittersh. *An vero longus . . . moribus sint.*—17 Ms. Erfurt. *pernicioſa domus est sarcina.*—18 Thuan. primus, Reg. uterque Vict. et Flor. *quæ tui in tuis.*—

NOTÆ

ne a minima quidem febre te poterit liberare. Lucretius l. II. ‘Nec calidæ citius decedunt corpore febres, Textilibus si in picturis, ostroque rubenti Jactaris, quam si plebeia in veste cubandum est.’

^k *An vero longus ordo famulorum*] VI. Philosophia pariter demonstrat, famulorum turbam prædictæ menti non esse pretioſam: quia famuli isti vel improbi sunt, vel probi. Si improbi, tantum abest ut domino pretioſi sint, ut potius ‘pernicioſa domus sarcina, et domino vehementer inimicā,’ quippe qui lege divina tenetur famulum et a vitio retrahere et ad virtutem promoveri. Hebr. 13. ‘ipsi enim domini pervigilant, quasi rationem pro animabus reddaturi.’ Si vero probi: ‘quonam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur?’ Quare Philosophia me-

rito concludit beatum hominem non esse, quod pecunia, gemmis, agris, vestibus, et famulis abundet. Horat. Carm. IV. Od. 9. ‘Non possidentem multa vocaveris Recte beatum: rectius occupat Nomen beati, qui Deorum Muneribus sapienter uti, Duramque callet pauperiem pati, Pejusque leto flagitium timet, Non ille pro caris amicis Aut patria timidus perire.’

¹ *Sequeſtrata*] Sejuncta. Sequeſtratus autem dicitur a sequestro, hoc a sequester, qui est arbiter inter utramque partem, sic medius, ut neutrius præjudicio actus judicet: quemadmodum Æn. XI. vs. 133. ‘Bis senos pepigere dies, et, pace sequeſtra.’ Sed vox ista, ‘sequeſtratus,’ qua Arnobius l. V. adv. Gen. et Casiodorus l. I. Var. cap. 3. utuntur, purioris Latinitatis non videtur.

contrarium cedit. Pluribus quippe adminiculis opus estⁿ ad tuendam pretiosæ supellectilis^o varietatem: verumque illud est, permultis indigere eos^{2o} qui permulta possideant: contraque minimo,^m¹ qui abundantiam suam naturæ necessitate, non ambitus superfluitate^p metiantur. Itane autem nullum est proprium vobis atque insitum bonum, ut in externis ac sepositis rebus bona vestra quæeratis? Sic rerum versa conditio^q est,² ut divinum meritoⁿ rationis animal,^r non aliter sibi splendere, nisi inanimatæ supellectilis pos-

^m Indigere eos.   ⁿ Titulo.

//////////

19 Quid est, quod amissis vulg.—20 Eos indigere Delph. Hack.—1 Thuan. primus, et uterque Vict. contraque minimum.—2 Auctior lectio Ms. Rittersh.

NOTÆ

^m *Fugare, credo, indigentiam copia quæritis*] Id unum prætexunt quicumque vehementiori prædictorum studio afficiuntur. Scilicet unusquisque homo suæ tennitatis conscius, pecunia, gemmis, agris, vestibus, et famulis, veluti totidem satellitibus circumdatus, his putat se posse ab omni hostium injuria liberari: sed fallitur.

ⁿ *Pluribus quippe adminiculis opus est*] Adminiculum est auxilium, quod ad manum, sive præsto est: quod autem prædicta bona perpetuæ sint corruptioni obnoxia, ideo quo plura possidemus, eo ad illa conservanda plura nobis ad manum esse debent auxilia.

^o *Supellectilis*] Supellex proprie est ornamentum aulæ, ejusmodi sunt anlæa, sedilia, lintea, vasa, ceteraque domus utensilia, quod nimirum hæc pellibus involuta, a militibus, et forte etiam a Legatis, ad snos usns portarentur: hic autem supellectilis varietas est prædictorum honorum externorum multitudo, nomine partis ad totum translato.

^p *Non ambitus superfluitate*] Non solum præsidii causa, ut dictum est, sed ambitu etiam prædictis divitiis

studemus comparandis, rati nimirum nos eo majorem de nobis existimationem in mente ceterorum hominum excitaturos, quo pluribus majoribusque ejusmodi bonis fruemur: atque id ex eo evidens est, quod, si arbitraremur fore ut a nullo unquam homine videremur, nec gemmis, nec vestibus, nec ullis ejusmodi bonis ita inhiaremus.

^q *Sic rerum versa conditio*] Mens quippe mea mei corporis forma est, sed a Deo et propter ipsum Deum creata: quamobrem veluti media inter Deum conditorem, corpusque consors, ab utroque sic informatur notionibus, ut ab utroque in suas trahatur partes: sed heu! cum Deo unice diligendo vacare deberet, infelici cum propriæ infirmitatis, tum perturbationis pondere ad corpus primum, deinde ad cetera corpori famulantia truditur; qua quidem in re homo, 'divinum merito rationis animal,' ceteris rebus creatis insipientior, injuriam facere videtur et Deo et sibi. Primum quidem homo est

^r *Divinum merito rationis animal*] Homo enim ut nemo nescit, constat ex mente et corpore mutuo conjunc-

sessione videatur? Et alia quidem suis contenta sunt: ° vos autem ° Deo mente consimiles, ab rebus infimis excellentis naturæ ornamenta captatis: nec intelligitis quantam³ conditori vestro faciatis injuriam. Ille genus humanum⁴ terrenis omnibus præstare voluit: vos dignitatem vestram infra infima quæque detruditis. Nam si omne cujusque bonum, eo cujus est,⁴ constat esse pretiosius, cum vilissima rerum vestra bona esse judicatis, eisdem vosmetipsos vestra æstimatione⁵ summittitis: quod quidem haud immerito cadit.^{p u} Humanæ quippe naturæ^v hæc conditio est, ut

° Homines.   ° Contingit.

sic rerum versa lex et conditio est.—3 Quantum Delph. Haek.—4 Ms. Rittersh. *Nam si omne, quod cujusque bonum, id eo cujus est.*—5 Uterque Vict. et ed.

NOTE

tis: mens 'ratio,' corpus 'animal' non raro appellatur: sed mente homo similis est Deo: sicut statuitur Genes. I. 'faciamus,' inquit Deus, 'hominem ad imaginem et similitudinem nostram:' quatenus videlicet mens nostra res est, instar Dei, cogitans: unde homines II. Petri I. 'divinæ consortes naturæ' dicuntur: propterea nunc homo vocatur 'animal merito,' sive titulo 'rationis divinum.' 'Homines,' inquit Tullius de Un. 'Deorum immortalium quasi gentiles sunt, et divini generis appellantur, et omnium animantium tenent principatum.' Deinde idem homo est ceteris rebus creatis insipientior: quau-
doquidem

^s *Alia quidem suis contenta sunt*] Nam corpora inanimata, plantæ, bestię ipsæ finibus sibi divinitus præscriptis ita continentur, ut nec pecuniæ, nec gemmarum, nec agrorum, nec vestium, nec famulorum desiderio teneantur. Præterea idem homo injuriam videtur facere Deo.

^t *Ille genus humanum, &c.*] Cum enim Deus, utpote cujus sapientia infinita est, quolibet homine etiam

sapientissimo sit sapientior; propterea ille homo injuriam facit Deo, qui ausus suum judicium divino antepone-
re, quam dignitatem Deus terrenis omnibus præstare voluit, hanc infra infima quæque detrudit. Atqui homo prædictis bonis inhians ita se habet. Bonum enim ita in perfectione versatur, ut quod cuique bonum, illud eidem, semetipso videatur perfectius, utpote a quo perfici possit: neque etenim perfici potest, nisi a perfectiori. Quamobrem cum pretiosum, ut supra dictum est, illud habeatur, quod in nostra est existimatione, cumque hæc existimatio non, nisi crescente rei subjectæ perfectione, crescere debeat, ideo quicquid alicui bonum videtur, illud eidem pretiosius videatur, necesse est: quare homo summo famulorum, vestium, agrorum, gemmarum, pecuniæ, et ceterarum ejusmodi rerum abjectissimarum desiderio occupatus, res istas sua etiam mente pretiosiores perfectioresque esse existimat, adeoque suo conditori facit injuriam suo illo falso judicio;

^u *Quod quidem haud immerito cadit*]

tum tantum ceteris rebus, cum se cognoscit, excellat: eadem tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Nam ceteris animantibus sese ignorare, natura est: hominibus vero,⁶ vitio venit. Quam vero late patet vester hic error,^w qui ornari posse aliquid ornamentis existimatis alienis! At id fieri nequit. Nam si quid ex apposis lucet, ipsa quidem⁷ quæ sunt apposita, laudantur: illud vero his tectum atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat.⁸ Ego vero nego, illud esse⁹ bonum quod noceat habenti.^x Num id mentior? Minime, inquires.¹⁰ Atqui divitiæ possidentibus persæpe nocuerunt, cum pessimus quisque, coque alieni¹¹ magis avidus, quicquid usquam auri,¹² gemmarum¹³ est, se solum, qui habeat dig-

Delph. *existimatione*.—6 In Thuan. primo, Reg. et utroque Vict. *deest vero*.—7 ‘Ferri potest: cur tamen a veteri non stem? *ipsa siquidem*.’ Bernart.—8 Ms. Rittersh. et ed. Flor. *Nihilominus in sua fœditate perdurat*.—9 Mss. *nego illum esse*.—10 Thuan. primus, Reg. et uterque Vict. *minime, inquis*.—11 Vict. secundus: *atque alieni*.—12 *Auri usquam* Delph. Hack.—13 *Gemmarumque est* edd. cædem.

NOTÆ

Quod quidem falsum iudicium nec sine aliqua causa est, nec sine aliquo effectu: oritur quippe ex voluntaria humanæ mentis ignorance, quæ ignoratio, crescente illo iudicio, crescentibusque adjunctis illi perturbationibus, crescit.

^v *Humanæ quippe naturæ, &c.*] Homo in hoc differt a ceteris animantibus, quod ille possit, ceteræ vero animantes non possint cogitare: quare quod ceteræ animantes ‘sese ignorent,’ hoc illarum ‘natura’ est: quod vero homo se ‘ignoret,’ id ejus ‘vitium’ est, quatenus præcipitationi et præiudicio obsecutus, ad suam mentem animo non vult attendere: unde justo Dei iudicio fit ut ‘infra bestias redigatur: nolite fieri,’ inquit David Psal. 31. ‘sicut equus et mulus, quibus non est intellectus:’ ut nimirum sui inmemor, instar bestiarum, huc feratur, quo corpus rapit.

^w *Quam vero late patet vester hic er-*

ror] Est quidem hic ‘error’ sive falsum iudicium, quatenus homo arbitratur, mentem suam ornari posse ornamentis alienis, videlicet pecunia, agris, gemmis, &c. ‘ipsa enim quæ sunt apposita, laudantur, quod vero his tectum atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat:’ cada-vera putes pulchris condita sepulcris; stercora nivibus obducta. At ille ‘error late patet,’ non solum ratione multorum hominum, qui illo inficiuntur, verum etiam ratione diversorum motuum cum animi tum corporis, quorum error ille est causa: quamobrem homo hoc ipso errore non modo Deo, ut probatum est, sed et sibi ipsi facit injuriam.

^x *Ego vero nego illud esse bonum quod noceat habenti*] Hæc Philosophiæ ratiocinatio interpretatione non indiget. Quod, inquit, nocet habenti, illud habentis bonum esse non potest: bonum quippe favere debet, non no-

nissimum putat. Tu igitur, qui nunc contum,^q s gladiumque sollicitus pertimescis, si vitæ hujus callem^r vacuus viator intrasses, coram latrone cantares. O præclara opum mortalium beatitudo, quam cum adeptus fueris, securus esse desistis!

^q *Longum fustem.*

^r *Semitam.*

NOTÆ

cere. Atqui prædictæ divitiæ nocent habentibus, cum in aliis, tum in hoc præsertim, quod ‘pessimus quisque eoque alieni magis avidus, quicquid auri usquam gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum putat:’ sua videlicet perturbatione præsertimque avaritia occæcatus: unde per fas et nefas opibus studet acquirendis. Plautus in Captiv. Act. II. Scen. 2. ‘Odi ego aurum: multa multis suasit perperam.’

^s *Qui nunc contum, &c.*] Philosophia alludit ad hos versus Juvenal. Sat. 10. l. iv. vs. 19. ‘Pauca licet portes argenti vascula puri Nocte iter ingres-

sus, gladium contumque timebis, Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis umbram, Cantabit vacuus coram latrone viator.’ Latro autem nunc ille dicitur, qui vias obsidens viatoribus aufert opes, sæpe etiam vitam. Nimirum latro olim erat miles conductus sive satelles, sic dictus quasi latero, quod stiparet principis sui latus. Quoniam vero ejusmodi homines sua apud Reges auctoritate abusi, viatores aggredi pecuniamque auferre non dubitabant; factum est, ut quicumque viarum obsessores, dicti fuerint latrones.

METRUM V.

FELIX nimium prior ætas,^y
Contenta fidelibus arvis,^z

Ætas prima hominum priscorum erat nimis beata, contenta suis arvis fertilibus,

NOTÆ

^y *Prior ætas*] 1. Philosophia ponit discrimen inter vetera et nova tempora. Poëtis quippe quatuor sunt Mundi ætates, nempe aurea, argentea, ærea, et ferrea; quod quemadmodum ferrum ab ære, æs ab argento, argentum ab auro; sic nepotes a virtute majorum degenerant: nude Horat. l. III. Carm. Od. 6. ‘Damnosa quid non imminuit dies? Ætas parentum, pejor avis, tulit Nos nequiores,

mox daturus Progeniem vitiosiore.’ Hic autem agitur de ætate aurea, quæ idcirco vocatur ‘prior:’ de qua ætate quæ nunc dicuntur, hæc maximam partem dicta fuerunt a Virgil. l. i. et III. Georg. Tibullo l. i. El. 3. Lucretio l. v. Horatio Epod. Od. 16. Ovid. l. Metam. Juvenali Sat. vi. &c.

^z *Contenta fidelibus arvis*] II. Philosophia tractatura de victu, nimirum cibo potuque aureæ illius sive prioris

Nec inertī perdita luxu; ^a
 Facili quæ sera solebat
 Jejunia solvere glande: ^b
 Nec Bacchica munera ^c norat ¹⁴

5

neque dissoluta intemperie ignara, quæ consueverat, post longa jejunia, pasci glande expedita. Hi nesciebant vina, Liberi sive Bacchi dona, permiscere cum melle flui-

////////

14 Non . . . norant Vulg. nostra est lect. cod. Thuanæi, et Flor.—15 Thuan.

NOTE

ætatis, incipit ab ipsa ejusmodi victus causa, nempe ab 'arvis fidelibus,' quibus veteres illi contenti erant. 'Arvum' autem, inquit Festus, 'ager est necdum satus:' fidele vero id dicitur, quod votis respondens, expectationem possessoris non frustratur: atqui aurea illa ætate agri nec arati nec sati idipsum præstabant. Lucret. l. v. 'Nec robustus erat curvi moderator aratri Quisquam: nec se cibāt ferro molirier arva, Nec nova defodere in terram virgulta, neque altis Arboribus veteres decidere falcibu' ramos: Quod Sol, atque imbres dederant, quod terra crearat Sponte sua, satis id placabat pectora domum.' Ovid. i. Metam. vs. 109. 'Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.'

^a *Nec inertī perdita luxu*] *Luxus* hic vitium est dissoluti animi, quod hic variis suis cogitationibus, in contrarias veluti partes distractus, instar liquoris motu evanescentis dilui videatur: ut enim a fluo est fluxus, sic a fluo est luxus; unde luxuries: sic Terentio 'adolescens' dicitur 'luxu perditus.' Ille autem luxus non abs re vocatur iners: nam iners quasi sine arte generatim significat rem omnem quæ est motus experta: sicut Ovidio, 'nec quicquam nisi pondus iners.' Atqui ille animi luxus primum quidem cogitationes, deinde corporis ipsius humani motus rectos impedit.

^b *Jejunia solvere glande*] *III.* Philo-
 sophia commendans cibum prioris il-

lius ætatis, breviter notat ea, quæ nostram inter et priscam victus rationem animadverti possunt discrimina; quorum alia ad ipsa cibaria, alia ad horum modum pertinent. Primum enim nostra cibaria exquisita esse solent et arte parata: prisca erant facilia et ab ipsa natura suppeditata. Deinde nostra cibaria frequenter sumuntur, et sæpius nulla instigante fame: prisca non nisi post 'jejunia,' eaque 'sera,' sive ad ultimum usque diem servata. Postremo nostra cibaria esse solent carnes, pisces, et optimum quodque fructuum terrestrium genus: prisca erant glandes, ignobile frugum vulgus; quod pluribus aliis cum Oratorum, tum Poëtarum testimoniis confirmari potest. Virgil. i. Georg. vs. 8. 'Chao-niam pingui glandem mutavit arista.' Et vs. 159. 'Concussa que famem in sylvis solabere quercu.' Lucretius l. v. 'Glandiferas inter curabant corpora quercus . . . Ast odium cœpit glandis.' Ovidius i. Metam. Fab. 3. vs. 103. 'Contentique cibus nullo cogente creatis, Arbutos fœtus montanaque fraga legebant, Cornaque, et in duris hærentia mora rubetis, Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes.' Hinc primi homines vocabantur βαλανοφάγοι καὶ ὕδροπόται, glandis edaces et aquæ potores: hinc etiam communi adagio antiquitus dicebatur ἄλις ὄρυς, satis quercus.

^c *Nec Bacchica munera*] *IV.* Philo-

Liquido confundere melle,
Nec lucida vellera Serum^d

Tyrio miscere veneno.

Somnos dabat herba salubres;

10

Potum quoque lubricus amnis;

Umbras altissima pinus.

do; neque inficere lanas candidas Serum populorum succo purpureo Tyri. Gramen iisdem tribuebat soporem salutiferum; fluvius liquidus tribuebat potionem; pinus

NOTÆ

sophia meminit potus auræ illius ætatis, quem dicit versu undecimo fuisse aquam, 'Potum quoque lubricus amnis:' unde præmittit hos veteres nec vinum 'Bacchica munera,' nec mulsum 'vinum melle mistum' novisse. Vinum enim dicitur munus Bacchi, quod Dionysius vini inventor dictus fuerit Bacchus sive Ἰακχος, ab ἰαχῇ, quod clamorem notat; quia forte vinum ad loquendum primum, deinde etiam ad clamandum potiores excitet. Horat. Epist. l. i. Ep. 5. 'Quid non ebrietas designat? operta recludit; Spes jubet esse ratas: in prælia trudit inermem: Sollicitis animis onus eximit: addocet artes. Fœcundi calices quem non fecere disertum?' Mulsum autem est potio ex vino et melle permistis facta: unde Græcis οἶνόμελι et μελίκρατον appellatur. Nimirum quemadmodum vino recens invento aqua, prior hominum potio, infusa fuit, juxta illud Virg. 1. Geor. vs. 9. 'Poculaque inventis Acheloia miscuit nvlis;' sic crescente gulonum libidine, eidem vino mel fuit immistum, sive ad voluptatem, sive etiam ad producendam vitam: potus quippe ille venas vacuas sua lenitate mulcere fertur: ex quo forte a mulcendo dicitur mulsum. Hinc Catus apud Horatium reprehendit Aufidium, non quod mel Falerno misceret, sed quod Falerno austero: 'Aufidius forti miscebat mella Falerno Mendose, quoniam vacuis committere venis Nil nisi

lene decet, leni præcordia mulso Pro-
lueris melius.' Hinc etiam Asinius Pollio centesimum excedens ætatis annum, cum ab Augusto hospite rogaretur, quam maxime ratione illum corporis animique vigorem servasset, respondit, 'intus mulso, foris oleo.'

^d *Nec lucida vellera Serum*] v. Philosophia transit ad primas Majorum vestes, quas designavit nominatis illorum toris et tentoriis: tori, erant herbæ, 'somnos dabat herba salubres;' tentoria, arbores, 'umbras altissima pinus:' quamobrem prius dixit, hos veteres non novisse vestes sericas, aut purpuram, qua tingerentur. Seres ergo sunt populi, quos inter duos amnes Hydaspem et Indum constitutos Orosius scribit l. iii. c. 23. Apud hos quædam sunt arbores tenuissima quadam lana onustæ: sicut plurimis gravissimorum Auctorum testimoniis probatur: ut Virgilii 11. Georg. vs. 121. 'Velleraque ut foliis depectant tennia Seres.' Senecæ in Œt. vs. 667. 'Nec Mæonia distinguit acu, Quæ Phœbeis subditus Euris Legit Eois Ser arboribus.' Claudiani Carm. 1. vs. 179. 'Stamine quod molli tondent de stipite Seres.' Sed gravis est disputatio de origine ejusmodi lanæ, an hæc ab arboribus, an potius a vermiculis illis degentibus? hoc ultimum videtur probabilius, ut bombyces apud istos populos, veluti apud nos, stamen ab alvo gravida ducant.

Nondum maris alta secabat,^o
 Nec mercibus undique lectis
 Nova littora viderat hospes.
 Tunc classica sæva tacebant,^f

15

procera tribuebat umbras. Nondum ullus homo scindebat navi mare profundum, neque peregrinus, opibus undequaque quæsitis, conspexerat oras ante ignotas. Tunc

NOTÆ

Eleganter rugosum ac sordidum illum vermem descripsit grande nostræ Universitatis decus Antonius Hallæus, his versibus, 'Est olli mater sanies, dat frondea nutrix Pabula, Thysbæo Morus polluta enore. Queis avidam ut clausus latebroso in carcere pavit Ingluviem, totoque satur jam corpore turget, Viscera tum vacuans paulatim hinc molle figurat Lanicium; illuviemque modis in tenuia miris Net fila, et teretem glomerans convolvit in orbem. Ut vero emeritus perfecit nobile pensum Exanimis similis, pretiosa ut conditus urna Hic jacet: at luci mox redditur; induit alas, Jamque avis, et vermis, neutrumque, et denique monstrum est.' Purpura autem, qua vestes sericæ tinguntur, vocatur 'venenum Tyrium': venenum quidem, quia liquor est e concha eductus, qui lanas, instar veneni viscera et venas subeuntis, ingressus has inficit: Tyrium vero, quod Tyrus urbs Phœniciæ, muricis, prædictæ conchæ, piscatu fuerit celebris. Virg. II. Geor. vs. 465. 'Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.'

^e *Nondum maris alta secabat*] VI. Philosophia commemorat aurum, quod commercio præsertim comparatur: commercium autem fit præcipue ope famulantis maris, de quo nunc agitur. Sic Lucretius I. v. 'At non multa virum sub signis millia ducta Una dies dabat exitio: nec turbida ponti Æquora lædebant naves ad saxa virosque.' Sic Tibullus I. I. El. 5. 'Nondum cæruleas pinus

contemserat undas, Effusum ventis præbueratque sinum. Nec vagus ignotis repetens compendia terris Preserat externa navita merce ratem.' Sic Ovidius I. Metam. 'Nondum cæsa suis peregrinum ut viseret orbem Montibus in liquidas pinus descenderat undas: Nullaque mortales præter sua littora norant.' Tria supersunt hic notanda vocabula, videlicet 'alta,' 'mercibus,' et 'hospes.' 'Alta maris' significant mare profundum et a terris remotius. Sic Virgil. Æn. I. vs. 38. 'Vix e conspectu Sicilæ telluris in altum Vela dabant lati.' Et Æneid. II. vs. 203. 'Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta.' Merx, sive, ut antiqui loquebantur, mercis, a mercando dicitur: unde rem venalem significat, eamque præsertim, quam nostri mobilem, *du meuble* vocant, qualis vendi emique solet in nudinis hinc et inde lecta. Propterea Numen, quod veteri superstitione credebatur licro rebusque istis emendis vendendisque præesse, dicebatur Mercurius, nec aliam forte ob causam hic pingebatur sinistra virgulam, dextra sacculum nummarium tenens, nisi quod mercatores his instructi proficisci solent. Hospes denique, sive, ut primi latinitatis auctores dicebant, hostis, is est, quem nunc peregrinum dicimus, Gallice *un hoste*.

^f *Tunc classica sæva tacebant*] VII. Philosophia agit de regno, cujus obtinendi vel amplificandi causa buccinæ inflantur, arma sumuntur, mul-

Odiis neque fusus acerbis
 Cruor horrida tinxerat arma. ¹⁵
 Quid enim furor hostibus ¹⁶ ulla
 Vellet prior arma movere, 20
 Cum vulnera sæva videret, ¹⁷
 Nec præmia sanguinis ulla ?
 Utinam modo nostra redirent ¹⁸
 In mores tempora priscos !
 Sed sævior ignibus Ætnæ 25
 Fervens amor ardet habendi.^h

cornua belli crudelia silebant, nec sanguis gravibus inimicitiis effusus, consperserat arma horrenda: quare etenim ira hostilis tentasset a primis illis temporibus tractare ullum ferrum? quandoquidem primi illi homines animadvertabant fore ut instingerentur plagæ crudeles, absque mercede ulla cruoris effusi. Utinam nostra ætas nunc revertatur ad antiquum illum modum vivendi! Verum æstuans libido bonorum caducorum, asperior flammis Ætnæis, fervet apud nos. Heu, quisnam ille fuit

////////

primus, Reg. et uterque Vict. arva.—16 Mss. quos sequuntur edd. Delph.

NOTE

tusque sanguis funditur. Classica igitur, quasi calassica, ab antiquo calo, voco, inquit Isidorus l. XVIII. c. 4. sunt cornua, quæ convocandi causa erant facta: quemadmodum classis ab origine eadem dicta, eam significat hominum multitudinem, quæ sive mari sive terra, sive domi sive militiæ, signo aliquo solet convocari: sic nostræ etiam scholæ, quod sint cœtus discipulorum convocati, vulgo classes appellantur. Hic autem classica sunt signa militiæ, ut apud Virgil. Georg. II. vs. 538. 'Aurens hanc vitam in terris Saturnus agebat, Necdum etiam audierant inflari classica, necdum Impositos duris crepitare incedibus enses.' Cruor vero sanguis est, non solum qui corde ruit, sicut quibusdam placet, (quandoquidem sanguis omnis e corde egressus ruit,) sed qui extra venas effusus ut quiescit sic friget: cruor quippe dicitur a κρύος frigus: unde κρυερός frigidus. Quod cum horrorem incutere soleat, sanguis propterea et 'acerbis' duntaxat

'odiis fundi, et fusus arma, quæ tingit, facere horrida' nunc perhibetur: propterea etiam nemo, sanguinis fundendi gratia, 'arma primum voluerit movere,' nisi aliquid videatur sanguinis fundendi 'præmium;' ut nunc dicitur, non fuisse in illa priori ætate aurea. Ovid. Metam. I. 'Non galeæ; non ensis erat, sine militis usu: Mollia securæ peragebant otia gentes.' Scilicet ut canit Lucretius l. v. 'Sic aliud ex alio peperit discordia tristis, Horribile humanis quod gentibus esset in armis: Inque dies belli terroribus addidit augmen.'

¹⁸ *Utinam modo nostra redirent, &c.]* Ita quidem prior ætas moderata fuit circa victum, vestitum, aurum, et regnum: sed nostra in his omnibus cupiendis nullum videtur modum tenere: hinc minus felicem vitam ducimus, justissimumque est illud Philosophiæ votum.

^h *Sævior ignibus Ætnæ Fervens amor ardet habendi]* Mens quippe humana, hinc sui suæque perfectionis amans;

Heu, quis primus¹⁸ fuit illeⁱ
 Auri qui pondera tecti,^k
 Gemmasque latere volentes,^l

omnium primus, qui eruit pondera auri absconditi, et gemmas abscondi natus; quæ

et Hack. *hosticus ulla*.—17 *viderent* edd. cædem, quæ etiam—18 *primus quis* legunt.

NOTE

inde vero suæ tenuitatis conscia naturaliter, non modo suum corpus, sed externas etiam res amore prosequitur, adeo ut ex se ceterisque ejusmodi rebus quædam sibi videatur fieri societas, cujus ipsa sit pars non ultima. Hinc ceteris hisce rebus studet aut conservandis, si habeat, aut comparandis, si iisdem careat; ita ut si contingat, hanc aliqua ejusmodi rerum aut possessione aut spe spoliari, veluti de parte suæ societatis detracta doleat, magis aut minus, prout pars illa pluris aut minoris habebatur. Nec immerito amor ille nunc dicitur ‘ignibus Ætnæ sævior:’ nam Ætna mons Siciliæ, vulgo *mont Gibel*, perpetuo clarus incendio, frequente strage a pœtis celebratus. Virgil. *Geor.* i. vs. 472. ‘Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam, Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa.’ Illa autem perturbatio, quæ non minus perennis est, quam ignis Ætnæus, longe plures gravioresque inducit calamitates. Virgil. *Æn.* viii. vs. 324. ‘Aureaque, ut peribent, illo sub rege fuere Sæcula: sic placida populos in pace regebat: Deterior donec paulatim ac decolor ætas Et belli rabies et amor successit habendi.’ Ovid. *Metam.* i. vs. 128. ‘Protinus erupit venæ peioris in ævum Omne nefas: fugere pudor, verumque, fidesque; In quorum subiere locum fraudesque, dolique, Insidiæque, et vis, et amor sceeleratus habendi.’

¹ *Quis primus fuit ille*] Elegans lo-

cutio ad significandam vim prædictæ perturbationis. Sic Tibullus l. i. El. 10. ‘Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?’ Sic Horatius *Carm.* l. i. Od. 3. ‘Illi robur et æs triplex Circa pectus erat, qui fragilem truci Commisit pelago ratem Primus, nec timuit præcipitem Africum Decertantem Aquilonibus, Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti.’

^k *Auri qui pondera tecti*] Recte aurum suo notatur pondere, non solum quia aurum omnium metallorum est gravissimum, sed etiam quia est omnium præstantissimum: recte quoque aurum dicitur tectum, præsertim inventori, de quo nunc agitur; siquidem aurum intra viscera terræ inclusum formatum.

^l *Gemmasque latere volentes*] In gemmis, utpote quæ cogitationis sunt expertes, neque voluntas est, neque ullus appetitus: sed si gemmarum originem naturamque advertas attentius, has credideris ‘velle latere.’ Primo quidem gemmæ sua origine videntur ‘velle latere:’ hæ enim oriuntur in locis abditis, in aquis scilicet et in terra, ubi instar vitri liquescunt primum, deinde in fragilitatem duratæ perlucunt. Secundo eadem gemmæ sua natura videntur ‘velle latere:’ hæ enim aut transmissio lumine pellucunt, aut remisso eodem lumine relucunt. Si pelluceant, hæ aëra, quem spiramus, referentes, minus sunt aspectabiles. Si vero reluceant, eadem oculorum aciem ita perstringunt, ut fixis oculis undique

Pretiosa pericula^m fodit?

30

ambo sunt pericula cara?

NOTÆ

non possint aspicere.

^m *Pretiosa pericula*] Aurum et gemmæ pretiosa quidem sunt, saltem propter illud, quod homo de his habet præjudiciū. At sunt pericula, non modo quamdiu inclusa latent in natali sede, ex qua non sine magno

fodientis periculo possunt erui; sed etiam postquam effossa ab hominibus aut tenentur, aut quærentur: quippe quæ ut corpori sic menti mortem sæpius afferunt. Virg. *Æn.* III. vs. 57. 'Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames!'

PROSA VI.

QUID autem de dignitatibus, potentiaqueⁿ disseram, quas vos, veræ dignitatis ac potestatis insei, cœlo exæquatis?^s Quæ si in improbissimum^o quemque ceciderint,

^s *Ad cælum usque laudando attollitis.*

NOTÆ

ⁿ *De dignitatibus, potentiaque*] Dignitates et potentia sive potestas licet conjunguntur: quoniam non differunt nisi nomine: 'Dignitas,' autem, inquit Tullius II. de Inv. est 'alicujus honesta auctoritas, quæ cultu, honore, et verecundia, digna est.' Nimirum Dignitas dicitur a digno: dignus, sive ut Veteres scribebant diēnus, a nomine Græco δῖος, jus, ut dignus sit ille, cui æquum est obsequi: cum autem homo homini sit par, æquum non potest esse hominem homini obsequi, nisi Deo, omnium hominum conditore et rege, jubente: hinc omnis dignitas ita a Deo est, ut Regi magistratibusque imperantibus, tanquam personis vices Dei gerentibus, subditi teneantur obsequi: Joannis 19. 'non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset

desuper.' 'Omnis anima,' inquit Apostolus ad Rom. 13. 'potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt,' &c. Dignitas ergo, sive potestas, est quædam veluti forma, quæ propterea spectari potest ex parte Potentis, ex parte Subditi, et ex parte proprietatis, quæ Philosophis minus Latine loquentibus dicitur 'effectus formalis:' atque ex triplici hoc capite Philosophia deinceps probabit non solum divitias, de quibus jam egit, sed ipsam etiam Potentiam non ita habere rationem boni, ut, qui his caruerit, ille propterea habendus sit infelix.

quæ incendia flammis *Ætnæ* eructantibus,¹ ¹⁹ quod diluvi-
um " tantas strages dederit? ²⁰ Certe, uti meminisse te ar-
bitror, consulare imperium, quod libertatis principium fu-
erat, ob superbiam Consulum vestri veteres abolere cupie-
runt: ¹ qui ob eandem superbiam prius regium de civitate
nomen abstulerant. At, si quando, quod perrarum est,²
probis honores deferantur, quid in eis aliud, quam probitas
utentium, placet? Ita fit, ut non virtutibus ex dignitate,

¹ *Ignem voraciores.*

² *Aqua rapidiores.*

19 ' *Quæ flammis Ætnæ eructantibus.* Ea lectio fuit veterum omnium codi-
cum, quæ et vera est: tantum pro *Ætnæ* legendum est, *Ætna.*' Vallin.
Quæ flammis Delph. Hack.—20 *Dederint* edd. eædem.—1 Vict. secundus
cupierunt. Thuan. primus, et Reg. *cupirere.*—2 Ms. Erfurt. omittit voculam

NOTÆ

^o *Quæ si in improbissimum]* 1. Phi-
losophia agit de viro potente, sive, ut
aiunt Philosophi, de subiecto potes-
tatis. Potens autem ille recens fac-
tus vel improbus est, vel probus. Si
improbus fuerit, tantum abest, ut
hic accedente potestate melior fiat,
ut potius, instar ignis vehementissi-
mi, et aquæ rapidissimæ, idem mag-
nas strages edat, abusus nimirum sua
auctoritate: testes sunt Reges Con-
sulesque Romani. Si autem fuerit
probus, non propter potestatem pro-
bitas hujus; sed propter probitatem,
potestas laudatur: verum ad intelli-
gendum id, quod nunc dicitur de Re-
gibus et Consulibus Romanis, aliquid
dicendum de imperio, et de varia
ejus forma apud Romanos. Imperi-
um, Græcis πολιτεία, auctore Lipsio
l. II. Polit. cap. I. 'est certus ordo in
jubendo, et parendo. Triplex est,'
inquit, 'Principatus, Optimatum, et
Populi status. Miscentur inter se,
fateor, et remittuntur aut intendun-
tur: sed sic ut propendeat et præ-
ponderet semper aliqua pars, a qua
jure ei nomen.' Principatus est im-
perium unius, qui propterea vocatur
Rex aut Princeps. Status Optima-
tum est imperium plurium, qui quod

virtute ceteris videntur præstare,
electione adipiscuntur magistratus.
Status denique Populi est imperium
plurium, qui sorte solum magistratus
obtinent. Has omnes Imperii for-
mas experti sunt Romani. Primum
enim habuerunt Reges, quorum 'pos-
tremus,' inquit Florus l. I. c. 7. 'fuit
Tarquinius, cui cognomen Superbo
ex moribus datum. Hic regnum avi-
tum, quod a Servio tenebatur, rapere
maluit, quam expectare, inmissisque
in eum percussoribus, scelere partam
potestatem non melius egit, quam
acquisierat.' Deinde habuerunt Con-
sules: nam inquit idem cap. 9. 'Bru-
to Collatinoque ducibus, et auctori-
bus, quibus ultionem sui moriens ma-
trona mandaverat, populus Romanus
ad vindicandum libertatis ac pudici-
tiæ decus, quodam quasi instinctu
Deorum concitatus, Regem repente
destituit, bona diripit, agrum Marti
suo consecrat, imperium in eodem
libertatis suæ vindices transfert, mu-
tato tamen et jure et nomine. Quip-
pe ex perpetuo annuum placuit, ex
singulari duplex: ne potestas solitu-
dine vel mora corrumperetur: Con-
sulesque appellavit pro Regibus, ut
consulere se civibus suis debere mo-

sed ex virtute dignitatibus honor accedat. Quæ vero est ista vestra expetibilis ^v ac præclara potentia? ^p Nonne, o terrena animalia, ^w consideratis, quibus præsidere videamini? Nam si ³ inter mures videres unum aliquem jus sibi ac potestatem præ ceteris vindicantem, ⁴ quanto ⁵ movereris cachinno! Quid vero, si corpus spectes, imbecillius homine ¹ reperire queas, quos sæpe ⁵ musculorum ⁶ quoque vel morsus, vel in secreta quæque reptantium necat introitus? Quo vero quisquam jus aliquod in quempiam, nisi in

^v Desiderabilis. ^w Homines. ^x Quantum rideres. ^y Muscarum vel minimarum.

est.—3 Thuan. primus, Reg. et uterque Vict. *Nunc si.*—4 Ms. et edd. Flor. Delph. Hack. *vindicantem.*—5 Ms. Rittersh. *imbecillius in homine reperire queas, quod sæpe.*—6 *Muscularum* Delph. Hack. Vid. infra.—7 Thuan. pri-

NOTÆ

minissent. Denique ut imperii Romani forma ab Regibus ante ad Consules venerat, sic, auctore Livio, iterum mutatur ab Consulibus ad Decemviros. Scilicet crescente prædictorum Consulium superbia, aut potius nondum domita illa populi Romani, quæ ex pastoribus originem dixerat, feritate, tandem aliquando Consulibus successerunt Decemviri, qui quod multa tyrannice agerent, damnati sunt, eorumque potestas tertio ex quo in Rempublicam introducta fuisset anno sublata est.

^p Quæ vero est ista . . . præclara potentia] II. Philosophia tractat de subditis, sive de materia circa quam prædicta potestas exerceri potest: quod Philosophis vocari solet objectum potentiæ. Subjecta autem illa potentiæ materia neque absolute subest Potenti, neque tanta est, ut propterea potentia sit maximi facienda. Non, inquam, materia illa absolute subest Potenti: quandoquidem omnes homines, utpote ab eadem causa et propter eundem finem conditi, ita sunt pares, ut seclusa

divina voluntate, qua alii aliis præsumunt, non minus sit ridiculum hominem sibi arrogare auctoritatem in alios, quam si mus in murem suum videres exercere imperium: quod hic dicitur. At hæc subjecta materies tanta non est: licet enim subditus ex mente et corpore constet, non secus ac vir Potens, tamen, sicut Potens suam non exercet potentiam, nisi corpore, verbo nimirum, aut facto, sic homo viro Potenti non subest nisi corpore: quemadmodum Christus docuit Lucæ 12. 'Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant:' posse autem in corpus humanum tanti non est: partim quia corpore humano nihil imbecillius; partim etiam quia quod superior potest in corpus inferioris, id ipsum inferiori esse potest materia virtutis; aut injuria tamen potest inferior in ipsum superioris corpus exercere.

¹ Quid vero, si corpus spectes, imbecillius homine] Primum enim corpore humano imbecillius nihil reperiri potest: quandoquidem musca, exigua

solum corpus, et quod infra corpus est, fortunam loquor, possit exercere? Num quicquam unquam libero⁷ imporabis animo? Num mentem firma sibi ratione cohærentem de statu propriæ quietis amovebis? Cum liberum quendam virum⁸ suppliciiis se tyrannus adacturum putaret ut adversum se factæ conjurationis conscios proderet, linguam ille momordit atque abscidit, et in os tyranni sævientis abjecit: ita cruciatus quos putabat tyrannus materiam crudelitatis, vir sapiens fecit etiam virtutis.⁹ Quid autem est, quod in alium⁹ quisquam facere possit,⁹ quod sustinere ab alio ipse non possit? Busiridem accepimus,¹⁰ necare hospites solitum, ab Hercule hospite fuisse mactatum. Regulus plures Pœnorum^a bello captos in vincula conjecerat: sed mox ipse victorum catenis manus præbuit.^b Ullamne igitur ejus hominis potentiam putas qui

⁷ Zenonem, ut quidam aiunt; Anaxarchum, ut alii.

^a Carthaginensium.

^b Ab ipsis victis in vincula conjectus est.

mus: Num quid unquam. Viet. nterque: Num quidquam libero.—8 Mss. et edd. Flor. Delph. Hack. fecit esse virtutis.—9 Ms. Erfurt. et edd. prædictæ facere potest.—10 Accipinus Delph. Hack.—11 Improbissimum quemque edd.

NOTÆ

num animal, humano corpori mortem afferre potest, sive pungendo: sicut apes, præsertim vero crabrones vulgo *froilons*: Virg. iv. Geor. vs. 236. 'Illis ira modum supra est, læsæque venenum Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt:' sive etiam viscera subeundo, ut cantharides, de quibus Cicero Epist. l. 9. Ep. 21. 'Caius,' inquit, 'accusante L. Crasso cantharidas sumsisse dicitur.' Notari possunt hic duo hæc nomina, 'exetibilis' et 'muscularum,' quorum testem Latinum non novi: mihi diceretur *desiderabilis* et *muscarum*. Tu videris.

⁸ Cum liberum quendam virum, &c.]

Deinde cruciatus, quos superior in corpus inferioris exercet, quædam

esse possunt materia virtutis: sicut contigit Anaxarcho philosopho, Democriti sectatori, de quo nunc Philosophia mentionem facit. Anaxarchus enim ille, ut ait Cicero ii. Tuscul. cum in manus Cyprii Nycærentis Regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque recusavit. Hic autem in pilam saxeam conjectus, ibique ferreis malleis contusus, tunde, inquit, tunde Anaxarchi follem: Anaxarchum enim non tundis: Tyranno porro amputationem linguæ minitante, linguam dentibus abscissam in tyrannum expuit.

⁹ Quid autem est, quod in alium, &c.]

Postremo quod superior potest in corpus inferioris, id ipsum non raro inferior in corpus superioris potest: ejus rei multa sunt exempla: memi-

quod ipse in alio potest, ne id in se alter valeat, efficere non possit? Ad hæc,^c si ipsis dignitatibus ac potestatibus inesset aliquid naturalis ac proprii boni,^d nunquam pessimis provenirent. Neque enim sibi solent adversa sociari. Natura respuit ut contraria quæque jungantur. Ita cum pessimos plerumque dignitatibus fungi dubium non sit, illud etiam liquet, natura sui bona^e non esse quæ se pessimis hæreere patiantur. Quod quidem de cunctis fortunæ muneribus dignis existimari potest, quæ ad improbissimum quenquam¹¹ uberiora proveniunt.¹² De quibus etiam illud considerandum puto, quod nemo dubitat esse fortem cui fortitudinem inesse conspexerit: et cuicumque velocitas adest, manifestum est esse velocem. Sic musica quidem musicos, medicina medicos, rhetorica rhetores facit. Agit enim cujusque rei natura quod proprium est: nec contrariorum rerum miscetur effectibus, sed ultro¹³ quæ sunt

^c *Præterea.*   ^d *Hæc.*   ^e *Secundum suam naturam.*

æadem.—12 Vict. secundus: *perveniunt.*—13 *Et ultro* vulg. Mss. *sed ultro*:

NOTÆ

nit Philosophia Busiridis et Reguli. Busiris, Neptuni ex Libya Epaphi filia natus, crudelissimus fuit Ægyptiorum tyrannus: hic enim hospites suos Jovi immolabat, ne illi quidem vati, a quo id consilii acceperat, parcens: sed cum eandem insidias Herculi pararet, ab eodem Hercule, una cum Amphidamante filio, præcone Chalbe, et ministris, ad ipsas aras interfectus est. Virg. III. Georg. vs. 4. 'Quis aut Eurysthea durum, Aut illaudati nescit Busiridis aras?' Claudian. Carm. III. vs. 254. 'O mites Diomedis equi! Busiridis aræ Clementes!' Idem Carm. XVIII. vs. 159. 'Sic multos fluvio vates arente per annos, Hospite qui cæso monuit placare Tonantem, Inventas primus Busiridis imbuere aras, Et cecidit sævi, quod dixerat, hostia sacri.' Regulus vero Consul, qui, ut ait Plinius, fuis

Salentinis triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit, ab ipsis Carthaginensibus, (quos hic Philosophia vocat Pænos,) quos vicerat, resectis palpebris interfectus est.

¹ *Ad hæc, &c.*] III. Philosophia, consideratis 'subjecto' et 'objecto,' transit ad 'effectum formalem' Potentiæ; quemadmodum loquuntur Philosophi. Sic autem contrahi potest hæc ipsius Philosophiæ ratiocinatio. Quicquid natura sua bonum est, illud habentem facit bonum, atque adeo ab eodem contrarium malum fugat: 'agit enim cujusque rei natura quod proprium est, nec contrariorum rerum miscetur effectibus, et ultro, quæ sunt adversa, depellit:' sic 'fortitudo fortem;' 'velocitas velocem;' 'musica musicum;' 'medicina medicum;' 'rhetorica rhetorem

adversa, depellit. Atqui nec opes^u inexpectam restinguere avaritiam queunt: nec potestas sui compotem fecerit quem vitiosæ libidines insolubilibus astrictum retinent catenis. Et collata improbis dignitas, non modo non efficit dignos, sed prodit potius, et ostentat indignos. Cur ita provenit?^f Gaudetis enim sese res aliter habentes falsis compellare nominibus,¹⁴ quæ facile ipsarum rerum redarguuntur effectu: itaque nec illæ divitiæ,^w nec illa potentia, nec hæc dignitas jure appellari potest. Postremo idem de tota fortuna concludere¹⁵ licet, in qua nihil expetendum, nihil nativæ^g bonitatis^x inesse manifestum est: quæ nec se bonis semper adjungit; et bonos quibus fuerit adjuncta non efficit.

f Cur res ita se habet?   *g* Propriæ.

//////////

rectius, censente Sitzm.—14 Ms. Rittersh. *appellare nominibus*.—15 *Concludere fortuna* Delph. Hack.

NOTÆ

facit.' Atqui non solum Potentia, de qua nunc agitur, sed etiam cuncta fortunæ munera, habentem non faciunt bonum, nec ab eo contrarium malum fugant: 'cum pessimis plerumque dignitatibus fungi dubium non sit;' et 'cuncta fortunæ munera ad improbissimum quemque uberiora proveniant.'

^u Atqui nec opes, &c.] Quinetiam prædicta fortunæ bona nequidem illud, cujus speciem nomenque in primis gerunt, præstare videntur: cum neque divitiæ divitem, neque potestas potentem, neque dignitas dignum faciat. Non quidem divitiæ faciunt divitem: quia hæc 'inexpectam restinguere avaritiam nequeunt:' quippe quæ avaritia crescentibus divitiis crescit: ita ut copia faciat inopem. Non etiam potestas potentem facit: quoniam hæc eum quem potentem dicunt, utpote 'quem' sapius 'vitiosæ libidines insolubilibus astrictum

retinent catenis,' sui compotem non facit. Non denique dignitas dignum facit: siquidem 'dignitas improbis collata, non modo non efficit dignos, sed prodit potius, et ostentat indignos.' Juvenal. Sat. VIII. vs. 140. 'Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur.'

^v Cur ita provenit] IV. Philosophia ex dictis concludit, prædicta male cum pecuniari, tum etiam generali nomine ab hominibus donari: 'gaudetis,' inquit, o homines, 'res sese aliter habentes falsis compellare nominibus, quæ facile ipsarum rerum redarguuntur effectu.'

^w Nec illæ divitiæ, &c.] Primum enim prædicta male peculiari suo nomine donantur: quandoquidem quæ vocantur divitiæ, potentia, et dignitas, contrariis potius nominibus, ut dictum est, notari deberent.

^x Nihil expetendum, nihil nativæ bo-

NOTÆ

nitatis, &c.] Deinde vero prædicta male quoque generali nomine vocantur bona: 'cum nec se bonis semper

adjungant, nec eos, quibus fuerint adjuncta, bonos efficiant,' sicut etiam dictum est.

METRUM VI.

NOVIMUS¹ quantas dederit ruinas,
Urbe² flammata, patribusque cæsis,

Scimus, quam magnas strages Nero fecerit, qui Roma accensa, Senatoribus inter-

NOTÆ

¹ *Novimus*] Neminem quippe latet, et, ut ait Horat. I. Serm. 7. 'Opinor Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.'

Quantas dederit ruinas] Nero. Hic Romanis imperavit anno a nativitate Christi circiter quinquagesimo septimo. Quamdiu Senecæ, cujus præceptis instructus fuerat, consiliis usus est, tamdiu optimus habitus est imperator. At, præceptore remoto, in omnia probra ac dedecora lapsus est: suæ quippe dignitatis immemor, inaudita dedit infamiæ, luxus, avaritiæ, et crudelitatis argumenta. Primum enim in scenam non tragædus modo, verum etiam citharædus prodiiit. Deinde nullam vestem bis induit; nunquam carrucis minus mille iter fecisse traditur, soleis quidem mulorum argenteis; aureo rete, purpura coccoque funibus nexis piscabatur. Præterea omnium opibus inhians, solus optabat videri dives. Postremo Romæ, quam incendi jusserat, culpam pœnamque transtulit in Christianos, quorum Principes Petrum et Paulum Apostolos morte mulctavit: quin Senecam magistrum; Antoniam amitam; Britannicum fratrem; Octaviam conjugem; Agrippinam ma-

trem; seipsum tandem, dignum tantæ crudelitatis facinus, interfecit. Vide Suetonium l. vi. Præcipua hujus tyranni facinora deinceps exponuntur.

² *Urbe*] Urbs est oppidum muro cinctum. Sic vocatur, inquiunt, ab 'orbe,' quod urbem condituri, taurum et vaccam futuræ fœcunditatis spe jungere solerent, et aratro circumducto designare sulcum, intra quem urbem ædificarent. Sed, quod inter omnia oppida mœnibus cincta Roma quondam principem locum obtinuerit, idcirco Roma κατ' ἐξοχὴν Urbs dicta fuit, judice Quintiliano. Virg. Ecl. I. vs. 20. 'Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi Stultus ego hinc nostræ similem, quo sæpe solemus Pastores ovium teneros depellere fœtus... Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes, Quantum lenta solent inter viburna cupressi.'

Flammata] Pars accipitur pro toto: non enim integra Roma flammis absumpta fuit, sed ea tantum urbis istius pars quæ obscœnis ædibus videbatur informis; quam per ludum accendit Nero, ut Trojæ repræsentaret incendium. 'Per sex dies,' inquit Suetonius l. vi. 'septemque noctes ea

Fratre qui quondam ferus interemto,^a

Matris effuso maduit cruore,^b

Corpus et visu gelidum pererrans,^c

5

Ora non tinxit lacrymis, sed esse

fectis, et fratre occiso, olim immanis, fuit tinctus sanguine suæ matris, quam ipse occidit, et lustrans oculis cadaver frigidum matris, non rigavit genus ullis fletibus;

NOTÆ

clade sævitum est, ad monumentorum bustorumque diversoria plebe compulsa. Tunc, præter immensum numerum insularum, domus priscorum dum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatæ; Deorumque ædes ab Regibus ac deinde Punicis ac Gallicis bellis vota dedicataque, et quicquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat.

Patribusque cæsis] ‘Stella enim cernita,’ inquit Suetonius, ‘quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cæperat. Anxius ea re, ut ex Babilo astrologo didicit, solere Reges talia ostenta cæde aliqua illustri expiare, atque a semet in capita Procerum depellere, nobilissimo cuique exitium destinavit. Constat quosdam cum pædagogis et capsariis uno prandio pariter necatos; alios diurnum victum prohibitos quærere. Nullus posthac adhibitus delectus aut modus interimenti: quoscunque libuisset, quacunque de causa,’ &c.

^a *Fratre . . . interemto*] Britannico scilicet, quem Claudius ex Messalina, ut Neronem ex Agrippina suscepit, quemque ut ait Suetonius, ‘non minus æmulatione vocis, quæ illi jucundior suppetebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria prævaleret, veneno aggressus est: et cum ad primum gustum concidisset, comitali morbo ex consuetudine correptum apud convivas ementitus, postero die raptim inter maximos imbres translatitio ex-

tulit funere.’

^b *Matris effuso . . . cruore*] ‘Matrem dicta factaque sua exquirentem acerbius et corrigentem,’ ait idem Suetonius, ‘ita gravabatur ut minis ejus ac violentia territus hanc perdere statuerit. Et cum veneno pertentasset sentiretque antidotis præunitam, lacunaria, quæ noctu super dormientem, lætata machina, deciderent, paravit, quod, pluraque alia, cum videret votis non respondere, pignore matrem occidit: unde illi versus: Quis negat Æneæ magna de stirpe Neronem? Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.’

^c *Corpus ei visu gelidum pererrans*] ‘Adduntur’ prædictis ‘atrociora,’ inquit Suetonius, ‘nec incertis auctoribus,’ Neronem scilicet ‘ad visendum interfectæ matris cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta bibisse.’ Hinc nunc dicitur ‘censor extincti decoris,’ quod quemadmodum censor de uniusejusque facultatibus facere solebat, Nero singulas materni corporis partes lustrare, et de singulis sententiam ferre non dubitaverit; non lacrymatum, quod mirum: conscientia enim illa, qua confessus est exagitari se veluti verberibus Furiarum ac tædis ardentibus, quaque agente sitis prædicta oborta fuit, eundem ad lacrymas fundendas cogere debuisset: sed vox conscientiae tunc propter majorem perturbationis impetum, credo, ab ipso vix audiebatur.

Censor extincti potuit decoris.
 Hic tamen^d sceptro populos regebat
 Quos videt condens radios sub undas
 Phœbus, extremo veniens ab Ortu ; 10
 Quos premunt septem gelidi triones ;
 Quos Notus sicco violentus æstu
 Torret, ardentes recoquens arenas.
 Celsa num tandem valuit potestas^e
 Vertere insani¹⁶ rabiem Neronis ? 15

at non erubuit esse censor majestatis interemtæ. Nihilominus hic tyrannus moderatur imperio gentes, quas Sol oriens occidensque cernit, quas septem triones urgent suo frigore, quasque Auster calore arido vehemens urit, magis ac magis coquens arenas ferventes. An porro potentia sublimis potuit mutare furorem Neronis

16 Mss. et ed. Norimb. *Vertere pravi.*

NOTÆ

^d *Hic tamen, &c.]* Scelestissimus tamen ille Nero, utpote Romanorum Imperator, populos ab Ortu ad Occasum, et a Septemtrione ad Austrum regebat. Nimirum Romanum imperium longe lateque diffusum ad quatuor præcipuas Mundi partes, Ortum, Occasum, Septemtrionem, et Meridiem pervenerat : unde Virg. *Æn.* VI. vs. 782. ‘En, hujus, nate, auspiciis illa inclyta Roma Imperium ter-
 ris, animos æquabit Olympo . . . Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis, Augustus Cæsar, Divum genus : aurea condet Sæcula qui rursus Latio, regnata per arva Saturno quondam : super et Garamantas et Indos Proferet imperium : jacet extra sidera tellus, Extra anni Solisque vias, ubi cœlifer Atlas Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.’ Hæc autem quatuor Mundi partes hic optime notantur : Ortus quidem et Occasus, ‘Phæbo qui veniens ab extremo Ortu, condit radios sub undas :’ Sic Virg. I. *Georg.* vs. 438. ‘Sol quoque et exoriens, et cum se condet in undas, Signa dabit : Solem certissima

signa sequentur.’ Septemtrio vero et Meridies, ‘Septem trionibus et Noto torrente arenas :’ nam ‘Septem triones’ sunt constellatio borealis, quæ vulgo ‘major ursa’ dicitur, quæque ex septem præcipuis stellis constans, referre videtur plaustrum, boves trahentes, et bubulcum ducentem : boves quippe ab officio olim dicebantur teriones, quia solum terunt, aut terriones, quia terram arant, aut striones, quia striam faciunt. Notus autem ventus est a Meridie flans, qui ideo cum magno calore conjunctus dicitur.

^e *Celsa num tandem valuit potestas]* Hoc præsertim Neronis exemplo probatur potestas habentem non efficere meliorem, quod præsens est Philosophiæ institutum : si quæ enim magna unquam fuerit inter homines potestas, quæque adeo potuerit potentem reddere meliorem, hæc fuit potestas Neronis, quippe qui universum terrarum orbem imperio suo regebat ; hæc tamen potestas, quanta quanta fuit, ‘insani Neronis rabiem non potuit vertere.’ Rabies proprie morbus

Heu gravem sortem,^f quoties iniquus
Additur sævo gladius veneno !

amentis? O miseram hominum conditionem, quando auctoritas injusta conjungitur cum crudelitate fera!

NOTÆ

caninus, quo scilicet canis huc illucque raptus obvia quæque aggreditur: sic Nero omnium tyrannorum crudelissimus.

^f *Heu gravem sortem*] Sic Virgil. *Æneid.* vii. vs. 293. dixit: 'Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris Fata Phrygum!' Sic optime dicitur: 'O me perditum! Pro Deum atque hominum fidem!'

Quoties iniquus Additur sævo gladius veneno] Quoties potestas iniqua cum crudeli voluntate reperitur conjuncta! nam signum hic accipitur pro re significata. Sic proverbii instar dici solet: 'Gladium acutum avertas:' 'Ne pueri gladium,' ut ostendatur potestas iis, quibus noceat, non esse committenda.

PROSA VII.

TUM ego,^h Scis, inquam, ipsa^g minimum nobis ambitionem mortalium rerum fuisse dominatam: sed materiam gerendis rebus optavimus, quo neⁱ virtus tacita consenes-

^h *Boëthius.*

ⁱ *Ut non.*

NOTÆ

^g *Scis, inquam, ipsa*] 1. Quidem Boëthius testatur Philosophiam, utpote consciam omnium cogitationum quas Boëthius habuerit, de modo quo Boëthius ipse ad dignitates pervenerit, aitque se 'optasse materiam gerendis rebus, non ambitione, sed ne virtus tacita consenesceret.' Ambitio et ambitus ab eadem origine prodeunt, nimirum ambe circum, et itio itusque a verbo eo: quamobrem de corporibus primum, postea de mentibus propter quandam similitudinem dicuntur. Ambitus sive ambitio in corporibus est locus duorum pedum et semipedis, quo interjecto vicina ædificia ad circummeundi facultatem

inter se distant: in mentibus vero est circumducta quædam cogitationum primum, deinde verborum factorumque series ad consequendum honorem. 'Hæc erit ambitio,' inquit Tertullianus de Hab. Mul. c. 4. 'unde et nomen ejus interpretandum, quod concupiscentia apud animum ambiente, nascatur, ad gloriæ votum.' Hanc ambitionem Boëthius ait sibi nunquam fuisse dominatam. Verum enim virtus in bona præsertim versetur cogitatione, quam ceteri homines non vident, quamque tamen aliquando decet ceteros homines cognoscere; Matth. 5. 'Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra

ceret. Et illa: ^l Atqui ^l hoc unum est ^h quod præstantes quidem natura mentes, sed nondum ad extremam manum virtutum perfectione perductas ^m allicere possit, gloriæ scilicet cupido, et optimorum in Rempublicam fama meritum: quæ quam sit exilis et totius ponderis vacua, ¹⁷ sic considera. Omnem terræ ambitum, ⁿ sicuti astrologicis demonstrationibus accepisti, ^k ad cœli spatium, ^o puncti constat obtinere rationem: id est, ut si ^p ad cœlestis globi magnitudinem conferatur, nihil spatii prorsus habere judi-

^k Philosophia. ^l Inquit. ^m Perfecta virtute præditas. ⁿ Circum-
scriptionem. ^o Magnitudinem. ^p Terra.

17 Vacua ponderis edd. Delph. Hack.—18 Uterque Thuan. et Reg. quæ a

NOTE

bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est;’ propterea putavit Boëthius sibi ‘optandam materiam gerendis rebus, ne virtus tacita consenesceret.’

^h Hoc unum est, &c.] II. Philosophia respondet hac fama duci mentes, quæ natura videntur præstare, sed quæ perfecta virtute nondum præditæ sunt. Præstant quidem natura illæ mentes: quoniam corporum, quibus conjunguntur, motibus, instar voluptariarum, non obsequuntur. At eædem mentes nondum perfecta virtute sunt præditæ: nam Matt. 6. ‘Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est:’ unde Apostolus ad Gal. 1. ‘Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.’

ⁱ Omnem terræ ambitum, &c.] III. Philosophia addit, famam hanc flocci faciendam esse propter breviores loci, quo contineri possit, angustias. Nimium cum fama hæc nihil sit aliud, quam optima alterius hominis in tua merita cogitatio, dictio, aut actio; propterea fama hæc latius diffundi

nou potest, quam hominum sic cogitantium, loquentium, et agentium genus. Atqui illud hominum genus angustissimis coarctatur loci limitibus: non enim diffunditur ultra terram, quæ collata cum cœlo instar puncti est: non ultra terram habitabilem, quæ est quarta duntaxat pars illius puncti: non ultra eam hujus quartæ partem, in qua mores nostri vigent: non denique ultra eam morum nostrorum portionem, ad quam tuum nomen tuæque merita pervenerint, quæ quam sit exigua ex eo poteris conjicere, quod ipsum Romanum nomen, quod tamen longe tuo celebrius est, pluribus ignotum sit, quam notum ejusmodi terræ portionibus: quæ quidem omnia seorsum probanda sunt.

^k Astrologicis demonstrationibus accepisti] Primum quidem globus ex terra et aqua constans, non modo cum extrema ora ac determinatione cœli, sed etiam cum illo cœlesti, cui stellæ fixæ inhærere vulgo cogitatur, orbe collatus instar puncti ad sensum se habet: quia cum punctum, anctore Euclide, dicatur illud, cujus pars nulla est, ideo ille orbis instar

cetur. Hujus igitur tam exiguae in mundo regionis quarta fere portio¹ est, sicut Ptolemæo probante didicisti, quæ a nobis¹⁸ cognitis animantibus incolatur.⁷ Huic quartæ,⁷ si quantum maria^m paludesque premunt, quantumque siti vasta regio distenditur,^s cogitatione subtraxeris, vix angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo puncti quodam puncto circumsepti atque conclusi, de pervulganda fama, de proferendo nomine cogitatis? At quid habet amplum magnificumque gloria, tam angustis exiguisque limitibus arctata? Adde quod hoc ipsum brevis habitaculi septum plures incolunt nationes,ⁿ lingua, moribus, totius vitæ ratione distantes: ad quas tum difficultate itinerum, tum loquendi diversitate, tum commercii insolentia, non modo fama hominum singulorum, sed ne urbium quidem pervenire queat. Ætate denique Marci

⁷ Quæ habitetur ab iis animalibus, quæ a nobis cognoscantur.

^r Portioni.

^s Loca deserta patent.

nobis. Vict. secundus: quæ nobis cognitis ab animalibus.—19 Uterque Thuan.

NOTÆ

puncti se habebit, ejus diametri immotæ utraque extremitas et medium ab uno extranei alterius globi puncto æqualiter distabunt: iste quippe globus simplex videbitur et ejusenumque partis expers. Atqui prædictus terræ et aquæ globus cum prædicto stellarum fixarum orbe comparatus ita se habebit: cogita enim diametrum hujus terrestris globi, quæ a nostris pedibus ad antipodas per centrum ducatur, quo spatio observabimus a nostris, eodem observabunt antipodes a suis pedibus distare stellas fixas, et utrique videbimus hujus cæli medietatem, non secus ac si in centro orbis terrarum versaremur. Propterea Cicero l. i. Tusc. 'persuadent,' inquit, 'Mathematici terram in medio mundi sitam ad universi cæli complexum, quasi puncti instar obtinere, quod κέντρον illi vocant.'

¹ Hujus . . . . regionis quarta fere portio] Deinde quamvis iste terræ et aquæ globus ita exiguus sit, ut puncti rationem habeat, integrum tamen fama non potest occupare: siquidem non major quam quarta ejus portio, Ptolemæo probante, ab iis, quæ a nobis cognoscantur, animalibus terrestribus, hominibus videlicet et bestiis incolitur. Aut si major quam quarta pars hujus orbis incolatur, ut nautis longius indies progredientibus novæ terræ habitabiles deprehendantur; hæc tamen portio non desinit minima haberi: nam

^m Huic, . . . si quantum maria, &c.] Præterea pars illa non potest integra ab hominibus incoli: sunt enim ibi maria plura; sunt plures paludes; sunt plura loca deserta.

ⁿ Hoc . . . . septum plures incolunt nationes, &c.] Adde quod brevissimum

Tullii, sicut ipse quodam loco ⁴ significat, nondum Caucasum montem Romanæ reipublicæ fama transcenderat, et erat tunc adulta, ⁵ Parthis etiam, ceterisque id locorum gentibus formidolosa. Videsne igitur quam sit angusta, quam compressa gloria quam ⁶ propagare ac dilatare ¹⁹ laboratis? An ubi Romani nominis transire fama nequit, Romani hominis gloria progredietur? Quid, quod diversarum gentium mores ^o inter se, atque instituta discordant; ut quod apud alios laude, apud alios supplicio dignum iudicetur. Quo fit, ut si quem famæ prædicatio delectat, huic in plurimos populos nomen proferre, nullo modo conducat. Erit igitur pervagata ²⁰ inter suos gloria quisque contentus, et intra unius gentis terminos præclara illa famæ immortalitas coarctabitur. Sed quam multos ^p clarissimos suis temporibus viros scriptorum inops delevit oblivio! Quanquam quid ipsa scripta proficiunt, ¹ quæ cum suis auctoribus ^w premit longior atque obscura vetustas? Vos autem immortalitatem vobis propagare videmini, cum futuri famam temporis cogitatis. Quod si ad æternitatis infinita spatia pertractes, ² quid habes quod de tui nominis diuturnitate læteris? Unius enim ² mora momenti, si decem milli-

⁴ In somnio Scipionis.
secus ac suos auctores.

⁵ Romana respublica.
² Proferas conferendo.

⁶ Vos homines.

^w Non

et Viet. uterque: *dilatare ac propagare*.—20 Ms. Rittersh. *pervulgata*.—1 Idem cod. *proferant* edd. Delph. et Hack. *proficiant*.—2 *Unius etenim* edd. cædem.

NOTÆ

illud terræ habitatæ punctum tantum est, ut ad illud, ne urbium quidem celeberrimarum, fama pervenire queat. ‘Nam ex his ipsis cultis notisque terris,’ inquit Tullius in somnio Scipionis, ‘num aut tuum aut cuiusquam nostrum nomen ultra Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potnit, vel illum Gangem transnatare?’ Est autem Caucasus mons Asiæ, inter mare Euxinum et Caspium, vulgo *Mont de Circassie*.

^o Quid, quod diversarum gentium mores, &c.] Denique quamvis tantum

foret alienius nomen, hoc ut pervenire posset ad omnes mundi populos, non propterea ejusdem gloria tanta esset: quoniam quod apud alios laude, id apud alios supplicio dignum iudicatur: quod nimirum populi præjudiciis potius et præcipitatione, quam evidenti ratione ducti iudicent: sic quæ nobis placent vestes, epulæ, ceteræve agendi patiendique formæ, hæ exteris nationibus displicent sæpius.

^p Quam multos, &c.] iv. Philosophia subjungit, prædictam famam

bus conferatur annis, quoniam utrumque spatium definitum est, minimam licet, habet tamen aliquam portionem.^y At hic ipse numerus annorum, ejusque quantumlibet^z multiplex, ad interminabilem^z diuturnitatem ne comparari⁴ quidem potest. Etenim finitis⁵ ad se invicem fuerit quædam; infiniti vero atque finiti nulla unquam poterit esse collatio. Ita sit, ut quamlibet prolixi^a temporis fama, si cum inexhausta æternitate cogitetur, non parva, sed plane nulla esse videatur. Vos autem nisi ad populares auras,^b inanesque rumores,^b recte facere nescitis; et relicta conscientiæ virtutisque præstantia, de alienis præmia sermunculis postulatis. Accipe in hujusmodi arrogantiae levitate quam festive aliquis illuserit. Nam cum quidam adortus esset^c hominem contumeliis qui non ad veræ virtutis usum, sed ad superbam⁷ gloriam falsum sibi philosophi nomen induerat, adjecissetque jam se sciturum, an ille philosophus esset, siquidem illatas injurias leniter patienterque tolerasset; ille patientiam paulisper assumsit, acceptaque contumelia velut insultans, Jam tandem, inquit, intelligisne me esse⁸

^y Proportionem.^z Infinitam.^a Quantumlibet longi.^b Concitandos.^c Affecisset.

—3 Uterque Thuan. et Reg. *ejusque quamlibet*.—4 Uterque Thuan. et Flor. *nec comparari*.—5 Vict. secundus *Etenim si finitis*.—6 'Mss. *Vos autem nisi ad populares aures*: videtur tamen recepta lectio esse plausibilior.' *Sitzm.*—7 'Ita scripti: excusi *insulse superbiam*.' Bern.—8 Mss. et edd. Florent.

NOTÆ

nihili putandam esse propter breviores temporis, quo durare possit, limites. Cum enim fama hæc ab aliena de tuis meritis existimatione pendeat, tandiu duntaxat ista fama durabit, quamdiu in aliis hominibus vigebit meritorum tuorum memoria: atqui hæc memoria perennis esse nequit: nam vel deerunt scriptores, quibus cerebrum mentemque hominum identidem commoventibus, impressa tuorum meritorum vestigia renoventur; vel aderunt. Si defuerint scriptores, te, non secus ac plures suis temporibus clarissimos viros de-

levit, oblivio delebit. Sic Romanorum merita veluti sepulta jacuerunt, auctore Sallustio in bello Catilinario, quod 'prudenter quisque maxime negotiosus erat: ingenium nemo sine corpore exercebat: optimus quisque facere, quam dicere, et sua ab aliis benefacta laudari, quam ipse aliorum narrare malebat.' Sic virorum fortium, qui ante Agamemnona vixerunt, quod hi caruerint scriptoribus poetis, virtus celata latet, judicio Horatii l. iv. Carm. Od. 9. 'Vixere fortes ante Agamemnona Multi; sed omnes illacrymabiles Urgentur

philosophum? Tum ille nimium mordaciter, Intellexeram, inquit, si tacuisses.⁹ Quid autem est quod ad præcipuos^d viros (de his enim sermo est) qui virtute gloriam petunt:⁹ quid, inquam, est quod ad hos de fama post resolutum morte suprema corpus attineat? Nam si¹⁰ (quod nostræ rationes credi vetant¹¹) toti moriuntur homines, nulla est omnino gloria; cum is cujus ea esse dicitur, non extet omnino: sin vero sibi mens bene conscia,^e¹² terreno carcere resoluta,¹³ cœlum libera petit, nonne omne terrenum negotium spernet,¹⁴ quæ se, cœlo fruens, terrenis gaudet exemptam?

^d Præstantes.

^e Suarum cogitationum.

////////

Delph. Hack. *Intelligis me esse: ne omisso.*—9 Ms. Rittersh. *Qui virtute gloriam quærunt.*—10 ‘*Nam sit*] Falsissima lectio. Recte Ms. cum ed. Norimb. et Florent. *Nam si.*’ Sitzm.—11 Vict. secundus: *credi prohibent.*—12 Ed. Delph. et Hack. hæc verba sic disposita habent: *Sin vero bene mens sibi conscia.*—13 ‘*Nemo damnet: nec illud quoque, quod in Lipsii codice, resolut.*’ Bernart.—14 Uterque Thuan. et Reg. *spernat.* Vict. primus: *spernecret.*

NOTÆ

ignotique longa Nocte, carent quia vate sacro.’ Si vero adfuerint scriptores, quod eorum libri, aut injuria temporum, aut hominum ipsorum negligentia sæpius pereant, nondum constare poterit tibi, tuam famam horum beneficio fore perpetuam. Sed maneant libri, maneantque scriptorum memoria, ita ut de tuis meritis dicere possis, quod Ovidius cecinit de suis Carminibus xv. Metam. ‘Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas,’ &c. Tua nihilominus fama, ipsi etiam Mundo æquæva, brevior esset, quam ut propter eam obtinendam agere possis: præsertim si illa famæ diuturnitas conferatur cum æternitate, quam mens humana duratura est. Nam si brevissima unius momenti mora, cum decem millibus annis collata, parva est diuturnitas; certe integra non modo vitæ hominis senioris, sed ipsius quo-

que Mundi diuturnitas, cum æternitate comparata, minima, imo nulla est diuturnitas: quandoquidem inter priores diuturnitates, utpote ambas finitas, est aliqua; sed inter posteriores, quarum altera infinita, nulla est proportio; sive, ut nunc dicitur, portio: sic enim loquitur Curtius: ‘præmium,’ inquit, ‘erit ei, qui primus occupaverit verticem, talenta decem. Uno minus accipiet qui proximus ei venerit, eademque ad decem homines servabitur portio.’ Vox, ‘interminabilis,’ quam non semel adhibet Boëthius, minus Latina videtur: Cicero diceret interminatam; sicut i. de Nat. D. ‘si immensam,’ inquit, ‘et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis.’

⁹ *Si tacuisses*] Simile est illud Ciceronis pro Arch. ‘Philosophi,’ inquit, ‘in libris, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, et in eo ipso, in quo prædica-

NOTÆ

tionem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt.’

^r *Nostræ rationes credi vetant*] Plures enim sunt rationes, quibus Philosophia probat mentem humanam esse immortalem, adeoque hominem totum non mori: unicam proferimus ex ipsa mentis natura desumptam. Omnis res sive substantia, cujus nulla est nisi exterior causa, est perennis et perpetua: Deo nimirum, a quo est, summi agendi modum, quo illa substantia condita est, continuante: sic Genios tam malos, quam bonos perpetuos fore credimus: sic ipsa materia, quæ vulgo dicitur prima, ab omnibus habetur perpetua. Atqui mens humana ita se habet. Est qui-

dem substantia: quia alteri non inhærens, suis subjacet qualitatibus: at ejusdem nulla est nisi exterior causa; efficiens, et finis: quandoquidem ex materia non pendet. Atqui hujus suæ immortalitatis mens humana ita conscia est, hanc ut semper appetat, quamque sibi tantum deberet attribuere, hanc temeraria quadam assumptione caducis etiam rebus, cum quibus se quandam putat habere necessitudinem, tribuat: sic parentes in liberis; auctores in scriptis; omnes in superbioribus sepulcris immortalem quandam vitam habituros sperant: quare Tullius de Senect. ‘Optimi,’ inquit, ‘eiusque animus maxime ad immortalem gloriam nititur.’^s

METRUM VII.

QUICUMQUE solam¹⁵ mente præcipiti^s petit,
Summumque credit gloriam;^t

Quisquis inconsiderato animo tendit tantum ad gloriam, et illam putat esse sum-

15 Ms. Rittersh. *Quicumque solum.*

NOTE

^s *Mente præcipiti*] Sive præcipitatione. Est autem præcipitatio inconsideratum de ignoto judicium: prima erroris adeoque vitii origo.

Petit] Petere aliquo, proprie corporis est ab una in alteram viciniam translati: sed propter quandam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus hæc voluntate sua aliquo inclinatur.

^t *Summumque credit gloriam*] Summum scilicet bonum: cum enim omne

quod expetitur, id quandam habeat boni speciem, propterea necesse est, ut quod præ omnibus expetitur, illud summi boni speciem habeat: fieri autem non potest, ut gloria mortalis videatur summum bonum, nisi iis, qui præcipientes, notione obscura aut confusa ad judicandum ducuntur: iis nimirum, qui, innata notione, qua omnes volumus esse felices, inducti, falsa assumptione homini potius, quam Deo unice adhærent.

Late patentes ætheris cernat plagas,^u
 Arcumque terrarum situm :^v
 Breve replere non valentis ambitum 5
 Pudebit aucti nominis.
 Quid o superbi colla mortali jugo
 Frustra levare^w gestiunt?
 Licet remotos fama per populos means
 Diffusa linguas explicet,^x 10
 Et magna titulis fulgeat^y claris domus,
 Mors spernit altam gloriam.^z

num bonum ; is consideret hinc quidem spatia cæli ingentia ; inde vero positionem terræ angustam, certe eundem pudebit rumoris dispersi, qui non potest occupare parvam circumscriptionem terrarum. Proh ! quare homines arrogantes ambiunt incassum liberare corpus suum a servitute mortis ? Quamvis fama undique dispersa per gentes dissitas explicet linguas omnium istarum gentium, grandisque familia splendeat illustribus honoribus, mors tamen tenet hanc summam gloriam : includit

NOTÆ

^u *Late patentes ætheris cernat plagas]* Tanta est ætheris sive cæli undique diffusi magnitudo, hanc ut imaginatione assequi non possimus, quo fit ut cælum a quibusdam Philosophis non infinitum quidem, sed indefinitum vocetur : hoc est, latius diffusum, quam ut mens nostra imaginando illud possit definire. Hinc cælo attentius considerato, homo poterit suæ infirmitatis convinci, maxime si cum cælo veluti immenso conferat exiguam, cujus ille sit minima portio, terram, sive

^v *Arcumque terrarum situm]* Ut enim integer terræ et aquæ globus cum cælo collatus rationem puncti habet, quemadmodum diximus ; sic terræ habitabilis portio, in qua privati alicujus hominis merita cognoscantur laudenturque ab hominibus, comparata cum reliquo terrarum orbe, in quo idem homo nec cognosci nec laudari potest, exiguum est puncti illius punctum : quare hunc hominem tum ‘pudebit aucti nominis,’ quod tamen non valet replere brevem ambitum.’ Sic Alexandrum

Magnum puduit ex mundis, quos putavit innumerabiles, ne unicum quidem subegisse.

^w *Superbi colla mortali jugo...levare]* Immortalitatem sui nominis sibi in terris comparare : hoc enim desiderio, ut dictum est, tenentur illi, qui famæ apud posteros acquirendæ student.

^x *Fama per populos means...linguas explicet]* Fama Poëtis fingitur habere rationem personæ, quæ pennis instructa per loca etiam remotissima citissime feratur, et solutis ore lingueque populi, hunc ad loquendum excitet. Virg. *Æn.* 1. vs. 461. ‘Bellæque jam fama totum vulgata per orbem.’

^y *Titulis fulgeat]* Titulus idem quod honor : oritur enim a Græco τιτὶς, hoc ἀπὸ τοῦ τίειν, honorare : unde τιμὴ, honor. Hinc stemmata, imagines, aut quæcumque alia honorum signa, tituli solent appellari. Claudian. *Carm.* xxvi. vs. 144. ‘Et duplices signat titulos commune tropæum.’

^z *Mors spernit altam gloriam, &c.]* Nam ‘statutum est hominibus semel mori,’ ad Heb. 9. Horatius l. 1.

Involvit humile pariter, et celsum caput,

Æquatque summis infima.

Ubi nunc fidelis ossa Fabricii^a jacent?

15

Quid Brutus,^b aut rigidus Cato?

eodem similiter tumultu abjectas sublimesque cervices, et æquat ima supremis. Ubi ossa Fabricii fidi nunc jacent? Quid nunc est Brutus, aut Cato severus? Levis

NOTÆ

Carm. Od. 28. 'Sed omnes una manet nox, Et calcanda semel via leti. Dant alios Furiae torvo spectacula Marti: Exitio est avidis mare nautis. Mista senum, ac juvenum densantur funera: nullum Sæva caput Proserpina fugit.' Et eodem lib. Od. 4. 'Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas Regumque turres, o beate Sexti.' Quod feliciter vertit noster Malherbæus, lib. vi. 'La mort a des rigneurs à nulle antre pareilles, On a beau la prier, La cruelle quelle est se bouche les aureilles, Et nous laisse crier. Le pauvre en sa cabane, où le chaume le couvre, Est sujet à ses loix, Et la Garde, qui veille aux barrières du Louvre, N'en défend pas nos Rois.'

^a *Fidelis...Fabricii*] Fabricius Consul Romanus, apud plurimos cum oratores tum poetas suam præsertim ob fidem celeberrimus, merito nunc vocatur fidelis. Primum quia a Pyrrho Epirotarum Rege magnis muneribus, etiam quarta regni parte promissa tentatus, adduci non potuit, ut patriam desereret. Deinde quia medicum Timocharem contra ejusdem Pyrrhi Regis sui caput spe præmii venenum deferentem ad dominum suum reduci curavit, quod admiratus Rex ait, Fabricium difficilium ab honestate quam solem a suo cursu averti. Unde Claudian. Carm. xxvi. vs. 130. 'Et nulli pervia culpæ Pectora Fabricii donis invicta vel armis.'

^b *Quid Brutus*] L. Brutus, sic dic-

tus propter stupiditatem, quam metu Tarquiniis simulabat. Ille, Tarquiniis ob violatam Lucretiam expulsis, libertatem Romanis asseruit, una cum Collatino: unde populus Romanus imperium in eosdem libertatis suæ vindices transtulit, mutato tamen et jure et nomine: quippe ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex: ne potestas solitudine vel mora corrumpetur, Consulesque appellavit pro Regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. De hoc Bruto sæpissime loquitur Claudianus, ut Carm. xxii. vs. 322. 'Sit trabes ultor Stilicho, Brutusque reparator. Libertas populi primo tunc Consule Bruto Reddita per fascis: hic fascibus expulit ipsis Servitium: instituit sublimem Brutus honorem.'

Rigidus Cato] Sicut Brutus a simulata stultitia, sic Cato a vera prudentia cognomentum est: catus quippe, unde Cato, est sapiens. Ausonius in Mosella, 'legumque catos fandique potentes.' Propterea plures a sua sapientia dicti sunt Catones. Juvenal. Sat. ii. vs. 40. 'Tertius ex cælo cecidit Cato.' Duo tamen sunt præstantissimi viri, qui hoc cognomine donati fuerint, quosque Philosophia hic potuit intelligere; Major videlicet, et Minor; ambo, sed diversis temporibus, e Portia, gente Tusculi obscura, orti. Cato Major, qui Censorius dictus est, florebat anno Urbis conditæ 570. et ad extremam usque senectutem pervenit. Cato autem Minor, qui vocatus est Præ-

Signat superstes^c fama tenuis pauculis
 Inane nomen literis.
 Sed quod decora^d novimus vocabula,
 Num scire consumtos datur? 20
 Jacetis ergo prorsus ignorabiles,
 Nec fama notos efficit.
 Quod si putatis^e longius vitam trahi
 Mortalis aura nominis,
 Cum sera vobis rapiet hoc etiam dies, 25
 Jam vos secunda mors manet.¹⁶

eorum memoria notat vanum nomen paucis literis. At quia cognoscimus nomina hæc pulchra, nonne ex eo fas est nobis, nosse homines, quorum sunt ista nomina, esse extinctos? Ergo, homines, jactis omnino incogniti, nec fama reddit vos cognitos. Quod si existimatis vitam vestram magis produci favore humanæ existimationis; quandoquidem ætas tandem aliquando ventura abripiet vobis hanc quoque existimationem; nunc altera mors vobis est expectanda.

16 Mss. manent.

NOTE

torius, vivebat ipso belli Cæsariani tempore: de hoc Lucanus impudenter cecinit, 'Victrix causa Deis placuit, sed victa Catoni.' Et Horatius l. ii. Carm. Od. 1. 'Audire magnos jam videor duces Non indecoro pulvere sordidos, Et cuncta terrarum subacta, Præter atrocem animum Catonis.'

^c *Signat superstes, &c.*] Mortuo homine superest hujus cadaver, quo corrupto nomen superstes, paucis literis comprehensum, scribitur ab iis saltem, qui memoria præstant: sed absque ullo defunctorum sensu aut commodo: quare hoc non immerito 'inane' vocatur.

^d *Sed quod decora, &c.*] Quod nomina

hæc superbis sepulcris inscripta videamus, argumenta sunt non esse amplius eos, quorum sunt nomina: præscriptum quippe legitur: HIC JACET. Unus est Christi tumulus, cui fas fuerit inscribere: NON JACET HIC: Matth. 28.

^e *Quod si putatis, &c.*] Si in superstitie illo nomine vitam aliquam versari existimatis, cum illud etiam nomen tandem aliquando, inducta oblivione, perire debeat, secunda morte afficiemini. Sic Sulpitius Carthaginiensis de Virgilii Æneide, quæ ab auctore flammis destinata fuisse fertur: 'Infelix gemino cecidit prope Pergamon igni, Et pæne est alio Troja cremata rogo.'

PROSA VIII.

SED ne me inexorabile^f contra fortunam gerere bellum^f putes, est aliquando cum de hominibus illa fallax¹⁷ non nihil bene mereatur;^g tum scilicet cum se aperit, cum frontem detegit, moresque profitetur. Nondum forte quid loquar, intelligis. Mirum est quod dicere gestio, eoque^g sententiam verbis explicare vix queo. Etenim plus hominibus reor^h adversam quam prosperam prodesse fortunam.^h Illaⁱ enim semper specie felicitatis,ⁱ cum videtur blanda, mentitur: hæc^k semper vera^k est, cum se instabilem mutatione demonstrat. Illa^l fallit; hæc^m instruit: illaⁿ mendacium specie¹⁸ bonorum mentes fruentium ligat; hæc^o cognitione fragilis felicitatis absolvit. Itaque illam^p videas ventosam, fluentem, suique semper ignaram: hanc^q sobriam, succinctamque, et ipsius adversitatis exer-

^f Implacabile.   ^g Ideoque.   ^h Puto.   ⁱ Prospera fortuna.   ^k Adversa fortuna.
^l Prospera.   ^m Adversa.   ⁿ Prospera.   ^o Adversa.
^p Prosperam.   ^q Adversam.

////////

17 *Fallax illa* Delph. Hack.—18 Ms. Rittersh. *Illa mendax specie*.—19

NOTÆ

^f *Gerere bellum*] Declamando in fortunam.

^g *Bene mereatur*] Mereri est id agere, propter quod præmium aut pœna rependi debet: hinc cibus prandio posterior, cœna antem prior, quod hic debeatur mercenariorum laboribus, merenda appellatur: hinc etiam qui propter crimen aliquod punitur, pœnas dicitur dare, quasi debitum reddens. Sic Cic. III. de Leg. ‘perniciose,’ inquit, ‘merentur de Republica vitiosi principes.’

^h *Plus hominibus reor adversam quam prosperam prodesse fortunam*] Homo, ut sæpius dictum est, constat ex mente et corpore, quorum illa hoc longe nobilior est: quare quod menti

prodest, illud præstat alteri, quod alterum si menti non noceat, soli duntaxat corpori prodest. Atqui fortuna adversa menti prodest; prospera vero, si menti non noceat, ipsi tantum corpori prodest: quod deinceps probandum.

ⁱ *Illa enim semper specie felicitatis*] Prospera enim fortuna notione obscura confusaque, qua mentem informat, eandem mentem inducit, primum quidem ad errorem, quo judicet bona caduca summi boni rationem habere, deinde ad vitium, quo eadem mens, contempto Deo, iisdem bonis unice adhiæreat.

^k *Hæc semper vera*] Adversa autem fortuna notione, quam aut invenit,

citatione prudentem. Postremo felix,^r a vero bono devios blanditiis trahit: adversa, plerumque ad vera bona reducens,^s unco^t retrahit.¹⁹ An hoc inter minima¹ aestimandum putas, quod amicorum tibi fidelium mentes hæc aspera, hæc horribilis fortuna detexit? hæc tibi certos sodalium vultus, ambiguosque^u secrevit; discedens, suos abstulit, tuos reliquit?^v Quanti hoc integer,^w et, ut videbaris tibi, fortunatus emissus? Desine nunc amissas²⁰ opes quærere: quod pretiosissimum genus divitiarum¹ est, amicos invenisti.

^r Prospera.   ^s Redeuntes.   ^t Peco, sive baculo retorto.   ^u Incertosque.
^v Familiares.   ^w Incolumis.

‘Assentior libens scriptis: reduces unco retrahet.’ Bernart. *Reduces* edd. Delph. Hack.—20 *Nunc et amissas* Vict. secundus, Reg. et edd. prædictæ, quæ etiam —1 *divitiarum genus*.

NOTÆ

aut facit evidentem, mentem ipsam inducit, primum quidem ad veritatem, qua judicet solum Deum habere rationem summi boni; deinde ad virtutem, qua, ceteris posthabitis, Deum unice diligat. Sic dicitur Proverb. 29. ‘Virga atque correctio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.’

¹ *An hoc inter minima, &c.*] Quemadmodum inter bona exteriora amici præcipuum locum obtinent, sic quod

amicorum mentes, alias tibi occultas, detegit, id bonorum saltem exteriorum pretiosissimum potest haberi; hoc quippe veri a falsis amicis secernuntur. Atqui fortuna adversa id præstat, quandoquidem, fortuna favente, falsi una cum veris amicis adsunt; sed eadem fortuna indignante, amicis veris remanentibus, falsi recedunt. Notissimum illud Ovid. ‘Donec eris felix, multos numerabis amicos: Tempora si fuerint nubila, solus eris.’

METRUM VIII.

QUOD mundus stabili fide^m
Concordes variat vices;

Amori debetur quod mundus constanter mutat vices concordēs; quod elementa

NOTÆ

Occasione accepta ex ultimis verbis Prosæ superioris, quibus Philosophia significavit, amicos Boëthii, fortuna adversa probatos, ipsi Boëthii

Quod pugnancia semina
 Fœdus perpetuum tenent ;
 Quod Phœbus roseum diem 5
 Curru provehit aureo ;
 Ut quas duxerit Hesperus
 Phœbe noctibus imperet ;
 Ut fluctus avidum mare
 Certo fine coërceat ; 10
 Ne terris liceat vagis
 Latos tundere terminos ; ²
 Hanc rerum seriem ligat,

contraria habent inter se pacem æternam ; quod Sol defert lucem splendidam curru aureo ; quod Luna dominatur tenebris, quas Hesperus egit ; quod mare cupidum aquarum contineat fluctus limite præscripto ; ne iisdem diffusis liceat per terras

~~~~~

2 'Latos tundere terminos] Ms. Erfurt. et ed. Norimb. *Latos tendere t.* Alteram tamen lectionem rectam esse, probo hisce,' &c. *Sitzm.* Vid. Not. Var. *Tundere* legunt edd. Delph. et Haek.

NOTÆ

thio adesse, eundem Boëthium excitat ad spectandum amorem, ejusque effecta. Amor autem non secus ac quælibet hominis affectio spectari potest duobus modis. Primo quidem, ut loquuntur Philosophi, inadæquate, quatenus quidam corporis modus est, v. g. commotio sanguinis, spirituum, ceterarumque corporis humani partium ad conservandam societatem naturaliter instituta. Secundo, ut aiunt iidem Philosophi, adæquate, quatenus, præter prædictum corporis modum, versatur in voluntate hominis adhærentis rei, velut alteri societatis, cujus ipse homo reliqua pars sit, parti. Hinc pro triplici genere opinionis, quam homo habere potest de parte illa, (pluris scilicet, tanti, vel minoris, quam seipsum, faciendo hanc partem,) amor triplicis est generis, videlicet pietas, amicitia, et amor simpliciter dictus. In corporibus non est amor, nisi quatenus hic est modus corporis. In Deo non est

amor, nisi quatenus est modus mentis. In homine est amor, quatenus est modus et corporis et mentis. Agitur hic primo de amore corporis, qui non tam amor, quam amoris simulacrum ; secundo de amore hominis ; tertio de amore Dei.

^m *Quod mundus stabili fide, &c.]* 1. Agitur de simulacro amoris, quod in corporibus animadverti potest : huiusque refertur acceptum : 1. quod mundus, qui nihil est aliud quam universitas corporum materia quidem convenientium, forma autem discrepantium, in sua varietate concors perseveret. 2. quod elementa, quæ nihil sunt aliud, quam corpora primo formata, ex quibus cetera constant, fœdus perpetuum teneant, sive intra, sive extra corpora, quæ, quod ex elementis constant, vocantur mista. 3. quod cælum sidera suis temporibus, et mare fluctus suis locis contineat. De Phœbo et Hespero jam diximus.

Terras ac pelagus regens, Et cœlo imperitaus amor.	15
Hic si fræna remiserit, Quicquid nunc amat iuicem, Bellum continuo geret ; Et quam nunc socia fide Pulchris motibus incitant,	20
Certent solvere machinam. Hic sancto populos ⁿ quoque Junctos fœdere continet : Hic et conjugii sacrum Castis nectit amoribus :	25
Hic fidis etiam sua Dictat jura sodalibus. O felix hominum genus, ^o Si vestros animos amor Quo cœlum regitur, regat !	30

latius extendi. Amor imperans cœlo, mari, et terræ nectit hanc seriem rerum : hoc cessante, quæ consentiunt nunc, statim dissentient, et tentabunt destruere machinam, quam nunc constanter cient præclaris motibus. Amor continet populos inter se conjunctos pace incorrupta ; amor confirmat sacramentum conjugiale flammis pudicis : amor denique reddit fidelibus amicis, quod suum est. O vos beatos homines, si idem amor Dei, quo cælum gubernatur, gubernet vestras mentes.

NOTÆ

ⁿ *Hic sancto populos*] 11. Agitur de amore humano. Hic multiplicis est generis: triplicis duntaxat nunc meminit Philosophia, nempe 1. amoris, qui est inter populos, quo populi æterna in pace continentur ; 2. amoris, qui est inter conjuges, quo sacrum sive sacramentum conjugiale confirmatur ; 3. amoris, qui est inter amicos, quo amicus, ‘ amico tanquam alter idem,’ inducitur ad benefaciendum amico, cogitatione, verbo, et opere : hæc quippe sunt ‘sodalium jura.’

^o *O felix hominum genus, &c.*] 111. Agitur de amore divino, quo non modo cœlum, sed omnia etiam corpora

sic reguntur, ut hæc a divina voluntate ne latum quidem unguem discedant. Una est mens humana, quæ quod ab ipso Deo sic fuerit dilecta, ut libertatis sit particeps, a prima volendi amandique norma, voluntate divina, recedat. Quare id unum esse debet Philosophiæ votum, ut eadem mens humana, contempta propria voluntate, proprioque amore, ad voluntatem amoremque Dei sese accomodat, ut sanctos viros imitata, voce cogitationeque summissa, dicat cum Propheta Rege : ‘ doce me facere voluntatem tuam,’ et cum Apostolo : ‘ Domine, quid me vis facere ?’

ANICII MANLII TORQUATI
SEVERINI BOETHII
DE CONSOLATIONE
PHILOSOPHIÆ
LIBER III.

PROSA I.

JAM cantum^a illa finierat,¹ cum me audiendi avidum,^a stupentemque arrectis adhuc auribus, carminis mulcedo defixerat. Itaque paulo post, O, inquam,^b summum lassorum solamen animorum,^c quantum me² vel sententiarum pondere, vel canendi etiam jucunditate refovisti! adeo ut jam me posthac^d imparem fortunæ ictibus non arbitrer.³ Itaque remedia, quæ paulo ante acriora⁴ esse dicebas, non modo non perhorresco, sed audiendi avidus vehementer ef-

^a Carmen.

^b Ego Boëthius.

^c Philosophia.

^d Vinci posse.

1 Uterque Thuan. Reg. et Vict. secundus: *finierat*.—2 Thuan. primus: *quam tu me*.—3 Mss. *non esse arbitrer*.—4 paulo acriora Delph. Hack. quæ

NOTÆ

^a *Me audiendi avidum, &c.*] I. Boëthius prædictis rationum philosophicarum momentis commotus dicitur cum corpore, tum etiam mente. Corpore quidem: quod carmen instar

mulsi suave eum ‘defixerat stupentem arrectis adhuc auribus,’ hoc est, immotis et reliquo corpore et auribus, ad facilius audiendum; qui loquendi modus a canibus, leporibus,

flagito. Tum illa,^e Sensi, inquit, cum verba nostra tacitus attentusque rapiebas, eumque tuæ mentis habitum^b vel expectavi, vel, quod est verius, ipsa perfeci. Talia sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant. Sed quod tu te audiendi cupidum dicis, quanto ardore flagrares, si, quonam te ducere aggrediamur,^f agnosceres? Quonam, inquam?^g Ad veram, inquit,^h felicitatem,^c quam tuus quoque somniat animus:^d sed occupato ad imagines visu, ipsam illam non potes⁶ intueri. Tum ego:^h Fac, obsecro, et, quæ illa vera

^e Philosophia.

^f Ego Boëthius.

^g Philosophia.

^h Boëthius repono.

////////

etiam—5 aggredimur,—6 potest,—7 perspecta,—8 specimen beatitudinis, legunt.

NOTÆ

aliisque bestiis, quarum aures sponte moventur, translatus est ad hominem, cujus aures non ita moventur: prædictæ enim bestię ad sonum melius excipiendum et sistere et aures erigere consueverunt. Mente etiam; quod hæc 'vel sententiarum pondere vel canendi etiam jucunditate' ita recreata sit, 'ut jam se posthac imparem fortunæ ictibus non arbitretur:' quo fit 'ut remedia quæ Philosophia supra dixit esse acriora, non modo non perhorrescat, sed audiendi avida vehementer efflagitet.'

^b *Eumque tuæ mentis habitum, &c.*]

II. Idem Boëthius prædictis rationibus paratus dicitur ab ipsa Philosophia. Paratus quidem est prædictis rationibus, quibus sensim tolluntur præjudicia, propter quæ, dicenda ingrata displicerent, non secus ac palato male affecto cibus etiam suavisimus displicet: 'talìa sunt quippe, quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant.' At ab ipsa Philosophia paratus est: cognitio enim philosophica, utpote quæ clara et distincta, principium est, a quo omne non mo-

do iudiciũ, sed etiam desiderium legitimum oritur: 'enimque tuæ mentis habitum vel expectavi, vel, quod est verius, ipsa perfeci,' inquit Philosophia.

^c *Ad veram felicitatem*] III. Philosophia promittit, fore ut Boëthium ducat ad felicitatem; cum enim hic agatur de moribus instituendis, cumque optima morum institutio a fine præsertim pendeat, propterea Philosophia tractationem suscipit de felicitate, quæ morum recte formando- rum finis est: hujus autem felicitatis notio animis hominum insita est: idcirco eadem Philosophia addit.

^d *Quam tuus quoque somniat animus*] Mens enim tum dicitur somnare, cum, sopitis exterioribus organis sensum, spiritibus impressa cerebro vestigia relegendibus, commovetur, juxta illud Claudian. Carm. XXVII. vs. 1. 'Omnia quæ sensu volvantur vota diurno, Pectore sopito reddit amica quies. Vcnator defessa toro cum membra reponit, Mens tamen ad sylvas et sua lustra redit,' &c. Quare in somniis hominum, ut sæpe est aliquid falsi, ita semper est aliquid veri.

sit, sine cunctationeⁱ demonstra. Faciam, inquit illa,^k tui causa libenter: sed quæ tibi causa notior est,^e eam prius designare verbis, atque informare conabor: ut, ea perfecta,⁷ cum in contrariam partem flexeris oculos,^l veræ beatitudinis specimen⁸ possis agnoscere.

ⁱ Mora.

^k Philosophia.

^l Mentis.

NOTÆ

In his, inquam, sæpe est aliquid falsi, quod sæpe mens somnians exterioribus corporibus tribuat, quod illis non convenit. At in iisdem semper aliquid veri est, v. g. somniantem cogitare: sicut ergo homo non somniat nisi ante captis ab ipso corpore speciebus, sic mens quæ nullum pecuniare bonum appetit, nisi duce felicitatis notione, ab ortu divinitus insita, non male dicitur hanc felicitatem somnare: quamobrem, sicut per somnum contingit, illa insita felicitatis notio alienis imaginibus ita obscuratur, ut ipsa felicitas ab ipsa mente, cui est

insita, clare et distincte non percipiat: hinc falsa assumptione in divitias, aut quodlibet aliud a Deo diversum, velut in summum bonum suumque ultimum finem, inclinata tendit: propterea quærenda.

^e Quæ tibi causa notior est] IV. Eadem Philosophia monet, sibi initium sumendum esse a notioribus: in omni quippe methodo semper fit progressus a notioribus ad minus nota: ut nimirum hac evidenti notione duamur et ad investigandum, et ad discernendum id, quod quæritur, ab eo de quo non est quæstio.

METRUM I.

QUI serere ingenium volet agrum,^f

Quicumque cupit seminare campum liberum, ille in primis purgat fundum arbus-

NOTÆ

^f Serere ingenium volet agrum] I. Philosophia utitur exemplo agri, qui non prius potest esse ferax, quam extractis virgultis cultus fuerit.

Ingenium] 'Ingenius' fit ex præpositione 'in' et verbo 'geno,' quo usi sunt Varro, Lucretius, pluresque alii pro 'gigno:' quare 'ingenius' idem videtur esse quod 'ingenitus:' quemadmodum 'ingenium' sæpius usurpatur pro natura cujusque rei: sic-

ut Virg. II. Georg. vs. 177. 'Nunc locus arvorum ingeniis.' Sic fontes dicuntur 'ingenii' sive nativi a Lucretio I. I. Sic homo dicitur 'ingenius,' cum a primo ortu, nullo servitutis iugo pressus, liber est. Similiter ergo 'ager' ille dici potest 'ingenius,' qui nullis plantis consitus sic liber est, ut ad quodlibet semen concipiendum videatur aptus; quemadmodum a primo ortu fuisse credi-

Liberat arva^g prius fruticibus,
 Falce rubos, filicemque resecat,⁹
 Ut nova fruge gravis Ceres eat.^h
 Dulcior est apium¹⁰ mage labor,ⁱ
 Si malus ora prius sapor * edat.^k
 Gratius astra nitent,^l ubi Notus
 Desinit imbriferos dare sonos.

5

tis, rescinditque falce spinas et filicem, ut Ceres recens procedat, onusta fractu. Mel opus apum videtur multo suarius; si palatum ante imbuatur sapore ingrato. Sidera fulgent jucundius, cum Notus ventus meridianus cessat edere fragores plu-

9 Ms. Rittersh. *felicemque resecat*.—10 Thuan. secundus, et Reg. *apum*.

NOTÆ

derim. Sic gula, quam nulli sapes præoccupaverunt, ‘ingenua’ vocatur Martiali Epigr. l. vi. Ep. 11. ‘Non minus ingenua est et mihi, Marce, gula.’

^g *Liberat arva*] ‘Arvum,’ inquit Festus, ‘dicimus agrum nondum satum:’ in agro autem nondum sato nasci solent filix, rubi, et frutices, *de la fougere, des ronces, et toutes sortes de broussailles*; quæ propterea reseccanda sunt.

^h *Ut nova fruge gravis Ceres eat*] Ut terra sit fecunda. Ceres enim terra est, quod, ut omnes sciunt, frugum inventrix habetur et nutrix. Virg. 1. Geor. vs. 147. ‘Prima Ceres ferro mortales vertere terram Instituit, cum jam glandes atque arbusta sacrae Deficerent sylvæ, et victum Dodona negaret.’

ⁱ *Dulcior est apium mage labor*] 11. Philosophia utitur exemplo palati, aut cujuslibet alterius gustus organi, cui dulce eo magis aridet, quod amarum gustaverit: ut nimirum significet, veritatem fugato errore fieri gratiorem. Hic autem ‘labor apium’ est mel: apes enim liquentia mella stipant, auctore Virgilio. Non modo dicitur ‘apum;’ sed etiam ‘apium:’ quandoquidem illud est ex hoc con-

tractum: sic dicitur ‘Quiritium’ et ‘Quiritum;’ ‘loquentium’ et ‘loquentum.’ Sed labor ‘mage dulcior’ modus est loquendi, quem Grammatici vocant pleonasmum: sic Plautus dixit ‘magis majores ungas agere.’

^k *Si malus ora prius sapor edat*] Forma elocutionis, quæ Græcis ὑπαλλαγή vocatur: qua, propter mutuam partium necessitudinem, quod de una dici solet, id aliquando de altera quoque dicitur. Sic Virgilius dixit ‘dare classibus austros:’ alius dicere potuisset ‘dare classes austris.’ Ea autem est inter saporem et ora necessitudo, ut, sicut sapor partes oris penetrans, has veluti partitur, ita eadem oris partes saporem admittentes hunc dividant: vel (ut cum Philosophis loquar) si organa gustus modificentur ab escis, sic escæ ab organis gustus modificentur. Optime tandem post amara mel dicitur dulcius: quemadmodum in musica concordia brevem discordiam excipiens videtur suavior: quod nimirum ingrato illo motu quoddam organo sensifero infligatur vulnus, quod excipiente grato alio motu reparatur.

^l *Gratius astra nitent, &c.*] 111. Philosophia utitur exemplo aëris, quatenus hic contrarias vices duplicis ge-

Lucifer ut tenebras pepulerit,
 Pulchra dies roseos agit equos.
 Tu quoque^m falsa tuens bona prius,
 Incipe colla iugo retrahere;ⁿ
 Vera dehinc animum subierint.

10

vios. Postquam stella referens lucem fugavit noctem, dies formosa ducit equos rubentes Solis. Sic tu, o Boëthii, qui antea animo attendebas ad bona eminentia, incipias tandem subducere animum ab eorum tyrannide: tum vera bona intrabunt saltem notione mentem tuam.

NOTE

neris alternis subit. Primum quidem quatenus pluviam excipit tempus serenum: ubi Notus, idem qui Auster, ventus est a Meridie flans, qui, quod cogat nubes in aquam abituras, idcirco 'imbriferos' sive pluvios 'sonos' dicitur emittere. Atqui quod cadente pluvia lumen impeditum sit minus, idque, interruptis vicibus oculos feriens, nativam oculorum temperiem turbet, idcirco lumen cessantem Notum excipiens turbatam oculorum complexionem sic reparat, ut idem lumen gratius videatur. Deinde quatenus dies succedit nocti: ubi 'Lucifer' est stella matutina, quæ vocatur Venus: 'intima est quinque errantium,' inquit Cic. II. de Nat. D. 'terræque proxima stella Veneris, quæ *φωσφόρος* Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antegrediatur Solem, cum autem subsequitur, Hesperus.' Virgil. Ecl. VIII. vs. 17. 'Nascere, præque diem veniens age Lucifer alnum.' Sol porro, dici parens, Poëtis fingitur vehi quadrigis equis, quos dies, utpote Solem antecedens, nunc fingitur ducere.

^m *Tu quoque*] Quæ cum ita se habeant, cum arva non serantur uberes fructus allatura, nisi prius fruticibus avulsis; cum mel post saporem amarum sit dulcius; cum sidera cessanti-

bus ventis pluviisque jucundius fulgeant; cum denique dies non oriatur, nisi fugatis tenebris; propterea tu, o Boëthii, non nisi depositis præiudiciis assequi poteris de bono veritatem: sed hæc eo tibi gratior erit, quod errorem excipiat: ergo

ⁿ *Incipe colla iugo retrahere*] Ut corporis, sic etiam mentis quædam est captivitas: sed in hoc mens differt a corpore, quod corpus possit, mens vero non possit, invito homine, enjus est, quibusdam vinculis detineri: propterea non abs re Philosophia hortatur Boëthium, ut 'incipiat colla iugo retrahere': iugum enim illud mentis est. Verum duobus modis mens humana intelligi potest vinculis detineri. Primum quidem ratione notio- nis, quatenus hæc obscura est, aut confusa; deinde ratione suæ voluntatis, quatenus ignorance ducta in errorem aut vitium labitur. Nondum agitur de posteriori hoc vinculo- rum genere: sed tantum de priori. Cum autem eadem mens ita sit particeps cogitationis, hæc ut nequeat exui obscura, quin clara notione induatur, propterea Philosophia nunc ait fore ut mens Boëthii, si hæc bona falsa desinat intueri, vera inspiciat. 'Tu quoque falsa tuens bona prius, ...Vera dehinc animum subierint.'

PROSA II.

TUM defixo paululum visu,^o et velut in augustam^{m 11} suæ mentis sedem^p recepta, sic cœpit: Omnis mortalium cura,^q quam multiplicium studiorum labor exercet, diverso quidem calleⁿ procedit, sed ad unum tamen beatitudinis finem nititur pervenire. Id autem est bonum,^r quo quis adepto nihil ulterius desiderare queat. Quod quidem est omnium summum bonorum, cunctaque intra se bona continens: cui si quid abforet,^o summum esse non posset; quoniam relinqueretur extrinsecus quod posset optari. Liquet^p igitur, beatitudinem esse¹² statum bonorum omni-

^m Regiam.ⁿ Diversa quidem via.^o Abesset.^p Patet.

11 '*Augustam* a Lipsii bono boni scriptoris libro est: vulgati *angustam*.' Bernart.—12 *Esse beatitudinem* Delph. Hack.—13 Ms. Rittersh. *verendi*.—

NOTÆ

^o *Defixo paululum visu*] Sicut oculi huc illucque voluti inconstantem, sic fixi constantem mentis ad aliquid attendentis cogitationem significant.

^p *In augustam ... sedem*] Quod enim Philosophia sit quædam regina, idcirco hanc decet '*augusta*' sive regia sedes. Verum Philosophia instar Philosophi sive, ut loquuntur, '*in concreto*' considerata et corpore et mente videtur constare. Quamdiu autem mens, corpore abrepta, pro hujus suasionem cogitat, tam diu errat, aut saltem errandi periculo subest, quod præcipitatione aut præjudicio ducatur. Quamobrem si mens philosophica voluerit optime cogitare, necesse est, ut ipsa, corpore veluti valere jussu, ad se redeat, suasque cogitationes attentius meditetur.

^q *Omnis mortalium cura, &c.*] Hæc est propositio, quam Philosophia nunc suscipit probandam, videlicet omnes homines ad beatitudinem tendere, sed diversa via, quod ut exequa-

tur, primum proponit summi boni notionem.

^r *Id autem est bonum*] Bonum generatim vocatur illud quod beare videtur: bonum quippe, ut censet Ulpianus, a beando dicitur: unde antiqui pro '*bonus*' dixere '*bennus*;' ex quo in usu remansit '*bene*' et '*bellus*.' Sed quod beare videtur, Philosophis duplicis est generis: unum dicitur Res, alterum vocatur Modus: prius beatitudo objectiva: posterius beatitudo formalis iisdem appellatur: utrumque hic definit Philosophia. Prius sic: '*bonum, quo quis adepto nihil ulterius desiderare queat*,' atque hoc dicit '*summum bonum*,' nimirum in genere rei. Posterius vero sic: '*statum bonorum omnium congregatione perfectum*,' et hoc vocat '*beatitudinem*.' Prius nobis dicitur Deus: posterius, cogitatio mentis Deo constanter adhiærentis. Sed de his postea.

um congregatione perfectum. Hunc, uti diximus, diverso tramite^q mortales^s omnes conantur adipisci. Est enim mentibus hominum^t veri boni naturaliter inserta^r cupiditas: sed ad falsa devius^s error abducit.^u Quorum quidem alii^v summum esse bonum nihilo indigere credentes, ut divitiis affluant, elaborant: alii vero bonum, quod sit dignissimum veneratione,^w judicantes, adeptis honoribus, reverendi^t civibus suis esse nituntur. Sunt qui summum bonum in summa potentia^x esse constituent: hi vel reg-

^q Variis modis.

^r Insita.

^s Aberrans.

^t Honorabiles.

NOTÆ

^s *Hunc...diverso tramite mortales*] Deinde Philosophia probat, homines diversa via tendere ad beatitudinem; quod innatam summi boni notionem male applicent.

^t *Est enim mentibus hominum, &c.*] Ut enim Deus mentem humanam propter semetipsum condidit, sic eidem menti statim ab ortu indidit non solum notionem, sed etiam voluntatem summi boni, quod nihil est aliud quam ipse Deus.

^u *Ad falsa devius error abducit*] Quamdiu mens humana Deum et magistrum audit, et ducem sequitur, tamdiu et erroris et vitii est expertus: sed vix eadem mens divina illa lege soluta est, cum consors corpus, imperari impatiens, in ipsa mente plures excitat perturbationes, quibus obscuritas primum et confusio; deinde multiplex error ejusdem mentis oritur. Ille autem error dicitur 'devius': non solum quod ille sit cogitatio mentis a vera judicandi norma aberrantis; sed etiam quod idem causa sit, cur appetitio, judicii antecedentis comes, a sua etiam lege aberret: hinc dicitur 'abducere' ad falsa; falsa scilicet assumptione: ut jam probandum est de divitiis, honoribus, potentia, gloria, et voluptatibus, pri-

um quidem seorsum, postea comparate spectatis.

^v *Quorum quidem alii, &c.*] I. Agitur de divitiis: qui his inhiant, sic argumentari videntur: summum bonum est 'nihilo indigere': quæ propositio est verissima: sed qui divitiis affluunt, hi nihilo indigent: quæ est assumptio falsissima: immo quo ditior est homo, eo pluribus indiget.

^w *Alii vero bonum, quod sit dignissimum veneratione, &c.*] II. Agitur de dignitatibus sive honoribus, quibus qui student sic videntur ratiocinari: summum bonum est 'veneratione dignissimum': vera propositio: sed veneratione dignissimus homo non est, nisi is magistratu decoretur: falsa assumptio: siquidem ipse magistratus non colitur, nisi fuerit cum virtute conjunctus.

^x *Sunt qui summum bonum in summa potentia, &c.*] III. Agitur de potentia, quam qui appetit, sic videtur argumentari: summa potentia est individua comes summi boni: vera propositio: sed homo non habet summam potentiam nisi regnando, aut regnantibus adhærendo: falsa assumptio: quandoquidem ipsi Reges non sunt potentes, nisi suis imperent perturbationibus.

nare ipsi volunt, vel regnantibus adhærere conantur. At quibus optimum quiddam claritas^y videtur, hi vel belli vel pacis artibus gloriosum nomen propagare festinant. Plurimi vero boni fructum gaudio^z lætitiaque metiuntur: hi felicissimum putant voluptate diffluere. Sunt etiam qui horum fines^a causasque alterutro^u permutant: ¹⁴ ut qui divitias ob potentiam voluptatesque desiderant, vel qui potentiam seu pecuniæ causa seu proferendi nominis petunt. In his igitur, ceterisque talibus, humanorum actuum votorumque versatur intentio,^{v b} veluti nobilitas, favorque popularis, quæ videntur quandam claritudinem comparare, uxor, ac liberi, qui jucunditatis¹⁵ gratia petuntur. Amicorum vero, quod^w sanctissimum quidem genus est, non in fortuna, sed in virtute numeratur. Reliquum vero vel potentiæ causa vel delectationis assumitur. Jam vero corporis bona promptum est^x ut ad superiora referantur. Robur enim magnitudoque videntur præstare valentiam:^y pulchritudo atque velocitas celebritatem: salubritas volupta-

^u Ex prædictis bonis.^v Summa.^w Bonorum.^x Omnibus patet.^y Efficere ut valeas.

14 Mss. *permutent*.—15 Uterque Thuan. Reg. et Viet. secundus: *quæ jucun-*

NOTÆ

^y *At quibus optimum quiddam claritas, &c.*] iv. Agitur de fama, quam qui desiderant, sic videntur ratiocinari: Summi boni est esse clarum; quod verum est: sed clarus homo esse nequit nisi vel belli vel pacis artibus; quod falsum est: cum hæ artes sæpius sint vitiorum materies.

^z *Plurimi vero boni fructum gaudio, &c.*] v. Agitur de voluptatibus, quibus qui indulgent, hi vere proponunt summum bonum non esse sine lætitia, sed falso assumunt, hanc lætitiā accipi posse a rebus caducis. Sicque actum est seorsum de bonis caducis.

^a *Sunt etiam qui horum fines, &c.*] vi. Agitur de prædictis omnibus in-

ter se comparatis: quibus modo pluribus, modo paucioribus, modo his, modo illis homo adhæret, pro diversa assumptione quam facit: quod ex solo orationis contextu videtur nobis notissimum.

^b *In his...humanorum actuum votorumque versatur intentio*] Summa sive quicquid est desiderii operisque humani: sicut enim opus humanum sequitur humanum desiderium, sic desiderium humanum sequitur prædictam mentis assumptionem propositionemque: siquidem non agimus extrinsecus, nisi quod intrinsecus volumus; nec volumus, nisi quod judicavimus præstare; nec judicamus, nisi quod sic visum est, sive

tem. Quibus omnibus solam beatitudinem desiderari liquet.¹⁶ Nam quod quisque præ ceteris petit, id summum iudicat¹⁷ bonum. Sed summum bonum beatitudinem esse definimus.¹⁸ Quare beatum esse iudicat statum quem præ ceteris quisque desiderat. Habes igitur ante oculos^z propositam fere formam felicitatis humanæ, opes, honores, potentiam, gloriam, voluptates. Quæ quidem sola considerans Epicurus,^c consequenter sibi summum bonum voluptatem esse constituit, quod cetera omnia iucunditatem animo videantur asferre. Sed ad hominum studia revertor: quorum animus, etsi caligante^a memoria, tamen bonum summum repetit;¹⁹ sed, velut ebrius,^d domum quo tramite

^z *Mentis.*

^a *Obscurata.*

ditatis.—16 ‘*Desiderare liquet*] Emenda ex Mss. *desiderari liquet.*’ Sitzm. ‘*Reposui ex veteribus, oratione flagitante, desiderari.*’ Bernart.—17 *Id summum esse iudicat* Delph. Hack. Ms. et ed. Norimb. *id summum iudicat esse.*—18 Edd. Delph. et Hack. *definivimus.* Ms. Reg. *decrevimus.*—19 Uterque

NOTE

obscure, sive evidenter: quod Philosophia confirmat exemplis primum quidem quotidianis; deinde antiquioribus, ut Epicuri.

^c *Quæ quidem sola considerans Epicurus, &c.*] Epicurus, Philosophus satis notus. Ille in physica quidem docuit, corpora ex atomis et inani componi: in ethica vero, summum bonum in voluptate versari statuit, quasi sic argumentatus: cum nulla alia sint bona præter opes, honores, potentiam, gloriam, et voluptates, quod bonum inter hæc omnia ceteris præstat, illud summum censi debet. Atqui voluptas inter hæc omnia ceteris præstat: quod hæc omnia non quærantur, nisi quia iucunditatem animo videantur asferre. Hinc homines voluptarii dici consueverunt Epicurei.

^d *Velut ebrius*] Optima similitudo ad exponendam prædictam uniuscuiusque hominis bono caduco adhæ-

rentis ratiocinationem. Sicut enim ebrius homo 1. quandam habet suæ domus ideam, quam, antequam egressus fuisset vinum bibiturus, ab ipsa domo acceperat: 2. huius ideæ semper memor domum suam ceteris præfert, etiam sepultus vino; unde eandem repetere studet: 3. vino turbante memoriam, viam solummodo, qua revertatur, ignorat: 4. tenebris sensim crescentibus, alienis ædibus, ut suis, adhæret immotus: ita mens humana 1. quandam habet sui principii suique finis, nimirum Dei, ideam, quam, antequam ab eo recessisset, corporeas voluptates haustura, ab ipso suo Auctore acceperat: 2. huius ideæ nunquam omnino immemor, Auctorem suum ceteris rebus præferendum putat, etiam voluptatibus corporis indulgens; unde ad eundem reverti cupit: 3. corpore impediende notionem officii, viam, qua ad Deum redeat, nescit: 4. caligine sensim anc-

revertatur, ignorat. Num enim videntur errare hi^e qui nihilo indigere nituntur? Atqui non est aliud quod æque perficere beatitudinem possit, quam copiosus honorum omnium status; nec alieni egens, sed sibi ipse sufficiens. Num vero labuntur^b hi qui quod sit optimum, id etiam reverentiæ cultu dignissimum putant?²⁰ minime. Neque enim vile quiddam, contemnendumque est quod adipisci omnium fere mortalium laborat intentio. An in bonis non est numeranda potentia? Quid igitur? Num imbecillum^c ac sine viribus aestimandum est quod omnibus rebus constat esse præstantius? An claritudo nihili pendenda est? Sed sequestrari^c nequit quin omne quod excellentissimum sit id etiam videatur esse clarissimum. Nam non esse anxiam tristemque beatitudinem, nec doloribus molestiisque subiectam, quid attinet dicere? quando in minimis quoque rebus id appetitur quod habere fruique delectet. Atqui hæc sunt quæ adipisci homines volunt; eaque de causa divitias, dignitates, regna, gloriam, voluptatesque desiderant, quod per hæc sibi sufficientiam, reverentiam, potentiam, celebritatem, lætitiā credunt² esse venturam. Bonum est igitur quod tam diversis studiis^d homines petunt: in quo quanta sit naturæ vis,^f facile monstratur,^g cum licet

^b *Judicando, id est, errant.*

^c *Negari.*

^d *Affectionibus.*

Vict. bonum suum repetit.—20 Vict. secundus: putent.—1 Thuan. primus, et Vict. secundus: Numquid imbecillum.—2 Mss. edd. Delph. et Hack. lætitiāque credunt.

NOTÆ

ta externis caducisque rebus, ut suo principio suoque proinde fini adhæret immota: quamobrem ut ebrius, sic mens humana non errat nisi assumptione præcipiti.

^e *Num enim videntur errare hi, &c.]* Philosophia denique seorsum expendit prædictas propositiones de opibus, honoribus, potentia, gloria, et voluptatibus, hasque probat esse veras: ex quo conficit, homines hic non

errare nisi assumptione. De verbo 'sequestrari' supra dictum est.

^f *Naturæ vis]* Nempe ideæ naturaliter insitæ mentibus humanis: in qua unusquisque videt comprehensum, quod prædictis propositionibus asseritur.

^g *Facile monstratur]* Saltem a consequentibus, sive, ut Philosophi loquuntur, a posteriori.

variæ dissidentesque sententiæ,^h tamen in deligendo boni fine^c consentiunt.ⁱ

^c *Summo bono.*

NOTÆ

^h *Licet variæ dissidentesque sententiæ]* Prædictæ nimirum assumptiones.

ⁱ *In deligendo boni fine consentiunt]* Propter prædictam summi boni ideam unicuique insitam, ratione cuius præ-

dictæ propositiones fiunt: ut sapius dictum est: usque adeo ut in ceteris, sic in homine finis ad ortum debet recurrere.

METRUM II.

QUANTAS rerum flectat habenas^k
 Natura potens,^l quibus immensum
 Legibus^m orbem provida servet,
 Stringatque ligans irresoluto
 Singula nexu, placet arguto
 Fidibus lentis promere cantu.

5

Volo argute canere chordis tardis, quantas inclinationes rerum natura potens vertat, et quibus legibus eadem natura prospiciens tuteetur mundum ingentem, contineat-

NOTÆ

^k *Habenas]* Habenæ proprie dicuntur de equis, quippe quos his instrumentis ad nutum habemus tractamusque. Quod autem equi habenis huc illucque flectantur, factum est, ut habenæ dicantur modo de legibus, quibus res ceteræ reguntur; modo de ipsis rerum inclinationibus, quibus tanquam frænis, res ipsæ flectuntur. Sic Tullius de Amic. 'commodissimum est,' inquit, 'quam laxissimas habenas habere amicitiae, quas vel adducas cum velis, vel remittas.' Sic etiam Virg. *Æneid.* XII. vs. 498. 'Terribilis sævam nullo discrimine cædem suscitât, irarumque omnes effundit habenas.'

^l *Natura potens]* Natura, quod di-

catnr a nasci, idem est, quod principium: quare, ut principium, sic natura multiplicis generis. Hic Deus est, a quo primæ rerum omnium inclinationes ut a primo principio oriuntur. Sic Tullius II. de Nat. D. 'Natura,' inquit, 'est, quæ contineat mundum omnem eumque tuteatur.' Sic Lucret. I. I. 'Denique ni minimas in partes cuncta resolvi Cogere conuesset rerum natura creatrix.'

^m *Quibus . . . Legibus]* Ut enim corporibus ad movendum, sic mentibus ad cogitandum suæ sunt leges, ab eo, a quo res istæ habent primum ut moveantur et cogitent, Conditor constitutæ: quare, ut Deus est immutabilis, sic leges istæ firmæ sunt,

Quamvis Pœni pulchra leonesⁿ
 Vincula gestent, manibusque datas
 Captent escas, metuantque trucem
 Soliti verbera ferre magistrum ; 10
 Si cruor horrida tiuxerit ora,
 Resides olim redeunt animi,^o
 Fremituque gravi meminere sui ;
 Laxant nodis colla solutis,
 Primusque lacer dente cruento 15
 Domitor rabidas imbuit iras.

que omnia connectens vinculo indissolubili. Licet leones Africani gerant catenas splendidas, et capiant cibos porrectos manibus domini, et timeant ipsum dominum terribilem, soliti ab eodem rapulare: si tamen sanguis, verberibus præsertim fusus, imbuerit vultus eorum horrendos, spiritus jampridem otiosi recurrunt, et leones memores sui, murmure ingenti, liberant sua colla, vinculis ruptis, et ipse dominus, primus discerptus ore crudeli, satiat furores sævos eorumdem. Si volucris, quæ loquax

NOTÆ

dignæ propterea, quæ tanquam propria philosophicæ meditationis materies, ab ipsa Philosophia considerentur, suisque auditoribus seu stricta seu etiam soluta oratione proponantur: 'argnto' autem hoc 'cantu' Philosophia ad probandum, id quod sibi proposuit, quatuor adhibet argumentorum genera: primum a leonibus, secundum a volucris, tertium a plantis, quartum ab ipso Sole desumitur.

ⁿ *Pœni pulchra leones*] 1. Philosophia probatura, perpetuum esse cuiuslibet rei ad suum principium remeantis circuitum, argumentatur a leonibus, quos vocat Pœnos sive Africanos, quod ut populi, sic leones Africæ ferociore esse soleant. Virg. 1. Æneid. vs. 306. 'Et jam iussa facit, ponuntque ferocia Pœni Corda, volente Deo.' Seneca in Hippol. vs. 347. 'Pœni quatiunt colla leones, Cum movit amor; tum sylva gemit Murmure sævo.' Quasi dicat: Quemadmodum leones feroces, vinculis, escis, et verberibus mansuefacti, statim atque sanguinem missum, ocu-

lis, præsertim naribus, perceperunt, veluti immemores suæ captivitatis, prioris vero suæ indolis memores, fremunt, vincula rumpunt, et ipsum domitorem lacerant: sic homo suæ originis memor ad suum principium conatur regredi: sic Martialis Epigram. 75. lib. II. ait, leonem cicurem sanguine ferarum gladiatorumque in arena amphitheatri effuso commotum pueros invasisse et miserabiliter in conspectu omnium laceravisse: 'Verbera securi solitus leo ferre magistri, Insertamque pati blandus in ora manum, Dedit pacem, subito feritate reversa, Quanta nec in Libycis debuit esse jugis: Nam duo de tenera puerilia corpora turba Sanguineam rastris quæ renovabat limum, Sævus et infelix furiali dente peremit: Martia non vidit majus arena nefas.'

^o *Resides olim redeunt animi*] Illa scilicet corpuscula, quæ sunt pars sanguinis subtilior, quæque cerebrum ingressa nervos hinc exortos subeunt, ut ventus organa musica: hæc quippe corpuscula propter quandam

Quæ canit altis garrula ramis
 Ales,^p caveæ clauditur antro : ^q
 Huic licet illita pocula melle,
 Largasque dapes dulci studio 20
 Ludens hominum cura ministret;
 Si tamen arcto saliens tecto,^r
 Nemorum gratas viderit umbras,
 Sparsas pedibus proterit escas,
 Sylvas tantum mœsta requirit, 25
 Sylvas dulci voce susurrat.

cantare solet in summis arboribus, includitur cavea, veluti carcere: quamvis homo diligens illic suppetit eidem potum melle conditum, et escas copiosas, animi causa; eadem nihilominus volucris, si angusta in domo sua sultans, conspexerit umbras jucundas sylvarum, conculcat dapes dispersas, tristis repetit solum sylvas, et suavi

NOTÆ

similitudinem, quam habent cum vento ejusque motu, 'animi' vocantur et 'spiritus.' Virgil. 1. Georg. vs. 415. 'Haud equidem credo, quia sit divinitus illis Ingenium, aut rerum fato prudentia major: Verum ubi tempestas et cœli mobilis humor Mutare vias, et Jupiter humidus Austris Densat, erant quæ rara modo, et quæ densa, relaxat; Vertuntur species animorum, et pectora motus Nunc alios, alios dum nebula ventus agebat, Concipiunt: hinc ille avium contentus in agris, Et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.' Similiter ergo illi spiritus in leonibus cicuribus propter vincula, escas, et verbera a solito itinere ita deflectuntur, ut otiosi et quasi resides videantur. At novo sanguinis fusi seu colore, seu odore, seu utroque viæ hactenus obstructæ aperiuntur: unde hi spiritus, qua data porta ruentes, iter a natura sibi præscriptum tenent, leonemque insolito quidem sed non minus naturali motu commovent: hinc leones fremunt, rumpunt vincula, et ipsum domitorem lacerant: ita ut hic dicatur illorum 'iras imbuere:' sicut Virgil. ait VII. Æneid. vs. 541. 'Pro-

missi Dea facta potens, ubi sanguine bellum Imbuit, et primæ commisit funera pugnæ.'

^p *Quæ canit . . . Ales*] 11. Philosophia propter prædictum finem argumentatur a volucris, quæ caveis inclusæ, quamvis ibi summa hominum cura nutriantur, omni quo possunt modo sylvas requirunt. Ales ergo hic, utpote quæ ab alis vocatur, est avis alis utens; quippe quæ ad altissima usque loca ascendere solita, difficilius ceteris mores alienos induit.

^q *Caveæ clauditur antro*] Cavea generatim est quilibet locus cavatus obscurusque, hic autem 'caveæ' sunt carceres, quibus aves præsertim includere solemus, vulgo *des cages*: voluit vero Philosophia 'ramis altis,' in quibus ales garrire solet, opponere 'caveæ antrum,' quo ales includitur, ut magis denotaret, quantum hic alitis status a naturali distet.

^r *Arcto saliens tecto*] In tecto, inquam, non e tecto saliens: alioquin nec 'sparsas pedibus proterere escas,' nec 'mœsta,' nec 'sylvas voce susurrare,' sed potius deseruisse escas, læta, et sylvis adesse diceretur. Nimirum cavea ceteraque corpora, qui-

Validis quondam viribus acta,
 Pronum flectit virga^s cacumen :
 Hanc si curvans dextra remisit,
 Recto spectat vertice cœlum. 30
 Cadit Hesperias Phœbus in undas ;^t
 Sed secreto tramite^u rursus
 Currum solitos vertit ad ortus.^v

garrulitate murmurat sylvas easdem. Qui ramus olim coactus forti robore, demittit ad terras verticem curvatum, hic, statim atque manus flectens laxavit illum, respicit cœlum cacumine erecto. Sol labitur in aquas vespertinas: at iterum detorquet plastrum ad Orientem consuetum, occulta via. Omnia requirunt regressus

NOTÆ

bus ales inclusa circumdatur, sic mutant vias, quibus animi sive spiritus diffundi solent, ut hi spiritus otiosi videantur. At nbi recens aut color, aut sonus, aut odor umbrosi nemoris ad cerebrum usque diffusus aut raram densavit, aut relaxavit densum, tunc mutatis meatibus vertuntur cursus animorum, ita ut his et alæ ad saltandum, et pedes ad prote-rendas escas, et fames ad susurrandas sylvas commoveantur. Ovid. l. II. de Ponto, Eleg. 4. 'Cum bene sint clausæ cavea Pandione natæ, Nititur in sylvas quæque redire suas.'

^s *Validis quondam viribus acta . . . virga*] III. Philosophia prædictum ob finem argumentatur a plantis, quibus inest vis illa, quam philosophi elasticam vocant, *vertu de ressort*; quæque in hoc versatur, quod corpus compressum tensusive ultro citroque quam minus resistitur, facta libertate resiliat. Hæc virtus occurrit non solum in quibusdam metallis, verum etiam in pluribus plantis: quare si virga hujus generis 'recto spectans vertice cœlum,' ad terram majori 'dextræ' virtute curvetur, eadem, facta redeundi facultate, ad cœlum recurrit.

^t *Cadit Hesperias Phœbus in undas, &c.*] IV. Philosophia hanc ob causam

argumentatur a Sole, quem Poëtæ fabulantur occidentem sese in undas æquoreas condere, ut pulvere ceterisque sordibus, quas per diem contraxerit, purgatus, mane purior oria-tur. Hesperia undæ sive vespertinae dicuntur ab Hespero, sive stella, quæ prima post occasum Solis nobis apparet. Phœbus vero Sol dicitur, a Græco *φῶβος*, splendidus, ut sæpius diximus.

^u *Secreto tramite*] Via quippe, qua Sol ab Occasu ad Ortum remeat, ignota est, omnibus quidem hominibus, quos sibi ex adverso stantes antipodas ceteri homines habent: quod Sol his et illis hominibus simul non appareat, sed præsertim Poëtis, qui et occidentem Solem in aquas præcipitare, et orientem ab iisdem aquis consurgere mentiuntur.

^v *Currum solitos vertit ad ortus*] Nam Sol ab iisdem Poëtis vehi fingitur currum, cujus sint axis, rotæ, equi: Ovid. II. Metam. vs. 63. 'Ardua prima via est, et qua vix mane recentes Enituntur equi; medio est altissima cœlo . . . Ultima prona via est, et eget moderamine certo. Tunc etiam quæ me subjectis excipit undis Ne ferar in præceps Tethys solet ipsa vereri.'

Repetunt proprios quæque recursus,^w
 Redituque suo singula gaudent. 35
 Nec manet ulli traditus ordo,
 Nisi quod fini junxerit ortum,
 Stabilemque sui fecerit orbem.^x

suos, et cuncta delectantur recursu suo. Ordo unicuique rei præscriptus non servatur, nisi hæc conjunxerit suum finem cum suo principio, et fecerit circulum sui constantem.

NOTÆ

^w *Repetunt proprios quæque recursus, &c.] Singula conantur ad eum, unde digressa sunt, statum recurrere, hocque statu recuperato veluti gaudent: sic bestię priores mores, plantę priores situs, Sol ipse priorem locum appetere et quantum in se est repetere videtur. Horatius Epist. l. i. Ep. 10. 'Naturam expellas furca, tamen usque recurret.'*

^x *Stabilemque sui fecerit orbem] Ut unus sit cujuslibet rei in suum principium remeantis circuitus. Sic Ecclesiastę 1. 'Oritur Sol et occidit,*

et ad locum suum revertitur: ibique renascens gyrat per Meridiem, et flectitur ad Aquilonem. Lustrans universa in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur. Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat: ad locum, unde exeunt, flumina revertuntur, ut iterum fluant.' Atque ex his omnibus Philosophia concludendum relinquit homines a Deo tanquam a principio ortos, quendam sui orbem facturos, instar ceterorum, ad Deum tanquam ad suum finem recurrere.

PROSA III.

Vos quoque, o terrena animalia,^f tenui licet imagine,^g ^z
 vestrum tamen principium somniatis,^h ^a verumque illum
 beatitudinis finem,^b licet minime perspicaci, qualicumque

^f *Homines.* ^g *Obscura quævis cogitatione.* ^h *Cogitatis.*

NOTÆ

^f *Terrena animalia] Homines rebus terrenis addicti.*

^z *Tenui licet imagine] Specie sive idea ingenita, quæ corporis consortis impressionibus obscuratur.*

^a *Vestrum principium somniatis] Deum obscure, instar somniantium, percipitis: sicut jam explicuimus.*

^b *Verumque finem] Ut homo instar ceterarum rerum 'stabilem sui faciat orbem,' necesse est ut quod fuit illi principium, idem sit finis cogitandi: quamobrem si homo, obscure saltem, suum agnoscat principium, idem homo, obscure pariter, suum finem cognoscat, necesse est.*

tamen cogitatione ^c perspicitis,³ eoque vos et ad verum bonum naturalis ducit intentio,^d et ab eodem multiplex error abducit.^e Considera namque, an per ea quibus se homines adepturos beatitudinem putant, ad destinatum finem valeant pervenire. Si enim vel pecuniæ, vel honores,⁴ ceteraque tale⁵ quid asserunt⁶ cui nihil bonorum abesse videatur, nos quoque fateamur fieri aliquos horum adeptione felices. Quod si neque id valent efficere quod promittunt, bonisque pluribus carent, nonne liquidoⁱ falsa in eis beatitudinis species deprehenditur? Primum igitur teipsum, qui paulo ante divitiis affluebas, interrogo.^f Inter illas^g abundantissimas opes nunquamne animum tuum concepta ex qualibet injuria confudit anxietas? Atqui, inquam, tam libero me fuisse animo, quin aliquid semper angeret,^{k7} reminisci nequeo.⁸ Nonne quia vel aberat quod abesse non velles, vel

ⁱ Evidenter. ^k Cruciaret.

3 *Prospicitis* edd. Delph. Hack.—4 *Pecunia, vel honores* edd. eædem.—5 ‘*Meus codex: talia, bene.*’ Bernart.—6 Ms. Rittersh. *quid appetunt.*—7 Mss. omittunt particulam *tam*: et pro *angeret* habent *angerer.*—8 Reg. et

NOTÆ

^c *Licet minime perspicaci, qualicumque tamen cogitatione*] Prædicta scilicet obscuraque specie sive idea, quæ quod sit in nobis et hujus proximie conscii sumus, merito vocatur ‘cogitatio.’

^d *Ad verum bonum naturalis ducit intentio*] Quod enim mens nostra divinitus informetur prædicta specie, in qua quædam attributa naturaliter videt comprehendi, propterea eadem nostra mens judicando veras naturaliter format de summo bono propositiones, quas, propter necessitudinem, quæ est inter judicium appetitumque boni, ‘naturalis intentio’ sequitur.

^e *Ab eodem multiplex error abducit*] Nimirum dum eadem mens prædictis propositionibus convicta, præjudiciis ita deflectitur, ut falsis assumptionibus judicium intentionemque habeat

de eo, cui ante captæ summi boni proprietates non conveniunt: sicut de unoquoque seorsum probandum est, videlicet de divitiis, dignitatibus, regno, gloria, et voluptatibus: ac primo quidem de divitiis.

^f *Primum igitur teipsum, qui paulo ante divitiis affluebas, interrogo*] Boëthius quippe, priusquam apud Theodoricum male audiret, ditissimus fuit: unde expertus novit, quomodo homo afficiatur erga amissas, amittendas, et præsentis quoque divitias, potestque propterea interroganti Philosophiæ respondere, divites nec anxietate animi, nec metu, nec pluribus aliis affectibus vacare.

^g *Inter illas, &c.*] 1. Ergo argumentatur Philosophia ab anxietate animi. ‘Anxietas,’ quasi ‘anctietas,’ a supino ‘auctum:’ hoc autem ab ‘ango,’

aderat quod adesse noluisses? Ita est, inquam. Illius igitur præsentiam, hujus absentiam desiderabas. Confiteor, inquam. Eget vero, inquit, eo quod quisque desiderat? ⁹ Eget, inquam. Qui vero eget aliquo, num est usquequaque sibi ipse sufficiens? ¹⁰ Minime, inquam. Tu itaque hanc insufficientiam plenus, inquit, opibus sustinebas? ¹¹ Quidni? inquam. Opes igitur nihilo indigentem, sufficientemque sibi facere nequeunt; et hoc erat quod promittere videbantur. Atqui hoc quoque maxime considerandum puto, ^h quod nihil habeat suapte natura pecunia, ut his a quibus possidetur, invitis nequeat auferri. Fateor, inquam. Quidni fateare, cum eam quotidie valentior aliquis eripiat invito? Unde enim forenses querimoniae, ⁱ nisi quod vel vi vel fraude a nolentibus pecuniæ repetuntur creptæ? Ita est, inquam. Egebit igitur, inquit, extrinsecus petito præsidio, quo suam pecuniam quisque tueatur. Quis id, ¹² inquam, neget? Atqui non egeret eo, nisi possideret pecuniam quam possit amittere. ¹³ Dubitari, inquam, nequit. In contrarium igitur relapsa res est: nam quæ sufficientes sibi ^m facere putabantur opes, alieno potius præsidio faci-

ⁱ Lites. ^m Hominibus.

~~~~~

Vict. secundus: *non queo*.—9 Ms. Rittersh. *Eget vero quisque, inquit, eo, quod desiderat*.—10 Mss. *sibi ipsi sufficiens*.—11 'Hic meus: *opibus sustentabas*: placet.' Bernart.—12 Edd. Delph. et Hack. omittunt voculam *id*.—13 *Posset*

NOTÆ

quod est constringo: quamobrem 'anxietas' hic idem quod 'animi angor': sed angor, teste Tullio, est ægritudo premens; ita ut animus, instar partium corporis compressi, videatur 'confundi' propter 'aliquam injuriam': unde sic argumentari videtur Philosophia. Ubi est animi anxietas, ibi felicitas non est: anxietas enim illa, utpote animi ægritudo, est felicitati contraria. Atqui in divitibus semper quædam est animi anxietas: quod his vel absit, quod abesse non vellent, vel adsit, quod adesse nollent: sicut Boëthius expertus fa-

tetur. 'Insufficientia' vox Latina non videtur.

^h *Hoc quoque maxime considerandum puto*] 11. Eadem Philosophia argumentatur a timore, cujus divites nunquam sunt expertes, hac fere ratione. Ubique est timor, ibi non est felicitas: quod timere sit malum: felicitas autem omne malum expellat. Atqui in divitibus semper est timor; saltem ne ipsi 'a potentioribus spoliarentur inviti': cum 'pecunia vel vi vel fraude invito domino quotidie eripiat, ut forenses querimoniae probant,' et ipse Boëthius expertus est:

unt indigentes. Quis autem modusⁱ est quo pellatur divitiis indigentia? Num enim divites esurire nequeunt? num sitire non possunt? num frigus hybernium pecuniosorum membra non sentiunt? Sed adest, inquires, opulentis quo famem satient, quo sitim frigusque depellant. Sed hoc modo consolari^k quidem divitiis indigentia potest, auferri penitus non potest. Nam si hæcⁿ hians¹⁴ semper, atque aliquid poscens, opibus expletur,¹⁵ maneat necesse est quæ possit expleri. Taceo, quod naturæ minimum, quod avaritiæ nihil satis¹ est. Quare si opes nec summovere indigentiam possunt, et ipsæ suam faciunt, quid est quod eas^m sufficientiam præstare credatis?

ⁿ Indigentia.

////////

amittere Vulg.—14 Ms. Rittersh. *Nam si hæc inhians*.—15 Vallinus ait se edendum putasse, *non expletur*, ut ex serie orationis stet Boëthii sententia: licet libri repugnent: quanquam, ait, et sensus aliquis esse potest disuncta negativa dictione. *Non expletur* exhibent Delph. Hack.

NOTE

quare tantum abest, ut divitiæ satisfacere possint, ut 'alieno potius præsidio faciant indigentes.'

ⁱ *Quis autem modus, &c.*] III. Philosophia argumentatur a pluribus aliis affectibus, quos opes impedire nequeunt, immo sæpius excitant augentque: quod potest sic contrahi. Ubi est fames, sitis, frigus, ceteræque ejusmodi affectiones menti incommo-dæ, ibi non est felicitas: quod bonum his malis contrarium absit. Atqui in divitibus, non secus ac in pauperibus, est fames, sitis, frigus, et cetera hujusmodi, quæ quamvis opibus possint differri, opibus tamen omnino auferri non possunt.

^k *Consolari*] Verbum hoc sæpius actionem significat: sed in contrariam etiam partem dictum invenies

apud optimos auctores: Asinius in Epist. Cic. 'consolabar ob ea quæ timui.'

¹ *Naturæ minimum, . . . avaritiæ nihil satis*] Natura hic corpus est, avaritia est mens appetens: corpori autem minimum sufficere potest: sicut minimus cibus famem, minimus potus sitim, minimus calor frigus expellere potest: at menti appetenti nihil satis est: nam, ut ait Juvenalis, 'Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.'

^m *Quid est quod eas, &c.*] Quare, o homines, arbitramini divitias instar summi boni vobis posse sufficere? Vere quidem proponitis, illud esse summum bonum quod sufficere potest: sed falso assumitis, divitias posse sufficere: nam—

METRUM III.

QUAMVIS fluente dives auri gurgiteⁿ
 Non expleturas cogat avarus^o opes,
 Ornetque¹⁶ baccis colla^p rubri littoris,
 Ruraque centeno^q scindat opima bove :

Etiam si dives auri flumine manante avidus congreget divitias non satiaturas ipsum ; etiam si idem gravet suum collum unionibus maris rubri ; etiam si colat agros

~~~~~

16 Ms. Erfurt. et edd. Norimb. Delph. Hack. *Oneretque baccis.* 'Nec dam-

NOTÆ

ⁿ *Fluente dives auri gurgite*] 1. Agitur de pecunia. Hic autem primus versus tanta industria compositus est, ut duplex esse possit legitima illius significatio. Primum enim recte intelligitur 'dives auri:' sicut apud Virgilium dicitur 'dives pecoris,' et apud Horatium, rerum multarum 'dives.' Deinde non male intelligitur 'fluente auri gurgite,' cogitato quodam auri flumine, quemadmodum Pactolus et Tagus dicuntur auro fluere: gurgis enim a sono sic dictus, significat profundiorē quendam locum, in quem aqua, aliusve similis liquor affluens volendo murmurat. Sic suprema faucium extremitas vocari solet gurgulio: unde qui abdomini natus helluationibus indulget, hic 'gurgis' et 'vorago' patrimonii dicitur ipsi Tullio. Sic etiam mare et flumen apud Poëtās nomine gurgitis significatur. Virgil. 1. Æneid. vs. 122. 'Apparent rari nantes in gurgite vasto.'

^o *Avarus*] Avarus, quasi avidus æris, ex quo antiquitus pecunia fiebat, non satiatur opibus: quod expertus præsentis parvi faciat; inexpertus vero absentes magni ducat.

^p *Ornetque baccis colla*] 11. Agitur de gemmis: 'bacca' enim primum

est minutus rotundusque arboris fructus, ejusmodi sunt olivæ, ut bacca distinguantur a pomis, quæ majores sunt arborum fructus. Virg. Eclog. x. vs. 27. 'Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.' Deinde bacca est gemma rotunda, sive unio, sic vocata quod instar baccae arboreæ rotunda aut saltem ovata, figuræ sit uniusmodi: propterea enim cepa Gallis vocatur *oignon*. Horatius Epod. Od. 8. 'Nec sit marita quæ rotundioribus Onusta baccis ambulet.' Mare autem rubrum, quod Græcis dicitur *Ἐρυθραῖον*, ejusmodi uniones magnitudine, figura, et colore præstantissimos ferre asserunt inter alios Plinius l. ix. cap. 35. et Tibullus l. iv. Carm. 2. 'Quascumque niger rubro de littore conchas Proximus Eois colligit Indus aquis.'

^q *Ruraque centeno*] 111. Agitur de agris, quorum eximia tum quantitas, tum etiam qualitas exprimitur: quantitas quidem centeno numero boni, quibus agri colantur: centum enim apud Auctores numerus magnus est. Horat. l. ii. Carm. Od. 16. 'Te greges centum Siculaque circum Mugiant vaccæ.' Qualitas vero agris 'opimis.'

Nec cura mordax^r deserit superstitem,¹⁷ 5
Defunctumque leves non comitantur opes.

pingues bobus innumeris: hæc divitiæ ut mordaces angunt viventem, sic inconstantes non comitantur mortuum.

//////////

nes scriptum, *Oneretque.*^s Bernart.—17 Reg. et Vict. primus: *deseret superstitem.* Vict. secundus: *deserat.*

NOTÆ

^r *Nec cura mordax, &c.*] Quamvis, inquit Philosophia, dives abundet pecunia, gemmis, et agris opimis, non propterea felix erit: nam vel superstes vitam aget, vel vita defunctus morietur. Si vivat, anxiferis cruciabitur curis, sive ad conservandas veteres, sive ad comparandas novas opes. Si vero moriatur, quicquid ex suis opibus sperare poterat consolationis, illud ipsum ‘non comitabitur:’

opes enim, utpote caducæ vitæ famulantes, hac recedente recedunt, transitura ad hæredem, quem similibus curis ita afficient, ut si te tangat illius amor, opes novum tibi esse debeant doloris argumentum: falso igitur assumes eam, quam naturaliter cognoscis appetisque, felicitatem in divitiis reperiri. Videamus dignitates.

PROSA IV.

SED dignitates^o honorabilem reverendumque, cui provenierint, reddunt.^s Num vis ea est magistratibus^p ut utentium mentibus virtutes inserant, vitia depellant? Atqui^q non fugare, sed illustrare potius nequitiam solent: quo fit ut indignemur, eas sæpe nequissimis hominibus contigisse:

^o *Objicit Boëthius.*

^p *Reponit Philosophia.*

^q *Non certe.*

NOTÆ

^s *Dignitates honorabilem reverendumque . . . reddunt*] Id quidem objicit Boëthius Philosophiæ: sed hæc reponit, has dignitates non tam ratione sui, quam opinione vulgi honorabilem reverendumque Magistratum reddere; ex quo fit, ut nec ubique nec semper Magistratus honore afficiantur.

^t *Num vis ea est magistratibus, &c.*] I. Philosophia reponit dignitates rati-

one sui non reddere hominem honorabilem et reverendum. Cum enim honor et reverentia sit intrinsecus quidem cogitatio, extrinsecus vero nota optima meriti alieni, idcirco honor et reverentia ita comitantur virtutem, ut quicquid ratione sui hominem reddit honorabilem et reverendum, illud, si virtus ipsa non sit, ‘virtutem mentibus inserere’ debeat adeoque ‘vitia depellere.’ Atqui digni-

unde Catullus^u licet in curuli Nonium sedentem,^r strumam appellat.^{18 v} Videsne quantum dedecus malis¹⁹ adjiciant²⁰ dignitates? Atqui minus eorum patebit indignitas si nullis honoribus inclarescant.¹ Tu quoque num tandem tot peri-

^r *Magistratum.*

18 Edd. Delph. et Haek. *strumam tamen appellat.*—19 *Malis dedecus* edd. eadem.—20 Thuan. *primus adjiciunt.*—1 *Veteres: clarescant.*—2 Viet. se-

NOTE

tates sive magistratus non ita se habent: quandoquidem 'illustrare potius nequitiam solent, quam fugare; quo fit ut indignemur eas sæpe nequissimis contigisse:' sicut Catullus 'Nonium,' et ipse Boëthius 'Decoratum' ægre tulit magistratum gerere.

^u *Unde Catullus*] Poëta notissimus, qui, quod in versibus ita fuerit mordax, ut ne Cæsari quidem pepercerit, non dubitavit Nonium Magistratum, sive, ut nunc dicitur, 'in curuli sedentem,' ejusdem cognomini alludens, convitio consecrari. Carm. 53. 'Quid est, Catulle, quid moraris emori? Sella in curuli struma Nonius sedet: Per consulatum pejerat Vatinius. Quid est, Catulle, quid moraris emori?'

^v *Licet in curuli Nonium sedentem, strumam appellat*] Plures hic putant, Boëthium ignorasse strumam esse cognomentum Nonii: 'Boëthius allucinatur,' inquit Josephus Scaliger ad prædictos versus Catulli, 'qui strumam non cognomen Nonii putat, sed convitium.' Unde Sitzmannus hic, 'notanda,' ait, 'hoc loco ἀνιστορησία nostri Boëthii, in eo quod strumam non cognomen Nonii putat:' et Bernartius hic quoque, 'videamus,' inquit, 'ne guttulam hauserit e flumine Lethes vir maximus.' Idem putat Murelius. At Boëthius, pace tantorum virorum, accusandus non est hic aut ignorantiae aut erroris: quamvis enim

'struma' cognomen fuerit Nonii, Nonius tamen a Catullo instar convitii 'struma' vocari potuit. Scilicet quod cognomen ab aliquo, sive corporis, sive mentis, vitio desumitur, illud potest veluti convitium proponi, iis præsertim quibus primo impositum: ut ei qui primum dictus est Servius a servo, *un esclave*; Spurius a spurio, *un bastard*; Brutus a bruto, *un stupide*, cognomen tanquam convitium objici potest. Immo id cognominis nunquam reperias apud veteres Romanos cum nomine eorum, in quos invehuntur, conjunctum, nisi convitii causa. Sic 'Marrucinus,' quo cognomine donatur Asinius Asinii Pollionis frater, judice prædicto Scaligero, ut convitium eidem Asinio objicitur a Catullo Carm. 12. 'Marrucine Asini manu sinistra Non belle uteris in joco atque vino.' Sic 'Superbus,' cognomen Tarquinii, ut convitium ipsi Tarquinio proponitur a Propertio l. III. Eleg. 10. 'Quid nunc Tarquinii fractas juvat esse secures, Nomine quem simili vita superba notat?' Atqui 'struma' cognomen est Nonii, et quidem ipsi primo datum, quod cognomen ex vitio corporis, strumis videlicet, Gallice *des escrouelles*, desumitur. Adde quod ad strumas, hujus cognominis originem, eo potius alludere visus est Catullus, quod Nonio Prætori in prædicto Carmine Catullus conjungat Vatinius Consullem, qui, quod strumis laboraret, ab ejus

culis adduci potuisti² ut cum Decorato^w gerere magistratum putares, cum in eo mentem nequissimi scurræ^s delatorisque respiceres?³ Non enim possumus ob honores reverentia dignos judicare, quos ipsis honoribus judicamus indignos. At si quem sapientia præditum videres, num posses eum vel reverentia, vel ea qua præditus est, sapientia, non dignum putare? Minime. Inest enim dignitas propria virtuti, quam protinus in eos quibus fuerit adjuncta, transfundit. Quod quia populares^t nequeunt facere⁴ honores,^x liquet, eos propriam dignitatis pulchritudinem non habere. In quo illud est animadvertendum magis: nam si eo abjectior est, quo magis a pluribus quisque contemnitur,

^s Sannionis, qui videlicet omnibus modis risum movere nititur. ^t Exhibiti a populo.

~~~~~

cundus abduci potuisti.—3 ‘Melius Mss. vidisses.’ Bernart.—4 *Facere* nequeunt Delph. Hack.—5 Mss. cum edd. Norimb. Florent. Delph. et Hack. *facere*

NOTÆ

inimico Cicerone sæpius ‘strumæ’ aut ‘strumosi tumoris’ nomine denotatur. Pro Sestio: ‘medentur civitati, qui exsecant pestem aliquam tanquam strumam:’ in Vatin. ‘strumæ denique ab ore improbo demigrant:’ et alibi: ‘tumidum habemus oratorem.’ Hæc de Nonio.

^w Cum Decorato] Decoratus hic est ille, ad quem Theodoricus apud Casiodorum Var. l. v. Ep. 31. scribit, ut compellat quosdam pecuniam solvere postulatam, si revera eos forte constiterit debitores: quod Adjutor Magistro Officiorum judicanti adesset: et propterea, solito officii nomine, ibidem vocatur ‘devotus,’ ‘devotio tua:’ quod non obstat quin vere nunc dicatur ‘nequissimus scurra’ et ‘delator:’ (‘Scurra’ quidem, quod potentes secutus, diceretis sibi victum aut aliud commodum aucuparetur. Juvenal. ‘Mimum agit ille, Urbani qualem facundus scurra Catulli.’ ‘Delator’ vero, quod alios calumniatus

occulte accusaret:) ejusmodi enim homines puniri jussit Domitianus: ‘princeps,’ inquebat hic Imperator apud Suetonium, ‘qui delatores non castigat, irritat.’ Propterea Boëthius convictus Magistratum non efficere meliores, ‘adduci,’ etiam ‘periculis, non potuit, ut cum illo Decorato magistratum gereret.’

^x Quod quia populares nequeunt facere honores] II. Eadem Philosophia innuit, honorem dignitatum ab opinione vulgi pendere: unde nunc vocatur ‘popularis,’ sive a populo exhibitus. Scilicet honor et reverentia, ut jam monuimus, nihil est aliud, quam intrinsecus quidem cogitatio, extrinsecus vero nota optima meriti alieni: unde sive illa cogitatio, sive hæc nota ita honorantis est, ut honoratum nequeat reddere ‘honorabilem et reverendum;’ solius virtutis est honoratum reddere honorabilem: unde sola virtus est ‘propria dignitatis pulchritudo.’

cum ^u reverendos facere nequeant,⁵ quos pluribus ostentat despectiores, potius^v dignitas improbos⁶ facit.⁷ Verum non impune: ^w reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant. Atque ut agnoscas ^z veram illam reverentiam per has umbratiles dignitates non posse contingere, sic collige.⁷ Siquis multiplici consulatu functus in Barbaras nationes forte devenerit, venerandumne Barbaris honor faciet? ^x Atqui si hoc naturale munus dignitatibus foret, ab officio suo quoquo gentium^y nullo modo cessarent: sicut ignis ubique terrarum, nunquam tamen calere desistit. Sed quoniam id eis non propria vis, sed hominum fallax annectit opinio, vaneunt illico cum ad eos venerint qui dignitates eas esse non aestimant. Sed hoc apud exterarum nationes. Inter eos vero apud quos ortæ sunt, num perpetuo perdurant? ^z Atqui præfectura^{a8} magna olim potestas, nunc inane nomen^a

^u Dignitates.   ^v Eadem.   ^w Sine pœna.   ^x Non sane.   ^y Ubique.
^z Minime vero.   ^a Dignitas Præfecti.

nequeat.—6 *Improbos dignitas* duæ edd. ultimæ prædictæ.—7 ‘Mss. posteriora illa verba, *sic collige*, non habent; et omitti sane possunt.’ *Sitzm.* omittunt edd. Delph. et Hack. Nostra lect. est ex ed. Florent.—8 ‘*Præ-tura*: Ea lectio fuit codicis Thuanæi secundi: male ali omnes, *præfectura*, quod nomen nihil, tempore quidem Boëthii, significabat.’ *Vallin.* ‘Rectissime Ms. Erfurt. *Atqui Prætura.*’ *Sitzm.* *Prætura* dant edd. Delph. et Hack. et idem probat doctiss. Ja. Cujacius.

NOTÆ

^y *Despectiores* . . *dignitas improbos facit*] Contemptus enim, utpote honori contrarius, intrinsecus quidem est cogitatio, extrinsecus vero nota pessima meriti alieni: quare cum improbus eo vitiosior videatur quo sublimiori dignitate affectus est, sicut dictum est Pros. 6. lib. II. propterea ‘*dignitas improbos facit abjectiores despectioresque.*’

^z *Atque ut agnoscas, &c.*] III. Inquit Philosophia, si dignitates ratione sui potius, quam vulgi opinione hominem redderent honorabilem et venerandum, sicut ‘ignis semper et ubique terrarum calet,’ sic quicumque

dignitatibus afficerentur, hi semper et ubique essent honorabiles: sed res non ita se habet. Primum enim qui dignitatibus afficiuntur, hi non sunt ubique honorabiles: nam ‘si quis multiplici consulatu functus in Barbaras nationes forte devenerit,’ non propterea his videbitur honorabilis; sed iis solum, qui quodam præiudicio consulatum honore dignum existimant. Deinde qui dignitatibus decorantur, hi non semper videntur honorabiles: siquidem apud easdem gentes, quæ uno tempore magni, hæ alio parvi penduntur dignitates: nam

est, et senatorii census gravis sarcina.^b Si quis quondam populi curasset annonam,^c ^b magnus habebatur. Nunc ea præfectura quid abjectius? Ut enim paulo ante diximus, quod nihil habet proprii decoris, opinione utentium nunc splendorem accipit, nunc amittit. Si igitur reverendos facere nequeunt dignitates, si ultro improborum contagione sordescunt, si mutatione temporum splendere desinunt, si gentium æstimatione vilescent, quid est quod in se expectandæ pulchritudinis habeat, nedum aliis præstent?

^b Onus.   ^c Præfectus annonæ.

NOTÆ

^a *Præfectura*[*prætura*] magna olim *potestas*, nunc *inane nomen*] Prætores Romani, ut docent Jurisperiti, ab initio, jure magistratus edicta tantum proponebant, de quibus rebus, et quomodo jus dicturi essent: progressu autem temporis, non obnitente populo, hoc simul usurparunt, ut edicendo etiam jus constituerent: sed tandem suis sumtibus Circenses et Scenicos duntaxat ludos exhibebant: unde ‘inane nomen et gravis sarcina’ tunc erat illa Prætoris dignitas. Similiter

^b *Si quis quondam populi curasset annonam*, &c.] Præfectus annonæ tantus olim erat apud Romanos, ut Au-

gustus ipse acceptam a populo annonæ præfecturam, quoad vixit, tenuerit, aut certe paulo ante mortem substituerit sibi C. Turrianum, qui inter primos in verba Tiberii juravit, quasi inter præcipuos Magistratus: sed Boëthii temporibus Præfectus annonæ nullam nisi in pistores urbis negotiatoresque suarios censuram et animadversionem habebat: ut colligitur ex formula hujus præfecturæ quam refert Cassiodorus l. vi. *Variar. form.* 18. Falluntur ergo sua assumptione qui summum bonum putant versari in dignitatibus sive magistratibus.

METRUM IV.

QUAMVIS se Tyrio superbus ostro^c
Comeret,^d et niveis lapillis,

Etiam si Nero se adornaret, insignis purpura Tyria, gemmisque candidis, idem

NOTÆ

^c *Tyrio superbus ostro*] Ostrum ab ostreo dicitur. Ostreum autem, Græcis ὀστρεον, generatim illud omne animalis genus significat, quod testa in-

clusum latet. At inter ista conchyilia unum est, inquit Plinius, ex cujus concha incisa colligitur succus tingendis vestibus expetitus; et hoc

Invisus tamen omnibus vigebat^e

Luxuriæ Nero sævientis.^f

Sed quondam dabat improbus verendis

5

Patribus indecores curules.^g

nihilominus imperator luxus furentis, vivebat odiosus cunctis. At idem imperator sceleratus, olim tribuebat fasces infames Senatoribus venerandis. Quis ergo credat,

NOTÆ

proprie dicitur 'ostrum.' Hinc 'ostrum' accipitur non solum pro concha, sed etiam pro colore purpureo, qui ex conchæ istius sanie conficitur, immo pro vestibus, quæ hoc colore imbuuntur. Tyrus autem urbs Phœniciæ ejusmodi conchylii piscatu celebrissima fuit: quare ostrum dicitur Tyrium ab urbe, et Phœniceum a provincia. Est porro purpura alia rubra, alia violacea. Virgil. Geor. II. vs. 506. 'Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro.' Et III. Geor. vs. 17. 'Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro.' Et Æneid. I. vs. 643. 'Arte laboratæ vestes, ostroque superbo.'

^d *Comeret*] 'Comere' ornare est, generatim quidem corpus, speciatim vero capillos: dicitur enim a Græco κομᾶν; unde comtus, ornatus; et coma, capilli studio exculti. Id autem merito dicitur de Nerone, quippe qui, ut ait Suetonius, 'circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit: ac plerumque synthesinam indutus, ligato circa collum sudario prodierit in publicum sine cinctu, et discalceatus.'

Niveis lapillis] Hoc est, gemmis pretiosissimis. Si enim, ut de eo loquitur Suetonius, 'nullam vestem his induit;' si 'piscatus est rete aurato purpura coccoque funibus nexis;' si 'nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis;' si 'divitiarum et pecuniæ

fructum non alium putabat, quam profusionem;' certe credibile est, ipsum oneratum fuisse 'gemmis et margaritis, quarum,' auctore eodem Suetonio, 'per omnes dies singula quotidie millia populo spargebat.'

^e *Invisus tamen omnibus vigebat*] Id patet non solum ex maledictis convitiisque, quæ dum viveret, patientius tulit; sed etiam ex eo, quod mors illius tantum gaudium publice præbuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret.

^f *Luxuriæ Nero sævientis*] Summa fuit Neronis luxuria, ut jam diximus: sed non minor ejus crudelitas; nam parricidia et cædes a Claudio exorsus est. Britannicum non minus æmulatione vocis, quæ illi juvenior suppetebat, quam metu ne quandoque apud hominum gratiam paternæ memoria prævaleret, veneno aggressus est: matrem, amitam, uxores, et conjunctissimos occidit.

^g *Dabat... Patribus... curules*] Curulis erat sella eburnea cœlataque, curru, quo præstantiores Magistratus in Curiam veli solebant, imposita, supra quam iidem Magistratus considerent. Hinc 'ebur curule,' 'sella curulis,' et 'curulis,' substantive sæpe, ut nunc, majorem Senatoris dignitatem significant. Horatius Epist. I. I. Ep. 6. 'Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule Cui volet importunus ebur: Frater, Pater, adde.' Ovid. I. IV. de Pont. El. 9. 'Signa quoque in sella nossem formata curuli Et totum Numidæ sculptile dentis

Quis illos igitur putet beatos?

Quos miseri tribuunt honores? ^h

dignitates illas, quas homines infelices dant, afferre felicitatem?

9 Quis illos igitur putes beatos Vulg.

NOTÆ

opus.' Lucanus l. III. 'Prætor adest, vacuæque loco cessere curules.' Has autem Senatorum dignitates Nero iis, qui magis placerent, patribus conferebat, causatus quenquam principum non scisse quid sibi liceret: sed hæ dignitates nequissimi Imperatoris arbitrio potius, quam meritis delatæ ipsis Magistratibus erant 'indecores.'

^h Quis ... putet beatos Quos miseri tribuunt honores] Beatum nunc dicitur quod beatitudinem afferre potest: quemadmodum 'rus et arva beata'

ab Horatio; 'commoda beata' a Catullo; 'terra beata' ab Ovidio; et 'opes beatæ' a Statio vocantur. Atqui tales non sunt magistratus, quos Philosophia nunc appellat 'honores,' præsertim 'si hos miseri tribuant:' causa enim non dat, nisi quod ipsa aliqua ratione in se contineat: fallitur ergo quisquis temeraria assumptione, quam naturaliter sibi proponit amatque summi boni proprietatem, hanc magistratibus sive dignitatibus attribuit. Videamus, utrum melius iudicetur de regno.

PROSA V.

AN vero regna Regumque familiaritas¹ efficere potentem valent?^k Quidni,^d quando eorum felicitas perpetuo perdurat? Atqui plena est exemplorum vetustas,^e plena etiam præsens ætas,^f qui Reges felicitatem calamitate

^d Dicit aliquis.

^e Inquit Philosophia.

^f Eorum hominum.

NOTÆ

¹ An vero regna Regumque familiaritas] Inter omnes imperii formas præstantissima et potentissima ea est, quæ principatus sive regnum appellatur: quandoquidem ceteræ plurimum, hæc unius duntaxat est: et vis collecta seipsa dispersa major est: quare si quæ naturaliter cognoscitur appetiturque summi boni potentia cuiquam hominum imperio merito at-

tribui possit, maxime regno atque iis, qui regni aliquatenus sunt participes. Sed neque regno neque regni participibus id convenit: quia nullatenus

^k Efficere potentem valent] Eo scilicet modo, quo naturali summi boni notione et iudicamus et appetimus potentiam: hæc enim potestas et perpetua, et immensa, et secunda esse

mutaverint. O præclara potentia, quæ nec ¹⁰ ad conservationem quidem sui satis efficax invenitur! Quod si hæc regnorum potestas beatitudinis auctor ^g est, nonne, si qua parte defuerit, felicitatem minuat, miseriam importet? Sed quamvis late ⁿ humana tendantur ^h imperia, plures necesse est gentes relinqui quibus Regum quisque non imperet.

^g Causa.

^h Proferantur.

10 Ne Delph. Hack.

NOTÆ

debet: perpetua quidem, ne aliquando fatiscens infirmitate mutetur: immensa, ne finibus circumscripta maioribus vincatur, aut impediatur æqualibus; secunda denique, ne quibus præest, mutatis vicibus, metuat subesse. Atqui neque regno neque regni participibus id convenit: ut scorsum probandum est.

¹ *Plena est exemplorum vetustas, plena etiam præsens ætas*] I. Regnum perpetuum non esse et antiquioribus et recentioribus demonstratur exemplis. Antiquioribus quidem: nam Diomedes Rex Thraciæ, dum equos suos humana carne aleret in Tyrida oppido truculentus, ab Hercule equis ipsis ad devorandum objectus est. Agis Lacedæmoniorum Rex, qui cum Atheniensibus cruentissima bella gessit, a suis tandem civibus in carcere necatus est. Perses Macedonum Rex ab Emilio victus Romanque ductus perijt in carcere. Cræsus Lydorum Rex a Cyro in servitutem redactus est, &c. Recentioribus vero quæ nimirum circa tempora Boëthii contigerunt. Alaricus Tolosensium Rex a Francis: Syagrius Romanorum Rex a Clodovæo: alique ab aliis occisi sunt. 'Sic nimirum,' inquit Vallinus hic, 'mortales agi sinit Deus, et moribus principum populorumque offensas urbes affligit, provincias pessumdat, regna evertit.'

^m *Potestas beatitudinis auctor*] Id est,

causa. Sic Plautus dixit 'auctorem habere rem:' quamvis Servius malit dicere *auctricem*. Hanc controversiam videtur dirimere Valerius Probus: 'auctor,' inquit, 'si sit tractum a verbo angeo, auctrix facit: si non venit a verbo, sed significat principem, quod nomen non venit a verbo, etiam fæminino genere auctor facit: sicut Virgilius ex persona Junonis: Auctor ego audendi, princeps: non quæ angeat, nam anctrix diceret.' Scilicet triplex est sententia de origine hujus vocis, 'auctor.' Alii putant hanc oriri a Græco *αὐτὸς*, ut 'auctor' idem sit quod *αὐτοῦργος*: alii ab inusitato supino verbi 'aveo,' ut ab 'antum' dicatur 'auctor;' sicut a 'cantum,' 'cantor,' et a 'fautum,' 'fautor:' quomodo 'auctor' is erit qui avet ac cupit aliquid fieri sive a se sive ab alio: alii denique arbitrantur oriri ab 'augendo:' ita ut primum 'auctor' dictus fuerit ille, qui rem ab alio cœptam promoveret; deinde ille etiam qui inciperet ac suaderet: cui ultimæ sententiæ favent antiquiores inscriptiones, in quibus non 'auctor,' sed 'auctor' scribitur. Quicquid sit: potestas regia non potest esse beatitudinis auctor sive efficax: quoniam hæc certis continetur finibus: nam

ⁿ *Quamvis late, &c.*] II. Regnum hominis immensum non est, quod, quamvis Rex vel maximus multis

Qua vero parte beatos faciens desinit potestas, hac impotentia subintrat, quæ miseros facit : hoc igitur modo majorem Regibus inesse necesse est miseriæ portionem. Expertus sortis suæ^o periculorum Tyrannus,ⁱ regni metus pendentis supra verticem^k gladii terrore simulavit. Quæ est igitur hæc potestas quæ solitudinum morsus expellere, quæ formidinum aculeos vitare nequit ? Atqui velent ipsi vixisse securi, sed nequeunt : dehinc de potestate gloriantur. An tu potentem censes quem videas velle quod non possit efficere ? Potentem censes qui satellite latus ambit : qui quos terret ipse plus metuit : qui ut potens esse videatur, in servientium manu situm est ?¹¹ Nam quid

ⁱ *Dionysius Siciliæ Rex.*^k *Damoclis ex ejus assentatorum numero.*

11 Vict. secundus et Flor. situs est.—12 ‘Sic Vict. secundus, recte.’ Vallin.

NOTÆ

gentibus imperet, pluribus tamen non imperat : quare si felicitatem imperio metiaris, plus in hoc Rege miseriæ inest, quam felicitatis.

^o *Expertus sortis suæ*] III. Regnum hominis securum non esse satis evincit notissima Dionysii Tyranni historia : ‘nam,’ inquit Cicero v. Tusc. ‘cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles, commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque nunquam beatiorum ququam fuisse : Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, et fortunam experiri meam ? Cum se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto : abacosque complures ornavit argento auroque cœlato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligenter

ministrare. Aderant unguenta, coronæ : incendebantur odores : mensæ conquisitissimis epulis exstruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari seta equina appensum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspicebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in mensam : jam ipsæ defluebant coronæ : denique exoravit Tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendeat ?’ Id respiciens Horatius l. III. Carm. Od. 1. canit : ‘Districtus ensis cui super impia Cervice pendet, non Siculæ dapes Dulcem elaborabunt saporem, Non avium citharæque cantus Somnum reducent.’ Falsa igitur illa assumptio, qua judicas summum bonum versari in regno. Sed felicius non est Regum familiaritas.

ego de Regum familiaribus disseram,^p cum regna ipsa tantæ imbecillitatis plena demonstrem, quos quidem regia potestas sæpe incolumis, sæpe autem lapsa prosternit? Nero Senecam, familiarem^q præceptoremque suum, ad eligendæ mortis coëgit arbitrium. Papinianum, diu inter aulicos potentem, militum gladiis Antoninus^{12 r} objecit. Atqui uterque potentiæ suæ renuntiare voluerunt: quorum¹ Seneca opes etiam suas tradere Neroni, seque in otium conferre conatus est. Sed dum ruituros moles^s ipsa^m trahit, neuter, quod voluit, effecit. Quæ est igitur ista potentia,

¹ Inter quos aulicos.

^m Divitiarum et potestatis.

NOTÆ

^p Quid ego de Regum familiaribus disseram, &c.] Regum familiares majorem habere non possunt potestatem, adeoque felicitatem, quam ii, quorum familiares sunt, Reges, quorum tamen, ut probavimus, potestas infirma est: immo multo minorem habent: vel enim regia potestas incolumis perseverat, vel labitur. Si labatur, hæc Regum familiares sua secum ruina involvit. Si vero stet, eadem prædictos familiares sæpe prosternit. Testis Seneca, testis Papinianus: nam

^q Nero Senecam familiarem] ‘Nero,’ inquit Suetonius, ‘Senecam præceptorem ad necem compulsi: quamvis sæpe commeatum petenti bonisque cedenti persancte jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei.’ ‘Postquam enim unus ex Centurionibus,’ ait Tacitus, ‘necessitatem ultimam Senecæ denunciasset: neque aliud inquit superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret: post quæ Seneca et uxor ejus eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus, et parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præ-

bebat, crurum quoque et poplitum venas abruptit.’

^r Papinianum... Antoninus] Papinianus legum ita peritus, ut omnes ante pariter et post se Romanos Jurisconsultos superasse dicatur. Hic præterquam quod Scævola, ejus discipulus fuerat, inadvocatione fisci successit, Severo imperatori per secundam uxorem affinis, et eidem adeo familiaris et amicus, ut Severus moriens huic suos filios commendaverit. At Antoninus cognomine Caracalla, qui post Severum tenuit imperium Romanum, occiso Geta fratre, prædicto Papiniano mandavisse fertur, ut in Senatu et apud populum facinus dilheret: Papinianus remittit, causatus parricidium facilis fieri, quam velari; aliudque esse parricidii genus, accusare innocentem occisum: quod Antoninum Papiniano infestum adeo irritavit, hunc ut ille a militibus occidi imperaverit: gladione an securi, cujus pœna gravior ignominiosiorque censetur, peractum facinus, incertum. Non dicitur hic interfectus, sed tantum ab ‘Antonino objectus militum gladiis.’

^s Moles] Hoc est, ingens cum divitiarum tum potestatis sarcina, quæ

quam pertimescunt habentes : quam nec cum habere velis, tutus sis, et cum deponere cupias, vitare non possis? An præsidio sunt amici,ⁿ t quos non virtus, sed fortuna conciliat? Sed quem felicitas amicum fecit,^o infortunium faciet inimicum. Quæ vero pestis efficacior ad nocendum,^u quam familiaris inimicus?

ⁿ *Nomine tenuis.*   ^o *Tibi.*

NOTÆ

ruentes sua ruina Senecam et Papinianum prostraverunt.

^t *An præsidio sunt amici, &c.*] Amicorum duplex genus hic notatur, pro duplici nimirum modo, quo alius et aliena æstimari amarique possunt, amicus scilicet virtutis, et amicus fortunæ. Prior cetera bona flocci faciens solam virtutem alterius æstimat et amat: unde hic æquo semper animo est erga amicum virtute præditum. Posterior virtutem parvi ducens cetera quæ vulgo habentur bona æstimat

et amat: quamohrem hic inconstantis instar fortunæ est volubilis: adeo ut 'quem felicitas amicum fecit,' eidem 'infortunium faciat inimicum:' eoque magis noceat:

^u *Quæ vero pestis efficacior ad nocendum*] Quod enim familiaris sit, hinc novit modum, quo tibi nocere possit; inde vero tu non cogitas, quomodo ejusdem insidias vitare possis. Usque adeo falsa est assumptio, qua putas, regnum Regumque familiaritatem habere rationem summi boni: quare—

METRUM V.

QUI se volet esse potentem,^v
Animos domet ille feroces,^w

Quicumque cupit haberi potens, hic subigat suos spiritus contumaces, neque sub-

NOTÆ

^v *Qui se volet esse potentem*] Præcipua sui parte, nimirum mente, haberi potentem.

^w *Animos domet ille feroces*] Animus prima significatione ventus est, non secus ac Græca vox *ἄνεμος*, unde videtur oriri. Quare quemadmodum ventus, quatenus hic a tempestate differt, nihil aliud est, quam tenuis aquæ vapor huc illucque, qua minus resistitur, discurrens; ita animus prima significatione nihil est aliud,

quam subtilior sanguinis vapor e cerebro per nervos, qua data porta, egressurus. Sic Virg. i. Georg. vs. 420. 'Vertuntur species animorum, et pectora motus Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat, Concipiunt.' Et Georg. iv. vs. 86. 'Hi motus animorum atque hæc certamina tanta Pulveris exigui jactu compressa quiescent.' Sic etiam nunc potentia dicitur versari in animis domandis: quod nimirum Mens nostra

Nec victa libidine colla^x

Fœdis summittat habenis.

Etenim licet Indica longe

5

Tellus^y tua jura tremiscat,^{13 z}

Et serviat ultima Thule;^a

Tamen atras pellere curas,^b

jiciat se voluptati superatum imperiis turpibus. Nam quamvis India procul dissita metuat tuam ditionem, et Thule ultima imperii Romani insula pareat tibi; nihil-

13 Mss. Rittersh. *timescat*.

NOTÆ

nihil possit in nostrum corpus, nisi ope spirituum illorum: at quod iidem spiritus, iter tritum facto agmine subire contententes, instar ferarum difficilins regi et veluti mansuefieri possint; idcirco nunc dicuntur 'feroces,' ita ut ipsorum moderamen majus sit fortitudinis et potentiæ argumentum.

^x *Nec victa libidine colla*] Similitudo desumpta ex captivis, qui colla catenis vincla solent gerere: quamobrem colla hic intelliguntur et de mente et de corpore, libidine sive mala voluntate victis: libido quippe generatim est mala voluntas, quasi mens malo libitu a recta via deflectens labatur. 'Omne, quod male libet, libido est,' inquit S. August. l. iv. Hypogn.

^y *Indica . . . Tellus*] India, ab Indo flumine sic dicta. Est autem vasta terrarum regio Asiam ad Ortum terminans; quamobrem hic accipitur pro Ortu.

^z *Tua jura tremiscat*] 'Jus,' sicut docet Sanctius, prima sua significatione signat olera aut pulcem: sed quia in conviviis pares unicuique partes dabantur, ideo 'jus' translatum ad significandum quod cuique suum est: ex quo societas hominum instituta ad reddendum unicuique quod suum est, 'jus' forense dicitur; ita ut ho-

modicatur vocari in 'jus.' Quoniam vero principes præsertim a Deo constituti sunt, ut populi suum quique haberent, propterea principum voluntas et edictum appellatur 'jus,' et ad hujus similitudinem aliæ leges 'jura' dicuntur: hinc 'jura' hic cujuslibet potentis jussa sunt.

^a *Serviat ultima Thule*] Thule insula terrarum, quas Romani olim noverint, ultima, et maxime Septemtrionalis versus Occidentem: unde hic notat Occasum. Vulgo dicitur Islandia. De hac regione loquitur Virgil. l. Georg. vs. 29. 'An Deus immensi venias maris: ac tua nautæ Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule.'

^b *Atras pellere curas*] 'Cura atra' nunc vocatur prædicta libido. Est quidem libido cura, quod mens libidine præsertim saucia uratur; unde Virg. iv. Æneid. vs. 1. 'At regina gravi jam dudum saucia cura, Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.' At eadem libido est cura atra sive damna: nam apud antiquos candor boni, nigror mali ominis est: unde Æthiopsis occursus infortunium credebatur portendere: hinc melancholia, quæ pluribus malis effectibus infamis est, 'atra bilis' appellatur: prædicta autem libido non solum corpori, sed etiam menti est damna.

Miserasque fugare querelas^cNon posse, potentia non est.^d

10

ominus non eris potens, quamdiu non poteris remove libidinem funestam et repellere querimonias miseras.

NOTE

^c *Miserasque fugare querelas*] Querelæ nunc dicuntur miseræ et a causa et ab effectu, quod a miseriis ortæ producant novas misérias.

^d *Non posse, potentia non est*] Mens

enim ex eo solum potens est, quod sui domina perturbationibus moderetur: quod nisi præstent Reges Regumque familiares, falso assumunt, se esse felices. Sequitur gloria.

PROSA VI.

GLORIA^e vero quam fallax sæpe,^f quam turpis est! Unde non injuria Tragicus^g exclamat: ὦ δόξα, δόξα, μυρίασι δὴ βροτῶν, οὐδὲν γεῶσι, βίοντον ὠγκώσας μέγαν.^g Plures enim magnum sæpe nomen falsis vulgi opinionibus abstulerunt: quo quid turpius excogitari potest? Nam qui falso prædicantur,

^g *Euripides in Andromacha.*
nullius meriti magnam vitam.

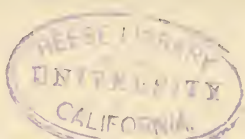
^g *O gloria, gloria, fecisti millibus mortalium*

NOTE

^e *Gloria*] Gloria est honos cum laude pervagatus alienorum meritum. Primum quidem gloria est honos: videlicet judicium significatum de excellentia alterius: 'summa enim et perfecta gloria,' inquit Tullius II. Offic. 'constat ex tribus his, si diligit multitudine, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore nos dignos putat:' quamobrem Metro I. vs. 7. primi libri diximus honorem esse genus gloriæ: vide sis. Deinde eadem gloria est honos cum laude conjunctus: nam 'gloria,' inquit Cic. III. Tusc. 'est consentiens laus honorum, incorrupta vox bene judicantium de eccellente virtute.' Atque in hoc gloria differt ab honore sim-

pliciter dicto, qui non est semper cum ista laude conjunctus. Postremo honor ille, qui dicitur gloria, debet esse cum laude pervagatus, ita ut etiam ad optimates pervenerit: in quo gloria differt a fama, quæ vulgi solius esse potest. Hinc gloria alia est falsa, quæ est dissentanea, alia vera, quæ consentanea est meritis sive propriis sive externis ejus, qui prædicatur. Atqui neque falsa neque vera gloria, sive hæc propriis sive externis tuis meritis fundetur, rationem habet summi boni: sicut seorsum probandum est.

^f *Quam fallax sæpe*] I. Agitur de gloria falsa: hæc autem, quod meritis sit dissentanea, tantum abest ut

suis ipsi necesse est laudibus erubescant. Quæ si etiam meritis^s conquisitæ sint, quid tamen sapientis adjece-
rint conscientiæ, qui bonum suum non populari rumo-
re,^r sed conscientiæ veritate metitur? Quod si hoc ip-
sum propagasse nomen, pulchrum videtur;^h consequens
est ut fœdum non extendisse judicetur. Sed cum, uti
paulo ante disserui, plures gentes esse necesse sit ad quas
unius fama hominis nequeat pervenire, fit ut quem tu æs-
timas gloriosum,¹⁴ proxima parte¹⁵ terrarum videatur in-
glorius.^s Inter hæc vero popularem^r gratiam¹⁶ ne com-
memoratione quidem dignam puto, quæ nec iudicio pro-
venit, nec unquam firma perdurat. Jam vero quam sit
inane, quam futile^u nobilitatis nomen,ⁱ quis non videat?
quæ^v si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur nam-
que esse nobilitas, quædam de meritis veniens laus paren-
tum. Quod si claritudinem prædicatio facit, illi sint
clari necesse est qui prædicantur. Quare splendidum te,

^r Vulgi.^s Inhonoratus.^t Vulgi.^u Leve.^v Nobilitas.

14 Uterque Thuan. Reg. Vict. secundus, et Ms. Rittersh. *astimas esse glo-
riosum*.—15 *Pro maxima parte*: Hactenus editi et uterque Thuan. habebant,
proxima: sed lectionem codicis Victorini secundi et Regii sequi maluit Val-
linus, ut e quibus hauriretur sensus præstantior.^r Editor Delph. *Pro maxima*
exhibent Delph. et Hack.—16 Ms. Rittersh. *gloriam*.

NOTE

habeat rationem summi boni, ut poti-
us sit error, adeoque malum: unde
‘non injuria’ Poëta ‘Tragicus,’ scili-
cet Euripides, ab Archelao Macedo-
num Rege summo in honore habitus,
in Andromacha cecinit: ὦ δόξα, δόξα,
&c. hoc est, ‘O gloria, gloria, fecisti
millibus mortalium nullius meriti
magnam vitam.’

^s *Quæ si etiam meritis*] II. Agitur
de gloria vera meritis propriis funda-
ta, quæ idcirco non habet rationem
summi boni, quod hæc, utpote extra
eum qui honoratur, nihil boni adjiciat
menti sive conscientiæ sapientis; qui
tamen, utpote peritus suæ mentis,
nihil sibi esse bonum existimat, nisi
quod in sua mente fuerit, et cujus

eadem mens sit conscia.

^h *Quod si hoc ipsum propagasse nomen,
pulchrum videtur*] At demus, quod ta-
men non est, inquit Philosophia, ipsi
etiam sapienti videri bonum, et ex-
trinsecus laudari et intrinsecus mag-
ni fieri a populis, necesse crit, secun-
dum legem contrariorum, non laudari
et non magni fieri a populis, eidem
sapienti esse malum: quare cum ex
dictis longe plures sint homines, a
quibus ille sapiens ignoratur, quam a
quibus cognoscatur laudabilis honora-
bilisque, idem sapiens plus habebit
mali, quam summi boni.

ⁱ *Futile nobilitatis nomen*] III. Agi-
tur de gloria vera meritis alienis,
nempe genere fundata: quæ vulgo

si tuam non habes, aliena claritudo non efficit. Quod si quid est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, ut imposita nobilibus necessitudo videatur ne a majorum virtute degenerent.

NOTÆ

dicitur nobilitas, quæque nunc definitur 'quædam de meritis veniens laus parentum;' sed hæc inane et futile nomen est, nisi quorum sanguinem participas, horum imiteris virtutem. Juvenal. Sat. viii. vs. 19. 'Tota licet veteres exornent undique ceræ Atria, nobilitas sola est atque

unica virtus. Paullus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto: Hos ante effigies majorum pone tuorum: Præcedant ipsas illi te Consule virgas. Prima mihi debes animi bona: sanctus haberi Justitiæque tenax factis dictisque mereris, Agnosco procerem.'

METRUM VI.

OMNE hominum genus ¹⁷ ^k in terris

Simili surgit ab ortu:

Unus enim rerum pater est,¹

Unus cuncta ministrat.

Universum genus humanum in terris oritur ab eodem principio: nam unus est parens rerum omnium Deus, unus gubernat omnia. Hic dedit splendorem Soli,

17 Omne humanum genus Vulg.

NOTÆ

^k Omne hominum genus] Homo non est corporeus solum, ut bestia, neque solum incorporeus, ut bonus malusve Genius: sed admirabilis quædam est animi corporisque conjunctorum compositio, quæ 'in terris surgit,' ubi cum corpore instar cujusdam hospitii parato mens divinitus infusa jungitur, et quidem 'simili ab ortu:' cum idem sit principium non solum mentis et corporis istius, verum etiam mutuæ utriusque conjunctionis. Idem, inquam, est principium corporis et mentis hominis, videlicet Deus: Delph. et Var. Clas.

cum enim tam hæc, quam illud res sit; cumque res non possit nisi a Deo creari; propterea idem Deus mentis corporisque hominis principium sit necesse est. At Deus etiam est principium mutuæ mentis corporisque illius conjunctionis: quod neque corpus in mentem, neque mens in corpus, nisi Deo dante, agat. Atque hæc omnia speciatim nunc dicit Philosophia, postquam generatim dixerit omnia esse a Deo.

¹ Unus enim rerum pater est] 1. Generatim omnia ita sunt a Deo, ut Deus

Boëth.

R

Ille dedit Phœbo radios,^m

5

Dedit et cornua Lunæ.ⁿ

Ille homines etiam terris

Dedit,^o et sidera cœlo.

et Lunæ vultum crescentis decrescantisque. Hic quoque dedit homines terris, et

NOTÆ

sit omnium pater : pater quippe idem est, quod causa non solum producens, sed etiam conservans : Deus vero est omnium causa producens et conservans. Hinc Deus vocatur ‘pater’ a Christianis, Judæis, et ipsis etiam Ethnicis : Christiani enim orando dicunt, ‘Pater noster qui es in cœlis.’ Matth. 6. Judæis dicitur Deuter. 32. ‘Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te?’ Denique Horatius ait, ‘Gentis humanæ pater atque custos :’ et Virg. ‘Pater ipse colendi laud facilem esse viam voluit.’

^m *Ille dedit Phœbo radios*] Sol Poëtis vocatur Phœbus a specie et nitore : *φῶς* enim adjectivum, est splendidus, lucidus, purus. Soli autem Deus dedit radios : quamvis enim a corporibus obvis Sol videatur habere, quod hoc vel illo modo luceat, idem tamen a solo Deo habet, quod luceat. Scilicet duo observari possunt in Mundo effectorum genera : generalia quædam ; alia, ut barbare loquuntur philosophi, particularia : priorum generalis, posteriorum vero peculiaris causa quærenda est. Sic quærenti cur me loquente auditor moveatur, non generalis, sed peculiaris causa afferenda, ut quod aër a meo ore ad illius aures continuatus meis pulmonibus, lingua, dentibus, et labris sic moveatur, ut eodem aures auditoris commoveantur. At quærenti cur commoto auditoris cerebro cogitationes in ejusdem auditoris mente excitentur, non peculiaris, sed generalis causa responderi debet.

Similiter quærenti cur iris ‘mille trahat varios adverso Sole colores,’ causa peculiaris, nempe pluvia cadens respondetur : sed quærenti cur Sol radios mittat, causa generalis, nimirum Deus, optime redditur. Sic Deus

ⁿ *Dedit et cornua Lunæ*] Luna, quod hæc sit corpus opacum, lumen a Sole acceptum ita remittit, ut modo crescens, modo decrescens, modo silens, modo plena videatur : sive, ut ait Plinius, ‘modo curvata in cornua, modo æqua portione divisa, modo sinuata in orbem, maculosa eademque subito prænitens immensa orbe pleno, ac repente nulla.’ Virg. III. *Æn.* vs. 645. ‘Tertia jam Lunæ se cornua lumine complent.’ Verum quod corpus illud opacum lumen sic remittat, hoc utpote effectum generale Deo tanquam causæ generali acceptum referri debet.

^o *Ille homines etiam terris Dedit*] II. Speciatim homo a Deo tanquam a patre oritur, primum quidem ratione corporis, quod ex terra formatum in terris collocavit Deus, (Genes. 1. ‘formavit Dominus Deus hominem de limbo terræ,’) non secus ac sidera ex cœlo formata in cœlo posuit : Genes. 1. ‘fecitque Deus duo luminaria magna ; luminare majus, ut præsetter diei, et luminare minus, ut præsetter nocti, et stellas.’ Hinc Psal. 113. ‘Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum.’ Quin ipse Tullius II. de Nat. D. ‘homines,’ inquit, ‘hummo excitati quasi cultores terræ constituti sunt.’

Hic clausit membris animos ^p
 Celsa sede petitos. 10
 Mortales igitur cunctos
 Edit nobile germen.^{18 q}
 Quid genus, et proavos strepitis ?
 Si primordia vestra,
 Auctoremque Deum spectes, 15
 Nullus degener extat,
 Ni vitiis pejora fovens
 Proprium deserat ortum.

astra cælo. Hic inclusit corporibus humanis mentes ortas ex loco sublimi. Nobile ergo semen emittit omnes homines. Quare jactatis originem Majoresque vestros, Mortales? si consideretis vestrum principium et vestrum conditorem Deum, nemo ante degenerat, quam peccando recedat a Deo suo principio.

~~~~~

18 'Edit, nobile germen] Ita lego, ut sit appositio.' Sitzm. sic etiam ed. Hack.

NOTÆ

^p *Hic clausit membris animos]* III. Idem homo a Deo tanquam a patre oritur etiam ratione mentis, quippe quæ, cum hujus nulla sit, nisi exterior causa, judicio philosophorum creatur: solius autem Dei est creare: hinc Philosophia nunc dicit 'animos celsa sede petitos.' Neque vero corpus et mens humana a Deo solum creantur, sed a Deo veluti a causa generali mutuo conjunguntur: quærenti enim cur mens humana aliquando et aliquamdiu cum corpore humano conjungatur, nulla alia generalis afferri potest causa, nisi voluntas Dei, qui 'omnia quæcumque voluit, fecit in cælo et in terra.' Psal. 113. Hinc Deus, judicio Philosophiæ, 'clausit membris animos.' Lactantius l. i. Div. Instit. cap. 21. 'Corpusculum hoc,' inquit, 'quo induti sumus, hominis receptaculum est. Nam ipse homo neque tangi, neque aspicì, neque comprehendì potest, quia latet intra hoc quod videtur.' Claudian. l. i. de Raptu Proserp. vs.

55. inducit Lachesim sic loquentem: 'O maxime noctis Arbiter, umbrarumque potens, cui nostra laborant Stamina; qui finem cunctis et semina præbes, Nascendique vices alterna morte rependis; Qui vitam letumque regis: nam quicquid ubique Gignit materies, hoc te donante creatur, Debeturque tibi, certisque ambagibus ævi Rursus corporeos animæ mittuntur in artus.'

^q *Mortales cunctos Edit nobile germen]* Quod germen sit et præeuntis effectum, et subeuntis causa corporis, idcirco video duplicem esse hujus textus interpretationem. Prima est Theodori Sitzmanni, qui arbitratus germen hic significare sobolem, ait nobile germen esse appositionem, ut significetur Deus, de quo in superioribus versibus agitur, edere 'cunctos mortales,' qui mortales sunt 'nobile germen,' quod potest confirmari ex eo quod 'germen,' quasi 'genimen,' dicatur id quod ex semine 'genitur.' Altera est aliorum, qui, pu-

NOTÆ

tantes germen hic significare principium, dicunt esse syntaxim, quam Grammatici dicunt ‘Nominativi et verbi,’ ut significetur nobilis origo mortalium: quod potest confirmari etiam ex eo quod ‘germen’ quasi ‘gerimen’ dicatur, quod sobolem gerit: sed quicquid sit de utraque hac nominis hujus interpretatione, posterior sententia nobis videtur rectius et concludi ex dictis, et statui pro principio statim dicendorum. Quasi dixerit Philosophia: Cum homines omnes, cum ratione corporis mentis-

que, tum etiam ratione mutæ harum partium conjunctionis, a Deo oriuntur, propterea homines omnes a nobilissimo parente oriuntur: quare iidem homines, contentis genere et proavis terrestribus, nobilissimi sunt, nisi ‘vitiis proprium deserant ortum.’ Falsa ergo assumptione falluntur, qui quam summi boni naturaliter norunt appetuntque nobilitatem, hanc in sola Majorum mortalium nobilium serie versari putant. Supersunt voluptates corporis.

PROSA VII.

QUID autem de corporis voluptatibus^r loquar? quarum appetentia^w quidem plena est anxietatis,^x satietas^y vero poenitentiæ. Quantos illæ^z morbos, quam intolerabiles dolores, quasi quandam fructum nequitiae, fruendum solent referre corporibus! quarum motus quid habeat jucunditatis,

^w Appetitio. ^x Angoris. ^y Usus. ^z Voluptates.

NOTÆ

^r Quid autem de corporis voluptatibus] Voluptas est cogitatio, cujus mens conscia, jucunditate quadam perfunditur: ‘in eo enim,’ inquit Tullius II. de Fin. ‘voluptas omnium Latine loquentium more ponitur, cum percipitur ea, quæ sensum aliquem moveat, jucunditas.’ Quare quod mens nostra et effectum Dei, et forma nostri corporis, jucundam cogitationem habere possit dupliciter; primum quidem ab ipso Deo, a quo et propter quem condita est, deinde a corpore, cum quo conjungitur; propterea voluptas duplicis est generis. Una animi, de qua hic non agi-

tur: altera corporis, in qua rationem summi boni non versari sic Philosophia videtur probare. Hæc corporis voluptas vel lege prohibetur, vel non. Si lege prohibeatur, et desideriis antecedentibus, et doloribus consequentibus ita circumfunditur, ut plus amari quam jucundi admistum habeat. Si vero lege permittatur, hujus fructus liberi parentibus sæpe adeo sunt infensi, ut carens liberis suo videatur infortunio felix: quæ omnia seorsum nunc exponuntur.

^s Quarum appetentia] 1. Agitur de illicita corporis voluptate, cujus futuræ concipitur ‘appetentia:’ ‘du-

ignoro. Tristes vero esse voluptatum exitus, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget. Quæ si beatos explicare^a possunt, nihil causæ est quin pecudes^t quoque beatæ esse dicantur; quarum omnis ad explendam corporalem lacunam^b 19 festinat intentio. Honestissima quidem conjugis^u foret liberorumque jucunditas; sed nimis e natura dictum est,^c nescio quem filios invenisse tortores: quorum quam sit mordax quæcumque conditio,^d neque alias expertum te, neque nunc anxium necesse est admo-

^a Demonstrare. ^b Indigentiam. ^c Experientia rerum naturalium nimis probat. ^d Quorum liberorum conditio quantas excitet in parentibus curas.

19 Sic omnes libri.

NOTÆ

plex enim,' inquit Tullius 1. Offic. 'est animorum vis atque natura. Una pars in appetitu posita est, quæ est *δρμη* Græce, quæ hominem huc atque illuc rapit. Altera in ratione, quæ docet et explanat quid faciendum fugiendumque.' Illa autem voluptatis illicitæ 'appetentia' plus mali admistum habet quam boni: quoniam 'plena est anxietatis,' illius nimirum cogitationis, qua mens veluti compressa angitur: sicut 'ejusdem satietas pœnitentiæ.' Pœnitentia enim, a pœnitendo dicta, est cogitatio mentis, ea quæ suo consilio et voluntate facta sunt dolentis: quæ quidem tristis cogitatio individua est voluptatis illicitæ comes, quod Deus tum hominem de peccato commissio moneat. Neque vero in sola mente versantur pœnitendi hujus voluptatis fructus; sed in corpus etiam diffunduntur: hinc morbi, dolores, mortes, et cetera id genus.

^t *Nihil causæ est quin pecudes*] Præterea beari ita videtur proprium hominis, ut nemo putet beatitudinem versari in eo quod bestiis etiam convenire potest: vacare autem iis unde voluptates corporis nascuntur, homi-

ni et pecudibus commune est, quandoquidem huc omnes pecudum motus videntur tendere, ut satisfaciant corpori; quod idcirco nunc appellatur 'lacuna,' quia, quemadmodum lacuna aquam continet, sic corpus nihil aliud sit, quam plurimum vas suum quodlibet liquorem continens. Nisi dicas 'lacunam' hic esse indigentiam, ut apud Tullium IV. in Verr. 'ut illam lacunam rei familiaris exple-
rent.'

^u *Honestissima quidem conjugis, &c.*] II. Agitur de licita corporis voluptate, nimirum conjugii: hæc autem 'honestissima' dicitur, quatenus voluntate divina, quæ est prima morum regula, capitur: 'pertinet quippe ad virtutis officium,' inquit S. Aug. I. XIX. de Civ. D. cap. I. 'et vivere patriæ, et propter patriam filios procreare; quorum neutrum fieri potest sine corporis voluptate.' Illa tamen voluptas sæpius etiam tristifica est: quandoquidem liberi non raro sunt parentum 'tortores;' si non quod spectat corpus; quemadmodum aiunt Œdipum orta inter Phocenses seditione ignarum occidisse patrem Laium Thebanorum Regem, qui tumul-

nere. In quo Euripidis mei ^e sententiam probo,^v qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem.

^e *Philosophi.*

NOTÆ

tum conabatur reprimere; saltem quoad mentem attinet, quatenus parentes propter Liberos perpetuis eruciantur curis, quibus ceu quibusdam canibus videntur morderi: unde 'mordax conditio' nunc appellatur. Hinc apud Plutarchum: 'Tristitia ex nato tempus in omne patri.'

^v *Euripidis mei sententiam probo]*

Euripides, poëta licet, fuit tamen Philosophus, teste Tullio, Anaxagoræ discipulus: unde non immerito Philosophia nunc 'suum' vocat, ejusque probat sententiam quam in Andromacha exponit, scilicet, 'carentem liberis infortunio esse felicem: quia, inquit, habere liberos dulce inexpertis, expertis triste.

METRUM VII.

HABET omnis hoc voluptas,
Stimulis agit fruentes;
Apiumque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
Fugit, et nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

5

Voluptas omnis id obtinet, quod pungit aculeis eos, qui huic indulgent, et similis apibus abeuntibus, postquam emisit mella jucunda, evolat, et dente tenaciori lacerat pectora, quæ tetigit.

NOTÆ

Pulcherrima hæc allegoria, in qua similitudinem habes cum translatione conjunctam: nam et voluptates apibus similes perhibentur, et voces apibus propriæ transferuntur ad voluptates: quemadmodum Ciceroni pro Mur. 'major' dicitur 'Comitiorum quam Euripi inconstantia.' Voluptates, inquam, apibus dicuntur similes in hoc, quod sicut apes sic voluptates jucunditatem et tristitiam eidem homini afferant. Voces vero apibus propriæ, videlicet 'stimulis,' 'volantum,' 'grata mella,' 'tenaci morsu,' transferuntur ad voluptates: præser-

tim vero observabis hæc verba: 'ferit icta corda:' his quippe et modus, quo aculeus corpora, et modus, quo voluptas corporea mentem pungit, optime videtur significari: sicut enim illic continuato motu apis carnem; ita hic continuata cogitatione voluptas mentem, repetitis veluti ictibus, videtur lancinare: unde ut prior motus corporis, sic posterior cogitatio mentis haberi potest. Quamobrem fallitur, quisquis, præcipitatione et præjudicio assumens, putat summum bonum versari in voluptate corporis.

PROSA VIII.

NIHIL igitur dubium est, quin hæc ad beatitudinem viæ devia^{f 20} quædam sint, nec perducere eo quenquam¹ valeant ad quod se perducturas esse promittunt. Quantis vero implicitæ malis sint,² brevissime monstrabo. Quid enim? pecuniamne congregare conaberis? sed eripies habenti. Dignitatibus fulgere velis? danti supplicabis: et qui præire ceteros honore cupis, poscendi humilitate vilesces. Potentiamne desideras? subjectorum insidiis obnoxius, periculis subjacebis. Gloriam petis?³ sed per aspera quæque distractus, securus esse desistis.⁴ Voluptariam vitam degas: sed quis non spernat atque abjiciat vilissimæ fragilissimæque rei corporis^g servitium?⁵ Jam vero qui bona præ se corporis ferunt, quam exigua, quam fragili possessione nituntur! Num enim elephantēs⁶ mole, tauros robore superare poteritis? num tigres velocitate præbiteris? Respicite cœli spatium, firmitudinem, celeritatem, et aliquando desinite vilia mirari. Quod quidem cœlum non his potius est, quam sua, qua regitur, ratione^h mirandum. Formæ vero nitor ut rapidus est, ut velox, et vernaliumⁱ florum mutabilitate fugacior! Quod si, ut Aristoteles ait,^k lynceis oculis^w homines uterentur, ut eorum visus obstantia penetraret, nonne, introspectis visceribus,

^f Aberrantes.^g Cujusmodi est corpus.^h Arte.ⁱ Vernorum.^k Liber ille Aristotelis nunc videtur desiderari.

20 *Viæ devia* edd. Delph. et Hack.—1 *Quenquam eo* edd. eædem.—2 ‘*Quamvis vero implicitæ malis sint*] Tenebras tibi has illuminavi literula mutata ex scriptis: *Quantis vero implicitæ.*’ Bernart. Sitzm.—3 *Uterque* Thuan. et Reg. *gloriam petas.*—4 Ms. Rittersh. *securus esse desistes.*—5 *Corporis servum* omnes veteres et recentiores libri.—6 *Elephantos* Delph. et Hack.—7 *Redi-*

NOTÆ

^w *Lynceis oculis*] Lynceis oculis videre, Lynceo perspicacior: proverbium est ex eo, ut arbitramur, ortum, quod Lynceus primus feratur repertisse fodinas metallorum, æris, ar-

genti, et auri: hinc enim fabulati sunt Lynceum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud Inferos fierent, pervideret. ‘Quis

illud Alcibiadis 'superficie pulcherrimum corpus,* turpissimum videretur? Igitur te pulchrum videri,^l non tua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas.^y Sed æstimate, quam vultis nimio corporis bona; dum sciatis hoc quodcumque miramini, triduanæ febris igniculo^z posse dissolvi. Ex quibus omnibus illud in summam redigere⁷ licet: quod hæc, quæ nec præstare, quæ pollicentur bona, possunt, nec omnium bonorum congregatione perfecta sunt, ea nec ad beatitudinem, quasi quidam calles,^m ferunt, nec beatos ipsa perficiunt.

^l Quod pulcher videaris, id.

^m Viæ.

gere in summam edd. eadem.

NOTÆ

est tam Lynceus,' inquit Tullius, 'qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat?' Horatius Epist. l. i. Ep. 1. 'Non possis oculo quantum contendere Lynceus, Non tamen idcirco contemnas lippus inungi.'

^x *Alcibiadis superficie pulcherrimum corpus*] Alcibiades non fuit 'mulier pulcherrima,' quemadmodum ait Thomas Angliens, auctor commentariorum Boëthii, sed imperator Atheniensium, ingenio præstans, et corpore pulcherrimus, qui vitiis primum, deinde, docente Socrate, virtutibus studuit.

^y *Oculorum . . . infirmitas*] Si enim tanta esset oculorum perspicacitas, ut etiam viscera iisdem paterent, cor-

pus, propter majorem deformium quam formosarum partium multitudinem, deforme potius quam formosum haberetur: et eo quidem certius, quod pulchritudo non nisi integra perfectione, deformitas vel minimo defectu oriatur.

^z *Triduanæ febris igniculo*] Quæcumque enim fuerit corporis amplitudo, quodcumque robur, quæcumque agilitas, quæcumque pulchritudo, hæc corpore per triduum æstu febrique jactato evanescent. Usque adeo verum est rationem summi boni, quod homo naturaliter cognoscit appetitque, non versari in ullo ex prædictis bonis, quibus homines falsa assumptione ducti adhærent.

METRUM VIII.

EHEU, quam miseros tramite devio ^s

Abducit ignorantia! ^a

Non aurum in viridi quæritis arbore, ^b

Nec vite gemmas carpitis; ^c

Non altis laqueos ^d montibus abditis, 5

Ut pisce ditetis dapes;

Nec, vobis capreas si libeat sequi,

Tyrrhena captatis vada. ^e

Heu qualis ignoratio avertit vos infelices a via recta aberrantes! Non quæritis aurum in arbore viridi, neque accipitis uniones ex vinea. Non absconditis retia in montibus altis, ut addatis piscem epulis. Neque ingredimini mare Tyrrhenum, si

////////

8 *Eheu, quæ miseros tramite devios Delph. et Hack.*

NOTÆ

^a *Tramite devio Abducit ignorantia]* Errant quidem homines præcipiti assumptione putantes summum bonum versari in divitiis, voluptatibus corporis, et ceteris ejusmodi, ut sæpius dictum est: sed causa istius erroris ignorantia est: ut enim, præsertim in Philosophia, cognitio clara et distincta ita est veritatis regula, ut si hanc sequamur, nunquam erremus; sic ignorantia ita est erroris principium, ut nunquam erremus, nisi quia ignoramus.

^b *Non aurum in viridi quæritis arbore]* Aurum in visceribus terræ, non in arboribus, præsertim virentibus, generari solet, quod nec semen auri huc adduci, nec adductum formari possit.

^c *Nec vite gemmas carpitis]* Uniones in terris aut in aquis, non in plantis consueverunt reperiri, propter prædictam de auro rationem.

^d *Non altis laqueos, &c.]* Homines non piscantur in aëre, nec apros venantur in mari. Hæc ab omni ho-

minum cogitatione adeo aliena sunt, ut adagii loco usurpentur ‘ad significandos eos,’ inquit Erasmus, ‘qui præpostere ibi quærunt aliquid, ubi ne sperari quidem possit: ut si quis in magistratibus vitam tranquillam, in voluptatibus beatam, in opibus felicem quærat. Itaque Libanus servus (apud Plautum in *Asinaria*) ab hero suo Demæneto jussus, ut uxorem ipsius argento defraudaret, significans nulla ratione fieri posse, ut a muliere tenacissima quicquam auferretur: Jube, inquit, una me opera piscari in aëre, venari autem jaculo in medio mari.’

^e *Tyrrhena . . . vada]* Mare Tyrrhenum: est autem illa maris Mediterranei pars, quæ Meridionale Italiæ latus, sicut sinus Adriaticus Septentrionale alluit: unde hoc superum, illud inferum mare vocatur. De hoc loquitur Virgil. 1. *Æn.* vs. 71. ‘Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.’

Ipsos quinetiam fluctibus abditos
 Norunt recessus æquoris, 10
 Quæ gemmis niveis unda feracior,
 Vel quæ rubentis purpuræ :^f
 Nec non quæ tenero pisce, vel asperis
 Præstent echinis^g littora.
 Sed quonam lateat, quod cupiunt bonum, 15
 Nescire cæci sustinent :
 Et quod stelliferum trans abiit polum,^h
 Tellure demersi petunt.ⁱ

vultis venari capreas. Immo vero homines cognoscunt ipsos secessus maris absconditos aquis : cognoscunt quænam aqua abundantior sit unionum candidorum, aut quænam abundantior purpuræ rubræ : cognoscunt quænam maria antecellant piscibus mollibus, aut echinis crustatis. At cæci homines non indignantur se ignorare, ubinam occultetur bonum, quod desiderant ; quodque transcendit Olympum stellantem,

NOTE

^f *Gemmis . . . feracior, Vel quæ rubentis purpuræ]* Valla quidem ait rarum esse duos casus, licet ab eodem seorsum regi possint, cum eodem simul conjungi : ut hic conjunguntur, ‘gemmis et purpuræ feracior :’ id tamen vitiosum non est ; quod in Syntaxi, quam figuratam vocant, non tam voces conjungantur, quam earum sensus. Sic Tullio dicitur : ‘eminentum aureis et pluris.’ Est vero purpura proprie conchæ genus, cujus liquore vestes olim tingebantur : hunc liquorem nigrantis rosæ colore subluere docet Plinius l. ix. c. 36. unde nunc vocatur ‘rubens :’ cæruleus tamen, violaceus, et quicumque formosus color non raro dicitur purpureus : sic fluctus, violæ, et generatim flores omnes vocantur purpurei : sicut jam dictum est.

^g *Quæ tenero pisce, vel asperis Præstent echinis]* Quemadmodum canente Virgilio, ‘non omnis fert omnia tellus,’ sic non omnia littora omnes ferunt pisces ; illic molles, hic felicius veniunt crustati pisces. Echinus generatim est bestia asperis undique

capillis armata : hinc propter quandam similitudinem spinosum castaneæ operculum, nec non etiam asperum quoddam architecturæ opus appellatur ‘echinus.’ Sed bestia, quæ vocatur echinus, alia est terrestris, alia marina. Echinus terrestris capite pedibusque implexis globi speciem ita induit aliquando, ut anteriores posterioresque ejus partes distinguere non possint. Marinus autem echinus, judicio ipsius Aristotelis, in cibum apponi solet : Thomas Anglicus hic piscem hunc male vocat ‘remoram,’ quæ dicitur ‘echeneis,’ deceptus videlicet similitudine vocabulorum : melius Horatius Satyr. l. ii. Sat. 4. ‘Sed non omne mare est generosæ fertile testæ. Murice Baiano melior Lucrina Peloris : Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini ; Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.’

^h *Stelliferum trans abiit polum]* Est enim Deus.

ⁱ *Tellure demersi petunt]* In rebus caducis ‘animus ex altissimo domicilio depressus et quasi demersus in

Quid dignum stolidis mentibus imprecer ? ^k

Opes, honores ambiant, ^l

20

Et cum falsa gravi mole paraverint,

Tum vera cognoscant bona. ^m

illud in terris involuti quærunt. Quid infausti petam, dignum stultis mentibus? Utinam quærant undique divitias et honores, cumque accumulaverint bona falsa magno labore, tum agnoscant bona vera.

NOTÆ

terram,' ut loquitur Tullius, falsa assumptione putat versari summum bonum.

^k *Quid . . . imprecer*] Imprecari est aliquid mali in caput alicujus precari. Sic Virgil. iv. Æneid. vs. 628. 'Littora littoribus contraria, fluctibus undas Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.'

^l *Opes, honores ambiant*] Circumeundo supplicent: ambio enim dicitur ab ambe, circum, et eo; quod Romani undique irent populorum aut etiam judicum captaturi suffragia: et hoc est malum, quod Philosophia in caput hominum stolidorum precatur: sed quia non decet Philosophiam, magistram illam virtutum, imprecare malum, nisi propter bonum, quod ex hoc oriri possit, addit,

^m *Et cum falsa . . . paraverint, Tum*

vera cognoscant bona] Exemplo scilicet Solomonis, qui postquam omnibus prædictis bonis impiam operam dedisset, tandem aliquando ad Deum rediit, exclamans, 'vanitas vanitatum, et omnia vanitas.' 'Gravi mole' interpretamur magno labore: nam, ut puto me jam monuisse, 'moles' primum dicitur de corporibus, quæ ob insitam plurimarum partium quietem difficulter moveri possunt: unde non inepte moles derivatur a Græco *μοχλεύω*, vectibus summoveo: hinc lapis ingens dici solet molaris: hinc etiam moliri idem est quod viribus collectis aliquid movere. Deinde moles propter quandam similitudinem dicitur de omni negotio difficili: sicut Virg. i. Æn. vs. 37. 'Tantæ molis erat Romanam condere gentem.'

PROSA IX.

HACTENUS ⁿ mendacis formam felicitatis ostendisse

NOTÆ

ⁿ *Hactenus*] i. Quidem Philosophia nunc utitur transitione, cujus frequens est et utilis usus apud Oratores et Poëtās. Sic Tullius: 'quoniam,' inquit, 'de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.' Sic Virgil. ii.

Georg. vs. i. 'Hactenus arborum cultus et sidera cæli; Nunc te, Bacche, canam, nec non sylvestria tecum Virgulta, et prolem tarde crescentis olivæ.'

suffecerit; quam si perspicaciter ⁹ ° intuearis, ¹⁰ ordo est deinceps, quæ sit vera monstrare. Atqui video, inquam, ⁿ nec opibus sufficientiam, nec regnis potentiam, nec reverentiam dignitatibus, nec celebritatem gloria, ¹¹ nec lætitiā voluptatibus posse contingere. An etiam causas cur id ita sit, deprehendisti? ¹² ° Tenui quidem veluti rimula ^p mihi videor intueri: sed ex te ^q cognoscere apertius malim. ¹³ Atqui promptissima ratio est. ^r Quod enim simplex est, ^p indivisumque natura, id error humanus separat, et a vero atque perfecto, ad falsum imperfectumque traducit. An tu arbitraris, quod nihilo indigeat, egere potentia? Minime, inquam. ^s Recte tu quidem: ^t nam si quid est quod in ulla re imbecillioris valentiæ ^u sit, in hac præsidio necesse est egeat alieno. Ita est, inquam. ^v Igitur sufficientiæ potentiæque una est eademque natura. Sic videtur. Quod vero hujusmodi sit, spernendumne esse censes, an contra rerum omnium veneratione dignissimum? At hoc, inquam,

ⁿ Ego Boëthius. ^o Inquit Philosophia. ^p Inquit Boëthius. ^q O Philosophia. ^r Inquit Philosophia. ^s Ego Boëthius. ^t Inquit Philosophia. ^u Virtutis. ^v Ego Boëthius.

9 'Meus: si veraciter.' Bernart.—10 *Intueris Delphi.* et Hack.—11 'Malim: celebritati gloriam.' Bernart.—12 Ms. Rittersh. *An etiam causas, cur ita sit, dep.*—13 *Malim apertius* Delphi. Hack.—14 *Quid igitur?* edd. eædem.—15

NOTE

° *Perspicaciter*] An vox ista Latina est? dicerem, *perspicue, evidenter*.

^p *Quod enim simplex est, &c.*] II. Philosophia proponit, copiam, potentiam, et cetera ejusmodi esse modos summi boni, non partes, ut vulgo putantur: quare ut hæc et sequentia intelligantur, animadvertendum discrimen quod occurrit inter partem, et modum. In hoc autem differunt, quod pars possit, modus non possit, sua seorsum idea clare et distincte cogitari. Sic mens et corpus sunt partes hominis, quod mens sine corpore, et corpus sine mente, sua quodlibet idea clare et distincte cogitari possit. Sic

figura, quies, et motus sunt modi corporis, quod neque figura, neque quies, neque motus possit clare et distincte cogitari, non cogitato corpore. Sic etiam notio et voluntas, quarum neutra potest, non cogitata mente, clare et distincte cogitari, sunt modi mentis. Atqui prædicta bona, quæ homines falsa assumptione tribuunt rebus creatis, non possunt clare et distincte cogitari non cogitata aliqua re superiori, videlicet Deo, ut seorsum Philosophia probat, et quidem ita evidenter, ut nulla alia interpretatione videatur indigere.

ne dubitari quidem potest. Addamus igitur sufficientiæ, potentiæque reverentiam, ut hæc tria unum esse judicemus. Addamus, siquidem vera volumus confiteri. Quid vero,¹⁴ inquit, obscurumne hoc, atque ignobile censes esse, an omni celebritate clarissimum? Considera vero, ne quod nihilo indigere, quod potentissimum, quod honore dignissimum esse concessum est, egere claritudine, quam sibi præstare non possit, atque ob id aliqua ex parte videatur abjectius. Non possum, inquam,¹⁵ quin hoc uti est, ita etiam celeberrimum esse confitear. Consequens igitur est ut claritudinem superioribus tribus nihil differre fateamur. Consequitur, inquam. Quod igitur nullius egeat alieni, quod suis cuncta viribus possit, quod sit clarum atque reverendum, nonne hoc etiam constat esse lætissimum? Sed unde huic, inquam, tali mœror ullus obrepat, ne cogitare quidem possum: ¹⁶ quare plenum est lætitiæ, siquidem superiora manebunt, necesse est confiteri. Atqui illud quoque per eadem necessarium est, sufficientiæ, potentiæ, claritudinis, reverentiæ, jucunditatis, nomina quidem esse diversa, nullo vero modo discrepare substantiam.¹⁷ Necesse est, inquam. Hoc igitur quod est unum simplexque natura, pravitas humana ¹⁸ dispertit, et, dum rei quæ partibus caret, partem conatur adipisci, nec portionem, quæ nulla est, nec ipsam, quam minime affectat, assequitur. Quonam, inquam, modo? Qui divitias,¹⁶ inquit, petit penuriæ fuga, de potentia nihil laborat: vilis obscurusque esse mavult, multas etiam sibi naturales quoque subtrahit voluptates, ne pecuniam quam paravit, amittat. Sed hoc modo ne ¹⁷ sufficientia quidem contigit ¹⁸ ei, quem valentia ¹⁹ deserit, quem molestia pungit, quem vilitas abjicit, quem recondit obscuritas. Qui vero solum posse desiderat: profligat ¹⁹

¹⁴ Nulla tristitia videtur inesse posse rei, quæ ejusmodi est.
esse unicam rem pluribus affectam modis. ¹⁵ Male judicando.

¹⁶ Istia omnia
¹⁷ Vis.

Non possumus, inquam, Vulg. Mss. cum ed. Flor. et Norimb. Non possum, inquam.
—16 'Veteres duxere ad veri latebras: vulgata lectio confusa, nec sanæ mentis, Quid divitias.' Bernart. Ms. Rittersh. Qui divitias.—17 Nec ed. Hack.—18 Contingit eadem ed. et Delph.—19 'Meus cod. profligit.'

opes, despicit voluptates, honoremque potentia carentem, gloriam quoque nihili pendit. Sed huic quoque ²⁰ quam multa deficient, vides. Fit enim ut aliquando necessariis egeat, ut anxietatibus mordeatur; cumque hæc depellere nequeat, etiam id quod maxime petebat, potens esse desistit.¹ Similiter ratiocinari de honoribus, gloria, voluptatibus licet. Nam cum unumquodque horum idem quod cetera, sit,^a quisquis horum aliquid sine ceteris petit, ne illud quidem quod desiderat, apprehendit. Quid igitur? inquam. Si quis ² cuncta simul cupiat adipisci, summam quidem ille beatitudinis velit: sed num in his eam reperi-
 et quæ demonstravimus, id quod pollicentur, non posse conferre? Minime, inquam. In his igitur quæ singula quæque³ expetendorum præstare creduntur, beatitudo nullo modo investiganda est. Fateor, inquam, et hoc nihil dici verius potest. Habes igitur, inquit, et formam falsæ felicitatis, et causas: deflecte nunc in adversum mentis intuitum;^b ibi enim veram, quam promisimus, statim videbis. Atqui hæc, inquam, vel cæco perspicua est eamque tu paulo ante monstrasti, dum falsæ beatitudinis causas⁴ aperire conabar.⁵ Nam, ni fallor, ea vera est et perfecta felicitas, quæ sufficientem, potentem, reverendum, celebrem, lætumque perficiat. Atque ut me interius animadvertisse^c cognoscas, quæ unum horum, quoniam idem cuncta sunt, veraciter præstare potest, hanc esse plenam beatitudinem sine ambiguitate cognosco. O te, alumne, hac opinione felicem sentio,⁶ siquidem hoc, inquit, adjeceris. Quidnam? inquam. Essene aliquid in his

^a *Unica res pluribus modis se habens. mentis attentione.*

^b *Cogita contrarium.*

^c *Ipsa*

Bernart.—20 Ms. Erfurt. item Edd. Norimb. Flor. Delph. et Hack. *Sed hunc quoque.*—1 Mss. cum edd. prædictis: *potens esse desistat.*—2 Sic locum. hunc restituit Vallinus ex conjectura, quam postea libri confirmarunt.—3 ‘Nonne melius Mss. ? quæ singula quædam.’ Bernart.—4 ‘Dum falsas causas aperire conabar.’ Prætuli jure quod in scriptis: *dum falsæ beatitudinis causas.* Idem. Mss. cum edd. Norimb. Flor. et Hack: *dum falsæ causas.*—5 Thuan. secundus: *conaris.*—6 ‘Mss. et ed. Flor. [Delph. et Hack.] non habent voculam *sentio*: et, ni fallor, melius.’ Sitzm.

mortalibus caducisque rebus putas quod hujusmodi statum possit asferre? Minime, inquam, puto; idque a te, nihil ut amplius desideretur, ostensum est. Hæc igitur vel imagines veri boni, vel imperfecta quædam dare bona mortalibus videntur: verum autem atque perfectum bonum conferre non possunt. Assentior, inquam. Quoniam igitur agnovisti, quæ vera illa sit, quæ autem beatitudinem mentiantur, nunc superest ut unde veram hanc petere possis, agnoscas. Id quidem, inquam, jam dudum vehementer expecto. Sed cum, uti in *Timæo* Platoni, inquit, nostro placet,⁹ in minimis quoque rebus divinum præsidium debeat implorari; quid nunc faciendum censes ut illius summi boni sedem reperire mereamur? Invocandum, inquam, rerum omnium patrem, quo prætermisso, nullum rite fundatur exordium. Recte, inquit; ac simul ita modulata est:

NOTÆ

⁹ *Uti in Timæo Platoni, inquit, nostro placet*] Timæus inter sua Carmina hoc retulit Pythagoræ præceptum, ‘Finem dein ante precatus Numina, opus facito.’ Ex quo Plato ait in libro qui inscribitur ‘Timæus:’

‘omnes qui vel minimam sanæ mentis particulam habent, cum aliquid sive parvum sive magnum aggrediuntur, semper solent Deum invocare:’ quo nihil melius dici, fieri, cogitari potest.

METRUM IX.

O^r QUI perpetua mundum ratione gubernas,

O Creator cæli et terræ, qui regis mundum lege immutabili, qui imperas tempus

NOTÆ

^r *O*] Est hæc precatio et Philosophiæ et materiæ tractandæ dignissima. Est quidem precatio; cogitatio scilicet mentis aliquid recte desideratum petentis a Deo: hinc quæ a S. Thoma 1. 2. q. 83. at. 17. probantur esse precationis partes, videlicet ‘ascensus intellectus in Deum; gra-

tiarum actio; et petitio,’ hæc hic animadvertuntur: ‘O’ enim interjectio ut admirantis sic invocantis, notat primum; enumeratio rerum conditarum, et modorum quibus reguntur, secundum; lux rogata, tertium. Est etiam precatio hæc Philosophiæ dignissima: cum enim Philosophia sit

Terrarum cœlique sator,* qui tempus ab ævo
Ire jubes,¹ stabilisque manens das cuncta moveri;^u

fluere a primæ ætate mundi, et constanter immotus facis omnia moveri, quem causæ

NOTE

naturale lumen, tenebris sensim recedentibus, elucens, nihil aliud nunc petitur, quam aliquod Philosophiæ incrementum. Est denique eadem precatio materiæ nunc tractandæ dignissima: ut enim decet mentem sui finis notionem rogare, sic decet hanc notionem rogare mundi Conditorum, quippe qui et prima causa et primus doctor ejusdem mentis est. 'Nolite putare,' inquit S. August. in Joan. 'quenquam hominem aliquid discere ab homine; admonere possumus per strepitum vocis nostræ: si non sit intus qui doceat, inanis fit strepitus noster.'

* *Terrarum cœlique sator*] Philosophia precatur Creatorem mundi: sator enim sive seminator primum est ille, qui parato effecti semine sive materia ejusdem effecti auctor est; qua ratione 'mundus ipse,' judice Tullio II. de Nat. 'omnium rerum sator et seminator est,' deinde est quicumque auctor: Deus autem est primus auctor cœli et terræ. Virg. I. Æn. vs. 258. 'Olli subridens hominum sator atque Deorum.' Sed quod Deus sit mundi creator, propterea mundus legibus a Deo constitutis regitur: unde nunc dicitur: 'perpetua mundum ratione gubernas.'

¹ *Tempus ab ævo Ire jubes*] Differunt apud Philosophos æternitas, ævum, et tempus; quæ dicuntur quædam genera diuturnitatis, sive, ut loquuntur, durationis, Gallice *durée*, quæ nihil est aliud, quam perseverantia rei existentis. Æternitas est rei sine principio et sine fine existentis, nimirum Dei. Ævum est rei

sine fine quidem, sed non sine principio existentis: nimirum rei creatæ, qualis est mens et corpus, quorum nulla est nisi exterior causa: hoc enim et illa a Deo aliquando creata æternum perseverabunt. Tempus est rei nec sine principio nec sine fine existentis: formæ videlicet corporeæ, qualis est forma bestiæ, forma plantæ, et forma corporum inanimatorum: hæc enim formæ ut fugatis contrariis aliquando incœperunt, ita aliquando a contrariis formis fugatæ evanescent. Atqui vix materia mundi facta est ævum habitura, cum hæc quibusdam formis per aliquod tempus duraturis juxta leges divina voluntate sancitas, affecta fuit: quamobrem Deus 'tempus ab ævo Ire jubet.'

^u *Stabilisque manens das cuncta moveri*] Deus etenim immotus omnia movet. Primum quidem omnia quæ moventur, a Deo moveantur necesse est: cum enim motus nihil sit aliud, quam corpus quod sua extremitate extremitatem tangit majorem, ab eo habent omnia ut moveantur, a quo habent quod et extremitatibus circumscribantur, et extremitatibus suis majores tangant extremitates: sed id non possunt habere nisi ab eo, a quo ut creantur sic conservantur, ejusmodi est solus Deus. Deinde Deus movendo omnia immotus manet: siquidem Deus est mens perfectissima. Malachiæ 3. 'Ego Dominus et non mutor:' Jacobi I. 'apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.'

Quem non externæ pepulerunt fingere causæ^v
 Materiæ fluitantis opus,^w verum insita summi 5
 Forma boni,^x livore carens: tu cuncta superno
 Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipse
 Mundum mente gerens, similique in⁷ imagine formans,

exteriores non induxerunt ad formandam machinam materiæ motæ, sed potius species tibi insita summi boni, expers invidiæ: tu producis omnia ab exemplari summo, habens in mente mundum præclarum ipse præclarissimus, quem mundum simili

7 Vocula in omittitur in ed. Delph. Vid. Not. inf.

NOTÆ

^v *Non externæ pepulerunt fingere causæ*] Philosophis vulgo quatuor sunt causæ, nimirum finis, efficiens, materia, et forma; quarum duæ priores, exteriores; duæ vero posteriores, interiores appellantur. Corpora quæ vocant physica, cujusmodi est cælum et terra, et interiores et exteriores habent causas; mentes creatæ non habent quidem interiores, sed habent exteriores. Deus vero neque interiores neque exteriores habet: unde neque fine neque efficiente pelli potuit ad creandum mundum; sive

^w *Materiæ fluitantis opus*] Mundus quippe recte dicitur 'materia fluitans.' 'Materia' quidem, cum Mundus sit res quoquoersus extensa, cujusmodi est materia. 'Fluitans' vero, quandoquidem cælum, terra, et cetera corpora, ex quibus constat Mundus, perpetuis motibus eientur, si non ratione omnium, saltem ratione plurium suarum partium.

^x *Verum insita summi Forma boni*] Licet Dei natura simplex sit et uniusmodi, non solum quatenus est expers partium, instar cujuslibet alterius mentis, sed etiam quatenus ne pluribus quidem cogitationibus sibi succedentibus afficitur, mens tamen humana, utpote Deo comprehendendo impar, Deum veluti quibusdam affec-

tum cogitationibus, adeoque formis, idea nimirum et voluntate cogitat: adeo ut nulla alia sit causa 'materiæ fluitantis,' præter ideam et voluntatem Dei: hæc rationem habent non solum finis, et efficientis, verum etiam exemplaris causæ. S. Thomas 1. p. q. 15. a. 1. 'Mundus,' inquit, 'non est casu factus, sed est factus a Deo per intellectum agente, unde necesse est quod in mente divina sit forma, ad similitudinem cujus Mundus est factus, et in hoc consistit ratio ideæ. . . Deus secundum essentiam suam est similitudo omnium rerum: unde idea in Deo nihil est aliud, quam Dei essentia.' Quod autem Deum, ad creandum mundum, 'externæ non pepulerunt causæ, sed insita summi boni forma,' sive infinita Dei sapientia et voluntas, propterea recte Deus dicitur 'livore carens:' cum enim, effectu pro eausa posito, livor hic nihil sit aliud quam invidia, ille recte dicitur livore carere, qui non habet, cui invidere possit: Deus autem (utpote summum bonum) a quo et propter quem Mundus factus est, non habet, cui invidere possit: quandoquidem summo bono melius nihil excogitari potest. Hinc etiam Deus 'cuncta superno Ducit ab exemplo,' videlicet a divina idea et voluntate, quæ cum sit Deus, hac nihil superius

Perfectasque iubens perfectum absolvere partes.^y

Tu numeris elementa ligas,^z ut frigora flammis, 10

Arida convenient liquidis : ne purior ignis

Evolet, aut mersas deducant pondera terras.

imagine formas, et præcipis eundem perfectum perficere suas partes. Tu concilias elementa talibus modis, ut frigida cum calidis, et sicca cum liquidis convenient, ne ignis purior sursum abeat, aut gravitas ferat deorsum terram depressam. Tu con-

NOTÆ

esse potest. Hinc Dens ‘Mundum mente gerit, similique imagine format.’ S. August. lib. LXXXIII. qq. q. 46. ‘singula propriis sunt creata rationibus. Has autem rationes ubi arbitrandum est esse nisi in ipsa mente creatoris? Non enim extra se quicquam positum intuebatur, ut secundum id constitueret quod constituerat, nam hoc opinari sacrilegum est.’ Nonnulli putant hic legendum *similique in imagine* propter versum. Sed a pluribus omittitur vox illa, *in*, qua sublata rectius significabitur, ideam esse modum, quo Deus Mundum format, et stabit versus, ut apud Virgil. 1. Georg. vs. 281. ‘Ter sunt conati imponere Pelio Ossam.’

^y *Perfectasque iubens perfectum absolvere partes*] Ut enim divina sapientia, divinaque voluntate Mundus primo formatus est; sic eadem divina sapientia et voluntate Mundus perfectus suas partes perfectas videtur absolvere, servatis scilicet quibusdam legibus corporum divinitus constitutis. Sic ex eo quod materia, ratione quarundam partium, ab initio fuerit in orbem mota, servatis quibusdam legibus motus, oriri potuerunt primum quidem elementa, deinde generalis quædam anima Universi, postea peculiare quædam animæ corporeæ, de quibus omnibus deinceps tractabitur.

^z *Tu numeris elementa ligas*] 1. Agitur de elementis: quæ enim corpora ex ‘materia fluitante’ primum oriun-

tur, hæc vocantur elementa, quoniam ex his insitis reliqua corpora, quæ propterea dicuntur ‘mista,’ componuntur: hæc autem elementa cum multitudine, tum etiam qualitatibus sive modis ita inter se aptantur, ut et frigida cum calidis, et dura cum liquidis convenient, nec levia a gravibus inani quodam hiatu separentur: ubi Philosophia videtur facere mentionem qualitatum, quas Philosophi vulgo agnoscunt in elementis, quasque minus Latine vocant ‘alterativas’ et ‘motrices.’ ‘Alterativæ,’ inquit, ‘sunt calor et frigus, siccitas et humiditas,’ quæ significantur his verbis, ‘ut frigora flammis, Arida convenient liquidis.’ ‘Motrices vero sunt levitas et gravitas,’ quarum effecta merito hic timerentur, nisi elementa miro quodam modo a Deo certis locis continerentur; præsertim juxta vulgatam Peripateticorum opinionem. Si enim, ut Peripatetici optant, quatuor hæc elementa, nimirum ignis, ær, aqua, et terra, sive appetitu, sive inclinatione, sive qualitate naturali ita afficiantur, ut ær et ignis sursum sua levitate, aqua et terra deorsum sua gravitate tendant, quid obstat, nisi Deus perpetuo quodam miraculo, quin quatuor hæc elementa, quantumlibet permista, tandem aliquando a se invicem liberata, si non intercepto quodam inani hiatu, saltem suis quæque locis contineantur: quemadmodum aqua et oleum, quantumlibet permista, ita a sese in-

**Tu triplicis mediam naturæ^a cuncta moventem
Connectens animam per consona membra resolvīs.**

jungens animam inter mentes insensiles et corpora sensilia mediam, moventemque omnia, distribuis eandem per membra consentanea, quæ anima instar corporis liquidi

NOTÆ

vicem liberantur, ut aqua deorsum subjiciatur, oleum vero sursum emineat: quamobrem recte Philosophia addit: 'ne purior ignis Evolet, aut mersas deducant pondera terras.'

^a *Tu triplicis mediam naturæ, &c.]*

II. Agitur de spiritu Universi, qui, positus ipsis naturæ legibus, statim post producta Mundi elementa nasci debet. Hic autem spiritus, de quo plura diximus in physica, merito hic dicitur, 1. 'anima,' 2. 'triplicis naturæ media,' 3. 'cuncta movere,' 4. 'a Deo connecti,' 5. 'per consona membra resolvī,' 6. 'secta circuire,' primum quidem per majores, deinde per minores mundi vortices, et tandem ad suum reverti principium, ut hoc exemplo demonstretur, hominem, qui a Deo tanquam a principio processit, ad Deum tanquam ad finem, facto quodam circuitu, revocandum esse: quæ omnia postquam exposita fuerint, 'illa suscepti operis pars,' non erit, sicut Vallino videtur, 'difficillima.' Primum quidem spiritus ille Universi agnoscitur non solum a sacris auctoribus Ecclesiastæ 1. 'Iustrans universa in circuitu pergit spiritus et in circulos suos revertitur,' sed etiam a profanis, ut Platone, Aristotele, pluribusque aliis: citabo unum Virgilium, qui VI. *Æneid.* vs. 724. canit, 'Principio cælum, ac terras, camposque liquentes, Lucen-temque globum Lunæ, Titaniaque astra Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agit molem, et magno se corpore miscet. Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantium, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. Ignens

est ollis vigor et cælestis origo Seminibus: quantum non noxia corpora tardant, Terrenique liebetant artus, moribundaque membra. Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque: nec auras Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.' Deinde idem spiritus recte dicitur 'anima: cum enim 'anima' dicatur ab 'animus,' hic ab *άνεμος* ventus; cumque ventus quædam sit occulta plurium motuum causa; propterea usus obtinuit, ut insitum occultumque perennis et continuatæ motionis principium vocaretur 'anima: prædictus autem spiritus ita se habet, non solum in plantis et hestis, sed in ipso quoque homine, in quo mens, sine illo spiritu famulante, manus et pedes ad nutum movere non potest. Præterea hæc anima dicitur 'triplicis naturæ media: non quod ex insitis tribus elementis constet, quemadmodum putare possent illi Philosophi, quos ex arte vocant Chymicos, aut alii quos propter ducem appellant Cartesianos, quibus tria sunt Mundi elementa, sed potius quod ex tribus rebus, quas naturali lumine cognoscere possumus, hæc anima una sit, et quidem media: quandoquidem hæc media est inter mentem insensilem, et corpus sensile; ut et, instar corporis sensibilis, sit res quoquoversus extensa, capax figuræ, quietis, et motus, et, instar mentis insensibilis, sensum fugiens pluriumque effectorum principium: propterea a Virgilio supra vocatur 'spiritus' et 'mens,' Hic enim dici potuit 'anima media triplicis naturæ,' sicut lib. II. Pr. 3. dicitur 'duorum medius Consulum;'

Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes, 15
 In semet reditura meat, mentemque profundam
 Circuit, et simili convertit imagine cælum.

dirisa in minutas partes, postquam perfecit duplicem circuitum, per suum corpus iterum movetur, reversura in semetipsam, et circuit unum infimam, et circumagitur

NOTÆ

et a Cicerone, 'duorum fratrum medius;' et ab Horatio 'belli pacisque medius;' potuitque anima illa hanc 'triplicis naturæ' enumerationem instar partis subire, quemadmodum Capua subivit ternum maximarum urbium numerum, ejus tamen numeri ipsa fuerit pars: 'Capua,' inquit Florus supra citatus, 'quondam inter tres maximas Romam Carthaginemque numerata.' Insuper ista anima perhibetur 'cuncta movere:' non quod cuncta corpora ab hac anima moveantur: plura enim solida sunt, quorum idcirco partes quiescunt: sed quod nulla corpora, nisi hac anima movente, moveantur: sic Joan. 1. 'omnia per Deum facta' dicuntur, non quod omnia simul facta fuerint a Deo, sed quod quæcumque facta sunt, hæc non nisi ab ipso Deo facta sint. Scilicet ut videmus quædam corpora sensilia moveri ab aliis corporibus sensilibus, v. g. baculum a manu, sic hæc sensilia ab insensilibus, v. g. manum a spiritibus, commoveri conjicimus, a notis ad minus nota progressi: donec aliquod primum invenerimus corpus quod ab ipso Deo moveatur, juxta illud Philosophorum effatum: corpus quod movetur, ab alio moveretur necesse est. Adde quod eadem anima dicitur a Deo 'connecti:' cum enim corpus non moveat nisi contactu, hæc anima non posset movere, nisi cum corpore movendo connecteretur: connectitur autem a Deo, a quo primum facta movetur, iis, quas ipse Deus constituit, naturæ legibus. Quinetiam hæc ani-

ma divinitus 'per consona membra resolvitur:' Resolvitur, inquam, per membra: anima enim illa corpus est liquidissimum, ejus partes ut moventur, sic in varia loca resolutæ varia subeunt corporis informati membra. Sed membra hæc sunt consona, sive convenientia, cum inter se, tum cum ipsa anima, a qua movenda sunt: ut scilicet minora primum ab anima, deinde majora et a minoribus et ab ipsa quoque anima moveantur: sic sal a mari, navis ab utroque contrita fatiscit. Immo prædicta anima 'secta circuit,' ita ut finem jungens principio suæ motionis, 'motum' videatur 'glomerare in orbem;' *en faire comme un ploton de fil*: glomus enim Gallice est *un ploton de fil*. Est quidem illa anima secta: quia, instar aquæ, æcris, et ipsius ignis, liquida, est congeries plurimum corpuseulorum, quæ, ut moventur, sic separantur a sese invicem. At ipsa anima 'circuit' per corpus, in quo reperitur: quoniam generatim corpus omne, qua minus resistitur, suum continuat motum: sic succus arboris ad summum potius arboris verticem ascendit, quam per tenuiorem corticem exeat: sed eidem animæ, corporibus diversis undique resistantibus, facilis est intra suum corpus circuire; quam extra idem corpus egredi. Eccl. 1. 'Lustrans universa,' inquit Spiritus Sanctus, 'in circuitu pergit spiritus, et in circuitos suos revertitur:' quare, ut nunc dicitur, hæc anima 'in semet reditura meat.' Verum hæc anima, habita ratione machinæ, quam informat,

Tu causis animas paribus, vitasque minores^b
 Provehis, et levibus sublimes curribus aptans
 In cœlum terramque seris : quas lege benigna
 Ad te conversas reduci facis igne reverti.

20

cœlum forma uniusmodi. Tu producis animas et vitas minores simili modo, accommodansque altis corporibus levibus, easdem disseminas per cœlum et terram ; quas animas blanda lege facis ad te conversas redire, instar ignis, ad locum unde venerat,

NOTÆ

duplicis est generis : major una, quæ per maiorem mundi vorticem, altera minor, quæ per minorem ejusdem mundi vorticem diffusa circuit : atque inter minores una est, circa quam cœlum, veluti rota circa axem, convertitur, quamque nunc Philosophia ‘mentem profundam’ vocat ; ‘mentem’ quidem, sicut ipse Virgilius ‘mentem’ nominavit, quoniam hæc, instar mentis, insensile est motus principium : ‘profundam’ vero, quia centri locum habet : in globo autem nulla pars est centro profundior. Forte hæc machina, quæ profunda illa mente nunc significatur informari, terra est : quamvis enim nulla demonstratione probari possit terra esse mundi centrum, terra tamen dici potest centrum illius vorticis, quem incolimus : ita ut major anima circa terram ‘simili imagine convertat cœlum :’ nam aër saltem, qui sæpius tam apud sacros, quam apud profanos auctores vocatur cœlum, terram circuit, nec ab alio corpore quam ab isto spiritu aërem circumagi satis probabile est : sicut simili semper imagine converti videtur : licet enim in isto aëre sive cœlo nubes, imbres, ventique cogantur, constans tamen est et uniusmodi hujus cœli circa terram circuitus, constansque ejusdem cœruleus color, qui nihil est aliud, quam lumen obviis vaporibus exhalationibusque modificatum. At nisi profunda illa anima fuerit terra, alia erit ex minoribus animabus, de qui-

bus jam locutura est ipsa Philosophia.

^b *Causis animas paribus, vitasque minores*] III. Philosophia agit seorsum de animabus corporeis, quas dicit 1. ‘animas, vitasque minores ;’ 2. ‘causis paribus a Deo provectas ;’ 3. ‘levibus curribus aptatas ;’ 4. ‘per cœlum terramque dispersas ;’ 5. ‘ad cœlum conversas reverti.’ Primum agitur hic duntaxat de animabus corporeis, utpote quæ similes sunt spiritui, de quo statim agebatur, aut quædam illius portio : ut enim spiritus Universi, sic animæ hæc adducuntur in exemplum, ut his cognitis mens humana suis cogitationibus ad Deum, unde egressa est, revertatur. Deinde hæc vocantur ‘animæ, vitæque minores ;’ quod, minoribus machinis inclusæ, minores circuitus absolvant, ut in plantis, in bestiis, et in ipso homine : cum hoc tamen discrimine, quod in homine præter hunc spiritum corporeum, sit mens sive res cogitans, cui spiritus ille famulatur : quo fit ut spiritus ille corporeus, utpote formæ principali famulatus, in homine nomen dignitatemque animæ amittat, dicaturque propterea in homine una duntaxat esse anima, eaque ratione prædita. Virgil. iv. Georgic. vs. 220. ‘Esse apibus partem divinæ mentis et haustus Ætherios dixere : Denique namque ire per omnes Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum. Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum, Quemque sibi

Da, pater,^c augustam menti conscendere sedem,

Da fontem lustrare boni, da luce reperta

In te conspicuos animi defigere visus.

Disjice terrenæ nebulas et pondera molis,

25

Atque tuo splendore mica: tu namque serenum,^d

Tu requies tranquilla piis: ^e te cernere, finis,

regredientis. Da, pater, da menti nostræ assurgere in Solium tuum regale; da querere originem boni; da, lumine detecto, defigere in te claros conspectus mentis. Expelle nubem et gravitatem machinæ terrestris; et corusca tuo fulgore; nam tu serenitas es, tu quies tranquilla probis; et nostra de te notio finis; quod sis princi-

NOTE

tenues nascentem arcessere vitas.' Postea hæc minores animæ iisdem causis, quibus prædictus spiritus Universi, fiunt, videlicet ex eadem 'materia fluitante,' et ab ipso Deo, servatis iisdem naturæ legibus. Præterea eadem animæ dicuntur 'aptatæ levibus curribus,' hoc est, corporibus, quibus includuntur, quæque ipsæ movere et regere videntur, ut vector movere et regere currum solet: anima enim plantæ v. g. diversa est ab anima bestię: et anima bestię pro diversis bestiarum generibus iterum diversa est. Sic animæ apm, de quibus jam loquebatur Virgilius, dici possunt 'levibus curribus aptatæ.' Insuper his, prædictæ animæ 'per cælum terramque dispersæ' sunt: nam præterquam quod etiam in cælo stellifero forte occurrere potest similis quidam spiritus, qui per corpus in quo includitur prædictos circuitus agat; minores illæ animæ sunt in bestiis, quarum aliæ in terris, aliæ in cælo aërio vivunt. Tandem hæc animæ 'ad cælum conversæ revertuntur:' hæc enim animæ, utpote quæ generali corporum motorum lege, quæ nunc vocatur 'benigna,' qua minus resistitur, tendunt, in cælum, qua minus resistitur iisdem, nituntur: veluti 'igne reduci:' maxima quippe est similitudo inter has

animas et ignem: unde Virgilio prædictus spiritus appellatur 'igneus vigor.' Quoniam vero cælum habetur altissimum Dei domicilium; Matth. 5. 'non jurandum per cælum, quia thronus Dei est;' propterea Deus nunc dicitur 'facere has animas ad se conversas reverti:' et propterea nunc in exemplum adducuntur.

^c *Da, pater*] Sic vocatur Deus non solum a Christianis, sed etiam ab Ethnicis, ut jam notavimus. Hæc est autem petitio Philosophiæ, cujus gratia prædicta præmisit. Rogat vero Deum, ut hinc liberet mentem tenebris ab ipso corpore ortis: 'corpus enim,' Sap. 9. 'quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem:' inde vero informet cognitione summi boni, ejusque amore.

^d *Tu namque serenum*] Serenans mentes: ut, quemadmodum tempus serenum fingitur fugare nubes, sic Deus mentis tenebras pellat.

^e *Tu requies tranquilla piis*] Dans cogitationes tranquillas; iis nempe, qui, dante Deo, suo erga Deum officio funguntur.

Te cernere, finis] Mens humana eo fine a Deo creata est, ut cogitet, adeoque ut cognoscat, Deum; Joan. 17. 'Hæc est vita æterna, ut cognoscant te Deum verum.'

Principium,^f vector, dux, semita, terminus idem.

pium, vector, dux, via, et terminus.

NOTÆ

^f *Principium*] Non minus necessarium est, mentem nostram suum principium, quam semetipsam cognoscere: ut, videlicet, primi beneficii a suo conditore accepti non inmemor, se suaque eidem suo conditori devoteat. Deus autem ita mentis nostræ principium est, ut quamvis mens posset dubitare, utrum Deus foret principium corporum, eadem tamen, suæ tennitatis conscia, semper convincatur, se non ab alio quam ab ipso Deo fuisse creatam. Hinc Deus dixit Apocal. 1. ‘Ego sum α et ω , principium et finis.’

Vector] Quia Deus conservat nostram mentem: cum enim conservatio nihil sit aliud, quam continuata productio, Deus conservando nostram mentem, hanc videtur portare sive vehere. Ad Hebr. 1. Deus dicitur ‘portans omnia verbo virtutis suæ.’

Dux] Deus enim mentem humanam non tantum creat conservatque, sed eandem, etiam ab ortu, quibusdam informat cogitationibus, nimirum intelligentia et inclinatione, quas si, neglecto corporis impetu, mens ipsa sequatur, nunquam aberrabit.

Semita] Nam semita mentis alia in genere formæ, alia in genere causæ efficientis. Prior est cogitatio, qua mens a rebus caducis recedens ad Deum accedit. Sic Proverb. 4. ‘justorum semita, quasi lux splendens, procedit, et crescit usque ad perfectum diem.’ Posterior est ipse Deus, rectæ cogitationis auctor: sic Christus Joan. 14. ‘Ego,’ inquit, ‘sum via, et veritas, et vita.’

Terminus] Id vocatur terminus, ultra quod res, eodem finita, non diffunditur: sicut cæcis nationibus, rudis informisque lapis, ultra quem ager, hoc lapide finitus, non diffunditur, vocabatur ‘Dens Terminus.’ Atqui Deus est id ad quod mens humana cogitando diffundi debet; sed ultra quod eadem mens cogitando versari non potest. Joan. 6. ‘Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.’ Sicut autem omnia hæc recte dicuntur de Deo, ut jam expositum est, ita non male dicerentur de ipsa cognitione Dei, menti nostræ insita, quæ notatur his verbis, ‘Te cernere.’ Primo enim illa de Deo insita cognitio recte dicitur ‘finis:’ quoniam eo fine facti sumus a Deo, ut Deum ipsum cogitemus. Secundo eadem cognitio recte dicitur ‘principium;’ quia, ut omne nostrum bonum opus a bona nostra cogitatione, sic omnis nostra bona cogitatio ab ipsa Dei cognitione, velut a principio, oritur: ‘ignoti nulla cupido,’ quod vulgo dicunt. Tertia eadem Dei cognitio recte dicitur ‘vector,’ ‘dux,’ et ‘semita;’ quod hæc nostras cogitationes, nostrarque omnia tam dicta, quam facta, ad Deum videatur ferre, movere, et ducere. Denique hæc Dei nostra cognitio recte dicitur ‘terminus:’ siquidem comparata ea, qua defuncti frui speramus, perfecta Dei cognitione, veluti comparato vitæ nostræ termino quiescemus. Joan. 17. ‘Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.’

PROSA X.

QUONIAM igitur quæ sit imperfecti, quæ etiam perfecti boni forma, vidisti, nunc demonstrandum reor, quoniam hæc felicitatis perfectio constituta sit.^d In quo illud primum arbitror inquirendum, an aliquid⁸ hujusmodi bonum, quale paulo ante definisti, in rerum natura possit existere, ne nos præter rei subjectæ veritatem cassa^e cogitationis⁹ imago decipiat. Sed quin existat, sitque hoc veluti quidam omnium fons honorum, negari nequit.^g Omne enim quod imperfectum esse dicitur, id deminutione¹⁰ perfecti imperfectum esse perhibetur. Quo fit ut si in quolibet genere imperfectum quid esse videatur, in eo perfectum quoque aliquod¹¹ esse necesse sit. Etenim perfectione sublata, unde illud, quod imperfectum perhibetur, extiterit, ne fingi quidem potest. Neque enim a deminutis,¹² inconsummatisque^f natura rerum cepit exordium, sed ab integris, absolutisque procedens, in hæc extrema atque efflocta^g dilabitur. Quod si, uti paulo ante monstravimus,¹³ est quædam boni fragilis imperfecta felicitas; esse aliquam solidam, perfectamque,^h non potest dubitari. Firmissime,

^d Cognito modo tam imperfecti, quam perfecti boni, demonstranda est res illa quæ sit summe bona. ^e Inanis. ^f Imperfectis. ^g Debilia.
^h Felicitatem.

8 Aliquod Delph. et Hack.—9 Mss. cognitionis.—10 Ms. Erfurt. et ed. Norimb. id in minutione. Veteres: id imminutione.—11 Aliquid ed. Hack.—12 Mss. Neque ab diminutis. Thuan. prius: ab imminutis: uterque Viet. et Reg. deminutis. edd. Delph. et Hack. ab diminutis.—13 Mss. Rittersh. memoravimus.

NOTÆ

g Quin existat...negari nequit] 1. Philosophia demonstrat, aliquod esse summum bonum: quia cum ex dictis constet summum bonum idem esse quod perfectum, si existat aliquod perfectum, necesse est, ut aliquod summum bonum existat: existere autem aliquod perfectum hac proba-

tur demonstratione. Imperfectum in aliquo genere existere nequit, nisi in eodem genere aliquod perfectum existat: quandoquidem illud imperfectum nec dicitur, nec cogitatur, nec est, nisi facta comparatione cum hoc perfecto, cujus illud deatur cogitaturque imminutio, et a quo ceperit

inquam,ⁱ verissimeque conclusum est. Quo vero, inquit, habitet,^{t h} ita considera. Deum, rerum omnium principem, bonum esse, communis humanorum conceptio^l probat animorum. Nam cum nihil Deo melius excogitari queat, id, quo melius nihil est, bonum esse quis dubitet? ita vero bonum esse Deum ratio demonstrat, ut perfectum quoque bonum in eo¹⁴ esse convincat. Nam ni tale sit, rerum omnium princeps esse non poterit: erit enim eo præstantius aliquid, perfectum possidens bonum, quod hoc prius atque antiquius esse videatur: omnia namque perfecta minus integris^m priora esse claruerunt: quare ne in infinitum ratio prodeat, confitendum est,¹⁵ summum Deum, summi, perfectique boni esse plenissimum. Sed perfectum bonum veram esse beatitudinem constituimus: veram igitur beatitudinem in summo Deo sitam esse, necesse est. Accipio, inquam,ⁿ nec est quod contradici ullo modo queat. Sed quæso, inquit,^o te, vide quam id sancte atque inviolabiliter probes, quod boni summi summum Deum diximus esse plenissimum.^p Quonam, inquam,^q modo? Ne^r hunc rerum omnium patremⁱ illud summum bonum, quo plenus esse perhibetur, vel extrinsecus accepisse, vel ita naturaliter

ⁱ Ego Boëthius. ^h Cuinam rei insit illa felicitas, ait Philosophia. ^l Notio Dei omnibus humanis mentibus insita. ^m Imperfectis. ⁿ Ego Boëthius.

^o Philosophia. ^p Deum habere rationem summi boni. ^q Ego Boëthius.

^r Inquit Philosophia.

—14 *In eo bonum* ed. Hack.—15 *Confitendum esse eadem* ed.—16 Reg. Vict.

NOTÆ

exordium. Atqui in genere boni existit aliquod imperfectum: illud scilicet quod fragile est et caducum, de quo hactenus disputatum est.

^h Quo vero, inquit, habitet] II. Philosophia demonstrat, hanc summi boni qualitatem, Dei esse: quoniam rerum omnium princeps rationem sive qualitatem summi boni habeat necesse est: alioquin erit aliquid eo melius, perfectius, prius, atque antiquius; adeoque ille non erit princeps. Atqui Deus est rerum omnium princeps: ut communis humanorum

conceptio probat animorum: cum enim hæc conceptio nec de nihilo, nec a nihilo esse possit, si conceptio illa fuerit in omnibus mentibus humanis, (ut revera esse unusquisque hujus conscius experitur,) necesse est ut existat Deus, ille rerum omnium princeps, de quo et a quo sit illa communis animorum humanorum conceptio.

ⁱ Ne hunc rerum omnium patrem]

III. Philosophia demonstrat, hanc summi boni rationem sive qualitatem esse ab ipso Deo indistinctam: quia

habere præsumas, quasi, habentis Dei, habitæque beatitudinis diversam cogites esse substantiam. Nam si extrinsecus acceptum putes, præstantius id quod dederit eo quod acceperit, existimare possis. Sed hunc esse rerum omnium præcellentissimum, dignissime confitemur. Quod si natura quidem inest, sed ratione¹⁶ diversum, cum de rerum principe loquamur Deo, fingat qui potest, quis hæc diversa conjunxerit. Postremo quod a qualibet re diversum est, id non est illud a quo intelligitur esse diversum. Quare quod a summo bono diversum est sui natura, id summum bonum non est: quod nefas est de Deo cogitare, quo nihil constat esse præstantius. Omnino enim nullius rei natura suo principio melior poterit existere: quare quod omnium principium sit, id etiam sui substantia^s summum esse bonum verissima ratione concluderim. Rectissime, inquam. Sed summum bonum beatitudinem esse concessum est. Ita est, inquam. Igitur, inquit, Deum esse ipsam beatitudinem, necesse est confiteri. Nec propositis, inquam, prioribus refragari^t queo, et ab illis¹⁷ hoc illatum consequens esse

^s *Ratione sui.*^t *Adversari.*

secundus, et edd. Delph. Hack. *sed est ratione.*—17 Mss. *et illis.*—18 Ms. Er-

NOTÆ

cum Philosophiæ nefas sit judicare nisi præsentibus notionibus, quas judicando inter se jungat aut separet, hæc non potest judicare rationem summi boni esse a Deo distinctam, nisi et summum bonum, et Deum, sua quemlibet seorsum notione, clare et distincte cogitare possit: ita ut vere cogitare possit summum bonum non esse Deum, et Deum non esse summum bonum: propterea enim eadem Philosophia judicat mentem nostram esse distinctam a nostro corpore: ex quo sequeretur rationem summi boni, quam Deus haberet, esse extrinse-

cus acceptam, adeoque esse aliquam Dei causam, quæ Deum et summi boni rationem inter se conjunxerit: non secus ac mens humana, qua corpus informatur, est extrinsecus accepta, agnoscitque aliquam sui causam, quæ mentem ipsam et corpus inter se conjunxerit. Atqui Philosophia non potest summum bonum et Deum sua quemlibet seorsum notione clare et distincte cogitare; quandoquidem ut Deus, sic summum bonum cogitatur, quo nihil constat esse præstantius, melius, prius.

perspicio. Respice, inquit, an hinc quoque^k idem firmitus approbetur, quod duo summa bona, quæ a se diversa sunt, esse non possunt. Etenim quæ discrepant bona, non esse alterum quod sit alterum, liquet: quare neutrum poterit esse perfectum, cum alterutri alterum deest.¹⁸ Sed quod perfectum non sit, id summum non esse manifestum est: nullo modo igitur quæ summa sunt bona, ea possunt esse diversa. Atqui et beatitudinem, et Deum, summum bonum esse collegimus: quare ipsam necesse est summam esse beatitudinem quæ sit summa divinitas. Nihil, inquam, nec re ipsa verius,¹⁹ nec ratiocinatione firmitus, nec Deo dignius concludi potest. Super hæc, inquit, igitur, veluti geometræ solent, demonstratis propositis, aliquid inferre, quæ *πρόσιμματα*^{u 201} ipsi vocant, ita ego quoque tibi veluti corollarium dabo. Nam quoniam^m beatitudinis adeptione fiunt homines beati, beatitudo vero est ipsa divinitas, divinitatis adeptione fieri beatos,¹ manifestum est. Sed uti iustitiæ adeptione iusti, sapientiæ sapientes fiunt, ita divinitatem adeptos Deos fieri simili ratione necesse est. Omnis igitur beatus, Deus; sed natura² quidem unus, participatione vero nihil prohibet esse quam plurimos. Et pulchrum, inquam, hoc, atque pretiosum,³ sive *πρόσιμμα*,^v

^u Consectaria. ^v Consectarium.

////////

furt. Cum alteri alterum deest.—19 Mss. Nihil inquam, nec hac re verius.—20 'Reg. quod πρόσιμμα, bene.' Vallin.—1 Beatos fieri Hack.—2 Mss. Omnis igitur beatus est Deus, sed nat.—3 Mss. Et pulchrum quidem hoc atque est preciosum.—

NOTÆ

^k Respice, inquit, an hinc quoque] iv. Philosophia demonstrat, aliquid non posse cum Deo communicare prædictam summi boni rationem, sive, quod idem est, non posse esse duo summa bona: quia ex jam dictis quod habet rationem summi boni, sive quod est summum bonum, illud perfectum sit, necesse est. Atqui fieri non potest ut sint duo absolute perfecta: cum perfectum absolute nec dici nec cogitari nec esse possit,

nisi illud cui nihil deest: cumque ex duobus summis bonis, si adessent, alterutrum alteri deesset.

¹ Quæ πρόσιμματα] v. Philosophia more Geometriæ ex demonstratis quædam infert, quæ Græcis πρόσιμματα, Latinis consectaria, vocantur, sive etiam corollaria, quædam scilicet præter debitum data, Normanis *le repiquet*.

^m Nam quoniam, &c.] Primum consectarium est, homines adeptione be-

sive corollarium vocari mavis. Atqui hoc quoqueⁿ pulchrius nihil est quod his annectendum esse ratio persuadet. Quid? inquam. Cum multa, inquit, beatitudo continere videatur, utrumne hæc omnia in unum veluti⁴ corpus beatitudinis quadam partium varietate conjungant, an sit eorum aliquid quod beatitudinis substantiam compleat,^w ad hoc vero cetera referantur? Vellem, inquam, id ipsarum rerum commemoratione patefaceres. Nonne, inquit, beatitudinem bonum esse censemus?⁵ Ac summum quidem, inquam. Addas, inquit, hoc omnibus licet. Nam eadem sufficientia summa est, eadem summa potentia, reverentia quoque, claritas, et voluptas beatitudo esse judicatur. Quid igitur? Hæccine omnia bona, sufficientia,⁶ potentia, ceteraque veluti quædam beatitudinis membra sunt, an ad bonum, veluti ad verticem, cuncta referuntur? Intellico, inquam, quid investigandum proponas: sed quid constituas,⁷ audire desidero. Hujus rei⁸ discretionem sic accipe. Si hæc

^w *An hæc omnia sint unum et unum; an potius unum pluribus modis se habens.*

////////

4 'Corruptus locus. Meus liber duabus vocibus auctior est: *cum multa membra virtutum beatitudo*: quam lectionem liquido veram nemo abnnet, qui totam sententiam ponderabit. *Cum multa...utrumque*, &c. Bernart. Mss. Rittersh. edd. Delph. et Hack. *Utrumne hæc omnia unum veluti corpus*.—5 Ms. Erfurt. *bonum esse censuimus*.—6 *Omnia, bonum*, s. Delph. Hack.—7 Ms. Rittersh. *quid investigandum proponas*. *Sed quid const.*—8 'Olere mendum quis

NOTÆ

atitudinis fieri Deos: quod quidem est infertur. Est Deus 'natura;' est Deus 'participatione.' Deus 'natura,' est res summe perfecta: unde cum ex dietis non possit esse multiplex res summe perfecta, idcirco Deus 'natura' ita unicus est, ut non possit esse multiplex. Deus vero 'participatione' dicitur illa mens, quæ cogitatione divinæ simillima prædita est: sic Psalmo 81. 'Ego dixi, Dii estis et filii excelsi omnes.' Sic 2. Pet. 1. 'ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ.' Atque hoc modo beati fiunt Dii: quoniam

cogitatione divinæ simillima afficiuntur; qua quidem cogitatione Dii fiunt participatione: sicut justus, justitiæ, et sapiens, sapientiæ adeptione fit.

ⁿ *Atqui hoc quoque*, &c.] Secundum consecrarium est, hominem qui Dei adeptione beatus, adeoque Deus 'participatione' est, divitiis, potentia, claritate, et voluptate cumulari: quod sic infertur. Si divitiæ, potentia, et cetera id genus quædam essent summi boni membra, hæc possent ita a summo bono separari, ut summum bonum esse posset sine illis: ut enim

omnia beatitudinis membra forent, a se quoque invicem discreparent. Hæc est enim partium natura, ut unum corpus diversa componant. Atqui hæc omnia idem esse monstrata sunt. Minime igitur membra sunt: alioquin ex uno membro beatitudo videbitur esse conjuncta, quod fieri nequit. Id quidem, inquam, dubium non est: sed id quod restat, expecto. Ad bonum vero cetera referri palam est. Idcirco enim sufficientia petitur, quoniam bonum esse judicatur;⁹ idcirco potentia, quoniam id quoque esse creditur bonum. Idem de reverentia, claritudine, jucunditate, conjectare licet. Omnium igitur expetendorum summa atque causa bonum est. Quod enim neque re neque similitudine ullum in se retinet bonum, id expeti nullo modo potest. Contraque etiam quæ natura bona non sunt,¹⁰ tamen si¹¹ esse videantur, quasi vera bona sint,¹¹ appetuntur. Quo fit uti summa, cardo, atque causa expetendorum omnium, bonitas esse jure credatur. Cujus vero causa quid expetitur,^p id maxime videtur optari. Veluti

neget? Mss. *Cujus rei*. Non male. Bernart. Sitzm.—9 Ms. Rittersh. *quod bonum esse credatur*.—10 Uterque Vict. Ms. Rittersh. edd. Delph. et Hack. *tamen etsi*. Proba lectio, censente Sitzmanno.—11 Thuan. primus, et Vict.

NOTÆ

partes sive membra sua quælibet seorsum idea cogitari possunt, sic a se invicem separari et separatim conservari possunt: quemadmodum constat de mente et corpore, quæ sunt hominis partes: quin si hæc prædicta essent de genere modorum, sine quibus res, cujus sunt, potest existere; sicut corpus potest existere sine quiete; posset etiam summum bonum existere sine prædictis, adeoque non sequeretur eum, qui frueretur summo bono, frui propterea prædictis: sed prædicta neque sunt membra summi boni, neque etiam modi, sine quibus esse possit summum bonum; quandoquidem summum bonum ex dictis nec partes habet, nec

modo afficitur, quo possit carere; alioqui non esset absolute perfectum: quare necesse est, ut, qui summo bono fruitur, hic et voluptate, et claritate, et ceteris ejusmodi fruatur. Immo neque divitias neque alia ejusmodi expetimus, nisi quia videntur habere rationem summi boni, sive beatitudinis.

⁹ *Quæ natura bona non sunt*] Quicquid ab homine expetitur, id aut re ipsa aut specie saltem bonum est: unde aiunt Philosophi,⁹ nec bonum, quia bonum est, odio haberi, nec malum, quia malum, amari.⁹

^p *Cujus vero causa quid expetitur, &c.*] Hoc est axioma, quod a Philosophis solet sic exprimi: 'propter quod

si salutis causa quispiam velit equitare, non tam equitandi motum desiderat, quam salutis effectum. Cum igitur omnia boni gratia petantur, non illa potius, quam bonum ipsum desideratur ¹² ab omnibus. Sed propter quod cetera optantur, beatitudinem esse concessimus: ¹³ quare sic quoque sola quæritur beatitudo. Ex quo liquido ^x apparet, ipsius boni et beatitudinis unam atque eandem esse substantiam. Nihil video, cur dissentire quispiam possit. Sed Deum veramque beatitudinem unum atque idem esse monstravimus. Ita, inquam. Secure ¹⁴ igitur ^y concludere licet, Dei quoque in ipso bono, nec usquam alio, sitam esse substantiam.

^x Evidenter. ^y Certo.

////////

primus: *vere bona sint*.—12 Ms. Rittersh. *quam bonum desiderantur*.—13 ‘Non improbo veterem scripturam, *esse censuimus*.’ Bernart.—14 Uterque Thuan. Reg. et Vict. uterque: *seculo igitur*.

NOTÆ

unumquodque tale, illud magis tale nere tamen finis, in quo genere nunc est;’ quod etiamsi in aliis forte causarum generibus fallere possit; in ge-

adhibetur, constat.

=====

METRUM X.

Huc ^a omnes pariter venite capti,
Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas hebetans ¹⁵ libido mentes.

Convenite huc omnes decepti, quos libido mendax, occupans mentes terrestres,

////////

15 *Habitans* Vulg. *Regius*: *hebetans*: quod verbum quia Boëthio familiare est, hæc genuina Vallino loci linjus videtur esse scriptura.

NOTÆ

^a *Huc*] Ad prædictam summi boni notionem.

Omnes pariter venite capti] ‘Pariter’ intelligi potest jungi vel cum verbo ‘venite,’ ut significetur, ‘con-

venite;’ vel cum participio ‘capti,’ ut significetur, ‘similiter decepti:’ ‘captus’ enim generatim is dicitur, qui in alterius potestate est: unde ‘captivus:’ speciatim vero is est, qui

Hic erit vobis^r requies laborum,
 Hic portus placida manens quiete, 5
 Hoc patens unum miseris asyllum.
 Non quicquid Tagus aureis arenis^s
 Donat, aut Hermus^t rutilante ripa,
 Aut Indus^u calido propinquus orbi,
 Candidis miscens virides lapillos, 10

constringit vinculis crudelibus. Hic quies laborum erit vobis: hic statio fruens tranquillitate perpetua: hoc unum refugium apertum miseris. Nec Tagus suis arenis aureis, nec Hermus suo littore rutilo, nec Indus, vicinus regioni calidae, suis gemmis candidis viridibusque illuminant mentes, quin eas magis occæcatas invol-

NOTE

corpori suo morem gerens suis ducitur perturbationibus. Virg. iv. *Æneid.* vs. 194. 'Regnorum immemores turpique cupidine captos.' Hinc 'libido,' quæ merito dicitur 'fallax,' perhibetur 'ligare mentes terrenas improbis catenis.' 'Libido,' inquam, quæ nihil est aliud, quam cogitatio mentis motibus corporeis obsequentis, merito dicitur 'fallax,' quia mentem a Deo, qui est prima veritas primaque bonitas, abducens, in errorem vitiumque ducit. Eadem libido 'ligat mentes improbis catenis;' quia mentem impedit, quominus hæc ad summi boni, quod naturaliter cognoscit appetitque, adeptionem perveniat. At 'mentes,' quas 'libido habitat,' sive, ut sæpius Anctor noster loquitur, *hebetat*, sunt 'terrenæ;' quod terreno corpori obsequantur. 1. Cor. 15. 'Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cælo, cælestis. Qualis terrenus, tales et terreni: et qualis cælestis, tales et cælestes.'

^r *Hic erit vobis, &c.*] Evidens enim summi boni notio, utpote principium cum veritatis tum virtutis, mentem liberabit a procellis errorum vitiorumque: unde erit 'requies,' 'portus,' et 'asyllum.'

^s *Tagus aureis arenis*] Tagus est

fluvius Lusitaniæ, qui, in Celtiberis ortus, Lusitaniam dividit, et ultra Ulyssiponem, *Lisbonem*, in Oceanum prorumpit. Hic, non secus ac Pactolus et Hermus, aureas arenas fertur volvere: unde hic versus: 'Anrifer est amnis Tagus, et Pactolus, et Hermus.' Juvenal. 'Quod Tagus et rutila Pactolus volvit arena.'

^t *Aut Hermus*] Hermus est fluvius minoris Asiæ, qui juxta Dorylaum Phrygiæ civitatem ortus, Pactoloque junctus, Smyrnæ campos irrigat, tandemque in Phocaicum sinum illabitur. Hic etiam aureas arenas trahere fertur: unde Virgil. ii. *Georg.* vs. 137. 'Nec pulcher Ganges, atque anro turbidus Hermus.'

^u *Aut Indus*] Indus fluvius Orientis, qui, Indiam ab Occasu definiens, ei nomen dedit: hic autem fluvius, aut saltem tellus, cui nomen dedit, gemmis abundat: quamobrem Claudianus significaturus vestem gemmis contextam *Carm.* viii. vs. 584. canit: 'Asperat Indus Velamenta lapis.' Gemmæ porro aliæ sunt candidæ, aliæ virides, aliæ cœruleæ, aliæ alterius coloris, pro varia luminis modificati ratione: unde 'Indus' hic dicitur 'miscere virides lapillos candidis:' et Lucret. l. ii. 'Interdum quo-

Illustrant aciem,^v magisque cæcos
 In suas condunt animos tenebras.
 Hoc quicquid placet, excitatque mentes,
 Infimis tellus aluit cavernis.
 Splendor^w quo regitur, vigetque cælum, 15
 Vitat obscuras animæ ruinas.^x
 Hanc quisquis poterit notare lucem,^y
 Candidos Phœbi radios negabit.^z

vunt in suam caliginem. Terra nutrit in suis antris inferioribus hæc corpora, quæ delectant commoventque animos. At vero lumen, quo cælum gubernatur et viget, caret lapsus caliginosos mentis: quare quicumque valebit animadvertere hoc lumen, ille negabit radios Solis esse æque puros.

NOTE

dam sensu fit uti videatur Inter cæruleum virides miscere Smaragdos.’

^v *Illustrant aciem*] Nempe mentis.

Magisque cæcos] Alludere videtur ad oculos, qui nimio auri, gemmæ, aëtheriusve corporis lucentis relucantis splendore offunduntur, necnon inducta caligine aliquando excæcantur: aurum enim et gemmæ, quamvis multo splendore oculis videantur splendere, mentis nihilominus aciem non illustant, immo potius inducta perturbationum caligine mentem ita excæcant, ut hanc in obscura terræ, unde hæc corpora eruta sunt, viscera condere videantur; quatenus mens horum amore capta nil nisi terram cogitat.

^w *Splendor*] Summum bonum, sive Deus, qui ad Heb. 1. dicitur ‘splendor gloriæ,’ et Sap. 7. ‘candor lucis æternæ.’

Quo regitur, vigetque cælum] Dens enim non solum corpora, sed mentes omnes creat, conservat, et regit. Speciatim vero cælum viget regiturque motu, cujus Deus ita auctor est, ut hic non incipiat contineturque nisi statutis ab ipso Deo legibus.

^x *Vitat obscuras animæ ruinas*] Mentis utpote immortalis nulla est ruina, quoad rem spectat, sed duntaxat quoad modum, nimirum cogitationem. Est autem cogitatio mentis ruina tum, cum mens a recta iudicandi et eligendi norma recedens, in errorem et vitium labitur. Vitium mentis nullum sine errore, error nullus sine obscuritate; quamobrem ruina mentis ita obscura est, ut ab hac Lux æterna, Deus, longius distare, hancque propterea vitare dicatur: unde Deus efficit, ut quos illuminat, hi ejusmodi ruinam etiam vitent.

^y *Hanc quisquis poterit notare lucem*] Deum, qui est summum bonum.

^z *Candidos Phœbi radios negabit*] Candor color est omnium luci similis: hinc sive corpora sive mentes eo majori candore affici dicuntur, quo majori perfunduntur luce: sicut stella, scriptio, cogitatio, Horatio, Ciceroni, Ovidio dicitur modo magis, modo minus candida. Radii autem solares, quantumvis lucidi videantur, tantum nihilominus non lucent, quantum Deus, qui 1. ad Tim. 6. ‘lucem inhabitat inaccessibilem.’

PROSA XI.

ASSENTIOR, inquam. Cuncta enim firmissimis nexa rationibus constant. Tum illa, Quanti, inquit, aestimabis, si bonum ipsum quid sit,^a agnoveris? Infiniti, inquam:¹⁶ siquidem mihi pariter Deum quoque, qui bonum est, continget agnoscere. Atqui hoc verissima, inquit, ratione patefaciam, maneat modo quæ paulo ante conclusa sunt.^z Manebunt,^a inquam. Nonne, inquit, monstravimus,^b ea quæ appetuntur a pluribus,¹⁷ idcirco vera perfectaque bona non esse, quoniam a se invicem discrepant,^c cumque alteri abesset alterum, plenum, absolutumque bonum afferre non posse? Tum autem verum bonum fieri, cum in unam¹⁸ veluti formam atque efficientiam colliguntur, ut quæ sufficientia est, eadem sit potentia, reverentia, claritas, atque jucunditas. Nisi vero unum atque idem omnia sint, nihil habere quo inter expetenda¹⁹ numerentur. Demonstratum est, inquam, nec dubitari ullo modo potest. Quæ igitur cum discrepant, minime bona sunt; cum vero unum esse cœperint, bona fiunt: nonne hæc ut bona sint, unitatis fieri adeptione contingit? Ita, inquam,²⁰ videtur. Sed omne quod bonum est, boni participatione bonum esse concedis, an minime? Ita est.^b Oportet igitur idem esse

^z Si memor præteritorum, hæc concesseris.
bonum est, id bonitate afficitur.

^a Hæc ita erunt.

^b Quod

16 'Manifeste verum est quod in scriptis, infinito inquam.' Bernart.—17 Vict. secundus: appetuntur pluribus.—18 Ms. Rittersh. Tum autem verum bonum fieri dicimus, cum in unam.—19 Thuan. primus, et Vict. secundus: quod inter expetenda.—20 Ms. Rittersh. Nonne hæc ut bona sint, adeptione unitatis

NOTÆ

^a Bonum ipsum quid sit] Bonum simpliciter, de quo nunc agitur, est summum: id sufficiat dixisse semel pro toto isto capite.

^b Monstravimus] Prosa ix. hujus libri.

^c Bona non esse, quoniam a se invicem discrepant] 1. Philosophia pro-
Delph. et Var. Clas.

ponit, bonum (quo nomine intelligit summum) esse unum hoc fere modo. Cum inter unum et multa nullum excogitari possit medium, necesse est ut summum bonum sit unum aut multiplex. Atqui summum bonum non potest esse multiplex: idcirco enim probatum est divitias, potestatem, et

Boëth.

unum atque bonum simili ratione concedas. Eadem namque substantia est eorum quorum naturaliter non est diversus effectus.^d Negare, inquam, nequeo. Nostine igitur, inquit, omne quod est,^e tamdiu manere atque subsistere, quamdiu sit unum; sed interire atque dissolvi pariter atque unum¹ esse destiterit? Quonam modo? Ut in animalibus, inquit, cum in unum coeunt, ac permanent anima corpusque, id animal vocatur. Cum vero hæc unitas utriusque separatione dissolvitur, interire, nec jam esse animal, liquet. Ipsum quoque corpus cum in una forma, membrorum conjunctione, permanet, humana visitur species. At si distributæ segregatæque partes corporis distraxerint unitatem, desinit esse quod fuerat. Eoque modo percurrenti cetera proculdubio patebit subsistere unumquodque, dum unum est: cum vero unum esse desinit, interire. Consideranti, inquam, mihi plura, minime aliud videtur. Estne igitur, inquit, quod in quantum naturaliter agat, relicta sustinendi² appetentia,^c venire ad interitum, corruptionemque desideret? Si animalia, inquam, considerem, quæ habent aliquam volendi nolendique naturam, nihil invenio quod, nullis extra cogentibus,^d abjiciant manendi intentionem, et ad interitum sponte festinent.³ Omne nam-

^c *Fugata suæ conservationis appetitione.*
^e *vi atque violentia.*

^d *Absque ulla causarum exteriorum*

fieri contingit? Ita est, inquam.—1 *Postquam unum vulg. Reg. cum unum.*—2 *'Spurium hoc et spurcum depuravi ex Mss. relicta subsistendi.'* Bernart. *subsistendi* dant Delphi. Hack. Norimb. et Florent.—3 *Mss. et duæ edd. prio-*

NOTÆ

cetera ejusmodi non habere rationem summi boni, quia sunt multa.

^d *Eadem namque substantia est eorum quorum naturaliter non est diversus effectus*] Non judicamus de causa nisi per ejusdem effectus: unde quorum non videmus diversos effectus, nulum argumentum habemus, quo judicemus hæc esse res diversas.

^e *Nostine igitur, inquit, omne quod est*] II. Philosophia proponit, omnia,

suo quæque modo, summum bonum appetere, sic: Cum unum et bonum sint eadem substantia, quicquid appetit unum, illud etiam appetat bonum necesse est. Atqui omnia appetunt unum: siquidem appetunt esse; ut videre est in animalibus, in plantis, in corporibus inanimatis. Quæ omnia tam clare proponuntur, ut explanatione nostra non indigeant. Moneo solum duplicem hic distin-

que animal tueri salutem laborat: mortem vero perniciem-que devitat. Sed quid de herbis arboribusque, quid de inanimatis omnino consentiam rebus, prorsus dubito. Atqui non est quod de hoc possis⁴ ambigere,⁶ cum herbas atque arbores intuearis, primum sibi convenientibus innasci locis, ubi quantum earum natura queat, cito exarescere atque interire non possunt.⁵ Nam aliæ quidem campis, aliæ montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliæ saxis hærent, aliarum fœcundæ sunt steriles arenæ, quas si in alia quispiam loca transferre conetur, arescant. Sed dat cuique natura quod convenit, et ne, dum manere possunt, intereant, ela-

⁶ *Dubitare.*

res prædictæ: *abjiciat . . . festinet.*—4 *De hoc quoque possis* ed. Hack.—

NOTÆ

guendum esse appetitum; voluntarium unum, alterum naturalem. Appetitus voluntarius est ipsa mentis cognoscentis voluntas, cujus ita sumus conscii, docente ipso nostræ mentis voluntatisque auctore, majorem ut hujus intelligentiam a nullo homine accipere possimus. Talis est ille appetitus, quo volumus esse beati: talis est iste appetitus, 'quo,' inquit nunc Philosophia, 'sæpe mortem, cogentibus causis quam natura reformidat, mens humana amplectitur; aut gignendi opus interdum coercet.' Sed ait Philosophia, 'se nunc non de his voluntariis animæ cognoscentis motibus tractare.' Appetitus autem naturalis est instinctus rei etiam insciæ ad ipsius conservationem divinitus impressus. Primum quidem hic appetitus dicitur instinctus: est enim impulsio; et quælibet impulsio recte dicitur instinctus; cum instinctus dicatur ab instigando, hoc ab instando; quod qui instigat, hic instat et urget. Deinde idem appetitus est rei etiam insciæ: quandoquidem in corporibus inanimatis,

in quibus nulla potest esse cognitio, locum habet. Præterea hic appetitus divinitus impressus est: non secus ac voluntarius: Deus enim movet omnia. Denique idem appetitus est ad rei conservationem: 'dedit enim divina providentia,' ut hic dicitur, 'creatis a se rebus hanc vel maximam manendi causam, ut quoad possunt, naturaliter manere desiderent.' Hoc appetitu, 'ut quodam naturæ principio, animalia manere amant.' Eodem 'semper appetunt gignendi opus, quo solo mortalium rerum durat diuturnitas.' Hoc appetitu 'acceptas escas sine cogitatione transigimus.' Eodem, 'in somno spiritum ducimus nescientes.' Hoc denique appetitu 'cuncta quæ sunt, appetunt naturaliter constantiam permanendi, devitant perniciem.' Sic in ove, viso lupo, spiritus a cerebro per nervos finire soliti ad eas declinant ovis partes quæ ad fugam destinantur: in formica vero, viso frumento, iidem spiritus deturbantur ad eas formicæ partes, quæ ad capiendum dispositæ sunt.

borat. Quid dicam, quod⁶ omnes, velut in terras ore demerso, trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robur corticemque diffundant? Quid, quod mollissimum quodque,⁷ sicuti medulla est, interiore semper sede reconditur, extra vero quadam ligni firmitate tegitur;⁸ ultimus autem cortex adversum cœli intemperiem, quasi mali patiens defensor,^f opponitur? Jam vero quanta est naturæ diligentia, ut cuncta semine multiplicato propagentur! quæ omnia non modo ad tempus manendi, verum generatim quoque, quasi in perpetuum permanendi, veluti quasdam machinas esse quis nesciat? Ea etiam quæ inanimata esse creduntur, nonne quod suum est quæque simili ratione desiderant? Cur enim flammæ quidem sursum levitas vehit, terras vero deorsum pondus deprimit, nisi quod hæc singulis loca motionesque conveniunt? Porro autem quod cuique consentaneum est, id unumquodque conservat: sicuti ea quæ sunt inimica, corrumpunt. Jam vero quæ dura sunt, ut lapides, adhærent tenacissime partibus suis, et ne facile dissolvantur, resistunt. Quæ vero liquentia, ut aër atque aqua, facile quidem dividendibus cedunt, sed cito in ea rursus a quibus sunt abscissa, relabuntur. Ignis vero omnem refugit sectionem. Neque nunc nos de voluntariis animæ cognoscentis motibus, sed de naturali intentione tractamus. Sicuti est, quod acceptas escas sine cogitatione⁹ transigimus, quod in somno¹⁰ spiritum ducimus^g nescientes. Nam ne in¹¹ animalibus quidem manendi amor ex animæ voluntatibus, verum ex naturæ principiiis venit. Nam sæpe mortem cogentibus causis, quam natura reformidat, voluntas amplectitur: contraque illud quo solo mortalium rerum durat diuturnitas, gignendi opus, quod

^f Validius resistens. ^g Respiramus.

~~~~~

5 Non possint eadem ed. cum Delph.—6 Quid, quod vulg.—7 Uterque Thuan. et Viet. uterque: quidque.—8 'Tegitur abest in Thuan. et Viet. utrisque, necnon in Flor. et tuto expungi potest.' Vallin.—9 Viet. secundus: sine cogitatione.—10 'Quod in somno'] Falsa lectio. Recte Mss. et ed. Flor. quod in somno.' Sitzm. idem censet Bernart.—11 Ms. Erfurt. Nam nec in. Ms. Rit-

natura semper appetit, interdum coërcet voluntas. Adeo hæc sui caritas^h non ex animali motione, sed ex naturali intentione procedit. Dedit enim providentia creatis a se rebus hanc vel maximam manendi causam, ut, quoad possunt, naturaliter manere desiderent: quare nihil est quod ullo modo queas dubitare, cuncta quæ sunt, appetere naturaliter constantiam permanendi, devitare perniciem. Confiteor, inquam, nunc me indubitato cernere quæ dudum incerta videbantur.ⁱ Quod autem, inquit, subsistere ac permanere appetit, id unum esse desiderat: hoc enim sublato, ne¹² esse quidem cuiquam permanebit. Verum est, inquam. Omnia igitur, inquit, unum desiderant. Consensi.¹³ Sed unum idipsum monstravimus esse quod bonum est. Ita quidem. Cuncta igitur bonum petunt: quod quidem ita describas licet, ipsum bonum esse quod desideretur ab omnibus. Nihil, inquam, verius^f excogitari potest. Nam vel ad nihilum cuncta referuntur, et uno veluti vertice destituta, sine rectore, fluitabunt; aut si quid est ad quod universa festinent, id erit omnium summum bonorum. Et illa, Nimium, inquit, o alumne, lætor: ipsam enim mediæ^k veritatis^g notam mente fixisti: sed in hoc patuit tibi quod ignorare te paulo ante dicebas. Quid? inquam. Quis esset, inquit, rerum omnium finis.^h Id est enim¹⁴

^h Amor erga semetipsum.

ⁱ Me jam animadvertere tam evidenter ea de quibus antea dubitabam, ut de his non possim amplius dubitare.

^k Manifestæ.

tersh. et ed. Flor. Nam neque in.—12 ‘Mss. sublato, nec, scilicet, sæpe in his libris ne pro nec vel neque perperam editum fuisse.’ Sitzm.—13 Ms. Concessi.—14 Is est enim vulg. ed. Hack. Id enim est.

NOTÆ

^f Nihil verius] Nam prædictus naturalis appetitus vel est a nihilo, vel est ab aliquo summo rectore, ad quem propterea veluti ad primum principium et ultimum finem revocandus est. Atqui fieri non potest, ut iste appetitus sit a nihilo: siqui-

dem nihilum non potest esse ullius rei causa.

^g Mediæ veritatis] Manifestæ: sic enim, interprete Servio, Virgil. Æn. II. vs. 533. ‘Hic Priamus, quam in media jam morte tenetur.’

^h Rerum omnium finis] III. Philoso-

perfecto quod desideratur ab omnibus: quod quia bonum esse collegimus, oportet, rerum omnium finem bonum esse fateamur.

NOTÆ

phia concludit rerum omnium finem esse bonum et quidem summum: quia quod ab omnibus rebus desideratur, id rerum omnium finis est. Atqui ex dictis summum bonum ab omnibus rebus desideratur.

METRUM XI.

QUISQUISⁱ profunda mente vestigat verum,
Cupitque nullis ille deviis falli,
In se revolvat^k intimi lucem visus,

Qui inquit veritatem alto animo, idemque optat nullis decipi erroribus, hic revocet lumen interioris aspectus ad suam mentem, et convertens cogitationum lon-

NOTÆ

ⁱ *Quisquis*] Philosophus: nam Philosophus, spectata nominis interpretatione, is appellatur, qui 'tota mente vestigat verum,' sapientiæ studiosus. Nimirum, inquit Tullius Tusc. v. 'Pythagoræ ingenium et eloquentiam cum admiratus esset Leon, quæsit ex eo, qua maxime arte confideret? ille artem quidem se scire nullam respondit, sed esse Philosophum... raros esse quosdam, qui ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiose intuerentur, hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim, Philosophos.'

Profunda mente] Profundum dicitur primum quidem de corpore cuius porro fundus dimensionem terminat: sic profundum pelagus dicimus. Deinde vero propter quandam similitudinem de ipsa mente, cuius cogitatio penetrans est: sic consilium vocatur profundum a Quintil. Decl. 11.

Vestigat verum] Verum sive veritas duplicis est generis, nempe res, et modus. Res vera est extra, modus verus est intra, mentem: unde posterius hoc verum sive veritas definiri potest cogitatio mentis recte percipientis aut iudicantis. Agitur autem hic de hoc posteriori vero: unde statim dicitur vs. 6. 'animum id suis retrinsum possidere thesauris.'

^k *In se revolvat, &c.*] Suam mentem inspicat: mens enim humana in his, quæ naturali lumine cognoscenda sunt, nullum potest habere iudicium verum certumque (quod nunc dicitur verum investigandum) nisi præeunte et regente evidentia, quæ nihil est aliud, quam cognitio clara et distincta: evidentia autem hæc non ante haberi potest, quam mens seipsam cognoverit: unde illud, Nosce teipsum, de quo jam locuti sumus.

Longosque in orbem¹ cogat inflectens motus,
 Animumque doceat^m quicquid extra molitur, 5
 Suis retrusum possidere thesauris.ⁿ
 Dudum quod atra textit erroris nubes,
 Lucebit ipso perspicacius Phœbo.
 Non omne namque mente depulit lumen,
 Oblivosam corpus^o invehens molem.^p 10

gam seriem disponat in circnitum, et instruat mentem habere reconditum in suis thesauris id omne, quod extra se quærit: tum quod jampridem culigo nigra erroris veluvit, id clarius ipso Sole fulgebit. Nam corpus, quamvis machina oblivioni

NOTÆ

¹ *Longosque in orbem, &c.*] Habeat cogitationem cogitationis, ipsiusque secundæ cogitationis tertiam cogitationem, et sic deinceps, ita ut fiat veluti circnitus cogitationum: hac enim solum ratione præcipitatio et præjudicium, duo veritatis inveniendæ impedimenta, vitari possunt.

^m *Animumque doceat*] Animum docere proprie solius Dei est, a quo animus conditus conservatusque primum informatur: frequenti tamen meditatione mens humana suas cogitationes attentius cogitans, ipsum etiam animum eo putatur docere, quod, mente veluti Deum interrogante, Deoque eidem respondente, naturale lumen sic diffundatur, ut quod ante latebat, id fugata caligine animadvertatur. Inter alia autem mens nostra, attenta hac suarum cogitationum meditatione, docetur, se in se possidere thesaurum, quem extra se invenire tentabat: unde additur

ⁿ *Quicquid extra molitur, Suis retrusum possidere thesauris*] ‘Molior’ dicitur a ‘mole’: ‘moles’ forte a *μοχλεύειν*, ‘vectibus summovere’: quare quicquid majori sive corporis sive mentis virtute agimus, illud dicimur ‘moliri’: sic corpore iter, mente insidias; utroque arcem dicimur ‘moliri.’ Mens ergo extra se tum intelligitur moliri verum, cum spretis suis cogitationibus, subjectam ipsis cogitationi-

bus materiam considerat attentius: quod quidem vitium non est: cum nostra cogitatio, utpote quæ non est nihili, a rebus exterioribus pendeat, velut effectus a causa, nec vitiosum sit, cognoscendi effecti gratia, causam considerare. Verum cum plura esse possint in causa, quam in effecto, nihil vero in effecto, quod non sit in causa; propterea mens humana, inveniendæ veritatem, melius suas cogitationes, quam subjectam cogitationum materiam primum contemplantur: sicque in se, sive suis in thesauris cognoscet, se possidere, quod extra se reperire tentabat: sic inveniet evidentiam sive claram distinctamque cogitationem, qua inventa non solum ‘atram nubem,’ hoc est, ignorantiam, erroris causam, fugabit, sed ipsum etiam errorem vitabit. Nimirum

^o *Non omne namque mente depulit lumen, Oblivosam corpus*] Homo non est sola mens, neque solum corpus; sed compositum mentis et corporis in sese invicem agentium: hinc corpus sua in mentem actione innatum ipsius mentis lumen non extinguit quidem, sed offundit. Non extinguit, inquam: ut enim Deus, hujus luminis naturalis auctor, constantissimus est; sic lumen illud tandem, quamdiu mens durabit, duraturum perpetuum est. At offundit: ‘corpus enim quod cor-

Hæret profecto semen introrsum veri,^q
 Quod excitatur ventilante doctrina.
 Nam cur rogati^r sponte recta censeatis,
 Ni mersus^s alto viveret fomes corde ?

parens, non fugavit ex animo omnem lucem. Certe semen veritatis intus manet, quod diffunditur, agente magistro. Quomodo enim interrogati recte responderetis proprio Marte, nisi fomes veritatis menti profunde insitus vigeret? Quod

NOTÆ

rumpitur,' Sapientiæ 9. 'aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem:' hinc corpus nunc dicitur

^p *Obliviosam . . . invehens molem]* Cujus propositionis explicandæ duplex est modus: alter Platonici et falsus; alter philosophicus et verus. Platonici quidem existimarunt, omnes hominum mentes, antequam hæc cum corporibus conjungerentur, conditas fuisse, omnique doctrinarum genere instructas; sed propter aliquod suum crimen in corpora immissas infelici commercio omnia, veluti hausto oblivionis poculo, oblitæ fuisse, ita ut et corpus oblivionis causa, et mens ipsa deinceps addiscens reminisci dicatur: sed sententia hæc falsa est, cum mens humana non prius creata, quam ipsius corporis forma fuerit. Philosophi vero, saltem ii qui præiudiciis non ducuntur, putant, mentem humanam inter Deum, ejus ipsa est effectus, et corpus, ejus eadem est forma, mediam a Deo quidem statim ab ortu optimis informari cognitionibus affectibusque de summo bono, sed a corpore adversis cogitationibus ita turbati, his ut illæ aut pellantur aut saltem obscurantur: tamen

^q *Hæret profecto semen introrsum veri]* Semen, illud dicitur, ex quo insito aliquid fit; quare semen veri, introrsum sive intra nostram mentem existens, nihil est aliud quam cogitatio, ex qua insita fit verum iudicium:

cogitatio autem illa est notio; siquidem iudicium verum non fit nisi ex præeuntibus notionibus: quamobrem si non obstante impetu corporis, in mente nostra supersit semper aliqua notio sive idea, 'hæret profecto semen introrsum veri:' at ejusmodi notio semper superest, ea saltem, quam ab ortu divinitus accepimus, ab eo et de eo 'quod est;' nimirum Deo: hinc 'verum' iudicium 'excitatur ventilante doctrina,' quatenus, Magistro monente, naturale illud lumen, instar ignis aura commoti, paulo longius diffunditur. Seneca Ep. 94. 'omnium enim honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu levi adjuncta ignem suum explicat.'

^r *Cur rogati, &c.]* Cur quicumque literis operam non dedistis, interrogati de iis, quæ vulgo vocantur 'axiomata,' ut 'an totum sit sua parte majus; an alteri faciendum quod tibi fieri non vis?' recte responderetis? Sic Socrates et Plato feruntur, pueros de Mathematicis interrogasse, quibus pueri, ceu periti, responderint.

^s *Ni mersus, &c.]* Nisi in mente ipsa quædam præesset notio, quæ sit veluti fomes et materia hujus veri rectique iudicii: quod enim in mente ejus, qui cæcus natus est, nulla præsit talis colorum notio sive idea, idcirco frustra ejusmodi cæcum docebis frustra que interrogabis de colo-

Quod si Platonis Musa ¹ personat verum, 15
 Quod quisque discit, immemor recordatur.

si Musa Platonis dicit verum: quod unusquisque addiscit, hujus reminiscitur ante oblitus.

NOTÆ

ribus, nunquam verum rectumque de his feret iudicium. Propterea Logici docent, in omni methodo semper fieri progressum a notioribus ad minus nota.

¹ *Platonis Musa*] Non approbat quidem Philosophia sententiam Platonis, in hoc quod docuerit, mentes humanas conditas fuisse antequam hæ conjunctæ fuerint cum corpori-

bus; siquidem id naturali lumine cognosci non posse videtur; sed in hoc quod putaverit, cognitionem Philosophicam ita ab innata oriri, ut Philosophica nihil aliud sit, quam modus innatæ, sive innata modificata: quemadmodum appetitio libera divitiarum nihil aliud est, quam modus necessariæ appetitionis circa bonum generatim. Propterea—

PROSA XII.

TUM ego, Platoni,¹ inquam, vehementer assentior: ^u nam

¹ *Citato versu 15. Metri superioris.*

NOTÆ

^u *Platoni, inquam, vehementer assentior*] Prædicta Platonis sententia de recordatione in duobus versatur. Alterum est, mentes humanas, antequam hæ corporibus jungerentur, fuisse conditas, et rerum omnium doctrina præditas: sicut Aristoteles ait II. de Gen. Alterum, easdem mentes propter suum cum corpore commercium præteritæ suæ doctrinæ oblitæ fuisse, donec suo magistrorumque labore discentes antiquæ suæ eruditionis veluti memores recordarentur. Primum quibusdam etiam Christianis placuit, ut Origeni: sed refutatur cum Epist. Leonis I. ad Turibium Asturicensem episcopum;

tum Concil. Braccharensi I. c. 6. Alterum vero a Boëthio potuit approbari, quatenus mens humana in omni methodo semper a notioribus ad minus nota progreditur, ita ut quæcumque notio recens habeatur, illa sit alicujus prænotationis modus: quemadmodum quælibet nova appetitio prioris semper est appetitionis modus. Et certe cum cogitatio sit ipsa mentis humanæ vita, cumque mens eadem non potuerit creari nisi vitæ particeps, consequens videtur, mentem humanam a primo suo ortu prædictis cogitationibus, generali scilicet notione et appetitione summi boni, affectam fuisse.

me horum jam secundo commemoras.^{m v} Primum, quod memoriam corporea contagione, dehinc cum mœroris mole pressus, amisi. Tum illa, Si superiora,¹⁵ inquit, concessa respicias, ne illud quidem longius aberit, quin recorderis, quod te dudum nescire confessus es. Quid? inquam. Quibus, ait illa, gubernaculis mundus regatur. Memini, inquam, me inscitiam meam¹⁶ fuisse confessum: sed quid asseras, licet jam prospiciam, planius tamen ex te audire desidero. Mundum hunc, inquit,¹⁷ a¹⁸ Deo regi paulo ante minime dubitandum putabas. Ne nunc quidem arbitrator, inquam; nec unquam dubitandum putabo, quibusque in hoc rationibus accedam, breviter exponam. Mundus hic^w ex tam diversis contrariisque partibus in unam formam minime convenisset, nisi unus esset qui tam diversa conjungeret; conjuncta vero naturarum ipsa diversitas, invicem discors, dissociaret, atque divelleret, nisi unus esset qui quod nexuit contineret. Non tam vero certus naturæ ordo procederet, nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientia, spatiis, qualitatibus explicaret, nisi unus esset qui has mutationum¹⁹ varietates manens ipse disponderet. Hoc quicquid est, quo condita manent, atque agitantur, usitato cunc-

^m *Hæc iterum in meam memoriam revocas.*

////////

15 'Arridet magis scripta lectio, mole compressus amisi. Tum illa si priora. Ms. Erfurt. et ed. Norimb. Tum illa inquit: si priora. Si priora etiam uterque Thuan. Reg. et Vict. uterque.—16 Ms. Rittersh. me inscitiam meam.—17 Mundum, inquit, hunc ed. Hack.—18 Vict. uterque et Flor. omittunt præpositionem a.—19 'Mihî placeat e scriptis legere, qui has motionum.' Bernart.

NOTÆ

^v *Horum . . . commemoras*] Quasi dicat, horum memoriam commemoras: hac enim duntaxat lege verba recordationis Grammaticis dicuntur genitivum regere.

^w *Mundus hic*] 1. Boëthius probat Mundum a Deo regi hoc argumento. Cum contrariorum aut nullus, aut

brevis, aut saltem inæquabilis esse debeat concursus, si mundus sit perpetuus æquabilisque contrariorum concursus, ut revera est, necesse est ut mundus regatur a Deo, a quo illa contraria conjungantur, conjuncta contineantur, contentaque suis quælibet officiis donentur.

tis vocabulo Deum nomino. Tum illa, Cum hæc, inquit, ita sentias, parvam mihi²⁰ restare operam puto, ut felicitatis compos patriam sospesⁿ revisas: sed quæ proposuimus, intueamur. Nonne in beatitudine^x sufficientiam numeravimus, Deumque beatitudinem ipsam esse consensimus?¹ Ita quidem. Et ad mundum igitur, inquit, regendum nullis extrinsecus² adminiculis indigebit: alioquin si quo egeat, plenam sufficientiam non habebit. Id, inquam, ita est necessarium. Per se igitur solum cuncta disponit. Negari, inquam, nequit. Atqui Deus ipsum bonum esse monstratus est. Memini, inquam. Per bonum igitur cuncta disponit: siquidem per se regit omnia, quem bonum esse concessimus; et hic est veluti quidam clavus atque gubernaculum, quo mundana machina stabilis atque incorrupta servatur. Vehementer assentior, inquam, et id te paulo ante dicturam, tenui licet suspicione,³ prospexi. Credo, inquit: jam enim, ut arbitror, vigilantius ad cernenda vera oculos^o deducis: sed quod dicam non minus ad contuendum patet.^p Quid? inquam. Cum Deus,^q inquit, omnia bonitatis clavo^y gubernare jure credatur, eademque omnia, sicuti docui, ad bonum naturali intentione festinent, num dubitari potest, quin voluntarie

ⁿ Incolumis.   ^o Mentis.   ^p Prospici potest.

~~~~~

—20 Ms. Rittersh. et ed. Delph. *parvam tibi*.—1 Vulg. *concessimus*. ‘Hic et paulo post ex Mss. legendum: *consensimus*.’ Sitzm. quod etiam probat Vallin.
—2 *Extrinsecus* deest in Vict. primo et Reg.—3 Ms. Rittersh. *Tenui licet ima-*

NOTÆ

^x *Nonne in beatitudine*] II. Philosophia utens prænotione Boëthii ipsum Boëthium docet, ‘bonitatem esse veluti clavum atque gubernaculum quo mundana machina’ regatur: sic autem videtur argumentari. Cum summum bonum, utpote sibi sufficiens, alieno præsidio non indigeat ad aliquid moliendum; cumque Deus sit summum bonum, Deus, alienæ opis non indigus, per se solum, adeoque per suam bonitatem, faciat necesse

est quod ab ipso fit. Si ergo mundus a Deo regatur, ut regi fateris, mundus divina bonitate regatur necesse est.

^y *Cum Deus, inquit, omnia bonitatis clavo*] Ex prædicta propositione infert Philosophia, omnia voluntarie et sponte regi: quia quæcumque summo bono sive bonitate reguntur, hæc voluntarie et sponte reguntur: ‘cum omnia ad bonum naturali intentione festinent.’ Sed omnia summo bono

regantur,⁴ seque ad disponentis nutum,⁷ veluti convenientia, contemperataque⁵ rectori, sponte convertant? Ita, inquam, necesse est: nec beatum regimen esse videretur, siquidem detrectantium jugum foret, non obtemperantium salus. Nihil est igitur quod, naturam servans, Deo contraire^r conetur. Nihil, inquam. Quid si conetur,² ait, num tandem proficiet quidquam adversus eum quem jure potentissimum beatitudinis^{s 6} esse concessimus? Prorsus, inquam, nihil valeret.⁷ Non est igitur aliquid quod summo huic bono vel velit, vel possit obsistere. Non, inquam, arbitror. Est igitur, inquit, summum bonum quod regit cuncta fortiter, suaviterque disponit.^t Tum ego, Quam, inquam, me non modo ea⁸ quæ conclusa est, summa rationum, verum multo magis hæc ipsa verba,^u quibus uteris, delectant,⁹ ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem¹⁰ sui pudeat. Accepisti, inquit, in fabulis lacessentes cœlum Gigantes:^a sed illos quoque, uti condignum fuit, benigna fortitudo deposuit.^{v 11} Sed visne rationes ipsas invicem collidamus? forsitan ex hujusmodi conflictatione

⁷ *Voluntatem.*
Sapientiæ 8.

^r *Adversari.*
^u *Utpote sacri textus.*

^s *Quia beatitudo est.*
^v *Deturbavit.*

^t *Ut dicitur*

gine.—4 Uterque Vict. et Reg. *voluntaria regantur.*—5 Ms. Rittersh. *temperataque.*—6 *Beatitudinis potentissimum* Delph. Hack.—7 Reg. et Vict. *secundus: valebit.*—8 Mss. *Tum ego inquam: me non modo ea.*—9 *Hæc ipsa, quibus uteris, verba d.* ed. Hack.—10 Uterque Thuan. et Reg. *magna lacerantem.*—11 Reg.

NOTÆ

sive bonitate reguntur: siquidem Deus, a quo omnia reguntur, et summum bonum sunt una eademque res.

² *Quid si conetur*] Quinetiam quod summum bonum sit 'potentissimum,' quodque omnia summo bono regantur, propterea omnia etiam summa potestate reguntur: adeoque, ut 'nihil est quod velit, nihil etiam est quod possit obsistere' Deo rectori, sive 'summo huic bono.' Hinc illud Sapientiæ 8. 'Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia

suaviter:' quæ verba nunc retulit Philosophia; estque unica sacri textus auctoritas, quam in toto hoc opere adhibuerit disertis verbis. Nec mirum: Philosophia enim lumine duntaxat naturali nititur: quanquam Boëthium hæc Sapientiæ 'verba delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat:' stultitia enim non, instar Sapientiæ, quicquid illa jactitet, 'attingit a fine ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.'

^a *Gigantes*] Fabulantur Gigantes

pulchra quædam veritatis scintilla dissiliet.¹⁰ Tu, inquam, arbitratur.¹¹ Deum, inquit, esse omnium potentem¹² nemo dubitaverit. Qui quidem, inquam, mente consistat, nullus prorsus ambigat.¹³ Qui vero est, inquit, omnium potens, nihil est quod ille non possit. Nihil, inquam. Num igitur Deus facere malum potest? Minime, inquam. Malum igitur, inquit, nihil est,¹⁴ cum id facere ille non possit qui nihil non potest. Ludisne, inquam, me, inextricabilem mihi labyrinthum¹⁵ rationibus texens? quo nunc qui-

¹⁰ Velut ex mutuo corporum duriorum attritu. ¹¹ Ut volueris. ¹² Omnipotentem. ¹³ Hac de re nemo mente præditus dubitabit.

////////

et uterque Vict. disposuit.—12 Ms. Rittersh. *ambigit*.—13 ‘Literulæ vitium

NOTÆ

homines fuisse ab irata tellure procreatos in Deorum perniciem; hinc eo usque crevisse feruntur, ut congestis montibus cælum armis invadere tentaverint, Jovemque et Superos de suis sedibus deturbare. Sed addunt, hos in campis Phlegræis cum Diis congressos partim Jovis fulmine, partim Apollinis et Dianæ telis confixos cecidisse, aliosque sub Ætna monte, alios sub Mycone et Lycopara insulis sepultos esse: nonnullos etiam in Tartarum detrusos impietatis suæ pœnas luere. Ovid. i. Metam. ‘Neve foret terris securior arduus æther, Affectasse ferunt regnum cœleste Gigantes, Altaque congestos struxisse ad sidera montes,’ &c. Vide si placet Claudiani Gigantomachiam cum Notis doctissimi Pyrrhonis, qui, ut in omnibus ingenuis artibus, sic in Poëtica ita versatus est, ut de quacumque re nata tam stricta quam soluta oratione dicere semper sit paratissimus; dignissimus propterea, cui, ad usum Serenissimi Delphini, cura explicandi Claudiani fuerit commissa.

¹⁴ *Malum . . . nihil est*] III. Philosophia addit, malum nihil esse, quod

Deus, qui hic dicitur mens omnipotens, malum facere non possit. Scilicet Philosophis distinguitur materia et forma mali. Materia est ipsa voluntas sive potius mens volens, quæ certe aliquid est: forma vero, uti loquuntur, est privatio sive negatio; hoc est, ipsa voluntas, quatenus non tendit ad Deum, ad quem debet tendere. ‘Nemo ergo,’ inquit S. Aug. l. XII. de Civ. D. cap. 7. ‘quærat efficientem causam malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa effectio est sed defectio: deficere namque ab eo quod summe est, ad id quod minus est, hoc est incipere habere voluntatem malam. Causas porro defectionum istarum, cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficientes, velle invenire, tale est ac si quispiam velit videre tenebras vel audire silentium.’

¹⁵ *Inextricabilem labyrinthum*] ‘Labyrinthus’ locus est tantis viarum ambagibus inflexus, ut, altera alteram excipiente, ingressus egredi nequeas: unde vocatur ‘inextricabilis,’ quod in eum si quis improperet, sine glomere lini exitum invenire nequeat. Similitudine autem hinc

dem,¹³ qua egrediaris, introëas; nunc vero, qua introieris, egrediar: an mirabilem quendam divinæ simplicitatis¹⁴ orbem complicas? Etenim paulo ante a beatitudine incipiens, eam summum bonum esse dicebas,¹⁵ quam in summo Deo sitam loquebare: ipsum quoque Deum summum esse bonum, plenamque beatitudinem disserebas, ex quo neminem beatum fore, nisi qui pariter Deus esset, quasi minusculum dabas. Rursus ipsam boni formam, Dei, ac beatitudinis loquebaris esse substantiam: ipsumque unum id ipsum esse bonum dicebas, quod ab omni rerum natura peteretur: Deum quoque bonitatis gubernaculis universitatem regere disputabas, volentiaque cuncta parere,^a nec ullam mali esse naturam, atque hæc nullis extrinsecus sumtis, sed altero ex altero fidem trahente,^b insitis, domesticisque probationibus explicabas. Tum illa, Minime, inquit, ludimus;¹⁶ remque omnium maximam Dei munere, quem dudum deprecabamur, exegimus. Ea est enim divinæ forma substantiæ, ut neque in externa dilabatur, nec¹⁷ in se externum aliquod¹⁸ ipsa suscipiat: sed sicut de ea Parmenides ait: Πάντοθεν^d ἐν κύκλοις φέρειν ἐναλίγκιον ὄγκον.^c¹⁹ Quod

* Obedire. ^b Alterum probante. ^c Divinum numen est simile moli sphaeræ undique rotundæ.

densam sententiæ fecit noctem, quam illustravi ex veteribus: *quæ nunc.* Bernart. '*Quæ nunc quidem*' Sic totum locum Vallinus emendavit, veterum codicum ope: tantum pro, *quo introieris*, ex conjectura reposuit: *qua introieris.* Editor Delph.—14 'Numquid melius quod in meo codice? *Divinæ simplicitatis.*' Bernart.—15 Ms. Rittersh. et ed. Hack. *dicebas.*—16 Idem cod. *lusimus.*—17 Neque idem.—18 *Aliquid* ed. Hack.—19 'Πάντοθεν] Pro quo legebant omnes hactenus edd. quibus consentiebat quoque ipse Græculus Plaudes, Πάντοθεν ἐν κύκλοις φέρειν ἐναλίγκιον ὄγκον: *Undique in circulis ductis similem acervum*: quod profecto quid significet neque vel divinare quis possit, sit licet magnus Apollo: nos ex Sophista Platonis unde versus iste Parmenidis desumptus est monstrum illud averruncantes reposuimus, Πάντοθεν ἐν κύκλῳ σφαῖρας ἐναλίγκιον ὄγκῳ: *Sphaeræ undique æqualis persimilis moli*: Cujus lectionis vestigia codd. Victorinus et Thinaeus vetustiores servabant.' Vallin. Vid. Not. Var. Edd. Delph. et Hack. Πάντοθεν ἐν κύκλῳ σφαῖρας ἐναλίγκιον ὄγκῳ, rerum orbem mobilem rotat, dum se immobilem ipsa conservat.

NOTE

accepta, oratio aut quælibet alia Philosophica vocatur, 'labyrinthus res, unde sese expedire sit difficillimum, vocari solet, ut nunc oratio inextricabilis.'

^d Πάντοθεν, [ἐν κύκλῳ, &c.] Hoc est:

si rationes quoque non extra petitas, sed intra rei quam tractabamus ambitum collocatas, agitavimus; nihil est quod admirere, cum Platone sanciente^d didiceris, cognatos, de quibus loquimur, rebus²⁰ oportere esse sermones.

^d In *Timæo*, ubi, *Sermones, inquit, iis rebus, quarum nuntii et interpretes sunt, cognitione atque affinitate quadam conveniant.*

////////

Quod si. '*Rerum orbem*] Verba hæc et quæ sequuntur in textum induximus suoque auctori restituimus: neque enim glossema est, ut hactenus omnes putaverunt. Neque id ex conjectura fecimus, sed quod ita haberent omnes manu exarati, quotquot vidimus, codices: addito in plerisque Græco versui suo qualiquali glossemate.' *Vallin.* Vid: *Not. Var.*—20 '*Omnes recte: loquuntur rebus.*' *Idem.*

NOTÆ

divinum nomen est simile moli sphaeræ ræ, sic Deo nihil possit addi vel undique rotundæ; ut, sicut huic sphae- trahi, illæsa ejus natura, et idea.

METRUM XII.

FELIX qui potuit boni
Fontem visere lucidum: ^e
Felix qui potuit gravis
Terræ solvere vincula. ^f

Ille est felix, qui potuit videre fontem luminosum boni, felix item, qui potuit se

NOTÆ

^e *Felix qui potuit boni Fontem visere lucidum*] Id est Deum. Primum enim Deus est fons boni: quandoquidem ex dictis Deus est summum bonum. Deinde fons ille boni, Deus, est lucidus sive lumen emittens: Deus enim non cognoscitur nisi lumine, quod Deus ipse menti cognoscenti dederit. Postremo felix est, qui notione Dei præditus est: quia notio illa Dei aut felicitas est aut saltem origo cujuscumque cogitationis, in qua felicitas versari possit: cum felicitas sit cogitatio mentis Deo sive summo bono constanter adhærentis: unde

Felix qui potuit gravis Terræ solvere vincula] Id est corporis humani. Primum enim corpus humanum terra est, quod ex terra tanquam ex sua materia factum fuerit *Eccl. 10.* 'quid superbit terra et cinis?' Deinde idem corpus est grave, quod suo pondere mentem ad ima deprimat: Sapientiæ 9. 'corpus, quod corrumpitur, aggravat animam.' Præterea sua sunt corporis istius vincula, quibus mentem constringat, videlicet perturbationes: ad *Roman. 7.* 'infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?' Denique nemo

Quondam funera conjugis 5
 Vates Threicius^g gemens,
 Postquam flebilibus modis
 Sylvas currere, mobiles
 Amnes stare coëgerat;
 Junxitque intrepidum latus 10
 Sævis cerva leonibus,
 Nec visum timuit¹ lepus
 Jam cantu placidum canem;
 Cum flagrantior intima
 Fervor pectoris ureret, 15
 Nec qui cuncta subegerant,
 Mulcerent dominum modi;^h

expedire a laqueis corporis ponderosi. Olim Orpheus, poëta Thracius, deflexus mortem suæ uxoris, postquam carmine tristi coëgit, arbores motus currere, et flumina stare immota; postquam eodem carmine cerva sociavit leonibus diris latus suum impavidum, neque lepus metuit canem aspectum, tunc placatum eodem carmine; cum flamma amoris ardentior consumeret interiora præcordia hujus vatis, nec carmina, quæ vicerant omnia, pacarent auctorem suum, hic questus Superos crudeles, penetra-

//////////

1 Ms. Rittersh. tremuit.

NOTÆ

ante felix, quam hæc vincula solve-rit: siquidem prædicta Dei cogitatio, in qua felicitas versatur, his vinculis veluti totidem contrariis impeditur. Sapientiæ 9. 'terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.'

^g *Vates Threicius*] Orpheus Thrax. Hic Apollinis et Calliopes filius, lyram a patre Apolline, aut a Mercurio acceptam ita suaviter impellebat, illius ut cantus sylvas et saxa movere, fluminum cursum inhibere, ferasque reddere mitiores dictus fuerit. Eurydicen habuit uxorem, quæ cum Aristæum illius amore captum per avia fugeret, serpentis morsu læsa interiit; quod maritus ægerrime ferens Inferos adiit, infernosque tyrannos suo carmine ita demulsit, ut illi uxorem reddiderint, ea tamen lege,

ut Orpheus non prius intueretur uxorem quam ad superos rediissent: quam legem cum Orpheus nimio amore correptus non observasset, Eurydice iterum mortua ad Inferos rediit. Hæc fabula nunc eleganter describitur: sed a Virgilio prius descripta fuerat iv. Georg. vs. 454. et seqq. Hic Orpheus dicitur suis carminibus vicisse primum corpora, deinde mentes: corpora quidem tam inanimata, quorum quietem motu, et motum quiete mutavit, quam animata, nimirum bestias, quibus ut crudelibus mansuetudinem, sic timidus inspiravit generositatem; mentes vero, infernas.

^h *Nec qui cuncta subegerant, Mulcerent dominum modi*] Hoc est: carmina quæ omnia vicerant, non vincebant ipsum Orpheum horum carmi-

Immites Superos querens,
 Infernas adiit domos.ⁱ
 Illic blanda sonantibus^k
 Chordis carmina temperans,
 Quicquid præcipuis Deæ
 Matris fontibus^l hauserat,

20

vit ædes infernas. Illic componens cantus suos cum fidibus citharæ blande sonantibus, promit gemens quicquid hauserat ex fontibus præstantibus divinæ Calliopes

NOTÆ

num auctorem: sive quia major erat illius dolor, sive etiam quia, ut loquuntur Philosophi, 'ab assuetis non fit passio.' Scilicet nullum corpus sentimus, nisi quatenus hoc, organum sensiferum, vel potius quasdam hujus organi particulas movet. Corpora autem, quæ rarius sensui obijciuntur, hanc prædicto organo mutationem inferre possunt: quæ vero sensui sunt obvia, hæc organi ejusdem particulas a primo concursu, eo omni quo potuerunt modo ita mutare, ut solas resistentes, quarum ope nequaquam sentimus, particulas reliquerint: hinc nativum cordis nostri calorem, nostrique corporis, immo et vestis consuetæ pondus sensu non percipimus.

ⁱ *Immites Superos querens, Infernas adiit domos*] Poëtæ ponunt duplex genus Deorum, superos scilicet et inferos, quorum si priores videant inexorabiles, ad posteriores confugiunt. Virg. vii. Æneid. vs. 312. 'Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.' Ita finxit hic vates: sed ad majorem sequentium intelligentiam, necesse est novisse, quomodo inferi describantur a Poëtis: sic autem describuntur a Virgilio vi. Æn. a vs. 273. 1. Ante ipsum Inferorum vestibulum, et in primo aditu, luctus et curæ vindicæ jacent, habitantque morbi, senectus, metus, fames, egestas, mors, labor, summus frater mortis, mala mentis gaudia, bellum, fu-

ria, et discordia. 2. In medio eorundem vestibulo nlmus magna et umbrosa explicat ramos et frondes, sub quibus inania sunt somnia. 3. Ad portas eorundem stabulant Centauri, Scyllæ bifformes, Briareus centum manibus instructus, Hydra Lernæ bellua, Chimæra ignivoma, Gorgones, Harpyiæ, et umbra tricorporis Geryonis. 4. Inde incipit iter ad Acherontem fluvium, qui in Cocytum arenas exonerat: has fluminum aquas servat vector Charon, senex quidem sed crudus adhuc, qui relictis inhumatis, sepultos transportat. 5. Trans fluvium canis est triceps, dictus Cerberus, quasi *κρεαβόρος* 'carnivorus.' 6. Undique occurrunt qui dignas criminibus pœnas luunt: ut Tityus, qui quod Latonæ vinum parasset, ab Apolline sagittis interfectus, et ab vulture, renatis fibris, æternum corroditur: Ixion, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ alligatus perpetuo convertitur: Pirithous, qui quod Proserpinam ex Inferis rapere voluerit, tum timore saxi imminentis, cum fame mediis in epulis conficitur: Sisypheus, qui latrociniis infamis saxum ingens volvit, &c.

^k *Blanda sonantibus*] 'Blanda sonans' dicitur, sicut a Virgil. ix. Æn. vs. 125. dicitur 'rauca sonans,' intelligendo 'negotia,' modo loquendi auctoribus, sed præsertim poëtis, usitato: vocatur ellipsis.

^l *Præcipuis Deæ Matris fontibus*]

Quod luctus dabat impotens,^m
 Quod luctum geminans amor, 25
 Deflet, Tænara commovens,ⁿ
 Et dulci veniam prece
 Umbrarum dominos^o rogat.
 Stupet tergeminus novo
 Captus carmine janitor: ^p 30
 Quæ sontes agitant metu
 Ultrices scelerum Deæ,^q
 Jam mœstæ lacrymis madent: ^r
 Non Ixionium caput^s

suæ matris, et quicquid dolor effrænatus amorque dolorem duplicans suppeditabat, excitans aditum Inferorum, oratuque suavi poscit veniam a principibus tenebrarum. Tum Cerberus ostiarius triceps, captus cantu inaudito admiratur. Deæ vindices criminum, quæ timore concutiunt nocentes, tristes hument fletibus. Rota praceps

NOTÆ

Calliopes, quæ habetur 1. Dea, 2. mater Orphei, 3. regina musarum, quibus fontes Castalii sunt sacri.

^m *Luctus dabat impotens*] Quod mentem impotentem reddat: sic lætitia a Cicerone v. Tusc. vocatur impotens.

ⁿ *Tænara commovens*] Aditum Inferorum: nam 'Tænarus,' vel 'Tænarum,' unde plural. 'Tænara,' quoddam est Peloponnesi promontorium, quo Messeniacus a Laconico sinu dividitur. Hic non solum urbs et sinus, sed antrum etiam, quod aditum Inferorum fabulantur, hoc eodem nomine donantur. Unde Virg. iv. Georg. vs. 467. de ipso Orpheo locutus canit: 'Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis, Et caligantem nigra formidine lucum Ingressus, Manesque adiit, Regemque tremendum, Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.'

^o *Umbrarum dominos*] Principes Inferorum: sive quia hic nihil est luminis; sive etiam quia dominantur mentibus defunctis, quæ non raro dicun-

tur 'umbræ.'

^p *Tergeminus ... janitor*] 'Cerberus canis, qui,' inquit Apuleius l. vi. Metam. 'prægrandis, trijugo et satis amplo capite præditus, et ante ipsum limen et atra atria Proserpinæ semper excubans servat vacuum Ditis domum.'

^q *Ultrices scelerum Deæ*] Vulgo Eumenides κατ' ἀντίφρασιν, quod minime benevolæ sint: εὐμενής enim benevolum significat: sic Parcæ vocantur, quod minime parcant.

^r *Jam mœstæ lacrymis madent*] Usque adeo magna est vis carminum Orphei, ntpote quibus Eumenides flecti nesciæ, tanta commiseratione commoventur, ut illis plurimæ lacrymæ manare videantur: sic sistitur Ixionis rota: sic Tantalus famis sitisque oblitus nec poma carpere, nec aquas potare curat: sic vultur non vellicat jecur Tityi.

^s *Non Ixionium caput*] De Ixionis supplicio jam diximus. Ovidius: 'Volvitur Ixion, et se sequiturque fugitque.'

Velox præcipitat rota,	35
Et longa siti ² perditus	
Spernit flumina Tantalus :	
Vultur dum satur est modis,	
Non traxit Tityi jecur.	
Tandem, Vincimur, arbiter	40
Umbrarum ^v miserans ait :	
Donemus ³ comitem viro	
Emtam carmine conjugem ;	
Sed lex dona coërceat, ^w	
Ne, dum Tartara liquerit,	45
Fas sit lumina flectere.	
Quis legem det amantibus ?	
Major lex amor est sibi.	
Hæc, noctis prope terminos	
Orpheus Eurydicen suam	50
Vidit, perdidit, occidit.	

non rapit caput Ixionis, Tantalusque siti longa confectus temnit aquas: vultur carmine satius non laniavit jecur Tityi. Denique tyrannus Inferorum misertus dixit: Superamur: damus marito sociam uxorem acquisitam suo cantu: at conditio restringat munera; ne scilicet liceat illi convertere oculos, postquam egressus fuerit ex Inferis. Quis imponat legem amantibus? amor ipse sibi est major lex. Hæc non procul a finibus umbrarum Orpheus vix respexit suam uxorem Euridicen, cum

////////

2 'Omnes: longa siti.' Vallin.—3 *Donamus* vulg. Reg. Flor. et Vict. secundus *donemus*.

NOTÆ

¹ *Siti*] Pro 'siti:' sicut dicitur 'mare' pro 'mari:' ait mare vates: dubito utrum alius Latine sciens dixerit 'site;' quanquam legatur vespere et vesperi, tempore et tempori, luce et luci, igne et igni in ablativo.

² *Tantalus*] Tantalus Agamemnonis et Menelai, qui propterea Tantalidæ dicuntur, avus, quod, inquit, filium membratim discerptum Diis manducandum apposuerit, propositis pomis aquisque sibi inaccessis, fane sitique perpetuis cruciatur.

^v *Arbiter Umbrarum*] Pluto. Sa-

turnus enim ex Ope conjuge tres habuit filios, nempe Jovem, Neptunum, et Plutonem, qui mundi imperium partiti sunt: Jovi cæli, Neptuno maris, Plutoni Inferorum imperium obtingit.

^w *Lex dona coërceat*] Princeps tenebrarum nihil voluptatis concedit, nisi sub conditionibus, quæ aut non possunt, aut non debent impleri. Sic Matth. 4. Christo 'ostendit omnia regna mundi et gloriam eorum, et dixit: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.'

Vos hæc fabula respicit,*
 Quicumque in superum diem
 Mentem ducere quæritis.
 Nam qui Tartareum in specus 55
 Victus lumina flexerit,
 Quicquid præcipuum trahit,
 Perdit, dum videt Inferos.

illam amisit extinctum. Hæc fabula spectat vos, quicumque vultis attollere animum ad Deum supremum lumen: quicumque enim fatiscens converterit oculos ad infernas cavernas, hic dum respicit loca inferna, amittit quicquid habet præcipuum cogitationis.

NOTE

* *Vos hæc fabula respicit]* Fabula est exemplum fictum ad persuadendam veritatem: propterea, auctore Varrone, Theologia antiquis, alia erat physica, alia fabulosa: illa naturalibus, hæc commentitiis effectis, quod de Diis credendum videbatur, persuadebat. Nimirum quanto obscurior et inventu difficilior veritas his velata, tanto magis inventa placet, huicque propterea ardentius mens adhæret: hinc in sacro textu frequentes sunt parabolæ apologis similes: hinc Horatius l. i. Satyr.

Sat. 1. 'Tantalus a labris sitiens fugientia captat Flumina: Quid rides? mutato nomine de te Fabula narratur: congestis undique saccis Indormis inhians, et tanquam parcere sacris Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.' Ut ergo Orpheus, dum Inferos respicit, perdit conjugem, qua emta videbatur felix; sic præcipiti rerum caducarum cogitatione, ipsa summi boni cogitatio aut exstinguitur, aut extinctæ similis obscuratur.

ANICII MANLII TORQUATI
SEVERINI BOETHII
DE CONSOLATIONE
PHILOSOPHIÆ
LIBER IV.

PROSA I.

HÆC cum Philosophia, dignitate vultus et oris gravitate servata,^a leniter suaviterque cecinisset, tum ego, nondum penitus^a insiti mœroris oblitus, intentionem dicere adhuc aliquid parantis abrui.^b Et O, inquam, veri prævia luminis,^c^b quæ usque adhuc tua fudit oratio, tum sui¹ specu-

^a *Interius.*

^b *Interpellavi.*

^c *Philosophia.*

1 *Cum sui Delph. Hack.*—2 ‘Non displicet quod in meo scripto est: *tum*

NOTÆ

^a *Dignitate vultus et oris gravitate servata*] Cum enim homo suas significaturus cogitationes, non modo lingua, sed etiam oculis, fronte, nutu, gestu, ceterisque ejusmodi sic loquatur, ut pro diversis horum omnium modis diversas et loquentis sui significet, et audientis alterius excitet cogitationes; propterea Philosophia humanam formam induta aptis illis

signis veritatem feliciter persuadet: in quo differt a ‘*musis poëticis*,’ quas supra vocavit ‘*meretriculas usque in exitium dulces*,’ quæque quod alio vultu loquantur, alias etiam commovent in auditoribus cogitationes.

^b *Veri prævia luminis*] Philosophia; quæ quod sit cognitio clara et distincta adeoque errori non obnoxia, ipsa verum lumen est; sed quod at-

latione^a divina, tum tuis^a rationibus invicta^d patuerunt; eaque mihi etsi ob injuriæ dolorem nuper oblita, non tamen antehac³ prorsus ignorata dixisti. Sed ea ipsa est vel maxima nostri causa mœroris,^d quod, cum rerum bonus rector existat, vel esse omnino mala possint, vel impunita prætereant. Quod solum quanta dignum sit admiratione, profecto considera.⁴ At huic aliud majus adjungitur: nam imperante florenteque nequitia, virtus non solum præmiis caret, verum etiam sceleratorum pedibus subjecta calcatur, et in locum facinorum⁵ supplicia luit. Quæ fieri in regno scientis^e omnia, potentis omnia, sed bona tantummodo volentis Dei, nemo satis potest nec admirari nec conqueri. Tum illa,^e Et esset, inquit, infiniti stuporis,^f omnibusque horribilibus monstris,⁶ si, uti tu existimas, in tanti velut patrisfamilias dispositissima domo, vilia vasa colerentur,

^a Et clara et certa.^e Philosophia.^f Summæ admirationis.

suis.' Bernart.—3 Vict. secundus: *tamen hactenus*.—4 'Suspecta lectio. Mallem: *perfecte considera*.' Sitzm. Edd. Delph. et Hack. *profecto consideras*.—5 *Locum facinorum* vulg. 'Reg. et Vict. secundus: *loco facinorum*: longe melius: nisi legas: *in locum*.' Vallin.—6 *Horribilius monstris* Delph. et Hack.

NOTÆ

tendenti lumen luminis sit origo, propterea eadem Philosophia dicitur 'veri luminis prævia.' Nisi dicas, 'verum lumen' hic appellari illud, quo mens sperat, ruptis ipsius corporis nexibus, aliquando frui: hoc enim lumen lumine philosophico prævenitur.

^c *Speculatione*] Speculatio, vox minus Latina videtur.

^d *Nostri causa mœroris*] Ut summa animi lætitia perfunditur ille, qui ex quibusdam principiis positis, conclusiones, quas aliunde scit esse verissimas, improviso colligit; sic tristitia afficitur, qui quod experientia probatur, cum suis non potest conciliare principiis: ut enim prius a lumine, quod amamus; sic posterius a tenebris, quas odio habemus, oritur.

^e *In regno scientis*] Si Deus non sci-

ret omnia; aut, si sciens, non posset omnia; aut, si sciens et potens, sola bona non vellet, nihil mirum, quod mala essent: hæc enim aut scientiam præterire, aut potentiam superare, aut voluntatem divinam consequi viderentur: sed quod Deus nec ignarus nec impotens mala, quæ odio habet, permittat, hoc mirum.

^f *Esset, inquit, infiniti stuporis*] Stupor est vehemens admiratio, qua qui afficitur, hic spiritibus cohibitis, voce motuque omni, instar stipitis vel trunci privatur. Virg. II. *Æn.* vs. 774. 'Obstupui, steteruntque comæ, et vox fancibus hæsit.' Cui favet interpretatio nominis: 'stupor' enim et 'stupere' a 'stipes' videtur dici: unde in antiquis Virgilii, Horatii, Terentii, aliorumque libris legebatur *stipet*, et obstupuit.

pretiosa sordescerent: sed non ita est.^g Nam si ea, quæ paulo ante conclusa sunt, inconvulsa servantur,^g ipso, de cujus nunc regno loquimur, auctore^h cognoscēs, semper quidem potentes bonos esse, malos vero abjectos semper⁷ atque imbecilles; nec sine pœna unquam esse vitia, nec sine præmio virtutes: bonis felicia, malis semper infortunata contingere, multaque id genus, quæ sopitis querelis firma te soliditate corroborent. Et quoniam veræ formam beatitudinis me dudum^h monstrante vidisti, quo etiam sita sit agnovisti, decursis omnibus quæ prætermittere⁸ necessarium puto, viam tibi, quæ te domumⁱ revehat, ostendam.ⁱ Pennas etiam tuæ menti, quibus se in altum tollere possit, affigam,^k ut perturbatione depulsa, sospes^l in patriam, meo ductu, mea semita, meis etiam⁹ vehiculis^m revertaris.¹⁰

^g Constant.

^h Jam.

ⁱ In patriam cælestem.

////////

—7 Ultimum illud *semper* non est in Ms. Rittersh.—8 *Prætermittere* vulg. ‘Uterque Thuan. et Vict. primus: *prætermittere*: male.’ Vallin.—9 *Etiam* omititur in edd. Delph. et Hack.—10 Reg. et Vict. secundus *reveharis*.

NOTÆ

^g *Sed non ita est*] Nam virtus nunquam est sine suo præmio, nec vitium sine suo supplicio, sicut ex dictis manifestum est.

^h *Ipsa, de cujus nunc regno loquimur, auctore*] Deo docente: tum autem Deus hominem docet, cum mente præjudiciis exuta, ipsæ duntaxat mentis cogitationes attentius considerantur; quod ut solus Deus tunc interrogatur, sic solus menti interroganti respondeat.

ⁱ *Viam tibi quæ te domum revehat, ostendam*] Homini cognoscenti suum ultimum finem, nihil superest, quam ut cognoscat modum, quo ad ejusmodi finem pervenire possit: Matth. 6. ‘Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus.’ Quare cum Philosophia jam docuerit ultimum hominis finem, instituti ejus ratio postulat, ut de modo hujus finis consequendi trac-

tet: quod nunc vocatur ‘via, quæ domum revehat:’ propterea promittit pennas:

^k *Pennas . . . affigam*] Cogitationes videlicet, quibus si mens bene utatur, eadem his veluti pennis, hinc quidem præjudicia veritati contraria fugare, inde vero ad veritatem ipsam pervenire poterit.

^l *Sospes*] Salvus et incolumis: Sospes enim dicitur, cui vires sint quolibet meandi et remeandi.

^m *Meo ductu, mea semita, meis etiam vehiculis*] Philosophica cognitio recte dicitur dux, semita, et vehiculum, quibus homo sospes ad Deum, unde egressus fuit, regrediatur. Est quidem ‘dux,’ quia hac utpote ingenua præeunte mens ad judicandum ducitur. Est ‘semita,’ quia sicut in ea clare et distincte comprehensum, sic judicandum. Est ‘vehiculum,’ quia

NOTÆ

hac mens veluti constricta ita rapitur, ut penes eam non sit contrarium sentire. Propterea eadem Philosophia nunc canit :

METRUM I.

SUNT etenim¹¹ pennæ volucres mihi,ⁿ
 Quæ celsa conscendant¹² poli :^o
 Quas sibi cum velox mens induit,^p
 Terras perosa despicit,^q

Nam ego habeo alas celeres, quæ ascendant loca sublimia cæli, quas ubi mens prompta sociavit sibi, hæc odio habens terras, eas contemnit; transcendit urbem

11 Sunt enim vulg.—12 Vict. secundus : conscendant.

NOTÆ

ⁿ *Sunt . . pennæ . . mihi*] Pennæ, sunt avium partes, quibus aves in aëra subvectæ sua repetunt loca : unde propter quandam similitudinem pennæ tribuuntur sagittis, navibus, et ceteris ejusmodi corporibus, quæ æquatis veluti ponderibus rectius moventur. Sic ergo claræ distinctæque notiones, dicuntur philosophicæ pennæ, quod his veluti librata Philosophia rectius a terris ad cælum, ex quo orta est, regrediatur.

Volucres] ‘Volucer’ a ‘volatu’ dicitur : quare ut volatus motus est velox, sic ‘volucer’ idem est, quod ‘velox’ sive ‘celer.’ quomodo Tullius pro Plancio ; ‘nihil tam volucre,’ inquit, ‘quam maledictum : nihil facilius emittitur ; nihil certius excipitur ; nihil latius dissipatur.’ Virg. Æn. v. vs. 242. ‘Illa Noto citius volucrique sagitta Ad terram fugit, et portu se condidit alto.’ Cum igitur prædictæ Philosophiæ cogitationes tam celeres sint, ut vel celerissimus corporis motus cum illis collatus, tardissimus sit, propterea non imme-

rito dicuntur ‘pennæ volucres.’

^o *Celsa . . poli*] ‘Celsa poli’ nunc dicuntur, sicut a Virgilio ‘convexa cæli,’ ab Horatio ‘acuta belli,’ a Lucretio ‘aperta cæli,’ ‘serena cæli,’ ‘abditæ terræ,’ intelligendo loca sive spatia. Pennæ autem philosophicæ, in hoc omnibus avium pennis fortiores, ad summum usque cæli verticem, quatenus hic a Philosophia cognoscitur, pertingunt.

^p *Velox mens induit*] Mens quidem humana velox est : quia quo momento veluti extra se rapta ad terras, ad maria, ad cælum ipsum dissitissimum pervenit, eodem ad se regressa cogitationem sibi insitam contemplatur, ita ut hujus suæ circuitonis ne menti quidem ipsi liceat initium, progressum, et finem distinguere. In quo mens humana ita divinam videtur exprimere, ut inde Veteres collegerint, mentem humanam et a Deo ortam, et instar Dei immortalem esse. At eadem mens induit pennas philosophicas, clare et distincte cognoscendo.

Aëris immensi superat globum,^r 5
 Nubesque post tergum videt,
 Quique agili motu calet ætheris,
 Transcendit ignis verticem,^s
 Donec in astriferas surgat domos,^t
 Phœboque conjungat vias;^u 10

aëris vasti; cernit nubes post se; et transgreditur fastigium ignis, qui calet motu rapido ætheris; quoadusque ascendat ad orbis stellatos, et jungat suum iter cum Sole

NOTÆ

^r *Terras perosa despicit*] Continuatur translata loquendi ratio: ut, sicut aves volando a terris recedunt, sic mens pennis Philosophicis instructa intelligatur terras exosa despicere. Nec abs re: nam quo magis mens terris adhæret, eo crassioribus involuta tenebris minus apta est, quæ Deum auctorem suum contempletur.

^r *Aëris immensi superat globum*] Aër quidem suis definitur limitibus: sed quoniam ita diffunditur, ejus ut dimensio in nostro cerebro non distinctius, quam quælibet alia, longe etiam majoris corporis amplitudo, exprimitur, propterea nobis imaginantibus aër immensus habetur: at mens nostra, quæ plura concipere potest quam imaginari, aërem, quo terra undequaque circumfunditur, in orbem diffusum sic cogitat, ut aliud ultra considerandum sibi proponat: unde fit ut eadem mens veluti 'post tergum' relinquat 'nubes,' quæ in aëre, non secus ac naves in aquis, libratis hinc et inde ponderibus, sustententur.

^s *Transcendit ignis verticem*] Si Philosophia hic agnoscat ignem, hic certe ignis multum differt ab eo, quem Peripatetici vulgo aiunt 'existere in concavo Lunæ propter ordinem et bonum Universi:' nam hoc Peripateticorum elementum calore non afficitur, quod rarius sit; aut si incalces-

cat, id motu non habet; aut si motu calefiat, id a se potius, quam ab alio corpore moto obtinet: cum tamen ille Philosophiæ ignis 'agili motu ætheris calorem' concipiat. Quare hic ignis nihil forte aliud est, quam pars ætheris, qui Ciceroni in lib. de Nat. D. nominatur 'ardor ultimus,' estque 'tenuis, ac perlucens, et æquabili calore suffusus:' quo ætheris vertice considerato, prædicta mens altius evecta contemplatur primum quidem planetas Sole inferiores, postea ipsum Solem, deinde planetas Sole superiores; tum stellas fixas, et tandem ipsum Deum, ut deinceps dicetur.

^t *Donec in astriferas surgat domos*] 1. Mens humana contemplatur planetas Sole inferiores, ejusmodi sunt Luna, Venus, Mercurius, et si qui alii illic fuerint planetæ: qui cum partes cæli stelliferi infimas, terræque viciniore teneant, potuerunt significari per nominatas astriferas domos. Nemo nescit, astrorum situs ab astronomis vocari domos: 'Quid tibi prodest Aërias tentasse domos, animoque rotundum Percurrisse polum?'

^u *Phæboque conjungat vias*] 11. Eadem mens contemplatur Solem: Sol enim, ut sæpius diximus, propter speciem nitoremque vocatur Phæ-

Aut comitetur iter gelidi senis,^v
 Miles corusci sideris;^w
 Vel quocumque^x micans nox pingitur,
 Recurrat astri circulum;
 Atque ubi jam exhausti fuerit satis,^y 15
 Polum relinquat extimum,^z
 Dorsaque velocis premat ætheris
 Compos verendi luminis.

eunte, aut comitetur viam Saturni senis frigidi, aut fiat veluti miles Martis astri splendidi, aut repetat orbem cujuscunque stellæ, quæ nox coruscans distinguitur; ac postquam suffecerit vidisse corpora inferiora, deserat supremum hoc cælum, conculetque loca convexa ætheris celserrimi, particeps lucis augustæ colendæque. Hic

NOTÆ

bus: nam *φοῖβος* adject. idem quod splendidus. Via autem Solis duplex: diurna una, quæ ab Ortu ad Occasum spatio viginti quatuor horarum absolvitur: altera annua, quæ auctore Tullio II. de Nat. quinque diebus et quinquaginta et trecentis, quarta fere diei parte addita: quam utramque Solis viam mens contemplata suas dicitur vias cum viis solaribus conjungere.

^v *Comitetur iter gelidi senis*] III. Mens, contemplatura planetas Sole superiores, inspicit primo Saturnum, ejusque iter comitatur. Saturnus, astronomis omnium planetarum altissimus, poetis vocatur 'senex gelidus': 'senex' quidem, quod fingatur antiquissimus Deorum, et seni similis lento gradu feratur: 'gelidus' vero, quod, utpote omnium planetarum altissimus, terras minimo calore afficiat: unde Cic. 'summa,' inquit, 'Saturni stella refrigerat.' Iter denique Saturni in hoc versatur, quod suum circuitum absolvat triginta annis.

^w *Miles corusci sideris*] Deinde ipsa mens Martem, alterum planetam Sole superiorem, contemplatur, ipsiusque propterea 'miles' nunc vocatur: Mars quippe, antiquis Deus belli,

quos habet comites, hi ejus milites appellantur. Mars porro dicitur 'coruscum sidus,' quod Saturno magis splendeat: unde Tull. II. de Nat. 'Summa,' inquit, 'Saturni stella refrigerat, media Martis incendit.'

^x *Vel quocumque, &c.*] IV. Mens contemplatur stellas fixas, quibus scilicet 'nox micans' pingitur, earumque circuitus, sua pariter cogitatione circumeundo, absolvit.

^y *Exhausti fuerit satis*] Id est, ubi prædicta satis cogitata fuerint: sic enim Cicero ad Qu. Frat. 'exhaustus est,' inquit, 'sermo hominum?' quasi dicat: ea de re jam loqui est desitum: sic etiam Virgil. II. Georg. vs. 397. 'Est etiam ille labor curandis vitibus alter, Cui nunquam exhausti satis est.'

^z *Polum relinquat extimum, &c.*] V. Mens consideratis omnibus sideribus, et ipso etiam æthere veloci, quo sidera circumfusa, ut naves aquis, deferuntur, ascendit ad considerandum cælum quod vocant 'empyreum,' quod præcipua sedes Dei vocatur, quodque ceteris commotis vulgo dicitur immotum: unde doctissimus noster Antonius Hallæus in Epigrammate, ejus illud est argumentum, 'At sola Empyreï moles altissima cæli, Sancta

Hic Regum sceptrum ^a dominus tenet,
 Orbisque habenas ^b temperat, 20
 Et volucrem currum ^c stabilis regit,
 Rerum coruscus arbiter.
 Huc te si reducem referat via,
 Quam nunc requiris immemor,
 Hæc dices, memini, patria est mihi, 25
 Hinc ortus, hic sistam gradum.
 Quod si terrarum placeat tibi
 Noctem relictam visere,
 Quos miseri torvos populi timent,
 Cernes tyrannos ^d exules. 30

Rex Regum tenet sceptrum, et moderatur regimina mundi, immotusque gubernat currum mobilem, moderator præclarus rerum. Si tuum iter reportet te huc reversum, quam patriam nunc oblitus quæris, hæc, dices, recordor, est mea patria: hinc ortus hic quiescam. Ex qua sede si volueris convertere oculos ad tenebras terrarum, quas descruisti, videbis tyrannos, quos gentes afflictæ metuunt sibi insensos, ex hac patria ejectos exulare.

NOTÆ

Dei Divumque domus, vertiginis expers Stat firma, et motu nunquam turbante cietur: Congrua nam ratio vult, alta ut pace fruentum, Atque quiescentum, sedes immota quiescat. Deus, qui nunc appellatur 'Regum Dominus,' juxta illud Apoc. 19. 'Rex Regum et Dominus dominantium; et coruscus rerum arbiter,' ut a Seneca in Hercule Fur. vs. 204. vocatur 'magnus Olympi rector et mundi arbiter,' hic perhibetur 'sceptrum tenere,' 'orbis habenas temperare,' et 'volucrem currum stabilis regere:' quia quamvis Deus ubique sit, ubique agendo, Deus tamen, utpote qui peculiari modo agit in hoc cælo, peculiari etiam modo in hoc cælo videtur existere. Psal. 148. 'Confessio et gloria ejus super cælum et terram.' Quinetiam ipse Aristoteles l. de Mundo: 'Summam,' inquit, 'et primam sedem mundi sortitus est Deus.' Hæc est nostræ mentis patria, adeo ut vel ipsi Reges, quatenus hi in terris habi-

tant, 'exules' haberi possint: sicut hic dicitur.

^a *Sceptrum*] Sceptrum, ipsa nominis origine, est baculus sive virga regalis: unde, signo pro re significata posito, sceptrum idem est quod imperium hominis, a quo etiam ad Deum propter quandam imperandi similitudinem transfertur.

^b *Orbisque habenas*] Similitudine sumta ab equis, quos habenis huc illucque ad nutum flectimus: Deus quippe omnia sic regit, ut omnia, quocumque voluerit, moveantur.

^c *Volucrem currum*] Auctor videtur speciatim intelligere omnem mobilis cæli orbem; generatim tamen universus Mundus corporeus dici potest 'volucer currus:' quia cum Mundus ille sit moles adeo conferta, nihil ut sit illic vacui, propterea nullus fit in Mundo motus, quin inibi fiat materiæ motæ circuitus.

^d *Torvos . . . tyrannos*] Torvus, a torquendo dictus, ille est, qui vultu

NOTÆ

vel potius oculis tortis interiorem furoris motum ita significat, ut tuentibus sit terribilis : hinc taurus præsertim torvus habetur, quod animal illud sæpius hanc formam induat. Virg. Georg. III. 'Optima torvæ Forma bovis.' Porro cum exul, sive, ut nonnulli scribunt, *exsol*, dicatur quasi ex

Solo sive patria pulsus, cumque tyranni in terris habitantes ex Solo sive potius cælo, patria sua, veluti expulsi sint, ideo videri possunt exules. Ad Hebr. 13. 'Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquiremus.'

PROSA II.

TUM ego, Papæ,^e inquam, ut magna^k promittis ! nec dubito quin possis efficere : tu modo quem excitaveris, ne moreris.^l Primum igitur,^f inquit, bonis semper adesse potentiam, malos cunctis viribus esse desertos, agnoscas licebit : quorum quidem¹³ alterum demonstratur ex altero. Nam cum bonum malumque contraria sint, si bonum potens esse constiterit, liquet imbecillitas mali : at si fragilitas clarescat mali, boni firmitas nota est. Sed uti nostræ sententiæ fides abundantior sit, alterutro calle procedam, nunc hinc, nunc inde proposita confirmans. Duo sunt^g quibus omnis humanorum actuum constat effectus ; voluntas scilicet, ac potestas : quorum si alterutrum desit, nihil

^k Quanta.

^l Retardes.

13 Edd. Delph. et Hack. omittunt voculam *quidem*.—14 *Quem vero affecisse*

NOTÆ

^e Papæ] 'Papæ,' sive ut loquitur Plantus 'babæ,' est interjectio hominis mira subito accipientis ; quod, ut conjicimus, hæ voces primæ sint quas pueri, omnia ut ignorantes sic admirantes, proferre soleant.

^f Primum igitur, &c.] Philosophia proponit, quod sibi in hac oratione probandum incumbit, videlicet et probos potentes et improbos im-

potentes : id autem probabit triplici argumentorum genere, quæ contrahere conabimur.

^g Duo sunt, &c.] 1. Argumenti genus. Quicumque homo id adipiscitur quod vult, is potens est : quicumque vero vult aliquid, quod non adipiscitur, is est impotens : quod effectus humanus, unde quis judicatur esse vel non esse potens, necessitudinem

est quod explicari queat. Deficiente etenim voluntate, ne aggreditur quidem quisque quod non vult: at si potestas absit, voluntas frustra sit. Quo fit, ut si quem videas velle adipisci quod minime adipiscatur, huic obtinendi quod voluerit, defuisse valentiam^m dubitare non possis. Perspicuum est, inquam, nec ullo modo negari potest. Quem vero effecisse¹⁴ quod voluerit videas, num etiam potuisse dubitabis? Minime. Quod vero quisque potest, in eo validus; quod vero non potest, in hoc imbecillis esse censendus est. Fateor, inquam. Meministine igitur, inquit, superioribus rationibus esse collectum, intentionem omnem voluntatis humanæ, quæ diversis studiis agitur, ad beatitudinem festinare? Memini, inquam, id quoque¹⁵ esse demonstratum. Num recordaris, beatitudinem ipsum esse bonum; eoque modo cum beatitudo petitur, ab omnibus desiderari bonum? Minime, inquam, recordor, quoniam id memoriæ fixum teneo. Omnes igitur homines, boni pariter ac mali, indiscreta intentione ad bonum pervenire nituntur. Ita, inquam, consequens est. Sed certum est, adeptione boni bonos fieri. Certum. Adipiscuntur¹⁶ igitur boni quod appetunt. Sic videtur. Mali vero si adipiscerentur quod appetunt bonum, mali esse non possent. Ita est. Cum igitur utrique bonum petant, sed hi quidem adipiscantur, illi vero minime; non dubium est, bonos quidem potentes esse, qui vero mali sunt, imbecilles. Quisquis, inquam, dubitat, nec rerum naturam, nec consequentiam potest con-

^m Potestatem.

vulg. *Quem vera, inquit, effecisse* Reg.—15 Thuan. *uterque, uterque* Viet. et Reg. *illud quoque*.—16 Reg. *certum, inquam, adipiscuntur*.—17 Ms. Erfart. *plenius*.

NOTÆ

habeat cum voluntate et potestate, quarum utraque est in primo, et altera tantum in secundo illo homine. Atqui homo probus id adipiscitur quod vult; improbus vero quod vult non adipiscitur; cum uterque suam

velit beatitudinem, quam probus, non improbus adipiscitur: siquidem ut bonus non dicitur nisi adeptione boni summi, ita malus non dicitur nisi privatione ejusdem boni.

siderare rationum. Rursus inquit: Si duo sint^h quibus idem secundum naturamⁿ propositum sit, eorumque unus naturali officio idipsum agat, atque perficiat; alter vero naturale illud officium minime administrare queat, alio vero modo quam naturæ convenit, non quidem impleat propositum suum, sed imitetur implentem; quemnam horum valentior^o esse decernis? Etsi conjecto,^p inquam, quid velis, planius^q ¹⁷ tamen audire desidero. Ambulandi, inquit, motum secundum naturam esse hominibus num negabis? Minime, inquam. Ejusque rei pedum officium esse naturale num dubitas? Ne hoc quidem, inquam. Si quis igitur pedibus incedere valens ambulet, aliusque, cui hoc naturale pedum desit officium, manibus nitens, ambulare conetur, quis horum jure valentior existimari potest? Contexe, inquam, cetera: nam quin naturalis officii potens, eo, qui idem nequeat, valentior sit, nullus ambigit.^r Sed summum, inquit, bonum, quod¹⁸ æque malis bonisque propositum est, boni¹⁹ quidem naturali officio virtutum petunt; mali vero variam per cupiditatem,²⁰ quod adipiscendi boni

ⁿ *Ex instinctu naturæ.*
^q *Clarius.*

^o *Potentior.*

^p *Quamvis conjectura assequor.*

^r *Dubitatur.*

—18 Mss. et ed. Norimb. *nullus ambigat. Sed summum bonum quod.*—19 *Propositum, boni* edd. Delph. et Hack.—20 Ms. Erfurt. *Mali vero varia cupiditate.*—1

NOTÆ

^h *Rursus inquit: Si duo sint, &c.]* 11. Argumenti genus. Ex duobus, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est aliquo tendere, si alterum officio parens, illuc tendat; alterum ab officio decedens aut moretur, aut certe alio deflectat; prius potens, posterius impotens haberi debet: cum enim potentia nihil sit aliud, quam instinctus ille ab auctore naturæ acceptus, potentiæ est pervenire, imbecillitatis non pervenire quo Deus vocat: sic ex duobus hominibus, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est pedibus ambulare, si alter officio functus ambulet, alter ab offi-

cio discedens aut quiescat aut manibus tantum nitens ambulet; prior potens, posterior imbecillis habendus est. Atqui ex bono et malo homine, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est ad summum bonum ea, quam Deus utrique ab ortu impersit, propensione tendere; bonus officio suo functus ad summum bonum tendit, malus vero a suo officio decedens aut gradum sistit, aut variis cupiditatibus abreptus ad bona caduca deflectit. Igitur bonus potens, malus vero imbecillis habeatur, necesse est.

naturale officium non est, id ipsum¹ conantur adipisci. An tu aliter existimas? Minime, inquam; nam² etiam quod est consequens, patet.³ Ex his enim quæ concesseram, bonos quidem potentes, malos vero esse necesse est imbecilles. Recte, inquit, præcurris:⁴ idque, uti medici sperare solent, indicium est erectæ jam, resistentisque naturæ. Sed quoniam te⁵ ad intelligendum promptissimum esse conspicio, crebras⁶ coacervabo rationes. Vide enim quanta vitiosorum hominum pateat infirmitas, qui ne ad hoc quidem pervenire queunt,⁴ ad quod eos naturalis ducit, ac pæne compellit intentio. Et quid? si hoc tam magno, ac pæne invicto præeuntis naturæ deserentur auxilio?⁵ Considera vero quanta sceleratos homines habeat impotentia. Neque enim levia, ac ludicra præmia petunt, quæ consequi atque obtinere non possunt: sed circa ipsam rerum sum-

¹ Quin. ² Frequentes.

////////

Non est, idem ipsum Delph. et Hack.—2 Ms. Rittersh. Nam quod etiam consequens est patet.—3 Uterque Thuan. percurris. ‘Audi mecum Veteres, et sententiam acutam effice: Recte, inquit, præcurris.’ Bernart.—4 Mss. queant.—5 ‘Et quid? si . . . invicto compellit p. n. deserentur auxilio’] Quid illud compellit? ejice, et ex Ms. Rittersh. item edd. Norimb. et Flor. ita lege: Et quid? si . . . invicto p. N. desererentur auxilio.’ Sitzm. Desererentur exhibent etiam edd. Delph.

NOTÆ

¹ *Sed quoniam te, &c.]* III. Argumenti genus. Si quo spectet intentio, consideraveris, hinc quædam tam bonorum, quam malorum patebit infirmitas; sed malorum major. Utrorumque, inquam, patebit infirmitas: quoniam cum utrique ad summum bonum aspirent, huc neutri pervenire possunt, nisi prænunte, ducente, aut fere compellente intentione, magno illo ac pæne invicto præeuntis naturæ vel potius Dei auxilio, quam intentionem a Deo ad Deum ipsum adipiscendum acceperunt: quo autem majori opus est auxilio ad progrediendum, eo minores videntur progrediendi vires. At major malorum patebit infirmitas: sicut enim ex duobus proficiscentibus ille potentior,

qui incedens ad eum usque pervenit locum, ultra quem progredi non licet; ille vero infirmior, qui ab eo, ad quem pervenire intendit, loco deflectens ne illum quidem attingit locum, ad quem errore suo videbatur duci; ita boni, utpote qui ad ultimum finem, compellente tamen Deo, accedunt, potentiores; mali vero, utpote qui, nihil obstante insita propensione, ab ultimo fine aberrantes ne hæc quidem attingunt bona, quibus noctes diesque inhiant, infirmiores sunt: quod attendenti ad causas hujusmodi erroris magis ac magis patebit: nam vel mali recedunt ab eo, quo insita illorum inclinatio ferre videtur, ignorantia, vel perturbatione, vel scientia voluntateque.

mam, verticemque deficiunt, nec in eo miseris contigit⁶ effectus quod solum dies noctesque moliuntur: ⁷ in qua re bonorum vires eminent. Sicut enim eum, qui pedibus incedens ad eum locum usque pervenire potuisset quo nihil ulterius pervium jaceret incessui,⁸ ambulandi potentissimum esse censeret; ita eum qui expetendorum finem, quo nihil ultra est, apprehendit, potentissimum necesse est judices. Ex quo fit, quod huic objacet,⁹ ut iidem scelesti, iidem viribus omnibus¹⁰ videantur esse deserti. Cur enim relicta virtute vitia sectantur? inscitiane^k bonorum? sed quid enervatius^v ignorantiae cæcitate? An sectanda noverunt, sed transversos eos libido præcipitat?¹ sic quoque intemperantia fragiles sunt qui obluctari^w¹¹ vitio nequeunt. An scientes, volentesque, bonum deserunt, ad vitia deflectuntur?¹²^m Sed hoc modo non solum potentes esse, sed omnino esse desinunt. Nam qui communem omnium quæ sunt finem relinquunt,¹³ pariter quoque esse desistunt. Quod quidem cuipiam mirum forte videatur, ut malos, qui plures hominum sunt, eosdem non esse dicamus: sed ita

^u E contrario. ^v Infirmius. ^w Resistere.

et Hack.—6 *Contingit* edd. eædem.—7 Ms. Rittersh. *Quod solum diebus ac noctibus m.*—8 *Vict. incessu.*—9 ‘Codicis mei lectio cur displiceat? huic adjacet.’ Bernart.—10 Mss. cum edd. Norimb. et Flor. *Ut iidem scelesti viribus omnibus.*—11 Edd. Delph. et Hack. *intemperantia fragiles, qui obluctari.* ‘*Qui obluctari*] Rectius Mss. ut et ed. Norimb. cum Flor. *qui obluctari.*’ Sitzm. ‘*Qui obluctari*] Nemo tam mucosis naribus, ut mendum non persentiscat: quanto melius ut ex scriptis reposui! *qui obluctari.*’ Bernart.—12 Mss. *deflectunt.*—13 Ms. Rittersh. *Nam qui omnium, quæ sunt, communem finem relin-*

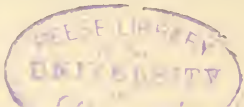
NOTE

^k *Inscitiane*] Sen boni veri, a quo recedunt; seu boni e mentiti ad quod accedunt? sed ignoracione, utpote quæ nihil est, nihil est infirmius. An

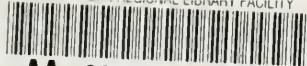
¹ *Transversos eos libido præcipitat*] Hoc est, an perturbatione? at hoc magnum est argumentum infirmioris mentis, quippe quæ mancipii corporis motibus vieta obsequitur.

^m *An scientes, volentesque, bonum deserunt, ad vitia deflectuntur*] Sed hoc modo non solum potentes esse, sed

omnino esse desinunt, non quidem quoad rem spectat: improbi enim illi semper ex mente et corpore, duabus rebus inter se conjunctis, constant: sed quoad modum attinet: cum enim Deus non minus sit finis ultimus mentis humanæ, quam ejusdem est prima causa; ut mens humana dicatur esse secundum modum, hæc ad Deum debet tendere, ut notione, sic voluntaria propensione, quo modo improbi ad Deum non tendunt.

AA 000 404 794 0

University Of California, Los Angeles

L 007 625 448 1

SOUTHERN BRANCH
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY
LOS ANGELES, CALIF.

